

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

URTIMA RIKSDAGEN I ÖREBRO 1812

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND KOMMER
ATT FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD
FRAMSTÄLLAS TILL OFFENTLIG GRANSKNING
Å GÖTEBORGS HÖGSKOLAS STORA HÖRSAL
FREDAGEN DEN 7 DECEMBER KL. 10 F. M.

AF

VALDEMAR VENDEL

FIL. LIC.

URTIMA RIKSDAGEN I ÖREBRO 1812

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND KOMMER
ATT FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD
FRAMSTÄLLAS TILL OFFENTLIG GRANSKNING
Å GÖTEBORGS HÖGSKOLAS STORA HÖRSAL
FREDAGEN DEN 7 DECEMBER KL. 10 F. M.

AF

VALDEMAR VENDEL

FIL. LIC.

Företal.

Urtima riksdagen i Örebro 1812 har hittills endast i spridda delar blifvit utförligare behandlad. En ytterst kortfattad öfversikt finnes i »*Några anteckningar från våra ståndsriksdagar 1809—1866*» af —lm— (V. F. Dalman), första häftet ss. 15—21. Detta arbete gör endast anspråk på att vara en på riksdagshandlingarna stödd, kort handledning, men kan med sina bristfälliga citat och felaktiga uppgifter samt med det ringa antalet omnämnda frågor icke nöjaktigt tjäna ens detta ändamål. Mera utförd och äfven i sina hufvuddrag riktig är den något äldre skildring, som förekommer i *Schinkel-Bergmans »Minnen ur Sveriges nyare historia»*, sjätte delens fjärde kapitel. Denna skildring, som otvifvelaktigt är den bästa hittills gifna, lider dock af otillförlitlighet i flera enskildheter, och dessutom har dess författare gifvit ett oproportionerligt stort utrymme åt vissa pikanta detaljer och åt utflykter på memoarlitteraturens område. En fylligare framställning af de fyra mera bemärkta riksdagsfrågorna är gifven af *H. Vinberg* i dennes »*Öfversikt af de viktigaste företeelserna vid urtima riksdagen i Örebro 1812*» (ak. afh. Lund 1871), men ej heller där finner man en karaktäristisk bild af denna riksdags säregna skaplynne.

Enstaka riksdagsfrågor hafva varit föremål för särskild undersökning. I »*Beväringsinrättningens införande i Sverige*», (ak. afh. Ups. 1875), af *K. Törnstrand*, lämnas endast ett referat af riksdagsförhandlingarna i denna fråga. Af största betydelse är däremot den utredning af tryckfrihetsfrågan, som verkstälts af *O. Alin* i »*Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812*» (»Strödda bidrag till svenska statsskicket historia III», Historisk Tidskrift 1886). I samband med denna fråga har Alin äfven behandlat det vid samma riksdag förekommande förslaget om *sättet för hvilande grundlagsfrågors behandling*, och denna fråga har sedan behandlats af *E. Arosenius* (»*Om sättet för grundlagsändring under tiden 1809—1866*», ak. afh. Ups. 1895) och *Ernst Rönnblad* (»*Formerna för grundlagsfrågors behandling i svenska riksdagen 1809—1866*», ak. afh. Ups. 1898). Ur statsrättslig synpunkt torde här intet vara att tillägga till det i det stora hela samstämmiga resultat, hvartill dessa författare kommit. Men

IV

frågorna må i dessa arbeten vara hur grundligt som helst utredda i statsrättsligt afseende, de äro dock här ryckta ur sitt sammanhang och kunna först få sin fulla belysning genom en historisk framställning, som gifver dem deras rätta ram.

Då härtill kommer, att flera viktiga riksdagsfrågor ännu ej behandlats på något grundligare sätt, har jag ansett det för en uppgift af ej ringa intresse att söka åstadkomma en mera ingående skildring af 1812 års riksdag.

De källor, som jag använt för mitt arbete, hafva varit följande:

I. Originalkällor:

A. Tryckta: *Riksståndens protokoll* vid urtima riksdagen i Örebro 1812. Dessa utgöras af: Ridd. och adelns protokoll, 2 band; Prästeståndets prot., 2 band; Borgareståndets prot., 2 band (första bandet, ss. 1—578, andra bandet ss. 579—1159); Bondeståndets prot., ett band.

Bihang till samtliga riksståndens prot. vid urtima riksdagen i Örebro 1812, 4 band jämte ett häfte, innehållande bilagor.

Riksdagstidningar vid urt. riksdagen i Örebro 1812.

Konstitutionsutskottets memorial och öfriga expeditioner vid riksdagarna 1810, 1812 och 1815 (Cit. KU:s mem. o. öfr. exp.).

Historiska Handlingar. Till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Del 17.

Bihang till Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. von Schinkel, utg. af S. J. Boëthius. II. *Scævola: Utländska diplomaters minnen* från svenska hofvet.

Ahnfelt: Två krönte rivaler.

B. Otryckta: *Statsrådets protokoll* 1812¹⁾ (Riksarkivet).

*Utskottens protokoll*²⁾ och handlingar vid urt. riksdagen

¹⁾ Af dem finnas tryckta: »Svenska statsrådets protokoll i frågan om förbundet med Ryssland 1812»; utg. af O. Alin, Ups. 1900. Karl Johans anförande i statsrådet den 21 februari och Wirséns den 24 februari äro äfven tryckta som Bil. 3 och 4 hos Gustaf Lagerhjelm: Napoleon och Karl Johan under kriget i Tyskland 1813. Wetterstedts anförande är dels ordagrant, dels i referat meddeladt af H. Forssell i Minne af G. af Wetterstedt.

²⁾ Hemliga utskottets svar är delvis tryckt hos Vinberg, anf. arb., såsom Bil n:o 3.

gen i Örebro 1812, af hvilka samtliga förvaras i riksarkivet utom konstitutionsutskottets, hvilka finnas i riksdagens bibliotek och för öfrigt till alla väsentliga delar äro tryckta (KU:s mem. o. öfr. exp.), och bankoutskottets, som finnas i riksbankens arkiv i Stockholm.
Brefsamlingar.

Af Kongl. bibliotekets samlingar är det hufvudsakligast i »*Bref till L. v. Engeström*» och »*Bref till G. af Wetterstedt*», som jag funnit något af intresse för mitt ämne. Af samlingarna i riksarkivet har endast den *Wirsén*ska varit gifvande. På Upsala universitetsbibliotek har jag i manuskriptsamlingen »*Handlingar till Sveriges politiska historia 1809—1836*» funnit åtskilligt af värde, såsom i *skrifvelser från Wetterstedt och L. v. Engeström till Schering Rosenhane* och framför allt i »*Hans Järtas papper*». Det enda mera betydelsefulla material af liknande slag, som Lunds universitetsbibliotek haft att erbjuda, utgöres af *Jakob De la Gardies »Journal under riksdagen i Örebro år 1812 och till samma års slut*» (Cit. De la Gardies journal). Från och med den 4 maj har journalen form af dagboksanteckningar.¹⁾ Dess värde som historisk källa minskas i hög grad genom det partisinne, som där ständigt tar sig uttryck, och som omöjliggör ett opartiskt omdöme af honom.²⁾ Journalen blir på detta sätt hufvudsakligen en källa för bedömandet af De la Gardie själf, men den saknar dock ej heller värde i öfriga afseenden, bl. a. emedan De la Gardie vid denna tid stod kronprinsen nära och därigenom fick en viss inblick i dennes planer. Af mindre intresse är ett af De la Gardie samladt band, »*Handlingar hörande till 1812 års riksdag*»³⁾ (Cod. VII b. 25 i De la Gardieska arkivet).

2. Bearbetningar af källor:

G. Svederus: Sveriges krig och politik åren 1808—1815.

H. L. Forssell: Minne af statsministern m. m. greve Gustaf af

¹⁾ Några smärre utdrag äro tryckta i De la Gardieska arkivet, 19:de delen.

²⁾ Se ock omdömet om De la Gardies dagböcker i Anteckningar och Minnen af Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, utg. af Elof Tegner, II noten s. 125. — Journalen för 1812 finnes dels i författarens eget koncept, dels i en prydlig afskrift. Citaten i det följande hänföra sig till denna senare.

³⁾ Samlingen omfattar anföranden af De la Gardie, afskrifter af riksdagshandlingar o. d. Föرنämsta värdet äger ett bref till De la Gardie från J. Lillienrantz (se nedan s. 5 not 2).

Wetterstedt. Svenska akademien handlings ifrån år 1886. Tredje delen. 1888.

Oscar Alin: Karl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815. Första häftet.

» » : *Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland af den 5 april/24 mars 1812.* Inbjudningskrift, Ups. 1900.

C. D. Skogman: Anteckningar om rikets ständers bank.

De många arbeten af liknande slag, ur hvilka jag endast hämtat en eller annan uppgift, finnas angifna i noterna. Detta är äfven fallet med den memoarlitteratur och de tidningsexcerpter, jag användt, hufvudsakligen såsom belysande för tidens andliga atmosfär.

Såsom bilaga N:o 1 har bifogats en förteckning å utskottens ledamöter och såsom bilaga N:o 2 ett register öfver de riksdagsbeslut, som antingen finnas intagna i riksdagsbeslutet eller medfört skrivelser till K. M:t, men som ej vidrörts i afhandlingen.

Några af riksdagsfrågorna har jag utarbetat såsom öfningar för seminarierna i historia och statskunskap vid Göteborgs högskola, och till ledarne för dessa öfningar, professorerna Stavenow och Kjellén, ber jag att få uttala ett värdsamt tack för de anvisningar och råd, jag af dem erhållit.

Göteborg i oktober 1906.

Författaren.

FÖRKORTNINGAR.

RF	=	Regeringsformen	
RO	=	Riksdagsordningen	
TF	=	Tryckfrihetsförordningen	
RSt	=	Riksens ständer	
Ad	=	Ridderskapets och adelns protokoll	
Pr	=	Prästeståndets	»
Bg	=	Borgareståndets	»
Bd	=	Bondeståndets	»
Bih	=	Bihang till riksståndens	»
Bil	=	Bilaga	
KU	=	Konstitutionsutskottet	
StU	=	Stats-	»
BvU	=	Bevillnings-	»
BU	=	Banko-	»
LU	=	Lag-	»
EkU	=	Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet	
ExU	=	Expeditions-	»
Rdr	=	Riksdaler banko eller specie	
Sk	=	Skillingar	
Rst	=	Runstycken	

Förkortningarna äro till största delen desamma, som användas i J. Johanssons: »Sakregister till rikets ständers protokoll med bihang. För tiden från och med 1809 till och med 1866». Äfven användes det där begagnade sättet att angifva band och sida, så att de fetare siffrorna angifva band, del eller häfte och de genom ett komma från dem skilda siffrorna beteckna sidan.

Det epokgörande fosterländska verk, som utförts af revolutionsriksdagen 1809 och 1810, blef vid urtima riksdagen i Örebro 1812 fortsatt och kompletteradt, och först med denna riksdag kan 1809 års revolution säga hafva fått sin afslutning. Så nådde ej blott det konstitutionella nydaningsverket sin slutliga fullbordan vid 1812 års riksdag, som gaf oss vår nuvarande tryckfrihetsförordning, utan det nya statsskicket kan också först då sägas vara fullt befastadt för framtiden. Det är emellertid ej blott på det konstitutionella området, som man skönjer det nära sambandet mellan dessa båda riksdagar. Den tidigare af dem har sin stora betydelse nästan uteslutande inom detta område, och hvad den därutöfver företog, stannade mest vid trefvande försök, som snart måste göras om. Partiväsen och slitningar samt en nationalanda, som ännu blott i ringa grad var väckt, omöjliggjorde ett lika framgångsrikt arbete på andra områden. Den viktigaste uppgiften vid sidan af grundlagsarbetet, eller försvarsverkets ordnande, hade därför ej kunnat få en definitiv lösning. Här tog 1812 års riksdag vid. Det hade nu vuxit upp en stark nationell stämning, som gick segrande fram öfver enskilda meningar och intressen. Härtill kommer, att 1812 års riksdag gaf en tryggad ställning åt den nye kronprins, som valriksdagen 1810 skänkt vårt land, samt åt regeringen nödig auktoritet både inåt och utåt. Den revolutionära jäsningen i landet lämnar nu också rum för stadga och ordning, och för landets yttre ställning betecknar året 1812 gryningen till en ny dag.

Det yttrades en gång under 1812 års riksdag af en ledamot i borgareståndet¹⁾: »Det är ganska väl, att vi böra hålla grundlagen i

¹⁾ Stadsmajoren Vestin; se Bg 2, 970 f.

helgd, och jag försäkrar, mine gunstige herrar, att ingen kan vara mera rädd än jag om dess noggranna efterlefnad; men månne vi väl förut under denna riksdag lika strängt och efter bokstafven iakttagit densamma, och månne väl icke det allmänna bästa bör vara vår högsta lag? I min tanke böra för statens fördel alla möjliga konsiderationer vika.»¹⁾ I dessa ord ligger en god karaktäristik af denna riksdags verksamhet. Statens fördel, det allmänna bästa, det var målet, hvilket man med en sällspord enighet²⁾ sträfvade efter, och för hvilket man ej fann något offer för stort; detta är det ena, stora och vackra kännetecknet på denna riksdag. Men man lade i dagen en hänsynslöshet, som lämnade lagens och rättens fordringar ur sikte, och vänner af det nya statsskicket gingo därvid hand i hand med dess fiender. I själfva verket voro 1809 och 1810 årens grundlagar ännu alltför unga³⁾, för att en fullt objektiv grundlagstolkning skulle hafva varit möjlig. Ännu fann hvar och en i dessa lagar just så mycket, som han ville finna, man sammanblandade sina önskemål och hvad man fann för tillfället förmånligt för statsintresset med hvad i grundlagen stod skrifvet, och när motsatsen var för ögonskenlig, kan man

¹⁾ Dylka åsikter komma ej blott ofta till synes i riksdagen utan äfven på skilda håll utom densamma. Så skrifver t. ex. statssekreteraren G. F. Wirsén i denna fråga: »Ingen erkänner mera än jag nödvändigheten af former, men jag går aldrig så långt att blifva deras slaf, uppoffrar ej fäderneslandet för fraser.» Se bref från W. till kammarrådet N. A. Humble, Örebro den 10 juni 1812.

Ett karaktäristiskt exempel ur tidningspressen lämnas i den liberala tidningen Trompeten, N:ris 53 och 54. I en polemik mot Journal för Litteratur och Teater med anledning af A. G. Silfverstolpes »Försök till utveckling af grunderna för svenska regeringssättet» yttras här: »Lagen — högsta makten, säger författaren. Detta är i visst afseende ganska sant; men att därifrån leda sig till det resultat, att konung och ständer, om de äro ense, ändå icke kunna ändra konstitutionen förrän efter 5 år, blott af det skäl, att konstitutionen så stadgar, det är en besynnerlig slutkonst, som skulle sätta själfva den lagstiftade makten i beroende af deras eget verk, och i den belägenhet att icke vara lagstiftande; ty den som icke får stifta lagar, när och huru han vill, kan alldeles icke kallas lagstiftande». Författaren får det vitsordet, att han är en »pedant», en »motarbetare, som vill förekomma alla de nödiga ändringar, som vår hastigt tillskapade konstitution så väl behöfver».

²⁾ Ryska sändebudet, von Suchtelen, som uppehöll sig i Örebro en längre tid under riksdagen, kunde den 24 maj rapportera: »Det påstås, att Sveriges annaler icke erbjuda exempel på en så allmän samstämmighet. Flertalet af de personer, som vid de sista riksdagarne icke gjort annat än beskärmat sig, göra nu gemensam sak med de andra». Se Ahnfelt, Två krönte rivaler 2,85.

³⁾ Vid urtima riksdagen i Örebro 1810 uppskötos hvilande grundlagsfrågor till nästa riksdag, och således blef 1812 års riksdag den första efter de nya grundlagarnas tillkomst, som fick syssla med sådana frågor.

lätt spåra, huru en från föregående sekel nedärfd färdighet i förtolkning gjorde sig gällande. Den mängd ändringar i grundlagarna, som från själfva den konstituerande riksdagen och den följande urtima riksdagen i Örebro 1810 hvilade till afgörande 1812¹⁾, kunde också möjligen gifva det intrycket, att detta lagstiftningsarbete ännu ej var något afslutadt helt med fullt bindande kraft i alla delar, och detta torde i någon mån kunna förklara, om också ej försvara, att 1812 års riksdag understundom tyckes hafva känt sig lika obunden, som om den själf varit en konstituerande församling. På vissa håll har därtill tydligen rådt en djup okunnighet om grundlagarnes verkliga innebörd. Men genom denna ringaktning för lagliga former, som är det andra allmänna kännetecknet på 1812 års riksdag, har denna fått mera en revolutionär prägel än en reaktionär, som man så ofta velat tillerkänna densamma²⁾. Att så blef fallet, beror dock ej blott på förut nämnda omständigheter utan ock därpå, att den ledande kraften i regeringen, kronprinsen Karl Johan, var en revolutionens son. Karl Johan hade alltifrån sin ankomst till Sverige af flera skäl blifvit den verkliga regenten, och han blef det genom konungens sjukdom äfven till namnet den 17 mars 1811³⁾, men det skedde genom ett grundlagsbrott på hans egen önskan. Underligt hade väl varit, om Karl Johan, som fått en i så väsentlig grad militärisk utbildning, och som sett så många konstitutioners dagsländetillvaro, hade ägt någon djupare vördnad för lagens bokstaf, och han har också både i ord och handling visat, att så icke var fallet. I den krets af rådgifvare, som omgaf kronprinsen dessa första år fanns — med undantag af Hans Järta⁴⁾ — tydligen ingen, som ville åtaga sig rollen af grund-

¹⁾ Utom förslaget till ny representation, till inrättande af en rikets ständers lag- och hushållsberedning och angående sättet för grundlagsfrågors behandling hvilade till pröfning och afgörande 1812 anmärkningar och förslag till förändringar i afseende på ej mindre än 41 § af RF och RO. Se KU:s mem. o. öfr. exp. N:o 8, s. 91 ff.

²⁾ Att riksdagen ansetts för reaktionär, har framför allt berott därpå, att man fäst allt för stor uppmärksamhet vid *en* nyhet i 1812 års tryckfrihetsförordning, den s. k. indragningsmakten. Man har glömt, att denna antogs såsom ett tillfälligt påhäng, ämnadt att gälla endast under utomordentliga förhållanden, och allt för litet har man beaktat, att lagen innebar en annan ändring i afgjordt frisinnad riktning, som den samtida pressen framhöll som sitt främsta önskemål.

³⁾ Konungen återtog styrelsen först den 7 januari 1812.

⁴⁾ Hans Järta var vid tiden för sin afgång som statssekreterare af flera skäl misnöjd med sin ställning, men dagen för afskedstagandet, den 18 mars, synes otvetydigt vittna om att grundlagsbrottet den 17 mars rågat måttet.

lagarnes väktare samt stå eller falla för deras samvetsgranna efterlevande. För öfrigt spelade statsrådet i sin helhet vid denna tid en mycket blygsam roll. Det fanns bland statsråden hvarken någon verkligt öfverlägsen, ledande personlighet eller någon samstämmighet i politisk åskådning. Statsministern för utrikesärenden, Lars v. Engeström, har visserligen genom mängden af ärenden, som han lyckats slå under sig, och genom sitt inflytande på konungen kunnat anses som en premiärminister¹⁾, men han var det ej i den mening, att han behärskade och ledde det äfven af personliga antipatier söndrade statsrådet²⁾. Ännu mindre var detta fallet med justitiestatsministern Fredrik Gyllenborg, hvilken hufvudsakligen intrösserade sig för arbetet inom Högsta domstolen. Mot 1809 års idéer voro v. Engeström och statsråden Adlercreutz och Rosenblad mer eller mindre afvoigt stämda, och af de öfriga voro Gyllenborg, Adlerbeth, Vrede och Fleming alltför tillbakadragna och lojala för att opponera sig mot ett eller annat öfvergrepp. B. v. Platen hade numera sitt hufvudintresse riktadt åt annat håll³⁾. Hofkansleren Gustaf af Wetterstedts konstitutionella grundåskådning kan ej betviflas, men hans åsikter afveko i ej oväsentliga punkter från dem, som segrat 1809⁴⁾. För öfrigt var han en alltför smidig natur och alltför lätt tillgänglig för nya åsikter för att i alla grundlagsfrågor intaga en fast hållning mot kronprinsen⁵⁾. Denne hade under sådana omständigheter ingen svårighet att göra sin vilja gällande i statsrådet. Han fick också personligen under dessa första år en ställning så stark, att före honom endast landets störste regenter ägt en motsvarande. Därtill bidrog ej blott »före-

¹⁾ Se Minnen o. anteckningar af Lars v. Engeström, förordet IV f., och Anteckningar och Minnen af Trolle-Wachtmeister 2,32 f.

²⁾ v. Engeströms Minnen lämna flerstädes bevis härpå. Om hans förhållande till Rosenblad se anf. arb. 2,146 f. och 2,183. I Fleming såg v. Engeström en fiende både till sig och Adlercreutz (Anf. arb. 2,180), och med de åsikter, som han hade om »1809 års clique», (2,184 f.) kunde han tydligen ej gärna samarbeta med v. Platen och Wetterstedt, som han räknar dit. Att v. Engeström i sitt egentliga ämbete alltmer undanträngdes af Wetterstedt, kan ej heller ha varit ägnadt att bättra förhållandet. Se ock De Geer: Minne af B. v. Platen. Svenska akademien handlingar 1886. Del I 1887, s. 102.

³⁾ Under riksdagen 1812 afreste v. Platen redan i midten af maj från Örebro och återkom ej sedan. Han var således ej närvarande vid det statsrådssammanträde, då förslaget till K. M:ts proposition rörande tryckfriheten enhälligt tillstyrktes.

⁴⁾ Jfr hans ord Ad 1,535.

⁵⁾ Wetterstedt hörde liksom Platen, Fleming och Adlerbeth till de personer, som A. G. Silfverstolpe i sin skrifvelse af den 7 mars 1811 (Schinkels Minnen, Bih.

ställningen af hans öfvermänniska fullkomlighet»¹⁾ utan äfven det faktum, att han dessa år företrädde nationella lifsintressen. Det svenska folket hade åter en gång fått en härskare, som ingaf ett orubbligt förtroende, som visste, hvad han ville, och förstod att draga sitt folk med sig. Af hans kraft och snille, och endast däraf väntade man fosterlandets räddning²⁾, och därför följde man hans ledning, äfven då det medförde offret af personliga meningar och inrotade fördomar, ja till och med då man måste åsidosätta tydlig lag och ej rätt kunde skönja kursen. Förhandlingarna vid 1812 års riksdag bära också vittne därom på det mest otvetydiga sätt. Han var då den allt behärskande personen, och han har gifvit riksdagen dess prägel. Honom framför allt tillkommer således äran för det stora och viktiga arbete, som utfördes vid riksdagen, men på honom hvilat ock i första rummet ansvaret för hvad som är att tadla. Mycket af detta senare får dock sin förklaring i de stora svårigheter, hvarmed både kronprinsen och hans nya fädernesland hade att kämpa. En öfversikt af Sveriges yttre och inre förhållanden under tiden närmast före 1812 års riksdag skall gifva en inblick häri och på samma gång visa de orsaker, som tvungo regeringen att sammankalla en urtima riksdag.

Då Gustaf IV Adolf till olycka både för sig själf och sitt land kastade sig in i kriget mot Napoleon, så hade detta företag bland annat det grundfelet, att tillfället var illa valdt. Napoleon hade ännu ej blottat hela vidden af sin härsklystnad och hänsynslöshet, han hade ännu ej lärt Europas folk, att han ej unnade dem, ej ens de mest

2,362 ff.) särskildt rekommenderade åt kronprinsen, bl. a. för deras aktning för lagarna. Silfverstolpe har dock om sin vän Wennerstedt sagt, att han »visserligen någon gång kan behöfva styrka för sin tro» (se hans bref till H. Järta 1 maj 1812), och han satte honom en gång med afsikt i kronprinsens närvaro på prof, men betygar också, att han höll profvet (se hans bref till H. Järta 26 okt. 1812). Att Wetterstedt för öfrigt vid 1812 års riksdag — bortsedt från hans uppträdande i tryckfrihetsfrågan — inlagt verkliga förtjänster just om grundlagarnes helgd, skall nedan visas.

1) Cit. ur bref från H. Järta till G. af Wetterstedt, tryckt hos Vinberg, anf. arb. som Bil. N:o 1 och i Valda Skrifter af Hans Järta, utg. af H. Forssell, 1, L XVII ff.

2) Utom riksdagsförhandlingarna bära äfven privatbref ofta vittnesbörd därom. Se t. ex. bref från M. Fr. Brahe af 6 Juli 1812; De la Gardieska arkivet 20,34. Den 82-årige J. Liljenerantz sade sig »hafva föga hopp, att detta olyckliga rike länge eller i framtiden kan upprätthållas eller vinna någon väsentlig förkofring, om ej detta svaga hopp upplifvades af vår kronprins' personliga egenskaper och patriotiska tänkesätt», och han tillägger: »Jag anser konom som en skänk från himlen till detta lands frälsning och endast för hans skull regretterar, att jag är gammal och ej kan vara nog verksam.» Se bref till J. De la Gardie 12 maj 1812.

vänkskapligt sinnade, annat än en förödmjukande trældom, och han hade därför ännu ej emot sig uppkallat krafter, nog starka att hejda hans segerlopp. Man behöfde erfarenhet af att de offer, den franske kejsaren fordrade af sina vänner, voro ej mindre påkostande än dem han utkräfde af fienderna. Hvad Sverige beträffar, fick det nog och öfvernog göra denna erfarenhet under de år, som följde på frederna i Fredrikshamn, Jönköping och Paris. Af det fredslugn, som landet så väl behöfde, kom det ej i åtnjutande, det syntes tvärtom, som om freden skulle fullborda dess ruin. Fröet till de kommande hemsökelseerna låg redan i själfva fredssluten med Ryssland och Frankrike, i bestämmelserna om Sveriges anslutning till kontinentalsystemet. När Sverige i freden med Ryssland förband sig att iakttaga detta system med de modifikationer, hvarom man kunde träffa aftal med den franske kejsaren, så hade de svenska statsmännen ännu hopp om att Napoleon skulle bevilja åtminstone sådana inskränkingar däri, som kräfdes för Sveriges existens. Men den man, som 1808 velat skänka Ryssland hela Sverige och ännu i början af 1809 förklarade sig likgiltig för hvad Ryssland ville taga af Sverige, medgaf visst icke någon förskoning. Sverige måste i Parisfreden förplikta sig att antaga kontinentalsystemet i dess helhet, stänga sina hamnar för engelska fartyg och varor, ja för kolonialvaror. Salt var den enda vara, som fick importeras. Exporthandel kunde visserligen ej sägas vara uttryckligen förbjuden, men om England öfvade repressalier och betraktade de stängda hamnarna som blockerade, så omöjliggjordes all export, och därmed förkväfdes de näringar, hvilka voro grundade på export, framför allt den viktiga bergshandlingen. Sverige tvangs därför att försöka en uppgörelse med England, men innan man hunnit träffa någon öfverenskommelse, framställde Napoleon, maj 1810, i en öfvermodig ton och under hotelser om fredens annullerande fordringar om sekvestrering af alla engelska varor i Pommern och afbrytande af de diplomatiska förbindelserna med England. Dittills hade Sveriges handel genom det engelska kabinettets foglighet ej helt och hållet afbrutits, men skulle man kunna hoppas på fortsatt tillmötesgående, om man bifölle sådana fordringar? Dock, ännu en gång föll man undan för Napoleon. Den svenske kronprinsens död den 28 maj och den därpå framkallade faran för nya slitningar och partistrider inom ett samhälle, som ännu ej hunnit komma till ro efter de senaste årens våldsamma skakningar, lämnade regeringen intet annat val. Så starkt var ännu hatet mot Ryssland till och med bland konungens

rådgifvare, att man trots alla förödmjukelser från Napoleons sida ännu ej kunde tänka sig att binda Sveriges framtid vid någon annan makt än Frankrike, och valet af tronföljare, som framförallt dikterades af hänsyn till denna makt, borde ha visat Napoleon, hvilken trofast vän han i Sverige ägde, om han blott ville tillåta det att lefva. Det är bekant, hur man vid tronföljarevalet »gissade orätt, men — valde rätt»¹⁾. Hastigt skingrades den villan, att valet af den franske marskalken skulle medföra eftergifter från Napoleons sida, men lika hastigt hade Karl Johan förstått att vinna det svenska folkets hjärta och förtroende. Han blef föreningspunkten för söndrade sinnen, den länge saknade ledaren, som kom med de stora vyerna och förmågan af initiativ, som förstod att återgifva nationen hopp och förtröstan på framtiden. — Emellertid hade regeringen lyckats undgå brytning med England och öppna möjlighet för handels fortgång. Detta ledde till fortsatta klagomål från Napoleons sida öfver Sveriges förbindelser med England, och slutligen inlämnade franska sändebudet i Stockholm, baron Alquier, den 13 november — halfannan vecka efter Karl Johans ankomst till Stockholm — en not med yrkande på krigsförklaring mot England inom fem dagar och under hotelse om krig i motsatt fall med Frankrike och dess bundsförvanter Ryssland och Danmark. Med harm och bedröfvelse sågo sig konungens rådgifvare tvungna att tillstyrka undfallenhet äfven för denna skymfliga begäran²⁾. De framhöllo, att nationalandan var sådan, att man ej kunde påräkna någon villighet till uppoffringar eller någon samverkan till stora företag, att det franska systemet öfverensstämde med den allmänna opinionen, och att man omöjligen kunde bjuda äfven Ryssland spetsen. Så kungjordes krigsförklaringen mot England den 17 nov. 1810. Upplysta om verkliga förhållandet med krigsförklaringen, togo de engelska statsmännen saken lugnt — det blef ett skenkrig. De bägge ländernas gemensamma intresse af fredliga förbindelser var alltför starkt, för att man ej skulle finna utvägar därtill. För Sverige var krigsförklaringen en oerhörd förödmjukelse. Gränsen för dess

¹⁾ Cit. från Forssell, Minne af G. af Wetterstedt s. 133.

²⁾ Kronprinsen hade ej velat vara närvarande eller inverka på beslutet. Den ende, som talade för afslag på Napoleons fordran, var Hans Järta. I ett bref af 6 april 1812 till Järta ger också Wetterstedt därför ett vackert erkännande åt denne, »som redan för 16 månader sedan förutsåg hvad nu händt, som då ensam talade själfständighetens språk, och som sedan öfverflyttade sina grundsatser i sina handlingar.» Se Hans Järtas papper.

eftergifvenhet var emellertid därmed nådd — men icke gränsen för Napoleons fordringar. Det var honom själf förbehållet att genom en fortsatt hänsynslös behandling drifva öfver i Rysslands armar en nation, som aldrig önskat något högre än att med honom en gång få gå till strids mot denne sin arffiende. Så länge Ryssland och Danmark stodo på Napoleons sida, hade denne ett så fast grepp om Sverige, att han kunde afpressa det snart sagdt hvad som helst. Det gällde således för Sverige, om det ville komma loss, att försiktigt närma sig Ryssland och se till, om ej bandet mellan detta land och Frankrike en gång skulle lossna. Detta var en utväg, till hvilken de svenska statsmännen endast af den hårdaste nödvändighet nu förmåddes att taga sin tillflykt.¹⁾ För Karl Johan var denna utväg så mycket naturligare, som han saknade alla fördomar mot denna makt och af ren själfbevarelsedrift tvangs att gentemot Napoleons fientligheter, som undergräfvade hans egen ställning, söka ett stöd hos Frankrikes ende själfständige motståndare på kontinenten. Dessutom fann han de gamla svenska planerna på Norges eröfring lättare att realisera än Finlands återtagande och på samma gång fördelaktigare för Sverige. Det befanns, att ett närmande mellan Ryssland och Sverige äfven fullkomligt motsvarade kejsar Alexanders önskingar, sedan denne insett oförenligheten af sina och Napoleons intressen. Det första närmandet mellan Sverige och Ryssland skedde i december 1810, ungefär samtidigt med de våldsåtgärder af Napoleon i norra Tyskland, som bilda inledning till den slutliga brytningen mellan honom och Alexander. Emellertid hade Napoleon redan samma månad affordrat Sverige ett nytt vänskapsprof — 2,000 sjömän till bemanning af franska krigsfartyg. Det afslogs liksom hans begäran om ett svenskt rege-

¹⁾ Om de svårigheter, som mötte Karl Johan från de ledande männens sida i hans sträfvan för en systemomkastning, vittna bl. a. yttrandena vid statsrådets hemliga sammanträde den 24 febr. 1812, då misstron mot Ryssland tog sig ett så kraftigt uttryck. Utanför statsrådet var förhållandet detsamma. Så är t. ex. Adlersparres rysshät känt. J. De la Gardie säger om sig själf, att han var »uppfödd i principen, att franska alliancen vore för Sverige nyttigast, Ryssland och England naturliga ovänner», samt att det fordrats »erfarenheten af Frankrikes omätliga härsklystnad» för att komma honom att ändra öfvertygelse; se jorunalen s. 7. Jfr ock M. Fr. Brahes bref af 6 Juli 1812; De la Gardieska arkivet 20,34. Särdeles betecknande är, att Skogman ännu så sent som den 24 september 1812 kan berätta för Hans Järta, att många i Stockholm ännu trodde på ett hemligt samförstånd mellan kronprinsen och Napoleon samt glädde sig öfver hvarje kringspriddt rykte om ryssarnas nederlag; Se Hans Järtas papper. Jfr vidare Schinkels Minnen 6,157 ff.

mente i fransk sold, om införande af 50 % afgiften å införda kolonialvaror och insättande af franska tulltjänstemän i Göteborg.¹⁾ Under 1811 års början dämpade Napoleon väl tonen något på grund af misstanken om ett närmande mellan Sverige och Ryssland, hvilken senare makt intog en allt själfständigare hållning mot Frankrike. Men snart började åter förebräelser och klagomål, omväxlande med hotelser och försåtliga förbundsförslag. »Det språk, baron Alquier vanligen nyttjade», heter det i berättelsen till hemliga utskottet 1812²⁾, »och hvarifrån inga vänliga föreställningar förmådde honom att afstå, bar tydelig stämpel af den diktatoriska role, han i Sverige ämnade spela, och af hans felslagna hopp att lyckas däri». Under tiden ökades de franska kaparnes våldsamheter med hvarje dag, de svenska skeppen konfiskerades, och skeppsfolket bortfördes och tvangs att tjänstgöra på franska flottan. Särskildt tilltogo kaperierna, sedan vintern medfört den engelska flottans bortsegling från Östersjön. I detta för den svenska handeln förödande handtverk deltog Frankrikes bundsförvant Danmark med en synnerlig ifver, liksom det under freden ville söka ersättning för sina under kriget felslagna förhoppningar. Kraftiga föreställningar gjordes i Köpenhamn, men hjälpte lika litet där som i Paris. Då svenska regeringen genom utsända kryssare sökte uppbringa de franska kapare, som ofredade handeln, gaf detta blott anledning till nya klagomål. England hade emellertid i november 1811 tillkännagifvit för svenska regeringen, att det ej längre kunde tillåta vänskapliga förbindelser, som voro förenade med så många olägenheter för England, utan föredroge öppet krig, så framt man ej kunde sluta fred, hvilket England helst önskade.³⁾ Så blef det mot slutet af år 1811 allt mera klart, att det var omöjligt att bevara vänskapliga relationer med Frankrike, och samtidigt syntes kriget mellan Ryssland och Frankrike närma sig med stora steg. Att i den afgörande striden mellan dessa makter stå neutralt var för Sverige otänk-

¹⁾ Napoleons fordran i fråga om tulltjänstemännen omtalades ej af v. Engeström vid hemliga statsrådssammanträdet den 21 febr. 1812, men kronprinsen omnämner saken då (äfvén förut, sommaren 1811, för A. F. Skjöldebrand; se Skjöldebrands Memoarer, utg. af Schüek, 5, 5). Sedan förekommer uppgiften både i berättelsen till hemliga utskottet 1812 och i v. Engeströms berättelse till K. M:t den 7 jan. 1813. (Årstrycket.)

²⁾ Jfr Alquiers not af den 20 juli 1811; Alin: Karl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815, Bil. 7.

³⁾ Se Alin: Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland, s. 2.

bart. Regeringen måste således i tid bereda sig medel att med kraft kunna värna landets intressen och skaffa det en tryggad tillvaro för framtiden. De hjälpkällor, som för detta ändamål stodo regeringen till buds, voro alldeles otillräckliga. Nya och stora offer måste krävas af ett folk, som redan var utmattadt af de tyngsta bördor, gamla fördomar, upplifvade genom minnet af nyss lidna oförrätter, måste kväfvast, för att regeringen skulle få full handlingsfrihet, och nationen måste samlas till enig samverkan.

En blick på landets inre förhållanden visar, hvilka stora svårigheter regeringen i själfva verket hade att bekämpa. Så syntes det nya statsskicket bestånd vara hotadt. Faran låg ej blott i den allmänna bristen på djupare kännedom om och pietet för detsamma och i den ringa enigheten i konstitutionella frågor inom statsrådet, som ofvan påpekats. Revolutionen 1809 hade skänkt Sverige ett fritt statsskick, men hade också framkallat en jäsning i samhället, som vid ett och annat tillfälle tog sig beklagliga uttryck, såsom vid Fersenska mordet och bondeoroligheterna 1811. Detta gaf å ena sidan de främmande makterna en allt annat än fördelaktig tanke om Sveriges inre förhållanden¹⁾, och å andra sidan fingo därigenom fienderna till det nya statsskicket vatten på sin kvarn.²⁾ Man ser med häpnad, huru uppmaningar till en statskupp kunde af ämbetsmän och enskilda

¹⁾ Se Alin, Karl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815, s. 30 och Engeströms Minnen 2, 155, noten.

²⁾ Jfr Tolls bref af den 18 juli 1811 till L. v. Engeström, tryckt i Schinkels Minnen 6,340 ff (Bil. N:o 11). Till densamme skrifver landshöfding Mörner i Växjö den 9 juni 1811 på tal om allmänhetens uppstudsighet: »Följderna af 1809 års riksdag äro synbara». Han tillägger den farhågan, »att allmänna säkerheten intet är att påräkna, såvida ej snart konungamakten blir mera kraftfull». I bref af den 1 juli 1811 till densamme försäkrar han heligt, »att utan de allvarsammaste och de skyndsammaste mått och steg är konungen på sin tron ej själf säker». Den 25 juli s. å. skrifver han: »Den enda nytta, de obehagliga uppträderna medfört, är, att mångfaldiga af dem, hvilka i politiskt afseende varit slagne med blindhet, nu fått öppnade ögon och inse faran af mångväldet samt följderna af de förvillande principer, man så länge påtrugat nationen; och den rösten börjar snart blifva allmän, att Sverige icke kan räddas utan genom nya medel. Tidpunkten har därföre aldrig varit närmare än nu; de äro få, som ej vilja inse den allmänna vådan. Kronprinsen äger ett förtroende af alla välsinnade medborgare öfver all gräns; hvad han vill, vilja alla; han omgifves vid sin tron af upplysta ämbetsmän, hvilkas intresse är blott förenad med fäderneslandets, med ett ord, så många omständigheter förena sig till det målet att ännu en gång rycka oss utur gruset. Men ju mera minnet aflägsnas från de faror, som hotade, ju mer återkommer liknöjdheten. Det är nu, som en älskad furste har nästan allt i sina händer. . . .». Se bref till L. v. Engeström 1811.

personer öppet riktas till regeringens medlemmar, ja direkt till kronprinsen.¹⁾ Det är gifvet, att sådant ej kunnat ske, så framt icke dylika åsikter haft representanter äfven vid konungens rådsbord, och så framt icke kronprinsen kunnat misstänkas för att vilja låna ett villigt öra däråt. Det är hans heder, att han trots alla frestelser till sist vägrade att utföra några reaktionära statsk uppsplaner²⁾, som till alla andra faror för vårt land skulle lagt den af uppsplitande författningsstrider, och som i dess linda skulle förkväft den nationella samling, som då mer än någonsin var en nödvändighet för statens existens. Det fanns i sanning svårigheter nog ändå. Särskildt hotande var det finansiella nödläget.³⁾ Förgäfves hade 1809 och 1810 årens riksdag sökt råda bot därför, ställningen blef i stället med hvarje år förvärrad. Den författning, som nämnda riksdag antagit för den vid denna tid så viktiga brännvinsbränningen, visade sig misslyckad och fördärfelig. Bland annat gaf den icke staten den påräknade inkomsten.⁴⁾ Rän-torna å statsskulden i utlandet kunde fortfarande icke betalas, det antagna bevillningssystemet visade sig ohållbart, och den uppkomna bristen i bevillningssumman⁵⁾, som blef ännu mer kännbar genom de nödtvungna rustningarna under år 1811, satte regeringen i en sådan penningförlägenhet, att den endast genom några oväntade och tillfälliga inkomster kunde undvika riksdagens sammankallande under året 1811.⁶⁾ Till allt detta kom oredan i penningväsendet, också den grundlagd af 1809 och 1810 årens riksdag.

Ej heller i sina åtgärder för försvarets stärkande hade denna riksdag varit fullt lycklig, i det författningen om förstärkningsmanskapet vid tillämpningen visade sådana brister, att allvarsamma oroligheter däraf framkallades.

¹⁾ Se Schinkels Minnen 6,154 f. och Bil. N:o 22.

²⁾ Om kronprinsens hållning i denna fråga se nedan s. 59.

³⁾ I bref af den 3 mars 1812 till kammarrådet Humble klagar G. F. Wirsén: »Jag står i sticket, exponerad för dagliga förargelser i anseende till de växande penningbehofven»; se Bref från Wirsén.

⁴⁾ En brist uppstod på 32,000 rdr; se Ad 1,346.

⁵⁾ Med anledning af denna brist, som uppgick till ungefär $\frac{1}{4}$ af bevillningssumman, sågo sig fullmäktige i banken och riksgäldskontoret tvungna att den 14 jan. 1812 hos K. M:t hemställa om en ökning å bevillningstarifferna af 36 %. K. M:t hade då beslutat att sammankalla riksdagen, hvadan ingen förordning därom utfärdades; se Rih. 1,3.

⁶⁾ Våren 1811 undgicks riksdag endast genom den af Hans Järta föreslagna utvägen att till försvarsverket använda öfverskottet af 1809 års tullmedel m. m.; se Valda Skrifter af Hans Järta, utg. af H. Forsell 1, LXV f. Utförlig redögörelse finnes i Hans Järtas papper.

Under dessa förhållanden kunde riksdagens sammankallande ej längre undanskjutas. Kallelse utgick den 23 januari 1812 till rikets ständer att samlas till urtima riksdag i Stockholm den 4 april s. å. för öfverläggning om viktiga angelägenheter, som fordrade »en skyndsamt åtgärd».

Redan den 1 februari kom till Stockholm underrättelse om att Pommern den 27 januari tagits i besittning af franska trupper. Det var en öppen och tydlig fientlighet¹⁾, som ej kunde missförstås, och därmed var i själfva verket kriget börjad, fastän Sverige ännu både af politisk beräkning och på grund af sin isolerade ställning måste uppehålla fiktionen af ett fortfarande fredstillstånd och endast utbedja sig förklaring öfver den franske kejsarens handlingssätt och afsikter. Änjo hade således Napoleon i sin förblindelse gifvit kronprinsen ett stöd, och denna gång ett af kraftigaste slag för öfvergifvandet af det franska systemet, ty denna våldshandling måste kännas som en skymf af hela den svenska nationen.²⁾ Nu kunde Karl Johan våga upptaga den kastade handsken. Samma dag underrättelsen kom afgick befallning³⁾ till Sveriges diplomatiska ombud i London, Rehausen, att tillkännagifva Sveriges åstundan att underhandla om fred, och den 8 februari afreste greve Karl Löwenhjelm till Petersburg för att söka åvägabringa ett förbund mot »inkräkningar, som icke tycktes känna några andra gränser än oceanen».⁴⁾ Dessa viktiga åtgärder vidtogos, utan att statsrådet däröfver hördes, hvilket skedde först den 21 februari.⁵⁾ Utrikes statsministern redogjorde då för utvecklingen af Sveriges förhållande till Frankrike efter den 15 nov. 1810, då statsrådet tillstyrkt krigsförklaringen mot England, och

¹⁾ Landet behandlades som fiendeland; se berättelsen till hemliga utskottet 1812.

²⁾ Om Napoleon trott (Jfr De Cabres åsikt; Scævola, anf. arb. s. 623), att infallet i Pommern skulle medföra Sveriges fullkomliga undergifvenhet och en nedsättning i kronprinsens prestige, ja, kanske hans fall, så bedrog han sig. Om det intryck, händelsen gjorde i Sverige, heter det i De Suremains Minnen, s. 226: »Svenskarna voro alltför stolta för att icke känna oförrättens allvar och förändrade känslor mot Napoleon; kronprinsen erfor sålunda ingen svårighet att förmå dem dela sitt enskilda agg, medan dessförinnan hela hans popularitet skulle strandat mot denna svårighet.»

³⁾ Utdrag ur depeschen till Rehausen se Scævola, anf. arb. s. 222 f.

⁴⁾ Se Alin, Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland, s. 3 ff.

⁵⁾ Beslutet var redan fattadt, statsrådssammanträdet en »formalitet», säger L. v. Engeström; se utdrag af en depesch till Rehausen, Scævola anf. arb. s. 227 f, och Forssell anf. arb. s. 171, noten.

framhöll till sist, att man nu ej hade något att frukta af Ryssland, men mycket att hoppas af England. Kronprinsen påpekade omöjligheten dels att bevara ställningen, sådan den var, då hvarken Frankrike eller England ville tillåta det, och dels att med framgång föra ett krig mot Ryssland. Statsråden anhöllo om betänketid, och den 24 februari hölls nytt sammanträde. På kronprinsens tillstyrkan enades man då efter längre anföranden om en neutralitetsförklaring mot såväl Frankrike som England och om avslutande af fred med det senare. Sveriges hamnar skulle öppnas för de makter, som erkände neutraliteten, och ett kraftigt försvar beredas mot dem, som vägrade Sverige denna.

De tillspetsade yttre förhållandena förmådde också regeringen att besluta riksdagens förläggning till Örebro. I hemligt sammanträde den 27 februari tillkännagaf K. M:t för statsrådet sin åsikt, »att det krigstillstånd, hvaruti riket sig befann emot Stora Britannien, hufvudstadens läge, den afgörande politiska crisis, som de senaste händelserna i Pommern kunna för rikets yttre förhållanden bereda, utgöra *i förening med de skäl K. M:t ej kunde uppenbara*¹⁾ ett nog viktigt helt för att aflägsna alla ensidiga förtydningar om orsaken till riksdagens flyttning». Statsrådet instämde under hänvisning till R. F. § 50. Man förenade sig ock om Örebro såsom lämpligaste plats för riksdagen.²⁾ Banko- och riksgäldsfullmäktige, som enligt R. F. § 50 ansågos böra yttra sig *i fråga om platsen*³⁾, sade sig visserligen »icke utan synnerlig

¹⁾ Om dessa skäl se Schinkels Minnen 6,169. I De la Gardies journal s. 5 förekomma samma uppgifter, hvilka De la Gardie säger sig ha fått direkt af kronprinsen. Listan på de personer, som skulle mutas, visades också för De la Gardie. På grund af likheter i uttryckssätt kan man förmoda, att journalen utgjort Schinkels källa. De la Gardie uppgifver dock Alquier i stället för de Cabre som mottagare af växlarna. Att fara för hemliga intriger från främmande makters sändebud verkligen förelåg, ses för öfrigt af de Cabres bref af den 31 jan. 1812, tryckt hos Scævola, anf. arb. s. 619 ff. Se ock samma arbete s. 298, noten. Jfr Flemings kraftiga varning vid hemliga statsrådssammanträdet den 24 februari; se Alin, Svenska statsrådets protokoll i frågan om förbundet med Ryssland 1812, s. 44.

²⁾ Se statsrådets hemliga protokoll af den 27 februari 1812.

³⁾ Ett berättigadt missnöje framlyser ur deras skrifvelse öfver denna inskränkning i deras yttranderätt. Det heter bl. a.: »Men då Eder K. M:t icke funnit godt att i nåder uppgifva de särskilda skäl och orsaker, hvilka härvid hos Eder K. M:t kommit i öfvervägande och verkat ofvanberörda nåd. beslut, hafva fullmäktige under saknad kännedom häraf ansett sig böra inskränka deras underdåniga utlåtande blott till den förändrade riksdagsorten.» Se fullmäktiges skr. af den 4 mars, bilagd statsrådets hemliga protokoll s. d. Jfr samma frågas behandling 1810, Sv. Hist. Handlingar 17,71 ff. och 78 ff. Om frågans rättsliga sida se Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt (Stockholm 1879) 1,458 f.

oro och bekymmer» hafva förnummit K. M:ts beslut på grund af de med en flyttning förknippade »ökade kostnader och andra olägenheter», men förklarade sig också anse Örebro tjänligast. Så utgick ett nytt bref af den 4 mars med kallelse till ständerna att den 13 april samlas i Örebro. Att beslutet om flyttningen denna gång ej såsom två år förut orsakades af farhågor för någon jäsning eller folkryra i hufvudstaden, hade K. M:t uttryckligen förklarat i statsrådssammanträdet den 27 februari.¹⁾ Beslutets grundlagsenlighet torde lika litet kunna sättas i fråga som dess klokhet, men helt naturligt var, att det på åtskilliga håll skulle väcka missnöje.²⁾ För hufvudstadens tidningar var det naturligtvis en stor misräkning³⁾, liksom för vissa diplomater.⁴⁾ Att den forne gustavianen Jakob De la Gardie, som kronprinsen tydligen med framgång sökt vinna, af personliga skäl yttrat sin ledsnad öfver flyttningen, hade genast inberättats för kronprinsen, för hvars misstänksamma ögon saken antog farliga proportioner. Det hela slutade dock med en teatralisk försoningsscen.⁵⁾ Allmänhetens hållning gaf emellertid regeringen tydligen inga anledningar till bekymmer.⁶⁾

¹⁾ Hans ord vid tillfället återfinnas i talet till RSt å rikssalen den 20 april; se Riksdagstidningar vid urt. riksdagen i Örebro 1812, s. 32 f.

²⁾ Många riksdagsmän voro bosatta i Stockholm, och andra hade redan mot dryga hyror betingat rum där, enligt hvad De la Gardie berättar (Journalen s. 3). Öfverståhållaren, A. F. Skjöldebrand, som ej kunde lämna hufvudstaden, hörde naturligtvis till de missnöjda, och han anser förflyttningen olaglig; se Skjöldebrands Memoarer 4, 184 f. För dem, som förmådde taga hänsyn till annat än personliga intressen, tedde sig saken annorlunda. Så säger t. ex. A. G. Silfverstolpe i bref till H. Järta den 26 mars 1812: »Riksdagsflyttningen synes blifva under de flesta synpunkter nyttig.»

³⁾ I Nya Posten N:o 15 bestreds förflyttningens enlighet med grundlagen, hvarför numret sekvestrerades. Utgifvaren bötfälldes; se Nya Posten N:o 46 o. 47. Grevesmöhlen, som visserligen stod i regeringens sold, men ej däraf lät hindra sig att ha en egen mening, yttrar med anledning af Nya Postens artikel: »Jag skulle ej förundra mig, om efter dylika obehagliga yttranden som det ifrågavarande tryckfrihetens inskränkning skulle komma under öfverläggning; och om något steg därtill skulle tagas vore allmänheten åt de författare, som därtill gifvit anledning, ej någon tacksamhet skyldig;» se Trompeten N:o 27 o. 28.

⁴⁾ »Sedan hofvet lämnade Stockholm, befinna vi oss i djup okunnighet om alla förehafvanden», skriver de Cabre den 1 maj 1812, se Scævola, anf. arb. s. 631. De i samma desch anförda ryktena jäfva ej heller sanningen af hans ord.

⁵⁾ Se De la Gardies journal s. 4, hvars innehåll återges i Schinkels Minnen 6, 170 f. I journalen avslutas berättelsen med följande ord: »Förbannelse öfver en och hvar, som ökar denne ädle furstes bekymmer, är och blir min önskan.»

⁶⁾ Att regeringen »behärskades af en skuggrädsla, som tyckes hafva frestat till

Landshöfdingen i Örebro län, frih. S. Löfvenskiöld, fick i uppdrag att sörja för nödiga anstalter i Örebro till riksdagens bekvämlighet¹⁾, och att vidtaga nödiga åtgärder till ordningens upprätthållande i staden under riksdagen.²⁾ Till landshöfdingarna utfärdades cirku-lär³⁾ med befallning att »noga tillse, det all ordning iakttagas vid de val, som till riksdagsmän vid snart stundande urtima riksdag förrät-tas, åliggande dem, om mot förmodan någon person därvid skulle bidraga till oordningar eller hindra de valförrättande i en stilla utöf-ning af deras valrätt, därom genast underrätta K. M:t, på det att sådant brottsligt förhållande må bli befradt och straffadt»⁴⁾. Sin ställning på riddarhuset sökte regeringen stärka genom att särskildt kalla till

en och annan väl utomordentlig åtgärd», har påståtts af Vinberg, anf. arb. s. 11. Det stöd, han anför, är emellertid värdelöst. Det af honom anförda brevet, som skulle visa, att breven »examinerades» (s. 11 not 5), är visserligen infogadt i Engeströmska brefsamlingen för 1812, men hör till 1810 och hänför sig således till urt. riksdagen 1810. Brevets öfriga innehåll visar detta. Det handlar om Karl Augusts död och åtgärder för att upplysa allmänheten därom, hvarförutom Engeström lyck-önskas att ha utnämnts till Lunds akademis kansler — det skedde den 28 juni 1810. Möjligt är emellertid, att »examination» af bref hade blifvit en bestående institution, eller att en och annan åtminstone misstänkte detta. Svårförklarligt skulle t. ex. annars bli, hvarför A. G. Silfverstolpe i bref till H. Järta ber denne kuvertera svaren till S., men inlägga dem i ett yttre kuvert till Wetterstedt; se Silfverstolpes bref till Järta af den 23 dec. 1811 och 1 maj 1812.

¹⁾ Uppgiften var ej lätt, och han klagar i bref till v. Engeström af den 20 mars öfver svårigheten att finna passande kvarter »i denna illa bebyggde stad». Äfven gäst-gifvaregården upptogs af riksdagsmän, så att resande ej säkert kunde påräkna rum; se länsarkivet i Örebro, afg. bref 27 april.

²⁾ Se statsrådsprot. den 4 mars. Först den 15 juli föredrogs i statsrådet Löf-venskiölds anhållan om gillande af hans ordningsföreskrifter. Däraf synes, att re-sande måste vid stadens tullar anteckna sina namn i därför inrättade journaler. Främlingar, som ville besöka Örebro, måste först anmäla sig hos öfverståthållaräm-betet (v. Engeström till Rosenhane den 13 apr. 1812). Svenska resande besökte sta-den obehindradt. Så berättar skalden Leopold för Wetterstedt i bref af den 11 juni 1812 om »svärmar af Göther, Trompetare och Pylofemister, som strömmat härifrån till Örebro för att ringa ihop försvarare och fäkta pro aris et focis». (Det gällde tryck-frihetsfrågan); se Bref till Gustaf af Wetterstedt.

³⁾ Se statsråds prot. den 27 februari 1812.

⁴⁾ För Vinbergs påstående (anf. arb. s. 9), att »under hand meddelades dess-utom anvisningar af mera positiv art,» har förf. ej funnit något stöd. Den af Vinberg (s. 9 not 1) citerade skrifvelsen till valförrättande häradshöfdingar har ej utgått från regeringen. Skrifvelsen finnes i Engeströmska brefsamlingen af 1812 med påskrift kopia och efterföljes i samlingen af följande bref till L. v. Engeström: »Jag bilägger en afskrift af det handbref jag af medborgerlig anda och i förening med ämbetets

riksdagen framstående anhängare och genom att samla fullmakter.¹⁾ Stämningen i landet, som regeringen väl kände ej blott genom tidningarna utan äfven genom landshöfdingarnas rapporter²⁾, var tydligen alltför god för att gifva regeringen anledning till att utöfva något tryck på valen. Betecknande är, att när den klarsynte Hans Järta uttryckte sin oro för riksdagen, så var det ej några svårigheter från dess sida, som han befarade, utan opopulära åtgärder af regeringen och kronprinsen.³⁾

Konungen, kronprinsen och prins Oskar anlände till Örebro den 11 april, drottningen följande dagen. Den 13 april utblåstes riksdagen med öfliga ceremonier, och samma dag utnämnde konungen till landtmarskalk öfverpostdirektören Karl Lagerbring⁴⁾ och till tal-

nit skrifvit till häradshöfdingarna i afseende på riksdagsmän af bondeståndet. Det kan väl icke anses som brott. Men om ock, så säger jag med Simsson, min själ dö de rättfärdigas död! Det enda jag önskar är att E. Ex. gillar mina tänkesätt. En Gud och en kung. Karlstad d. 5 Martii 1812. af Vibeli». Denne landshöfding har således skrifvit originalet till kopian utan någon anvisning från regeringen. Landshöfdingens i Göteborg rapporter styrka ej heller antagandet af hemliga order eller ens något olagligt ingripande vid valen. Han inberättar den 25 mars, att han afstyrt valet på Oroust och Tjörn af en bonde, som nyss sluppit ur länshäktet, samt den 4 april, att en misstänkt bonde, Björn Halfvardsson, valts. Den senares val kom inför ståndets afgörande och blef stadfäst (Bd. 18 f.) Landshöfding af Håkonsen i Blekinge län säger visserligen i bref af den 4 mars, att »ingen tjänlig anstalt ä · underlåten, som kan bidra till utkorande af välsinnade personer», men detta behöfver ej vara utslag af annat än ämbetsnit. Lika litet bevisande är biskop Faxes bref, anfördt af Vinberg s. 10. Som detta är *allt* hvad den Engeströmska brefsamlingen innehåller i frågan, kan tydligen intet bevis hämtas därifrån.

¹⁾ Se bref till L. v. Engeström från landsh. af Håkonsen, af den 30 jan.; från J. A. Hjerta, af den 19 febr. och från Carl Taube af den 15 febr. Engeströmska brefsamlingen för 1812.

²⁾ Om tillkomsten af dessa rapporter se. L. v. Engeströms Minnen 2, 183. Ett karaktäristiskt exempel må anföras. Landshöfding Rosen i Göteborg skrifver den 1 april 1812 (Originalets stafning och interpunktering bibehållna): »Hemliga policens rapport är särdeles tillfredsställande den sednare veckan, alla svenskar äro intagna af den renaste nit för fäderneslandets upprätthållande och beprisa tillika med samtliga utlänningarne Kronprintsens ståndaktighet, inga Cabaler existera och intill och med Herr Pehr Backman berömmar Regeringen på Wärdshusen, Dito Snickaren Hultman, som är den mäst betydande man i medel Classen här nere och säkerligen den som lättast kan åstadkomma oredor». Engeströms brefsamling 1812.

³⁾ Vinberg, anf. arb. Bil. N:o 1.

⁴⁾ J. De la Gardie hade varit påtänkt bland andra; se Scævola, anf. arb. s. 602. Det bestyrkes af A. G. Silfverstolpes bref till Järta den 6 febr. 1812. De la Gardies journal, s. 28, omtalar äfven Mannerheimarnes sträfvan att utestänga honom från landtmarskalksstolen.

man i prästeståndet enligt RO:s föreskrift ärkebiskopen Jakob Axelsson Lindblom samt till vice talman biskop Karl v. Rosenstein. Den 14 och 15 april försiggick anteckning af riddarhusets medlemmar, och samtidigt granskades fullmakterna för de ofrälse ståndens medlemmar. Den 17 utdelades inträdestecknen.¹⁾ Samma dag anhöllo borgare- och bondestånden genom deputationer, att konungen täcktes utse talmän. Till talmän utnämndes då i borgareståndet direktören H. N. Schwan, i bondeståndet nämndemannen Lars Olsson (Göteborgs län) samt till sekreterare i bondeståndet lagman G. Brinkman. Samtliga ståndens talmän liksom bondeståndets sekreterare voro begåfvade och nitiska samt för sina platser synnerligen lämpliga män.²⁾

Den 18 april hälsade stånden hvarandra samt de kungliga personerna genom deputationer³⁾, och måndagen den 20 samlades stånden i stadens kyrka, som äfven var inrättad till rikssal, då konungen efter gudstjänstens slut öppnade riksdagen. I trontalet påpekades, att flera af ständerna vidtagna författningar sedan sista riksdagen pröfvats och befunnits vid verkställigheten medföra sådana olägenheter⁴⁾,

¹⁾ Två bönder, som fått inträdestecknen, uteslötos af ståndet s. d.; se Bd 9 ff.

²⁾ Om landtmarskalksvallet skref A. G. Silfverstolpe till H. Järta den 26 mars: »Det var utan tvifvel en oförmodad landtmarskalk, men efter de konversationer jag redan haft med honom och med de grundlagar vi äge, hoppas jag ännu godt af detta val, utur det skäl, att personen är förståndig, stel och oegennyttig för sin person, han måste åtminstone vara mycket tjänligare än en viss superficial, leger och fåfäng.» (De la Gardie!) Schwan hade varit talman vid riksdagen 1809 och 1810 (ej vid urt. riksdagen 1810, såsom uppgifves af Vinberg, anf. arb. s. 12 not 7 och i Schinkels Minnen 6, 172 not 5). Lars Olsson, som bevistat sex riksdagar förut, hade varit talman vid de två föregående riksdagarna. Vice talman i borgareståndet blef lagman J. P. Sandberg, i bondeståndet Jon Jonsson (Blekinge län). De la Gardie, som sällan har något godt att säga om sina medmänniskor, klandrar af de valde endast Brinkman. »Denne är, säger han i journalen s. 10, »en verkelig lufver, har längre tid varit känd därför och en äkta jakobin.» Silfverstolpe gaf i nyssnämnda bref till Järta den blifvande »bondsekte» Brinkman vitsordet att vara rask och dristig. Till detta viktiga ämbete hade flera varit påtänkta, och L. v. Engeströms brorson, häradshöfding J. M. v. E., hade gifvit denne anvisning på en, »som har en allmänt erkänd riktig façon att styra och öfvertyga en bondhop»; se bref till L. v. Engeström den 21 febr. 1812. Att L. v. Engeström emellertid var nöjd med den valde, ses af Engeströms Minnen 2, 196.

³⁾ Kronprinsen höll sitt svarstal till bondeståndets deputerande på svenska. Hans egenhändiga koncept finnes i facsimile i Handlingar ur v. Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby. Första delen. Böndernas förvåning och förtjusning hade varit utomordentliga, såges det. För öfrigt var det både den första och enda gången, Karl Johan talade till ett riksstånd på svenska språket.

⁴⁾ Denna del af talet återgifves på ett fullständigt oriktigt sätt hos Vinberg, anf. arb. s. 13.

som genom en längre fortvaro kunnat få betänkliga följder för landets inre ekonomiska ställning, och som därför borde förekommas. Så framhölls, hurusom »stora och viktiga händelser utom fäderneslandet synas hota med nya olyckor för Europa». Med tydlig syftning på förhållandet till Frankrike heter det: »Fredadt genom sitt läge från den nödtvungna skyldigheten att åtlyda en främmande riktning, som möjligen ej kunde förenas med dess eget intresse, har Sverige allt att hoppas genom enighet, tapperhet och lugn; allt att förlora, om det öfverlämnar sig åt inhemska söndringar och en dåraktig fruktan.» Riksdagens förflyttning ställdes i tydligt samband med de yttre förhållandena.¹⁾ För öfrigt gick talet hufvudsakligen ut på att mana till endräkt och sammanslutning kring tronföljaren, hvars förtjänster särskildt om styrelsen under konungens sjukdom framhållas i de varmaste ordalag.²⁾ Därefter uppläste hofkanslern berättelsen »om hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdag»³⁾.

I denna berättelse åberopas kronprinsens redogörelse af den 7 januari för styrelsen under konungens sjukdom⁴⁾, hvaraf svenska folket kunnat inhämta H. K. H:s osparda nit och »den framgång, som krönt Dess ädla bemödanden». Så tillkännagifver K. M:t, att den nya kyrkohandboken antagits till allmänt bruk från och med första adventssöndagen 1811, samt att anstalter träffats för en förbättring af fattigvården och läkarevården i riket. En kommitté för undersökning af läroverk och uppfostringsanstalter hade af K. M:t förordnats, och på grund af tvenne riksdagars hemställan hade i början af år 1811 äfven en lagkommitté tillsatts, för hvars sammansättning och verksamhet redogörelse lämnas. Dessutom framhåller K. M:t handelns betryck, tilltagandet af lurendrejerier och tullförsköningar jämte däraf orsakade skadliga följder för rikets drätsel. Vidare redogöres för det sätt, hvarpå under förhanden varande svåra omständigheter statsverket förvaltats och försvarsväsendet utvecklats, och ständerna förberedas på åtskilliga kungliga propositioner. Så

¹⁾ Det heter bl. a.: »Under en så afgörande tidepunkt för utvecklingen af de allmänna ärendena, då törhända främmande beräkningar haft till föremål att tillintetgöra mina och edra gemensamma bemödanden, borde jag söka aflägsna allt, som kunde verka på friheten af edra öfverläggningar.»

²⁾ Det både till innehåll och form lyckade talet finnes tryckt i Riksdagstidningar N:o 8 och 9 samt i Inrikes Tidningar N:o 46.

³⁾ Se Bih 1, 15 ff. och Riksdagstidningar, Bih N:o 1.

⁴⁾ Denna till K. M:t ställda berättelse finnes i årstrycket för 1812.

leder K. M:t ånyo riksdagens uppmärksamhet på »nödvändigheten att vidtaga mera bestämda anstalter till krigsmaktens skyndsamma komplettering och förökning», och särskildt ordar K. M:t utförligt om tryckfrihetsfrågan.¹⁾

Under de närmaste dagarna pågingo de viktiga valen af elektor och utskottsmedlemmar.²⁾ De erbjuda emellertid föga intresse vid denna riksdag. Att med ledning af den kännedom, man äger om en del framstående utskottsledamöters åsikter och uppträdande vid föregående riksdagar, söka ställa ett horoskop för denna riksdags blifvande hållning, skulle nämligen blifva både lönlöst och missledande. Det är så långt ifrån, att någon partiorganisation förekom, att man knappt mer än i riksdagens viktigaste konstitutionella fråga kan skönja någon partimotsats. Händelserna den 20 juni 1810 hade varit ett hårdt slag för gustavianska partiet, och dettas upplösning fullbordades af Karl Johans imponerande personlighet och väl beräknade sträfvan att för sig vinna partiets koryféer, en Jakob De la Gardie, en Erik Ruuth. Efter allt att döma hafva dessa nu accepterat den bestående ordningen i afseende på tronföljden, dock kanske ej utan en bitanke på att med Karl Johans hjälp kunna realisera den konstitutionella beståndsdelen af sitt program.³⁾ De många af 1809 års män, bröderna Silfverstolpe, Mannerheim och andra, som voro närvarande vid riksdagen, intogo i allmänhet en passiv ställning⁴⁾, som skulle väcka förvåning, om den ej kunde förklaras genom en klok beräkning å deras

¹⁾ Berättelsen nämner intet om den tilltänkta indragningsmakten, utan betonar hufvudsakligen frågan om en svarande part i tryckfrihetsmål. Kraftigt framhålls ock, att K. M:t ej ville minska tryckfriheten. »K. M:ts afsikt», heter det, »är ej och kan icke vara att åstunda någon inskränkning i den för hvarje redlig medborgare så dyrbara tillhörigheten af en fri yttranderätt; ej heller undfaller det K. M:t, att denna rättighet, ännu beröfvad tidens och vanans häfd, kräfver en längre fortsatt utöfning för att å ena sidan vinna sans och lämpa, och å den andra ej genom hvarje frimodigt uttryck reta för ömtåliga sinnen»....

²⁾ Se nedan Bil. 1, som redogör för utskottens sammansättning.

³⁾ När H. Järta i sitt bref af den 12 april till G. af Wetterstedt påstår, att partiet ännu ej var överksamt, torde han hufvudsakligen ha tänkt på att partiet i denna mening lefde kvar och verkade.

⁴⁾ De la Gardie har mycket att berätta i journalen om stämplingar af »Silfverstolpiska partiet». »Mannerheimarne», eller den »förb. ligan», som han ock kallar dem, men offentliggen ses just intet till däraf. Säkert är emellertid, att de unnat sig den glädjen att någon gång låta De la Gardie personligen röna en och annan missräkning, såsom vid valet till hemliga utskottet o. d. I gengäld låter De la Gardie i journalen sin galla flöda öfver dem rikligen.

sida att ej genom en utmanande hållning sätta sitt storverk på spel. Så fick man vid denna riksdag, inom utskotten och i plena, se ett framgångsrikt samarbete mellan män af skilda läger.¹⁾ Att olika åsikter funnos i många stycken, är gifvet, men man ådagalade en själföfvervinnelse, som är beundransvärd. Regeringen hade alla skäl att vara belåten med utskottsvalen. Pluraliteten i KU satt nu för första gången i detta utskott²⁾, och saknaden af nödig öfning i behandlingen af grundlagsfrågor skulle naturligtvis göra utskottet lätthandterligt. I utskottets ordförande, kammarherren, grefve A. G. Mörner hade regeringen en trogen vapendragare, som med sin erfarenhet i konstitutionella frågor förenade en stor lätthet att uttrycka sig och därför på denna plats kunde göra goda tjänster. Ordförande i StU var den mindre betydande grefve Karl Mörner. Landshöfding Anders af Håkanson var medlem af både StU och BvU, presidenten istatskontoret, C. E. Lagerheim, satt i det förra och presidenten i kammarkollegiet, O. E. Lagerheim, i det senare, och deras stora sakkännedom var en borgen för att dessa viktiga utskott skulle kunna ledas åt önskad håll. I grefve E. Ruuth hade BvU också fått en väl förfaren ordförande. Samma förmån hade icke BU. Där presiderade Jacob De la Gardie, hvilken önskat ledamotskap i detta utskott för att »förvärfva noggrann kännedom» af det »för riket så angelägna» bankoverket.³⁾ I hemliga utskottet insatte adeln pålitliga vänner till regeringen⁴⁾, och utom borgareståndets medlemmar i detta utskott, som här fingo särskilda intressen att bevaka, beredde öfriga ledamöter

¹⁾ Endast Adlersparre fann sig ej väl i förhållandena. Påståendet (Schinkels Minnen 6, 173 f), att hans plötsliga afresa förorsakades däraf, att han ej fick plats i hemliga utskottet, och att regeringen skulle ha bidragit därtill, har förf. ej funnit bestyrkt af någon annan omständighet än hans afresa utan att taga afsked. De la Gardie uppgifver, att Adlersparre af elektorerna varit erbjuden plats i utskottet för egen del, men ej fått bestämma öfver de två öfriga platserna, ja t. o. m. haft utsikt att få till sällskap De la Gardie. Detta skall ha gjort honom »aldeles rasande»; se journalen s. 11. Att De la Gardie verkligen varit ifrågasatt, se nedan not 4.

²⁾ Endast A. G. Silfverstolpe och prof. Vijkman hade suttit i det KU, som utarbetat RF 1809, men A. G. Mörner inkom dock i KU redan den 31 juli 1809. Af medlemmarna i KU 1812 hade utom dessa tre äfven Tingstadius, Faxe, Falk, Nensén och Ullberg suttit i KU vid urtima riksdagen 1810.

³⁾ Se journalen s. 11.

⁴⁾ A. G. Silfverstolpe skref den 4 maj till H. Järta: »Valet kunde vara bättre; men i vissa belägenheter är det klokt att icke försöka bättre än man kan. För 8 dagar sedan hade grefve De la Gardie stått i stället för Mörner.» Att De la Gardie utestängdes, tillskrifver han själf »ligan»; se journalen s. 13 f.

regeringen inga bekymmer. Ordförande var grefve Magnus Brahe.

Om således intet partiväsen störde ridsdagens lugna verksamhet, så saknade emellertid regeringen ingalunda kritik från enskilda håll, dock så godt som uteslutande inom adeln och borgareståndet. Hos adeln sköttes kritiken af grefve Joh. Henning Gyllenborg och friherre Korfits Ludvig Staël v. Holstein, bägge skäligen ofarliga. Den förres anföranden voro ständigt hänsynsfulla och sakliga, men torra. Till ledare af en opposition dugde han så mycket mindre, som han ej var talare — alla hans anföranden voro skrifna. Han uppträdde för öfrigt aldrig i de viktigare konstitutionella frågorna. Friherre Staël v. Holstein påstod visserligen själf, att han ingalunda ville väcka någon oenighet till lif, och äfven han kunde någon gång finna, att kritiken kunde blifva för sträng.¹⁾ Men hans eget klander af likt och olik i tid och otid kunde vara både envist och skarpt, stundom alldeles omotiveradt. Ej heller han var talare, och hans anföranden tyckas ha tröttat ut åhörarne²⁾ Att utom dessa bägge funnos flera yngre för- mågor, en Jakob Cederström, en Per Lagerhjem, som både med talang och skärpa kunde föra själfständiga åsikter till togs, när det gällde, det visade särskildt tryckfrihetsdebatten. Men denna var en enastående företeelse — harmonien är annars regel, när en kunglig proposition är under debatt.³⁾

I prästeståndet kunde regeringens förslag påräkna det välvil- ligaste mottagande, och där förspordes ingen opposition i hufvudfrå- gorna. I de konstitutionella frågorna gick ståndet rent af i spetsen för misshandlandet af grundlagen. Detta är så mycket mera för- vånansvärdt, som ståndet onekligen inneslöt flere män med stor begåf- ning och själfständighet samt med tydligt frisinnad läggning, t. ex.

¹⁾ Se Ad. 1,345.

²⁾ Jfr Schwerins berättelse, Biografiskt lexikon XV s. 218. Staël tyckes själf någon gång ha insett det lönlösa i sitt uppträdande; se Ad. 1,218. För öfrigt jäfvar hans hållning vid 1812 års riksdag ej det omdöme, som fällt om hans opposition vid 1809 och 1810 årens riksdag af S. J. Boëthius, Hist. Tidskrift 1906 s. 70.

³⁾ Bland oppositionens medlemmar nämnas i Schinkels Minnen 6,169 Axel Hamilton, Henning Wrangel och Fr. B. Schwerin. Det är, hvad de bägge förstnämnda angår, att gifva dem alltför stor ära, ty protokollen förvara ej ett enda yttrande af dem af någon betydelse. Möjligen har deras styrka legat i voteringen. Schwerin, som nu bevistade sin första riksdag, var mycket mera verksam och lär ha ogillat åtskilligt, som förekom vid riksdagen, men däraf ser man ringa spår. Jfr nedan hans uppträdande i tryckfrihetsfrågan.

biskop Rosenstein och professor Vijkman. Dessa kunde väl kritisera någon enstaka punkt af ett regeringsförslag, men satte aldrig framgången af det hela i fara.

I borgareståndet förmärktes någon gång en opposition på enskilda håll, dock i regel undfallande och saklig. Främst ådrog sig här den själfständige och begåfvade B. H. Santesson regeringens onåd. Trots sin tydligt välvilliga hållning i det hela, kan Santesson anses ha varit den ende, som vid denna riksdag vållat regeringen något allvarsammare bekymmer.

Bland bondeståndets medlemmar höjde sig Anders Danielsson (Älfsb. l.) och Johan Olsson Longberg (Gäfl. l.) vida öfver de andra i betydenhet, och de åtnjöto äfven i hög grad sina ståndsbröders förtroende. Själftändiga och verksamma, deltog de ifrigt i riksdagsarbetet, men förtjäna ingalunda namn af oppositionsmän. Tvärtom torde de i hög grad hafva bidragit till att ståndet vid denna riksdag visade sig så förundransvärdt lätthandterligt. Den sedan så bekante Nils Månsson (Malm. l.) var äfven medlem af bondeståndet och erhöi åtskilliga förtroendeposter, men han trädde ännu afgjort i skuggan för sina bägge förutnämnda ståndsbröder.

En följd af dessa förhållanden var, att regeringens medlemmar ytterst sällan behöfde personligen ingripa i riksdagsarbetet. Med undantag af Wetterstedt, som såsom hofkansler var förmedlare af förbindelsen mellan konung och ständer och äfven gjorde några kraftiga inlägg i de viktigaste frågorna, äro statsråden så godt som osynliga på riddarhuset.¹⁾ Mycket verksam var regeringen däremot för att bearbeta den allmänna opinionen genom redogörelser i tidningarna både för händelserna vid riksdagen och å utrikes orter.²⁾

Genast vid riksdagens början visade sig en svårighet, som berodde på riksdagens förflyttning från hufvudstaden.³⁾ Ej mindre än nio

¹⁾ Gyllenborg och Wrede ha till uppläsning inlämnat hvar sitt memorial och statssekreteraren G. F. Wirsén två. Af Adlercreutz och Fleming förvara protokollen ett par repliker, af statssekreteraren N. v. Rosenstein två korta yttranden i bevilningsfrågor och ett yttrande i en prästeståndets privilegiefråga. Detta är allt. Jfr L. v. Engeströms Minnen 2, 196; om Platen se ofvan s. 4 not 3.

²⁾ Detta ses af skrivelser från Wetterstedt och L. v. Engeström till Schering Rosenhane, som ideligen handla om att denne skall låta trycka redogörelser för riksdagshändelser m. m. i »officiella bladet» och »Dagligt Allehanda».

³⁾ Hvad skötseln af regeringsärendena under K. M:ts vistelse i Örebro angår, hade K. M:t stadgat, att ingen ändring skulle ske utom med sådana ärenden, »hvilka för någon särskild angelägenhet fordra skyndsamhet samt böra hos oss i under-

bankofullmäktige voro riksdagsmän, och af fullmäktige i riksgäldskontoret hörde likaledes så många till riksdagen, att erforderligt antal ej fanns att tillgå för ärendenas afgörande i Stockholm. Fullmäktige i båda verken hade därför låtit upprätta föredragningslistor på inkommande mål, hvilka öfversändes till Örebro för inhämtande af därvarande fullmäktiges mening. Borgareståndet upptog frågan på talmannens anmälan den 21 april¹⁾, gillade det vidtagna förfaringssättet och inbjöd medståndnen att instämman, hvilket också präste- och bondeståndnen genast gjorde.²⁾ I intet af dessa stånd hade frågan beredts af utskott, men adeln remitterade frågan till BvU och StU och gillade på dessas tillstyrkan medståndens beslut.³⁾ Med anledning af hemställan från StU beslöt riksdagen att för framtiden ordna saken så, att styrelsen skulle anses vara å den ort, där den är fulltalig, och att då fullständigt antal hvarken finnes i Stockholm eller å riksdagsorten, styrelsen skulle vara i Stockholm och suppleanter utses.⁴⁾

Riksdagens första beslut blef ett förtroendevotum till konungen och kronprinsen. I alla stånd beslöts den 23 april⁵⁾ att genom en stor deputation till konungen framföra ett tack för hans beslut af den 17 mars 1811 att uppdraga styrelsen under sin sjukdom åt kronprinsen. Man ville, såsom det heter i tacksägelseadressen, »åt ett beslut, hos Eder Kongl. Maj:t påkalladt af den enskilda böjelsen för en värdig son och af rikets omiskänneliga behof, låna *nationalrepresentationens erforderliga bifall*».⁶⁾ Med detta tack skulle förenas en

dånighet anmälas»; se Kungl. För. den 4 mars 1812. De främmande ministrarne hade att vända sig till statssekreteraren, frih. Schering Rosenhane, som också var landtmarskalkens vikarie inom postverket under riksdagen; se statsrådets prot. den 2 april 1812.

¹⁾ Bg 1,36 ff.

²⁾ Pr 1,43; Bd 57.

³⁾ Bih 1,185 f o. 213 ff; Ad 1,99 o. 1,148 f.

⁴⁾ Se Bih 2,975 f och 2,1124 ff; Ad 2,82 o. 166 f; Pr 2,18 o. 52 f; Bg 2,666 o. 675; Bd 675 f.

⁵⁾ Ad 1,27 ff.; Pr 1,33 ff; Bg 1,40 ff; Bd 41 ff. Adresserna ses i Bih 1,41 ff. De äro i det närmaste lika lydande.

⁶⁾ Ett bref från A. G. Silfverstolpe till Hans Järta, af den 1 maj, är belysande för tillkomsten af de kursiverade orden. Silfverstolpe skriver efter att ha citerat dessa ord: »Det kostade något besvär att få de förut anförda orden bibehållna, ej hos konungen och prinsen, ej heller hos statsrådet, men hos en hop individer af riksdagsrepresentanterna, som icke äga ett så klart begrepp om eller en så innerlig attachement för konstitutionens grundprinciper; ty mer kunde ej sauveras; formerna stodo ej att berga. Wetterstedt har vid detta tillfälle gjort redlig tjänst.» Till dem, som

anhållan, att kronprinsen vid dylika tillfällen i framtiden måtte få inträda i utöfningen af konungamakten. Man beslöt äfven att på samma gång tacka kronprinsen för den befattning, han tagit med styrelsen. Deputationen mottogs den 27 april, då konungen i sitt svar förklarade sig bifalla och bekräfta riksdagens anhållan. Så hade riksdagen i all hast ej blott gillat grundlagsbrottet af den 17 mars utan därtill lagt ett nytt genom stadgandet af ett undantag från RF § 40 till förmån för Karl Johan. Frågan hade ej ens beredts af utskott.¹⁾ Det är gifvet, att genom det sätt, hvarpå riksdagen behandlade denna fråga, grundlagens helgd fick en stöt, som säkerligen verkade allt annat än välgörande både inom regeringen och stånden.

Emellertid hade den 23 april flera kungl. propositioner aflämnats, och den 25 april ankom till StU K. M:ts proposition om statsverkets tillstånd och behof, från hvilken dag början af riksdagsterminen räknades. Därefter vidtog det egentliga riksdagsarbetet. Ungefär samtidigt kommo under riksdagens behandling tvenne märkliga ärenden från annat håll, nämligen RSt:s deputerades berättelse rörande revisionen af krigsräkenskaperna och justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

Den förra väckte särskildt en stor uppmärksamhet och höll på att medföra statssekreteraren G. F. Wirséns afgang ur rikets tjänst. Genom en kungl. proposition af den 21 dec. 1809 hade ständerna inbjudits till deltagande i revisionen af räkenskaperna för 1808 och 1809 årens krig. Ständerna hade för detta ändamål utsett två medlemmar af hvarje stånd. Dessa deputerades berättelse²⁾ af den 6 april 1812 föredrogs i stånden den 25 april. Sedan deputerade här redogjort för revisionens organisation samt de hinder, som ställt sig i vägen för deras arbete, framhålla de som resultat af sin verksamhet, att därur framgått flera viktiga upplysningar för krigsrevisionens olika afdelningar och föranledts anmärkningsåtal för ett belopp af ej mindre än 227,887 rdr 40 sk. 10 rst. Däraf drogo deputerade den slutsatsen, att deras deltagande i revisionen hvarken vore öfverflödigt eller ens um-

önskat en annan lydelse af adressen, hörde äfven Jakob De la Gardie, som var missnöjd med vissa ställen, »ganska insidiöst inflickade af ligan». Se journalen s. 12. Att under dessa förhållanden KU, som infortrat statsrådsprot. för den 17 mars 1811, ej kunde göra någon anmärkning därvid, är gifvet.

¹⁾ Grefve A. G. Mörner föreslog sedan hos adeln, att beslutet i frågan skulle »KU. till efterrättelse kommuniceras», hvilket ock bifölls. Ad 1,98 f.

²⁾ Bih 1,144 ff.

bärligt. På samma gång de framhöllo nyttan af sitt eget arbete, hade de emellertid framkastat en del insidiösa anspelningar om »undangömda upplysningar» och försummelse i afseende på räkenskaper-
 nas inlämnande m. m.¹⁾ Af dessa anmärkningar kände sig i synnerhet statssekreteraren Wirsén sårad.²⁾ I statsrådssammanträde den 4 maj anmälde statssekreteraren Börtzell, att Wirsén i ingifven skrifvelse andragit, att han såsom ledamot under kriget af de för krigsadministrationen tillförordnade verken måste anse sina ämbetsåtgärder inbegripna i tadlet, hvarför han »såväl af värden för vikten af det ämbete, K. M:t behagat åt honom anförtro, som ock af känsla för dess eget värde» sett sig föranlåten att anhålla om afsked ur rikets tjänst, tills saken lagligen pröfvats. Han anhöll vidare, att justitiekanslern måtte anbefallas att taga hand om ärendet, på det att man måtte få klarhet i fråga om de för förvaltningen sårande tillmälena. K. M:t lämnade visserligen detta uppdrag åt justitiekanslern, men fann ingen anledning att bevilja Wirséns afskedsansökan, då han åtnjöte K. M:ts förtroende.³⁾ Den 12 juni anmälde justitiekanslern, grefve Trolle-Wachtmeister, resultatet af sin undersökning. Han hade funnit anmärkningarna till stor del i outredt skick, såsom grundade endast på revisorernas enskilda minnesanteckningar och utlämnade till deputerade, innan de af kammarrätten granskats. De af kammarrätten med vederbörande kommunicerade anmärkningarna afsågo endast ett belopp af 63,684 rdr 24 sk 5 rst. Han hemställde om förstärkning för kammarrätten att inkomma med förslag till nödiga reformer, om den framdeles skulle finna deputerades yttrande angående felaktigheter i organisationen af krigsrevisionsverket grundadt. K. M:t lämnade härtill sitt bifall och befallde, att justitiekans-

1) Efter berättelsens uppläsande i prästeståndet gaf prof. Wijkman det varmaste erkännande åt framlidne excellensen grefve af Ugglas, »hvars redeliga nit och outtrötteliga verksamhet äfven i afseende å rikets väl och båtnad vis å vis krigsutredningen förtjänar en stor gärd af tacksam hägkomst».

2) Att den redlige Wirsén var djupt sårad, visar hans bref af den 28 april till N. A. Humble, där han bl. a. skriver: »Banditer eller dumhufvuden skola nu taxera ens gärningar och bedöma en administration, som är lika långt öfver deras beröm och öfver deras klander».

3) Se statsrådsprot. den 4 maj. Vid revisionsberättelsens föredragning i StU yttrade landshöfding af Håkansson sin förvåning öfver vissa uttryck däri, och utskottet beslöt att genom hofkanslern infordra upplysningar från kammarrätten och att icke låta trycka berättelsen förr, än utskottet kunde afgifva sitt utlåtande till stånden; se StU:s prot. den 30 april.

lerens utlåtande skulle delgifvas StU¹.) Detta utskott, till hvilket deputerades berättelse remitterats²), förklarade i sitt utlåtande³), att inga omständigheter förekommit, som kunnat eller bort gifva anledning till någon misstanke om felaktighet eller oredlighet hos de förvaltande verken, hvilket deputerade själfva ej lära åsyftat. Utskottet ansåg också all åtgärd redan viddagen, som ärendet förtjänade. Därvid fick saken bero.⁴) Riksdagen ansåg emellertid fortfarande lämpligt att deltaga i revisionen, och med anledning af motion i bondeståndet höjdes deputerades arvode.⁵) I präste- och borgarestånden betonades därvid uttryckligen den stora nyttan af deputerades arbete.

Justitieombudsmannens berättelse⁶) hade ett särskildt intresse, emedan ämbetets nytta var i hög grad omtvistad och förslag om dess afskaffande förelåg hvilande, hvadan berättelsen lätt kunde få inflytande på själfva ämbetets öde. Den dåvarande och på samma gång förste innehafvaren af ämbetet, frih. L. A. Mannerheim, var för sin verksamhet vid 1809 och 1810 årens riksdag en nagel i ögat på dem, som tillhört det gustavianska partiet, och afvogheten mot själfva ämbetet, som vid denna riksdag visade sig på riddarhuset, hade nog till en del personliga skäl. Men det fanns också personer, för hvilka Mannerheims sätt att sköta sitt ämbete medförde en missräkning, i det man af honom väntat en skarpare räfst med ämbetsmännen, ett kraftigare initiativ till afhjälpan af missförhållanden. Till dessa hörde Staël v. Holstein, som för öfrigt var den ende, som öppet uttryckte sitt missnöje med berättelsen.⁷) Han fann det »högst oväntadt, att

¹) Se statsrådets prot. den 12 juni.

²) Ad 1,66; Pr 1,45; Bg 1,64; Bd 82.

³) Bih 4,2373 ff.

⁴) Ad 2,669; Pr 2,401; Bg 2,1062 f; Bd 922.

⁵) Bd 490 ff; StUs bet. Bih 4,2399 och 4,2583; Ad 2,669f; Pr 2,401; Bg 2,1060 ff; Bd 921 f.

⁶) Den är daterad den 20 april och föredrogs i stånden den 23 april; se Bih 1,44—136.

⁷) De la Gardie anförtrodde sina hätska utgjtelser åt journalen, där han den 9 juni skriver: »Dåligheten af berättelsen är känd; den bör bevisa hvarje förnuftig människa, att om själfva ämbetet ej är ett öfverflöd, är ämbetsmannen åtminstone en sudd». Tidningen Trompeten var också missnöjd och i N:ris 51 och 52 förekomma åtskilliga förslag, som man väntat, att justitieombudsmannen skulle ha gjort. Om Mannerheims sätt att sköta ämbetet se Trolle-Wachtmeisters Minnen 2,39 f. Staël v. Holsteins anförande se Ad 1,523 f.

justitieombudsmannen i dess ämbetsberättelse anför, det lagskipning-
 en vore på den bästa grund, då det likväl förhåller sig tvärtom». Justitieombudsmannens berättelse¹⁾ omfattade endast tiden från 1812
 års början till riksdagens sammanträde, och i densamma återopas
 ämbetsberättelsen för 1811, hvilken bifogas jämte justitieombuds-
 mannens skrivelser till konungen och Kungl. Serafimer Ordensgillet.
 Enligt det tillägg, som vid urtima riksdagen i Örebro 1810 gjorts till
 § 14 af instruktionen för justitieombudsmannen, hade äfven bifogats
 förteckning å de beslut från föregående riksdag (äfven några från
 1809 och 1810 årens riksdag, som ej blifvit behandlade före urt. riks-
 dagen), hvilka blifvit verkställda eller till någon åtgärd föranledt.
 Justitieombudsmannen föreslog, att hans diariet och registratur måtte
 granskas af samma utskott, till hvilket berättelsen remitterades. Stän-
 den enades slutligen om remiss till LU med undantag för tvenne af
 de i berättelserna väckta frågorna.²⁾ Då LU:s memorial af den 25
 maj³⁾ inkom till ständen, befanns det, att utskottet endast lagt hand

¹⁾ I berättelsen för 1811 uppgifver justitieombudsmannen, att han ej fått
 »andra än tillfredsställande begrepp om lagskipningens tillstånd». Där göras föl-
 jande anmärkningar i fråga om lagar och författningar:

Om slagafgiften vid auktioner;

- » sättet att mäta spannmål;
- » in-teckningssökandes skyldigheter;
- » beräkning af lösen för gravationsbevis;
- » domares pröfningsrätt i afseende på bouppteckningar och värderingsmäns skyl-
 dighet att beediga dem.

Dessutom anmälas två lagförklaringar af Högsta domstolen: ¹⁾af den 27 juni
 1811 öfver Kungl. För. af den 27 april 1810; ²⁾af den 28 nov. 1811 öfver Kungl. För. af
 den 28 juni 1798 § 4. De uppgifvas endast innehålla förtydligande af gällande före-
 skrifter. I berättelsen för 1812 anmärkes följande:

1. Mängden af oafgjorda mål i Göta hofrätt.
2. Olämpligheten af Kungl. För. af den 5 okt. 1772. (Anmäld enligt § 20 af instr.
 för justitieombudsmannen).
3. Brist i Högsta domstolens lagförklaring af den 28 nov. 1811.
4. Nödvändigheten af förklaring af 5 kap. 1 § och 7 kap. 1 § af Jordabalken.
5. » » » öfver leuterationsrätten.
6. Fråga om konungens rätt enligt RF § 25 att eftergifva böter.

²⁾ Frågan om slagafgift vid auktioner gick till EkU. Frågan om konungens
 rätt att eftergifva böter remitterades till KU, som (Bih 3,2050 f.) ej upptog den
 till pröfning, enär justitieombudsmannen »endast anført sina enskilda tankar i äm-
 net utan att yttra någon tvekan om paragrafens ordaförstånd eller därvid begära någon
 åtgärd». Detta gillades också af ständen; se Ad 2,416; Pr 2,245; Bg 2,914; Bd 854.

³⁾ Bih 1,420—433.

vid de rent juridiska frågorna och ej ansett sig hafva någon befattning med afseende på berättelserna till konungen och serafimerordensgillet, ej heller med afseende på förteckningarna å de af K. M:t verkställda riksdagsbesluten. Diariet och registratoret hade utskottet genomsett »utan att därvid hafva anmärkt något, som ingår uti utskottets befattning». Hvad utskottet på detta sätt ville undgå att yttra sig om, var emellertid just det allra viktigaste i berättelserna. I skrivelserna till konungen och serafimerordensgillet anmäler justitieombudsmannen den undersökning, han under sina resor verkställt i fångelser och hospital, hvarigenom missförhållanden¹⁾ af bedröfligaste slag blottas och uppslag gifvas till välbehöfliga reformer. Utskottets åtgärd skulle därtill göra tillägget till instruktionens § 14 ändamålslost, och utan granskning af diariet skulle hvarje omdöme om justitieombudsmannens verksamhet omöjliggöras. Detta framhölls äfven i en reservation af doktor Johan Jakob Hedrén.²⁾ Vid behandlingen inom stånden beslöts äfven återremiss, hufvudsakligast på de i Hedréns reservation anförda skälen.³⁾ Till försvar för utskottet anmärktes hos adeln af greve Strömfelt, att ingen bestämmelse finnes i RF § 100 eller RO § 39, som ålägger utskottet att afgifva omdöme om justitieombudsmannens sätt att utöfva sitt ämbete. Prosten Leffler anförde, att de personer, som af justitieombudsmannen anmäls hos konungen och serafimerordensgillet för felaktigheter, blifvit hörda och rättelser vidtagna, samt fränkande ständerna rätt att pröfva de berättelser, som justitieombudsmannen ingifvit till dessa.

LU stod emellertid i sitt nya utlåtande⁴⁾ fast vid sin förra mening. Efter förklaringar öfver de hufvudsakligast i borgare- och bondestånden gjorda anmärkningarna beträffande lagfrågorna säger sig utskottet ej mot tydliga föreskrifter i RF §§ 53 och 87 samt RO § 33 kunna befatta sig med öfriga ifrågasatta ämnen. Bland reservationerna motiverade Hedrén ånyo utförligt sin afvikande mening⁵⁾

¹⁾ Exempel på sådana lämnas i mängd. I gamla slottet i Västerås användes underjordiska källarum och flerstädes voro rummen fuktiga och osunda. I Halmstad förvarades personer af bägge könen stundom i samma rum — sådant förekom ock på hospitalen. På somliga ställen saknades sängar, på andra sängkläder; sådana funnos ej för garnisonen i Varberg, utan soldaterna fingo ligga på halm. Otillräcklig och skänd föda synas hospitalshjonerna ofta ha fått.

²⁾ Bih 1,433 ff.

³⁾ Ad 1,518 ff.; Pr 1,249 ff.; Bg 1,390 ff.; Bd 383 ff.

⁴⁾ Den 30 juni; Bih 2,1100 ff.

⁵⁾ Bih 2,1460 ff.

LU:s utlåtande godkändes denna gång i alla stånd¹⁾ snart sagdt utan diskussion, och justitieombudsmannen fick nöja sig med det omdöme, som tog sig uttryck i hans återval.²⁾ Så mycket hade dock tvisten inom riksdagen åstadkommit, att KU dels på grund där af, dels på grund af hos detta utskott väckt fråga rörande ämbetets nytta och ändamål³⁾, fann sig föranlåtet att till RSt:s pröfning och afgörande genast vid denna riksdag föreslå⁴⁾ det tillägg till § 14 af instruktionen för justitieombudsmannen, att hans diarium skulle inlämnas till KU för granskning. Samtliga stånd förklarade emellertid frågan hvilande⁵⁾ till nästa riksdag.

Med afseende på ämbetets fortbestånd kom 1812 års riksdag ej i tillfälle att säga det afgörande ordet, men säkert är, att justitieombudsmannen genom de mycket uppmärksammade afslöjandena af tillståndet i fängelser och sjukhus i mångas ögon höjt aktningen för det nyskapade ämbetet. Det positiva resultatet af hans berättelse till riksdagen blef ej heller ringa.⁶⁾

¹⁾ Ad 2,77 f; Pr 2,16; Bg 2,674 f; Bd 646.

²⁾ Mannerheim återvaldes med 40 röster. Till suppleant valdes lagman J. H. Peterson; Ad 2,545.

³⁾ I plenum den 29 juli hade herr Pehr af Forselles dragit fram denna fråga (Ad 2,411 f.). Hans uppträdande framkallade i ett följande plenum ett elakt genmäle af lagman Johan Mannerstam, men resultatet af den följande diskussionen, då äfven herr C. F. Rothlieb visade sig som en motståndare till ämbetet, blef, att denna fråga, liksom öfriga grundlagsfrågor, uppsköts till nästa riksdag (Ad 2,416 ff.) Herr af Forselles ingaf då till KU ett memorial i frågan; se KU:s mem. o. öfr. exp. N:o 9 s. 632 ff. Några dagar förut hade KU från grefve Gustaf Löwenhjelm fått ett förslag till grundlagsändringar, hvori äfven justitieombudsmannens ämbete föreslogs till indragning; se KU:s mem. o. öfr. exp. N:o 8 s. 591 ff.

⁴⁾ Mem. af den 13 augusti. Bih 3,1679 ff.

⁵⁾ Ad 2,713 f; Pr 2,463 f; Bg 2,1082; Bd 940 f.

⁶⁾ På grund af justitieombudsmannens initiativ beslöto RSt den förklaring af 5 kap. 1 § och 7 kap. 1 § Jordabalken, som återfinnes i riksdagsbeslutet § 4 mom. 2; se LU:s betänkande Bih 1,430 f; Ad 2,77 f; Pr 2,16; Bg 2,671 f; Bd 646; Skr till K. M:t Bih 2,1247. På hans initiativ tillkom ock en förklaring öfver leutera-tionsförfattningarna: § 5 mom. 2 i riksdagsbeslutet; se LU:s bet. Bih 1,431 f; Ad 2,77 f; Pr 2,16; Bg 2,671 f; Bd 646; Skr Bih 2,1247 f.

Den anmälda lagförklaringen af den 27 juni 1811 upphöjdes till lag; se LU:s bet. Bih 1,426 f; Skr. Bih 2,1246; § 5 mom. 3 i riksdagsbeslutet.

Den andra anmälda lagförklaringen, af den 28 nov. 1811, blef äfven lag. Då justitieombudsmannen emellertid hemställt om närmare utveckling och bestämmelser i ämnet, afgaf LU förslag därom, Bih 1,427 ff och 2,1106 ff; Skr Bih 2,1246 f; riksdagsbeslutet § 5 mom. 4. Framställningen i afseende på slagavgiften vid auktioner tillstyrktes af EkU (Bih 2,1091 ff) samt bifölls af tre stånd (Ad 2,80; Pr 2,21;

Trots allt tal om ämbetets onödighet beslöt man för öfrigt vid denna riksdag att tillägga justitieombudsmannen ännu en uppgift. Under behandlingen af förslaget till allmän beviljning föreslogs i borgareståndet¹⁾, att justitieombudsmannen skulle åläggas att granska markegångstaxorna samt, när han funne det af behovet påkalladt, ingifva besvär hos kammarkollegiet, detta i afsikt att åstadkomma större jämnhet i markegångssättningen inom de olika länen. BvU upptog detta förslag i sitt betänkande af den 7 augusti²⁾, och det gillades utom i bondeståndet.³⁾ BvU fann frågan »såsom egentligen angående statsverket och dess reglering» enligt RF § 69 afgjord genom tre stånds sammanstående beslut och föreslog därför, att RSt skulle gifva KU i uppdrag att föreslå ett tillägg därom i justitieombudsmannens instruktion.⁴⁾ Emedan uppdraget ansågs endast vara tillfälligt och gälla till nästa riksdag, beslöt emellertid adeln, att ingen remiss till KU skulle ifrågakomma, utan endast anmälan göras hos K. M:t med anhållan, att K. M:t i händelse af bifall därtill täcktes befalla landshöfdingarna att insända markegångstaxorna till justitieombudsmannen samt meddela denne RSt:s beslut.⁵⁾ Häri instämde borgareståndet, hvaremot prästeståndet gillade BvU:s förslag och bondeståndet stod fast vid sitt förra beslut.⁶⁾ Skrifvel-

Bd 649). Borgareståndet, som förkastat förslaget (Bg 2,641 ff), upptog frågan bland sina besvär (Bg 2,987 ff). Skr Bih 2,1537 f; riksdagsbeslutet § 19 mom 11.

I likhet med justitieombudsmannen ansåg LU (Bih 1,426) Kungl. För. af den 5 okt. 1772 hafva försvunnit genom RSt:s beslut af den 2 maj 1810.

Med anledning af justitieombudsmannens framställning i afseende på lösen för gravationsbevis afgaf LU förslag (Bih 1,465 ff), som antogs; Skr Bih 2,1243 f.

Frågan om bouppteckningar upptogs af Anders Danielsson (Bd 487) och LU tillstyrkte (Bih 2,1467 ff) upphäfvande af rätten att inlämna förseglade bouppteckningar till domstolarna. Stånden gäfvu härtill sitt bifall (Skr Bih 3,1781 f.), men K. M:t vägrade sanktion (Ad 2,684).

¹⁾ Bg 2,925.

²⁾ Bih 4,2430 f.

³⁾ Ad 2,588 ff; Pr 2,391 f; Bg 2,1047 ff; Bd 910 f. Jakob De la Gardie talade, såsom man kunde vänta, mot förslaget. I bondeståndet anmärktes förgäfvos, att intet skäl fanns att ej antaga förslaget, »då riket i allt fall får löna justitieombudsmannen, som dessutom icke har för mycket att sköta». Ståndets avfoghet mot ämbetet var för stark.

⁴⁾ Se Bg 2,1083 f.

⁵⁾ Ad 2,739 ff. Adeln beslöt äfven, att intet därom skulle ingå i riksdagsbeslutet.

⁶⁾ Bg 2,1089; Pr 2,468; Bd 951 f.

sen till K. M:t affattades i enlighet med adelns och borgareståndets beslut och gillades ändtligen i denna form.¹⁾

Att riksdagen från början gick till sitt arbete med en stark nationell stämning och en därur härflytande beredvillighet att gå regeringen till mötes i fråga om de anslagskraf, som tryggandet af landets politiska självständighet och intressen påkallade, det visade sig genast af den ifver, hvarmed riksdagen skyndade att ställa till regeringens förfogande de nödiga medlen till försvarsverkets iståndsättande. Redan 1809 och 1810 årens riksdag hade visat åtminstone god vilja i detta afseende. Sedan K. M:t för ändamålet begärt ett årligt anslag af en million rdr²⁾, hade riksdagen visserligen beviljat denna summa, men däraf uppfördes endast 600,000 rdr på stat, och resten skulle enligt riksdagens förklaring utgöras enligt särskildt fattadt beslut³⁾. I skrifvelse till K. M:t af den 24 april 1810 fastställde riksdagen därefter den årliga bevilningen till 2½ million rdr med förordnande därjämte, att möjligen inflytande öfverskottsmedel af den beviljade summan skulle användas till täckande af eventuell brist i dessa anslagna summor, hvarefter det sedan uppkommande öfverskottet skulle tjäna till fyllnad i den till försvarsverket beviljade summan af en million rdr. När sedan riksstaten upprättats i enlighet med den verkställda statsregleringen och den årliga bevilningssumman i finansplanen fördelats mellan statsverket och riksgäldskontoret till fyllnad i det förras statsanslag och bestridande af det senares utgifter, så befanns det, att efter denna fördelning endast ett öfverskott af 199,640 rdr 35 sk. 5 rst återstod att användas till försvarsverket, hvadan alltså en årlig brist i detta anslag uppstod på öfver 200,000 rdr. K. M:t hade vid denna tid ännu ej fullständig kännedom om försvarsverkets tillstånd, men fann snart svåra brister. Hela krigshären behöfde ny beklädnad, dess bevärings- och utredningspersedlar voro utnötta, artilleriet befann sig i samma belägenhet, flottan saknade förråd och kräfde liksom fästningarna ansenliga kostnader. Därtill kom, att de uppsagda passevolanskontrakten för värfvade arméén på grund af stegrade pris fordrade ökade summor vid förnyandet. Allt måste

¹⁾ Ad 2,767; Pr 2,478; Bg 2,1113; Bd 961.

²⁾ Se K. M:ts propositioner af den 5 juli och 31 oktober 1809.

³⁾ Se RSt:s Skr till K. M:t af den 10 april 1810.

tagas af den nämnda beviljade summan, hvilken därigenom ännu mindre kunde räcka till. På dessa grunder framhöll K. M:t i sin proposition af den 18 april 1812 angående statsverkets tillstånd och behof¹⁾ nödvändigheten af att genast erhålla bristen för åren 1810 och 1811 i den beviljade summan, eller 400,718 rdr 25 sk. 2 rst. StU afgaf med anledning däraf redan den 1 maj säskildt utlåtande i denna fråga²⁾, hvari hemställdes, att summan genast skulle utbetalas till statskontoret af i riksgäldskontoret innestående medel.³⁾ Samtliga stånd lämnade härtill sitt bifall den 5 maj.⁴⁾

En annan fråga, äfven den framkommen af hänsyn till den yttre politiken, fick nästan samtidigt sin lösning i enlighet med regeringens önskan, nämligen frågan om de ultramarinska besittningarna. Genom sitt beslut i frågan, hvilket innebar det största förtroende till regeringen, afhände sig RSt i själfva verket för framtiden all

¹⁾ Bih 1,542 ff.

²⁾ Bih 1,196 ff.

³⁾ En summa af 521,887 rdr 9 sk. 6 rst. innestod här ännu för statsverkets räkning. Härmed hade riksgäldskontoret bort biträda statsverket, men genom opåräknade tillfälliga inkomster hade dessa medel ej kommit att användas. Det är för öfrigt så långt ifrån, att tillgodohafvandet kan anses vittna om någon lysande ställning, att summan i stället måste anses som åtminstone för tillfället obefintlig, utom i räkenskaper. Upplysande i frågan är en diskussion som uppstod på ridarhuset vid behandlingen af StU:s betänkande i anledning af K. M:ts prop. angående statsverket (Ad 1,640 ff.). Då af detta betänkande framgick, att statsverket för 1810 från riksgäldskontoret uppburit till statsbristens fyllande den af bevillningen anslagna summan af omkring 569,000 rdr, och att riksgäldskontoret äfven försträckt statsverket de 199,000 rdr för bägge åren, som af kontoret skulle betalas, då egna behof blifvit genom bevillningen fyllda; då vidare 1810 års bevillning lämnade en brist på omkring 600,000 rdr och af 1811 års bevillning endast omkring 400,000 rdr hade influtit, så ansåg frih. Jak. Cederström, att riksgäldskontoret måste hafva lämnat förskott på omkring 600,000 rdr. De 569,000 rdr, som tillkommo statsverket af 1811 års bevillning, ansåg han så mycket mindre vara odisponerade, som de i förväg voro disponerade af RSt och ej funnos i riksgäldskontoret, innan bevillningen influtit. Grefve A. G. Mörner invände, att statsverket, oafsedt om summan influtit eller ej, ägde denna fordran af riksgäldskontoret. Cederström förnekade då, med all rätt, att medlen kunde anses odisponerade, och framhöll, att, om de begagnades till fyllande af andra behof, de måste fattas vid statsbristens fyllande eller ock riksgäldskontoret lämna ytterligare förskott. Frih. af Håkanson påpekade statsverkets rätt till summan och ansåg likgiltigt, hvarifrån riksgäldskontoret fått tillgångar därtill. Det skulle ändock få ersättning i den inflytande bevillningen.

⁴⁾ Ad 1,133 f; Pr 1,68; Bg 1,95 f; Bd 136 f. Skr till K. M:t Bih 1, 258 ff. Af borgareståndets prot. ses tydligt, att summan lämnades af riksgäldskontoret endast såsom förskott.

effektiv kontroll öfver en inkomstkälla, som möjligen kunnat blifva af stor betydelse, och egendomligt är, att det enda stånd, som härvid visade någon förtänksamhet, var bondeståndet.

Redan i berättelsen till RSt om hvad sig i rikets styrelse tilldragit hade K. M:t uttryckt sin öfvertygelse, att styrelsen och förvaltningen af ön St Barthelemy borde inrättas »med afseende på Sveriges politik» och alldeles skiljas från moderlandets administrativa författningar. Denna besittning hade utom på den allra sista tiden ej beredt staten annat än kostnader.¹⁾ Då den förste svenske guvernören år 1785 öfvertog styrelsen på ön, hade den befunnit sig i en sorglig belägenhet, men guvernören hoppades dock, att kolonien, trots de stora omkostnaderna i början, skulle bära sig i framtiden.²⁾ Klokt nog hade man s. å. gjort ön till en frihamn, men det västindiska kompani, som 1786 upprättades och då erhöll privilegier på 15 år från den 1 jan. 1787, fick för stora förmåner, för att staten skulle få någon inkomst af sin besittning³⁾. Kaperierna från engelsmännens och fransmännens sida voro ett svårt hinder för koloniens utveckling, och enär kolonien redan kostade moderlandet mycket, ger öns konselj i ett utlåtande af den 18 april 1800 förslag till en beskattning, som kunde räcka till bestridande af vanliga utgifter och vissa andra ändamål. Kommerskollegiet yttrade emellertid i sitt utlåtande öfver detta förslag⁴⁾ den åsikten, att ändamålet med den föreslagna beskattningen, nämligen att skaffa svenska statsverket ersättning för dess utgifter för ön, kunde nås utan några nya pålagor, så snart västindiska kompaniets oktroj utginge.⁵⁾ De vanliga hindren för koloniens utveckling och framåtskridande kommo emellertid i vägen, särskildt sedan Sverige 1805 kommit i krig med Frankrike. Statens öfvertagande af inkomsterna på ön åstadkom dock, att ön trots kaperierna

¹⁾ Redan 1798, då man ville sälja ön till Bataviska republiken, uppgåfvos förlusterna på densamma till 340,000 écus, hvilken summa därför var »billigaste priset» då; se J. V. Nilsson, De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike under Gustaf IV Adolf. Ak. afh. Ups. 1899, s. 40 not 1.

²⁾ Se E. O. E. Högström: St Barthelemy under svenskt valde, s. 2.

³⁾ Kompaniet fick $\frac{3}{4}$ af statens inkomster på ön, staten den återstående fjärdedelen med skyldighet att underhålla guvernör och garnison; Högström anf. arb. s. 4 f.

⁴⁾ Om konseljens förslag och kommerskollegiets utlåtande, se Högström anf. arb. s. 12 ff.

⁵⁾ Det skulle ske år 1801, men kompaniet tyckes ha fått ny oktroj t. o. m. 1805; se Högström, anf. arb. s. 22 not 2. Kompaniets vinst under de första 15 åren uppgick till 180,915 piastres gourdes (En p. g. = 3,75 à 4 kr.); se anf. arb. s. 15.

började blifva gifvande för statsverket. Så gaf den år 1811 ett oväntadt öfverskott af 85,494 rdr.¹⁾ I februari 1812 ingingo också från guvernören växlar å betydande belopp.²⁾ Detta gjorde nu kolonien till föremål för ett intresse från regeringens sida, som bland annat tog sig uttryck i K. M:ts proposition af den 18 april 1812 »angående en särskild författning med svenska ultramarinska besittningars styrelse och drätsel»³⁾. —

K. M:t påpekar här, att S:t Barthelemy årligen graverat statskassan, men genom någon tids fredad handel nu kunnat lämna ett ej obetydligt öfverskott, som kommit statskassan till godo. Det framhålls vidare, att erfarenheten visat, det moderlandet endast sparsamt borde inledas i speciellare förbindelser med styrelsen af besittningar, »som formera en del af samma stat, men ej af samma land», hvarförutom fördelen af öns besittning ej vore sådan, att några kostnader därför borde påläggas svenska undersåtar. K. M:t fann det därför lämpligast, att S:t Barthelemy och *de ultramarinska besittningar, hvilka i framtiden kunna förvärfvas under Sveriges krona*⁴⁾, i likhet med hertigdömet Pommern undantoges från moderlandets statsförfattning, administration och drätsel för att förvaltas efter i behörig ordning tillkomna grunder. K. M:t önskade, att därtill hörande ämnen behandlades och föredrogos inför K. M:t af ett särskildt departement, hvars underhåll ej finge betunga statsverket. Härvid kunde K. M:t använda de nu tjänst- och lönlöse ämbetsmännen i pommerska statsexpeditionen⁵⁾ och godtgöra dem af besparade fonder från S:t Barthe-

¹⁾ Bih. 1,516.

²⁾ Se statsrådsprot. den 26 febr. 1812. De nye guvernören, Stackelberg, rapporterar ¹⁵/₄ s. å., att rätt stora belopp då funnos i konungens kassa; se Högström, anf. arb. s. 35.

³⁾ Bih 1,11 ff. Propositionen föredrogs i stånden den 24 april.

⁴⁾ Regeringen hade vid denna tid planer på att förvärfva en annan koloni i Västindien och lät bland andra tillbehör till riksdagen medtaga »den del af Büschings geografi, där Antilliska öarna äro afhandlade» (Meddelande från Wetterstedt till Kungl. bibliotekarien P. A. Wallmark; Kungl. Bibl.) Ifrågasatta voro öarna S:te Lucie, S:t Vincent, S:t Thomas, Curaçao och Guadeloupe, hvilken senare ö också som bekant afträdde till svenska konungahuset. Om de ifrågasatta öarna se Högström, anf. arb. s. 30 samt Scævola, anf. arb. ss. 164, 223, 233, 258, 274 f, 321, 325, 330, 332, 344 ff. Tanken på förvärfvandet af en västindisk ö är ej uppkommen 1812. Såsom synes af skr. från Lord Wellesley till Thornton den 9 okt. 1811 (Scævola anf. arb. s. 161 ff.) var den känd i England, innan de första fredsunderhandlingarna med England började mellan Thornton och Netzel i Åmål, nov. 1811.

⁵⁾ Pommerns centralförvaltning hade 1810 förlagts under hofkansleren såsom chef för pommerska expeditionen; se Forssell, anf. arb. s. 154 noten.

lemy.¹⁾ På samma gång K. M:t således till riksdagens öfvervägande framställde, att allt hvad som rörde svenska ultramarinska besittningars styrelse och drätsel måtte afsöndras från gemenskap med de svenska grundlagarna, administrationsförfattningarna och finanserna samt till K. M:ts omedelbara åtgärd öfverlämnas, lofvade K. M:t att vid hvarje riksdag tillkännagifva, hvad i denna del af styrelsen sig tilldragit, hvilken fördel för moderlandet däraf vunnits, och i hvad mån öfverskjutande intrader för besittningarna kunnat användas till allmännyttiga anstalter inom riket.

Propositionen remitterades af adeln och bondeståndet till StU, af präste- och borgarestånden till KU och StU.²⁾ I sitt memorial af den 30 april³⁾ framhöll KU, att det i orden i regeringsformens ingress »att för Svea rike och thy underliggande länder stadga följande» funnit anledningen till remissen, men att utskottet, då propositionen åsyftade politiska mått och steg, som af grundlagens föreskrifter vore i de flesta delar oberoende, ej ansåge sig i dessa afseenden kunna ingå i någon pröfning eller fatta ett definitivt beslut. Enär utskottet ansåg de ur RF anförda orden icke till alla delar kunna lämpas till andra än dem, hvilkas ombud i svenska lagstiftningen deltaga⁴⁾, öfverlämnade det därför ärendet åter till de respektive stånden. Borgareståndet gillade betänkandet, af adeln och bondeståndet lades det till handlingarna; prästeståndet föredrog det först den 12 maj i samband med StU:s betänkande i ämnet.⁵⁾ StU förklarade i sitt betänkande⁶⁾, att det endast ansett sig böra taga befattning med frågan om drätselverket på S:t Barthelemy samt dess afsöndring från gemenskap med de svenska finanserna. Till denna del af K. M:ts proposition tillstyrkte StU bifall, dels emedan någon säker inkomst af S:t Barthelemy ej kunde påräknas, dels emedan K. M:t lofvat att med öns inkomster organisera ett departement af tjänstemännen vid pom-

¹⁾ När tjänstemännen genom den franska invasionen 1812 förlorat sina löner, hade K. M:t redan den 4 mars förklarat, att de tillsvidare skulle få sina löner och arfvoden af de under presidenten Lagerheims förvaltning ställda Barthelemymedlen; se statsrådsprot. den 4 mars.

²⁾ Ad I,46 f; Bd 63; Pr I,40; Bg I,55.

³⁾ Bih I,184.

⁴⁾ A. G. Silfverstolpe önskade det tillägg till motiveringen, » att sådana ultramarinska besittningar merendels innehafvas i grund af särskilda fördrag, hvilka ofta ej stode eller kunde stå i öfverensstämmelse med moderlandets grundlagar». Se Bil. C. till mem. N:o 1, KU:s mem. o. öfr. exp. vid riksdagen 1812, s. 252.

⁵⁾ Bg I,87; Ad I,87 f; Bd 122; Pr I,59 f och I,90.

⁶⁾ Bet. den 4 maj, Bih I,233 ff.

merska statsexpeditionen och att vid hvarje riksdag gifva ständerna underrättelser om förvaltningen. StU ville äfven i beslutet hafva inryckt det villkor, att administrationen på St Barthelemy ej vidare finge betunga svenska statsverket, utan att af eventuella öfverskott hölles tillhanda hvad som fordrades till betäckande af de brister, som möjligen kunde yppas. Utskottet ansåg äfven, att samma förhållande kunde iakttagas, om andra ultramarinska besittningar framdeles tillföle kronan, i likhet med hvad alltid iakttagits i afseende på Pommern.

Frågan afgjordes hos adeln den 12 maj.¹⁾ Först då tyckes man här hafva funnit, att den kungl. propositionen äfven hade en konstitutionell sida. Grefve A. G. Mörner, ende talaren vid tillfället, fäste uppmärksamheten på att StU, då det endast yttrat sig om drätselverket, »förmodligen ansett sig ej tillhöra att lämna utlåtande öfver den delen, som rörde dessa besittningars styrelses afskiljande från all gemenskap med Sveriges grundlagar, öfver hvilken senare fråga KU:s yttrande blifvit till RSt aflämnadt.» För att beslutet i alla delar skulle motsvara innehållet af K. M:ts proposition, föreslog Mörner, att med anledning af KU:s betänkande proposition måtte göras till bifall å K. M:ts proposition, i hvad de ultramarinska besittningarnas styrelse anginge, och att bifall å samma proposition i den del, som rörde drätselverket, måtte föreslås i enlighet med StU:s betänkande. Landtmarskalken lät affatta propositionen i enlighet härmed²⁾, och denna bifölls. — Prästeståndet biföll s. d. StU:s yttrande och öfverlämnade till K. M:t att rörande besittningarnas styrelse »vidtaga den författning, som K. M:t i sin vishet för godt finner.»³⁾ I borgareståndet uppstod en debatt⁴⁾, hvarunder anmärkningar framställdes mot sättet att redovisa eventuell behållning af intraderna från ultramarinska besittningar. Kommerserådet Wegelin hänvisade på RSt:s skrifvelse till K. M:t af den 10 april 1810, åberopad i § 10 af riksdagsbeslutet den 2 maj s. å. och tillagd samma kraft, som om den införts i riksdagsbeslutet. Som RSt där anhållit⁵⁾, att K. M:t täck-

¹⁾ Ad 1,146 f.

²⁾ Något underligt förefaller, att Mörner, ordförande i KU, som förklarar, att de ultramarinska besittningarna ej hörde under Sveriges grundlagar, kunde föreslå, att de skulle *skiljas* från beroende af dessa grundlagar i enlighet med den kungliga propositionen.

³⁾ Pr 1,90.

⁴⁾ Bg 1,113 ff.

⁵⁾ RSt säga sig också i denna skrifvelse ej hafva utfört särskild stat för St Barthelemy år 1810, emedan under flera år ej någon inkomst därifrån influtit och denna statssumma i öfrigt utan svenska statsverkets gravation alltid utgått af

tes förordna, att alla kronans medel af hvad beskaffenhet som helst, bevillningen allena undantagen, borde ingå till statsverket för att därifrån anordnas till i staten anslagna särskilda behof, hemställda Wegelin, att RSt skulle inför K. M:t yttra den önskan, att med afseende på användandet af ifrågavarande medel och redogörelsen därför måtte förfaras i enlighet med den i nämnda skrifvelse föreslagna ordningen. Först borde alla med styrelsen af besittningarna förenade kostnader afgå, och af dessa medel kunde äfven de lönlöse pommerske tjänstemännen godtgöras, men därefter uppstående öfverskott borde enligt Wegelins mening läggas till de 100,000 rdr af 8:de hufvudtiteln, som anslagits till K. M:t för extra utgifters bestridande. Äfven andra talare önskade, att medlen skulle ingå till statskontoret, där särskild räkning kunde föras öfver dem. Å andra sidan anfördes, att den utlofvade underrättelsen till RSt borde vara en borgen för att medlen användes till rikets nytta, utan att ständerna behöfde fästa sig vid den »formalité» att hänföra dem under någon viss hufvudtitel i riksstaten. Särskild uppmärksamhet förtjänar kommerserådet Santessons yttrande. Han ansåg, »att då staten utan kännning kan lämna K. M:t dessa medel i händerna till bestridande af förefallande oförutsedda utgifter, som ofta kunna vara af den beskaffenhet, särdeles i förhållande till utrikes makter, att de för tillfället ej böra göras allmänneligen kände, ständerna icke böra vägra deras bifall till K. M:ts proposition eller förbehålla sig andra villkor än dem StU i sitt betänkande föreslagit.¹⁾ Borgareståndet antog StU:s betänkande i dess helhet.

öns behållna inkomster. (Att detta är ett misstag, är ofvan visadt). RSt anhålla vidare, att guvernören måtte anmodas att godtgöra öfverskottet af intraderna, sedan utgifterna på stället blifvit besörjde, hvarefter en ordentlig stat borde fastställas till behörigt iakttagande för framtiden; se skrifvelsen, Ad april 1810 s. 262 ff. I nytt reglemente för ön af 25/9 1811 bestämdes, att utgiftsstat uppgöres af statskontoret; se Högström, anf. arb. s. 33.

¹⁾ Otvifvelaktigt är, att närmaste syftet med den kungl. propositionen var att skaffa hemliga fonder, så välbehöfliga för ett framgångsrikt bedrivande af den yttre politik, hvarpå regeringen nu slagit in. Afsevärda summor hade redan förut af K. M:t utanordnats af medlen från S:t Barthelemy för hemliga utgifter, att redovisas inför K. M:t enskildt; se statsrådsprot. den 22 jan. 1812. Den 4 febr. drog man på nytt fördel af dessa medel, då »mot framdeles ersättning». Vid öns öfverlämnande till K. M:ts disposition hade den en behållning af 57,848 piastres gourdes; se Högström, anf. arb. s. 101. Men propositionen har säkerligen ock haft ett betydelsefullare syfte. Genom ytterligare landförvärf i Västindien kunde man hoppas på väsentligt ökade inkomster af de ultramarinska besittningarna, och Karl Johan torde gärna hafva sett, att han därigenom blefve mera oberoende af RSt:s bevillningsrätt (jfr Scævola, anf. arb. s. 330 f.). Genom den form, som afträdelsen af Guadeloupe sedan fick, tryggades som bekant hans personliga fördelar ännu bättre.

I bondeståndet¹⁾ yrkades, att StU:s betänkande, så vidt det anginge ön St Barthelemy, borde bifallas, men att frågan om förhållandet med andra ultramarinska besittningar, hvilka framdeles kunde tillfalla svenska kronan, för det närvarande ej borde komma under pröfning. Yrkandet bifölls, men som bondeståndet stod ensamt om detta försiktiga beslut, fick det ingen betydelse.²⁾

* * *

Till de i trontalet åsyftade författningar, som man haft tillfälle att pröfva och funnit påkalla en snar ändring, hörde äfven författningen rörande brännvinsbränningen, och det märktes tydligen, att K. M:t genom frågans upptagande i riksdagens första ögonblick tillmötesgick ett länge känt behof. Ja, den fråga, som kanske satte sinena i den lifligaste rörelse vid riksdagen, var just brännvinsfrågan. Och detta finner man knappast underligt, om man betänker, af huru stor betydelse den var ej blott för statens utan ock för de enskildas ekonomi, och hurusom brännvinsbränningen lätt kunde taga en sådan omfattning, att rent af hungersnöd framkallades. Faran härför var i synnerhet öfverhängande, då bränningen kunde drifvas som oin- skränkt fabriksrörelse, såsom fallet var enligt 1810 års författning.³⁾

¹⁾ Bd 153 f.

²⁾ Skr till K. M:t Bih 1,294 ff.

³⁾ Biskop Mörner lämnade i prästeståndet den 28 maj (Pr 1,158 ff.) några uppgifter om brännvinsbränningen år 1810. Då han stöder sina siffror på specifika uppgifter från 17 län, men för de öfriga endast på en sannolikhetsberäkning, så göra hans uppgi ter ej anspråk på att vara fullt exakta, men de torde ändock vara af intresse.

	Antal brännvinsspannor			Afverkning af tunnor spannmål
	Å landet	I städerna	Summa	
Pannerymd < 90 k:r	163,299	5,656	168,955	711,990
» 90—150 k:r	286	135	421	89,565
S u m m a	163,585	5,791	169,376	801,555

801,555 t:r spannmål, förvandlade till brännvin efter beräkning af 15 k:r på tunnan, gifva en summa för brännvinsproduktionen i landet af 12,023,325 kannor (oberäknadt hvad som framställes af jordfrukter). Landets hela spannmålsproduktion beräknar Mörner till 6,840,000 t:r och han anser, att sedan därpå afgått, hvad som kräfves till föda åt en befolkning af 2,377,851 personer, till utsäde m. m., endast 609,898 t:r återstått för brännvinsproduktionen, hvadan alltså öfver landets verkliga tillgång 191,657 t:r skulle hafva förvandlats till brännvin.

Omöjligheten att säkert beräkna landets spannmåstillgångar och osäkerheten i förbindelserna med utlandet under dåvarande politiska förhållanden gjorde faran ännu större. Också förelåg redan i början af 1812 anmälan hos K. M:t¹⁾ om hotande spannmålsbrist i Göteborg, hvarvid äfven framhålles (i likhet med hvad flere landshöfdingar med anledning af den skadliga öfverdriften i brännvinsbränningen anmält), att ett snart inställande af bränningen, åtminstone i Göteborgs och Bohus, Hallands, Skaraborgs och Älfsborgs län, vore det enda medlet till besparing af där ännu befintlig spannmål.²⁾

Den 1 april beslöts inställandet af bränningen vid kronobränneriet i Stockholm från och med instundande 1 maj, och kronans spannmål i länsmagasinen i Kronobergs, Kalmar och Södermanlands län ställdes till landshöfdingarnas disposition på grund af knappheten i spannmålsförråden i dessa län.³⁾ Då intet tvifvel rådde därom, att gällande författningar till stor del buro skulden för dessa och andra missförhållanden, måste det ligga K. M:t om hjärtat att med det snaraste få en bättre lagstiftning till stånd. Bland K. M:ts första propositioner var äfven den⁴⁾ »angående bestämmandet af villkoren och afgifterna för brännvinstillverkning samt ansvaret för brännvins och andra starka dryckers missbruk»⁵⁾ Propositionen förklarade gällande stadga af 1810 »leda till betänkliga följder i både ekonomiskt och moraliskt afseende, dels ock vara underkastad stridiga tolkningar». Emellertid säger sig K. M:t endast i förening med riksdagen vilja meddela rättelse åt detta ärende, »där fråga om själfva hushållsanstalten äger så nära gemenskap med den om afgifternas bestämmande». K. M:t utgår från att vanan gjort brännvinets måttliga bruk »till ett måhända inbilladt, men dock outhärligt behof», samt att »brännvinstillverkningen, inrättad med egentelig hänsikt till landtbrukets upphjälpande genom en utvidgad boskapskötsel, är för landet gag-

¹⁾ Se statsrådsprot. den 8 jan. 1812.

²⁾ Utvägen afstyrktes af t. f. statssekreteraren såsom stridande mot riksdagens beslut; se statsrådsprot. den 8 jan. 1812.

³⁾ Se statsrådsprot. 1 april.

⁴⁾ Bih 1,6 ff. Prop. var daterad den 18 april.

⁵⁾ Om behöfligheten af anstalter i detta senare afseende vittna ej blott anföranden inom stånden utan äfven »Collegii Medici» hemställan, att K. M:t tacktes med de församlade ständerna öfverenskomma om de »kraftigaste författningar till hämmande af det öfverhandtagande brännvinssupandet»; se statsrådsprot. den 10 juni 1812; jfr de Cabres iakttagelser, Scaevola anf. arb. s. 603, och Tolls bref den 16 april 1812 till J. Dela Gardie; Lilliecrona, J. C. Toll, biogr. teckning 1,325.

nande och förmånlig». Brännvinsbränningen förfelar åsyftad verkan, säger K. M:t, endast »i den mån dessa föremål öfverskridas». Därefter visar K. M:t, huru husbehofsbränningens förvandling till fabriksrörelse medfört en i farlig grad ökad afverknung utan motsvarande ökning af statens inkomster därpå, hvilka ej uppgått till beräknadt belopp. K. M:t föreslår därför:

- 1:o att bränningen åter må blifva husbehofsnäring;
- 2:o att brännvinsskatten må sättas i afmätt proportion till näringens lönande beskaffenhet samt utgå, i den mån tillverkningen utöfvas och varan förbrukas;
- 3:o att gällande förordningar mot dryckenskap må sammanfattas och lämpas efter närvarande tid och omständigheter.¹⁾

Propositionen remitterades af adeln och prästeståndet till Bv U och EkU, af de öfriga stånden äfven till LU.²⁾

Inom tre stånd³⁾ väcktes emellertid motioner om anhållan hos K. M:t, att brännvinsbränningen med det snareaste skulle inställas. Den målning, som härvid uppdrogs öfver den bedröfliga ställningen i landet, motiverade mer än väl den anmodan om skyndsamt yttrande, som lämnades EkU.⁴⁾ I detta utskotts betänkande af den 28 april⁵⁾ tillstyrktes hemställan till K. M:t om bränningens inställande från den 16 maj till den 1 oktober, i fall inkomna underrättelser från lands-

¹⁾ Redan förut hade K:t M. sökt råda bot för superiet. I bref af den 4 dec. 1811 till länsstyrelser och konsistorier hade K. M:t befallt landshöfdingarna att i samråd med biskopar och konsistorier öfverväga de säkraste medel, som kunna leda till förekommande af fylleri och oordningar, som därpå följa. Af prästerskapet förväntade K. M:t »hvar och konsistoriernas plikt är att detsamma erinra, att hvar och en lärare samt själasörjare icke försummar att genom eget efterdöme . . . söka hos sina åhörare bibehålla nykterhet och sedlighet»; se länsarkivet, Göteborg, ankomna bref 1812. Ny befallning i frågan utgick den 1 april; se darsammastädes.

²⁾ Ad 1,47; Pr 1,47; Bg 1,55; Bd 81 f.

³⁾ Ad 1,20 ff och 1,68 f; Bg 1,47 ff; Bd 43 ff. I borgareståndet uppgafs, att nästan fullständig brist på spannmål rådde i Östergötland, samt att priset på en tunna råg från 10¹/₂ rdr vid årets början sprungit upp till 20 à 21 rdr.

⁴⁾ Ad 1,69; Bg 1,51; Bd 45. Härvid visade sig ett af de många tecknen vid denna riksdag på bristande vörndnad för lagliga former. I borgareståndet yrkades, att ärendet utan förvisning till utskott skulle komma under behandling. I bondeståndet föreslog Lars Israelsson med många instämmanden, att man hos öfriga stånd skulle anhålla om begäran utan minsta dröjsmål genom talmännen hos K. M:t om brämningens inställande från 1 maj. — Prästeståndet instämde i remissen; Pr 1,47.

⁵⁾ Bih 1169 ff.

höfdingarna föranledde till befarande af spannmålsbrist. Detta godkändes redan den 30 april af samtliga stånd.¹⁾

Brännvinsfrågan framkallade hela störtfloder af memorial och yttranden inom stånden under den långa tid, frågan stannade under behandling. Grundtanken i dessa kunde icke missförstås. Likväl befanns, när EkUs betänkande²⁾ inkom till stånden, att ingen hänsyn tagits därtill. Utskottet fann »intet skäl att genom en ny inskränkande författning åter införa en småaktig och förhatlig kontroll, förorsaka förluster för dem, som trodde på varaktigheten af de grundsatser, som 1810 års ständer etablerat, och hos svenska folket väcka misstroende till den anda, som leder dess representanter.» Därför framställdes också endast modifikationer i 1810 års brännvinsförfattning. Så föreslogs rätt för konungen att vid infallande missväxtår, krig eller hämmad kommunikation inställa brännvinsbränningen³⁾ samt vissa förmåner i afseende på afgiften för den jordbrukande brännvinsbrännaren framför stadsbon eller landtbon utan jordbruk. Som en 90 kannors panna ansågs som maximum vid husbehofsbränningen och användningen af större pannor betydde näringens öfvergång till fabriksrörelse, ålades för rätten att begagna större pannor skyldighet att hålla spannmålsupplag af växlande storlek allt efter pannornas rymd. Utskottet fann äfven en konsumtionsavgift lämplig och föreslog till sist grunder för de lagar, som borde verka till hämmande af bruket af starka drycker. Så borde s. k. krogar förbjudas och utminuterung ej ske annat än i förening med matförtäring. De straffbestäm-

¹⁾ Ad 1,87; Pr 1,59; Bg 1,66 ff; Bd 104 ff. I sin skrifvelse till K. M:t (Bih 1,194 f.) yttra RSt sin åsikt, att förbudet bör gälla till den 1 nästa oktober, »varande Eder Kongl. M:t och RSt alltid öppet att under innevarande riksmöte annorlunda förordna». (Detta också i enlighet med utskottets förslag). K. M:t bestämde sen dagen för inställandet af brännvinsbränningen till den 18 maj utan att angifva bestämd dag för förbudets upphörande; se Kungl. Kung. den 4 maj 1812.

²⁾ Bih 1,322 ff. Det var dateradt den 22 maj.

³⁾ Biskop Rosenstein framhöll i prästeståndet den 28 maj (Pr 1,175 ff.), att endast frågan om afgifterna vid tillverkningen, försäljningen och förtäringen af brännvin berodde på riksdagens beslut, samt att det öfriga vore ett ekonomiskt ärende, som berodde af K. M:ts godtfinnande. »Så afgöres», sade han, »saken tydligen i våra grundlagar, ehuru den vid 1809 och 1810 årens riksdag i Stockholm med anledning af det öfverlämnande, K. M:ts proposition innehöll, icke så behandlades.» Utskottet hade därför tillstyrkt »att åt K. M:t, om jag så får yttra mig, återlämna den makt, honom enligt grundlagen ostridigt tillkommer i det ekonomiska af målet, den att efter sig företeende omständigheter förbjuda brännvinsbränningen»....

melser, som föreslogos, lämnade i drakonisk stränghet intet öfrigt att önska.¹⁾

Betänkandet rönt ett ogynnsamt mottagande i alla stånd. Allra skarpast yttrade sig kritiken hos adeln.²⁾ Man ansåg sig besviken i sitt hopp om ett slut på det »förkastliga brännvinsfabricerandet» och fann det förundransvärdt, att utskottet »gått ifrån konungens fordringar och allmänhetens tänkesätt». Näringsfrihet borde ej förekomma i fråga om en sedefördärfvande vara.³⁾ För öfrigt anföll man ej blott själfva grundprincipen i betänkandet utan snart sagdt hvarje del af detsamma. K. M:ts rätt att inställa bränningen vore värdelös, framhölls det, då inställandet skulle medföra minskning i statsinkomsterna, och »storbrännarespekulationen» skulle ej lida afbräck af de pålagda bördorna. I motsats mot de hatade fabrikerna prisades »den nyttiga, inskränkta och för vårt klimat nödvändiga husbehofsbränningen.»⁴⁾ För öfrigt påpekade flera talare, att utskottet befattat sig med frågor, som tillhört BvU och LU. De föreslagna straffbestämmelserna fann man för stränga eller rent af löjliga⁵⁾, och det framhölls, att man borde söka förekomma förbrytelser »mer genom undanrödjande af frestelse och tillfälle än genom stränga strafflagar.» Allt försvar för betänkandet var tydligen lönlöst, och det återförvisades

¹⁾ Som exempel må anföras, att utskottet föreslog, att ämbets- och tjänstemän af alla grader utom de vanliga böterna för fylleri borde vid fylleriförseelse böta halfva årslönen samt vid fylleri för tredje gången både i och utom tjänsten »i öfverensstämmelse med krigsartiklarna och kyrkolagens föreskrifter» straffas med ämbetets förlust.

²⁾ Ad 1,282—365.

³⁾ »Med samma skäl», sade öfverste Th. Drufva, »borde tillåtas skålvästgötar och hvem som behagar att under helgd af näringsfrihet drifva allmän handel med arsenik». Att talarens ovilja mera gällde näringsfriheten än den sedefördärfvande varan, ses af ett senare memorial af samme man (Ad 1,562), där det heter: »För nation är brännvins nyttjande en nödvändighet, och med måttlighet begagnadt, hälsosamt — hvar finnes det folk, som ej i något spirituöst söker en uppfriskning; vårt klimat förmenar dem något annat än brännvin; genom uppmuntran därmed har ju ofta ett svårt arbete utträttats och skyndsamt vunnits.»

⁴⁾ »Vik härifrån, alla stora fördärfvande brännvinspannor, och gif the små nyttiga brännvinspannor rum!» yttrades i ett memorial, Ad 1,333.

⁵⁾ Den i brännvinsfrågan outtröttligt verksamme öfverste Drufva lät sitt skämt flöda på det mest drastiska sätt. »Att tredje gångens rus», säger han, »skall åstadkomma tjänstens förlust, kan blifva en god utväg till en snar befordringstur inom hvarje slags corps; detta skall åtminstone uppmuntra nykomna att gifva kalaser, och deras hopp om befordran stadgas på hoppet, att en eller annan förman skall för tredje gången försynda sig» m. m.

i de delar, som rörde tillverkningen och försäljningen af brännvin. Frågan om straffbestämmelser remitterades till LU och frågan om afgifterna till BvU.

Ett bättre mottagande af betänkandet kunde man ha väntat i prästeståndet, enär dettas medlemmar i utskottet enhälligt röstat för principen om oinskränkt bränningsrättighet¹⁾, men äfven här beslöts återremiss²⁾ hufvudsakligen på samma grunder, som framhållits hos adeln. Utskottet hade dock här en varm försvarare i biskop Rosenstein, som haft förnämsta andelen i förslagets tillkomst.³⁾ För öfrigt må här anmärkas, att den ende person inom riksdagen, som förde absolutismens talan, fanns inom prästeståndet.⁴⁾

Samma öde fick betänkandet i borgareståndet.⁵⁾ Med undantag af B. H. Santesson uttalade sig alla för husbehofsbränning, men naturligtvis ville man ej vara med om någon skillnad i afgifter för stads- och landtbor. »Hvarför skulle väl i förevarande ämne stadsbor mer än landtbo vanlottas och beskattas?» frågade man här. »Arbets- och tjänstefolk jämte dragare och andra kreatur samt följaktligen brännvin och drank tarfvades lika så väl i städerna som för jordbrukare på landet.»

I afseende på denna senare fråga intog bondeståndets flertal en motsatt ståndpunkt. Detta visade sig af den mängd memorial, som i detta stånd inlämnades⁶⁾ före och efter den kungliga propositionens föredragning samt under behandlingen af utskottets betänkande. Man höll i regel strängt på att hvarken stadsbor eller landtbor utan jordbruk skulle äga rätt till brännvinsbränning. För öfrigt upprepades de vanliga skälen mot oinskränkt bränning och större pannor, och med nästan större skärpa än i något annat stånd vände man sig mot kro-

¹⁾ Se Ad 1,324.

²⁾ Pr 1,152—1,185.

³⁾ Se Dela Gardies journal s. 24 och bref från Silfverstolpe till Järta den 25 maj 1812.

⁴⁾ Det var domprosten Jedeur, som efter en längre motivering bad »i mänsklighetens, i kristendomens, i fäderneslandets, i de otalige för fylleriets skull förstörde makars och barns namn, och mot alla de grufliga missgärningar, som i fylla begås, att det högvördiga ståndet täcktes taga de kraftigaste steg att bidraga till brännvinets rent af förbjudande och utrotande; Pr 1,54 ff.

⁵⁾ Bg 1,202—1,245.

⁶⁾ Bd 45—53; 59—61; 66—81; 91—97; 108—116; 256—278. EkU:s betänkande föredrogs här den 28 maj.

garna¹⁾, däruti alldeles ense med utskottet. Återremiss beslöts enhälligt på samma sätt som i öfriga stånd.

I sitt nya utlåtande af den 8 juni²⁾ hade EkU »utan ytterligare pröfning» antagit principen af inskränkt brännvinsbränning och pannor på 90 kannor som maximum samt till grund för bränningsrättighetens omfång på landet lagt hemmansvärdet och i städerna antalet mantalsskrifna personer. Utskottet ansåg sig, bl. a. emedan RO § 34 ålägger utskottet att framställa ett remitteradt mål i hela dess vidd, böra framställa principerna i afseende på afgifterna till staten. I första rummet föreslog utskottet en afgift, graderad efter pannornas storlek, och endast i fall bevillningsbehovet därigenom ej fylldes, en konsumtionsavgift. RSt borde ock frambära den underdåniga önskan, att K. M:t täcktes blott i högsta nödfall inskränka eller förbjuda bränningen. Frågan om krogars afskaffande och utminuteringsen borde lämnas till K. M:ts godtfinnande.³⁾

Ej heller med detta betänkande var man belåten, utan det underkastades den 13 juni en utförlig kritik i stånden.⁴⁾ Så anmärktes, att inskränkningarna blifvit för stora, och att hemmantalet i stället för hemmansvärdet borde läggas till grund för bränningsrätten. I borgareståndet yttrades enhälligt missnöje öfver städernas ofördelaktiga ställning i jämförelse med landet, i bondeståndet påstods, att städerna gynnats för mycket. På förslag af grefve Ruuth bordlade adeln frågan, tills landtullarnas öde afgjorts, och de öfriga stånden gjorde sammaledes.

När frågan sedan, den 9 juli, återupptogs, hade vid konferens

1) »Dessa lasternas vagga, där sedefördärfvet har borgarrätt, brottet sin upprinnelse», såsom Anders Danielsson säger i sitt memorial s. 51. För öfrigt märker man ingen fientlighet mot brännvinet såsom njutningsmedel, utan det tyckes, som om det allmänna tänkesättet väl karakteriserades af följande ord ur ett mem. af J. Rosvall och J. Hansson från Gotland (Bd 59): »Brännvinet, måttligt både tillverkadt och konsumeradt, är såväl i ekonomiskt som fysiskt afseende nyttigt för landets inbyggare». Endast om fortsatt tillverkningsfrihet finge förekomma, fruktade de båda gotlänningarna, att sederna »i förening med det eljest på denna ö rådande götiska mannamodet torde försvinna».

2) Bih 1,469 ff.

3) Åtta reservationer (Bih 1,478 ff) bådade föga godt för betänkandet. Af intresse är biskop Rosensteins reservation, däri han, med påpekande af konungens grundlagsenliga rätt att bestämma om frågans ekonomiska del och utskottets erkännande af hans rätt att förbjuda eller inskränka bränningen, anser, att man ej bort glömma konungens rätt att utvidga bränningen, hvilken rätt blef oanvändbar före nästa riksdag, om ej afgifter nu bestämdes för detta fall.

4) Ad 1,558—580; Pr 1,280—297; Bg 1,348—388; Bd 417—424.

föregående dag mellan landtmarskalken och talmännen samt tillkallade ledamöter af hvarje stånd ett kompromissförslag kommit till stånd¹⁾, men därmed var ingalunda allt klart. Efter långa öfverläggningar och voteringar²⁾ blef resultatet likaväl, att stånden kommo till olika beslut i flere punkter. EkU:s jämningsförslag af den 15 juli³⁾ ledde ej till samstämmiga beslut. Genom nya jämningsförslag af BvU den 29 juli, 7 och 11 augusti⁴⁾ hade man slutligen kommit så långt, att endast två frågor behöfde lösas af förstärkt StU.⁵⁾ När detta skedde, hade man kommit till den 14 augusti!

LU:s förslag till straffbestämmelser hade ej fått annan verkan, än att riksdagen beslöt anhålla, att K. M:t tog saken i sin hand.⁶⁾

RSt:s förordning om brännvinsbränningen från och med år 1813 fick efter alla dessa segslitna förhandlingar i hufvudsak följande innehåll⁷⁾: Fri husbehofsbränning tillåtes under 8 månader, såvida ej K. M:t finner nödigt att på längre eller kortare tid förbjuda tillverkningsen, i hvilket fall afgiften förminskas; till grund för bränningsrättighetens omfång lägges hemmanets eller hemmansdelarnas värde å landet, invånareantalet i städerna; afgifterna läggas å pannerymd och konsumtion samt dessutom på landet å hemmansvärdet, i städerna å mantalsskrifna personer.

För att regeringens och ständernas »ädlas afsikter» med inskränksningen af brännvinsbränningsrätten ej skulle motarbetas genom fri

¹⁾ Bg 2,652 f; Bd 663. Hos adeln framfördes förslaget af öfverste Drufva, som enligt uppgift af De la Gardie (Journalen s. 40) författat detsamma. Hos Vinberg, anf. arb. s. 35 not 5, uppgifves, att det var brännvinsfrågan, som åstadkom en sådan söndring mellan landet och städerna, att en deputation från bondeståndet kunde förmå, att den endast »med höflighet» mottagits af borgareståndet. Det var emellertid en annan, ännu ömtåligare fråga, som medförde detta, nämligen frågan om en utsträckning af landtmäns och jordbrukares handelsfrihet; se Bd 663 f.

²⁾ Ad 2,113—160; Pr 2,41—50; Bg 2,652—666; Bd 663—675.

³⁾ Bih 3, 1813 ff.

⁴⁾ Bih 3,2060 ff; 4,2419 ff; 4,2611 ff.

⁵⁾ Bih 4,2642 f. Grefve Claes Fleming skref till skalden Leopold den 16 juli 1812: »Märkeligt är, att i Sverige behöfver man till ett tronföljareval tre å fyra veckor, och att till bestämmande af rymden i brännvinspannor åtgår lika många månader»; se Handl. ur v. Brinckmanska arkivet. Andra delen; C. G. Leopolds brevväxling.

⁶⁾ Bih 4,2243 f. Prästeståndet hade antagit LU:s förslag, och sedan detta fallit, ansåg sig ståndet böra till K. M:t öfverlämna LU:s förslag »till den uppmärksamhet och det nådiga afseende, K. M:t för godt finner»; Pr 2,245 ff. Ståndets skrivelse Pr 2,479 ff.

⁷⁾ Bih 4,2712 ff.

införel af utländskt brännvin¹⁾, väcktes motion i borgareståndet²⁾, att RSt hos K. M:t skulle föreslå förnyande af strängt införelsförbud, men man lyckades ej uppnå enighet i frågan. Alla stånd instämde dock däri, att frågan berodde af K. M:ts godtfinnande.³⁾

De bekymmersamma förhållanden, som framkallat ständernas skrifvelse till K. M:t angående brännvinsbränningens inställande, hade äfven förmått regeringen att vidtaga kraftiga åtgärder till de behöfvande orternas understöd. En summa af omkring 500,000 rdr riksgäldssedlar, delvis af kronprinsens enskilda medel, hade vid midten af året⁴⁾ användts för ändamålet, och nära 46,000 tunnor spannmål (oberäknadt hvad landshöfdingen i Halmstad särskildt upphandlat) hade för billigt pris och mot längre eller kortare anstånd med betalningen lämnats åt allmogen. Vid samma tid hade K. M:t också träffat anstalter för en betydlig spannmålsinförel, hvarigenom ytterligare utdelning kunde ske efter anmälan från landshöfdingarna om behovet. En redogörelse för dessa regeringens åtgärder kom till bondeståndets kännedom genom en skrifvelse från statssekreteraren Wirsén till ståndets sekreterare. Skrifvelsen upplästes med ståndets bifall den 22 juni.⁵⁾ Ställningen fortfor emellertid att vara oroväckande. Spannmålstillgången var knapp och priset högt, hvartill kom, att

¹⁾ Att betydande kvantiteter utländskt brännvin understundom behöfdes, ses af en brännvinsleveransfråga, som kom inför riksdagen. Handlanden Stabeck hade i kontrakt med allmänna magasinssdirektionen förbundit sig att 1808 leverera 150,000 k:r spanskt brännvin för kronans behof. Kontraktet kunde på grund af flera missöden ej fullgöras, och då affären ledt till förluster för honom, ingick han till K. M:t med ansökan om vissa lättnader i likviden af erhållet förskott. Sedan K. M:t hänskjutit frågan till RSt, lämnade dessa åt K. M:t att efter godtfinnande ordna saken. Bih. 4,2268 ff. och 4,2485 f.

²⁾ Bg 1,92.

³⁾ Bih 4,2668.

⁴⁾ Hurudan ställningen då var på sina ställen, ses af ett bref till G. F. Wirsén af den 2 juli från N. A. Humble i Karlshamn. Denne berättar där, att smälningarna själfva kommo dragande med sina kärror för att köpa en tunna säd på 10 à 15 mils afstånd från hemorten.

⁵⁾ Bd 507 ff. Johan Olsson Longberg föreslog med anledning däraf, att ståndet genom en stor deputation skulle framföra sin tacksamhet, hvilket »med höga bifallsrop» gillades. Ståndet lät äfven till protokollet anteckna »den mest oryggliga föresats att likasom hittills äfven hädanefter till regeringens välbehag göra sig förtjänt». Efter förfrågan på »högvederbörlig» ort befanns lämpligast, att ståndet enskildt genom en deputation tackade konungen och kronprinsen (Bd 576 f). — En händelse, som ser ut som en tanke, var, att Wirséns skrifvelse upplästes samma dag, som den ömtåliga passevolansfrågan behandlades.

skördeutsikterna voro osäkra. Om förbudet mot brännvinsbränning enligt riksdagens skrivelse skulle upphöra att gälla den 1 oktober och 1810 års förordning träda i kraft, kunde man också befara en stegrad verksamhet under årets tre sista månader vid de stora brännerierna. Af dessa skäl hemställde¹⁾ kommerserådet Santesson, som tydligen ej ansåg K. M:t äga grundlagsenlig rätt att utan ständernas medverkan förlänga förbudet, att borgareståndet skulle lämna BvU och EkU i uppdrag att föreslå, huru man borde ordna med brännvinsbränningen under årets tre sista månader. Remiss skedde till BvU²⁾, hvilket dock ansåg, att frågan ej hörde till dess bedömande.³⁾ Motionen lämnades då till EkU.⁴⁾ Detta utskott ansåg⁵⁾, »att enligt den vid denna riksdag nödig befunna och fastställda princip det tillhör K. M:t att efter sig företeende omständigheter förordna om tiden för brännvinsbränningens utöfvande.» Vidare ansåg utskottet, att panneafgiften borde eftergifvas i mån af inskränkingen i tiden för bränningen, och att riksdagen borde anhålla om ett skyndsamt kungörande af K. M:ts beslut.

Adeln och borgareståndet biföllo betänkandet i dess helhet.⁶⁾ Prästeståndet gillade väl, att K. M:t fick i uppdrag att bestämma om tiden för brännvinsbränningens utöfvande, men ansåg, att panneafgiften borde utgå äfven i händelse af förbud för bränningen.⁷⁾ Bondeståndet afslog betänkandet⁸⁾, och för att få bränningen i gång igen skydde man här ej att motivera afslaget med att »efter säker erfarenhet årsväxten å de flesta orter visar sig ymnog». Då bondeståndets af-

¹⁾ Bg 2,960 ff.

²⁾ Det skedde under hänvisning till att detta utskott enligt RO § 43 kunde begära sammanträde med EkU, om det funne nödigt. Prästeståndet instämde i remissen; Pr 2,303

³⁾ Bih 4,2425.

⁴⁾ Bg 2,1036 ff. Under diskussionen förfäktade v. talmannen samma åsikt om konungens rätt i frågan som biskop Rosenstein (se ofvan s. 41 not 3). Santesson invände, att K. M:t själf ej tillagt sig denna rätt, då K. M:t för brännvinsfrågans skull samman kallat riksdagen och aflåtit prop. i frågan. K. M:t hade dock i sin prop. skilt på frågans ekonomiska del, »hushållsanstalten», och afgifternas bestämmande; se ofvan s. 39.

⁵⁾ Bih 4,2521 f.

⁶⁾ Ad 2,667 f; Bg 2,1075.

⁷⁾ Pr 2,446 f Prosten Thyselius reserverade sig, bl. a. emedan ståndet vid frågans första föredragning ej antagit eller förkastat förslaget båda delar, hvarför enligt hans åsikt förslaget bort återremitteras.

⁸⁾ Bd 929 f.

slag ej kunde hindra en skrifvelse ¹⁾ till K. M:t i enlighet med de öfriga ståndens beslut, bestämde sig bondeståndet för att på besvärsvägen anhålla, att K. M:t »i anseende till den goda skörd, årsväxten lofvar», och nyttan för landthushållningen täcktes tillåta, att brännvin finge tillverkas med de mindre pannorna från den 1 oktober till årets slut. K. M:t tog emellertid ingen hänsyn härtill, utan förbudet förnyades.²⁾

* * *

När kronprinsen den 27 april besvarade ständernas tacksamhetsadress, var det en angelägenhet, hvarpå han särskildt fäste deputationens uppmärksamhet, nämligen krigsmaktens förstärkande.³⁾ Den fråga, som han på detta sätt framför andra betonade, utgjorde också utan tvifvel den för Sveriges framtid mest betydelsefulla fråga, som kom under riksdagens behandling. Den riktning, i hvilken en härreform måste gå, kunde äfven anses gifven, ty sådant var nu det poli-

¹⁾ Skr till K. M:t Bih 4,2687. Här heter det, att RSt få »i enlighet med de grunder, som för RSt:s nya brännvinsbränningsförordning blifvit under detta riksmöte lagda, än ytterligare till Eder Kungl. Maj:ts nådiga bestämmande öfverlämna, huru med brännvinsbränningen för det återstående af innevarande år bör förhållas.» Man undvek således att gifva något erkännande af konungens rätt att utan RSt:s bifall utfärda förbud. Jfr Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt 4,42 och Rydin, Svenska riksdagen, senare delen 1,142.

²⁾ Se Kungl. Kung. af den 2 sept. och 11 nov. 1812. Då den förra kungörelsen utfärdades, saknade K. M:t ännu fullständig kännedom om huru skörden utfallit, men hyste så mycket större betänkligheter mot att låta bränningen börja den 1 okt., »som den sena årsväxten icke lämnar nödigsäkerhet, att vårsäden kommer till mognad». Det befanns sedan, att vårsäden blifvit af nattfrost och regn antingen alldeles förstörd eller åtminstone betydligt skadad. Då dessutom undsättning af spannmål syntes oviss, ställde K. M:t i kung. af den 11 nov. i utsikt, att omsorgen för de arbetande och omedelade klassernas bärning skulle kunna hindra ett upphäfvande af förbudet, ända tills nästa års skörd lämnat bestämda resultat.

³⁾ Hans tal finnes dels på franska, dels i svensk öfversättning i Ad 1,76 ff. Han yttrade enligt denna senare bl. a. följande: »Öfvertygad, att en tillräcklig armé utgör en stats väsentliga styrka, har jag satt i verkställighet den till krigsmaktens förökande vidtagna författning. De händelser, som tid efter annan inträffat, hafva bort öfvertyga oss, att goda lagar icke ensamt äro tillräckliga att trygga ett lands själfbestånd, men att äfven betydliga arméer fordras att det försvara. Nu tillhör det eder, gode herrar och svenske män, att till större fullkomlighet bringa allt, hvad som har afseende på krigsmaktens förstärkande. Ert beslut skall bestämma Sveriges tillkommande öde, och om mina förhoppningar ej bedraga, skola vi återse dessa lyckliga dagar, då detta land, med trygghet inom sitt område och fruktadt utom sina gränser, genom en uppriktig förening och tillförsikt till sin regent skall uppnå den höjd af ära, som var grundvalen för dess forna anseende.»

tiska läget, att för alla de stater, som ville lefva ett själfständigt lif, ingen annan utväg till räddning syntes möjlig än att följa med tidens ström och så långt som möjligt ställa sitt härväsen på den allmänna värnpliktens grund.

De vapenföra medborgarnes urgamla värnplikt har i vårt land aldrig varit förgäten, om också någon tid i fara att bli det. När den första stora härreformen genomfördes af Magnus Ladulås, som i Sverige omplanterade det feodala Europas ryttaretjänst, så trädde visserligen den allmänna värnplikten för en tid i bakgrunden. Men då det ur rusttjänsten framgångna frälseståndet kom att utgöra en farlig hotelse mot allmogens fria ställning i samhället och dessutom samtidigt försummade att tillvarataga landets nationella intressen, så kallades åter den allmänna värnpliktens idé till lif af Engelbrekt, som just härigenom blef i stånd att återgifva bonden hans politiska inflytande och lägga grunden till nationell enhet och frihet. För befästande af detta ordningens och frihetens verk inåt och utåt, ja under Gustaf II Adolf för världshistoriska syftemål, har sedan den allmänna värnplikten genom utskrifning¹⁾ i växlande former och omfång tagits i anspråk af Sturarna och Vasakonungarna, tills vårt lands härväsen efter en farlig inre och yttre kris fick sin fasta form genom Karl XI:s s. k. indelningsverk. Afsedd framför allt för försvaret, måste emellertid den indelta armén i de stora krig, som sedan följde under Karl XII:s regering, förstärkas genom ytterligare utskrifning på mångahanda sätt (bergsknektar, ståndsdragoner, tre- och femmänningar m. m.²⁾ och i en sådan omfattning, att man nästan återkom till det rena värnepliktsystemet.³⁾ Efter Karl XII:s död återställdes visserligen indelningsverket, men då behovet af dess förstärkning för krigsbruk var alltför kännbart, infördes under frihetstiden i samband med ryska kriget en reserv, den s. k. vargeringen⁴⁾, som dock hvarken då eller under Gustaf III fick någon fast organisation i Sverige. Så kom

¹⁾ Naturligtvis var det allmänna uppådet, »man ur huse», onödigt för vanliga behof, särskildt sedan Gustaf Vasa skapat en stående här, och man kunde därefter ännu mera än förr nöja sig med utskrifning i stället, hvilken sedermera utbyttes mot rotering. En ringa återstod af utskrifningsrätten fanns emellertid kvar; se Sveriges krig åren 1808 och 1809, utgifvet af generalstabens krigshistoriska afdelning 1,113 och 1,169 ff.

²⁾ Se Meddelanden från Kungl. Krigsarkivet, utg. af generalstabens krigshistoriska afdelning 1,1.

³⁾ Såsom bekant hade Karl XII också en tanke på införande af allmän värnplikt.

⁴⁾ Se Sveriges krig åren 1808 och 1809 1,118 ff.

under detta århundrades sista decennium de franska värnpliktshärens segertåg, som under Napoleon gick allt vidare ut öfver Europa och snart gjorde dessa härar till mönstret för nyare härorganisationer. Inverkan häraf lät sig äfven förspörjas i vårt land, hvars indelta och värfvade trupper visat sig otillräckliga för längesedan, och då Sveriges farliga belägenhet 1808 påkallade utomordentliga ansträngningar, upptog regeringen den allmänna värnpliktens grundsats i sitt landtvärnsuppbåd¹⁾, och det ser ut, som om man tänkt infoga landtvärnet såsom en permanent institution i härordningen.²⁾ Efter det sorgliga misslyckandet af detta försök och efter förlusten af Finland måste det blifva en af de viktigaste uppgifterna för 1809 och 1810 årens riksdag att skapa ett försvar, nog starkt att trygga den nyvunna inre friheten³⁾ och den hotade nationella självständigheten i denna kritiska tid. Man löste frågan så, att indelningsverket, med upphäfvande af vargering

¹⁾ Kungl. Kung. om landtvärn af den 14 mars 1808 befaller »hvarje ogift och med friska lemmar försedd yngling emellan 18 och 25 års ålder, af hvad stånd han vara må, som icke förut såsom soldat, båtsman, fördubbling och reserv sig låtit inskrifva eller annars i vår och rikets tjänst ingått, att hålla sig redo och färdig att för fosterlandets frälsning till vapen gripa.» Då sedan af dessa endast 30,000 inkallades, stadgade en förordning af den 26 mars vissa undantagsbestämmelser, genom hvilka så många kategorier dels »tills vidare», dels utan villkor befriades, att den allmänna värnpliktens grundsats i hög grad inskränktes. Ytterligare inskränkning skedde genom tillåtelse för »dem, hvars enskilda angelägenheter det oumgångligen fordrade», att lega en välfredad karl i sitt ställe. Svårligen kan emellertid därigenom grundsatsen sägas vara »alldeles undertryckt»; se Sveriges krig åren 1808 och 1809 4,58 ff.

²⁾ Se Sveriges krig åren 1808 och 1809 4,72.

³⁾ Frågan om sambandet mellan den fria författningen och försöken vid 1809—10 års riksdag att åter göra den allmänna värnplikten gällande i försvarssystemet har utredts af S. J. Boëthius: »Frågan om införande af allmän värnplikt vid riksdagen 1809—10», *Hist. Tidskrift* 1906 s. 67 ff. Synnerligen klart har en af 1809 års män, friherre Jakob Cederström, i en 1812 utkommen skrift, »*Militairiskt A. B. C.*», framställt sina tankar i ämnet. Han påpekar där »despotens» metod att gifva armén onationella intressen för att kunna använda den mot nationen samt vikten för en fri stat däremot af att dess krigsfolk lifvas af en god nationalanda. Franska revolutionen, som fört fram »rena grundsatser för samfundslefnaden», hade äfven medfört erkännandet af alla medborgares ovillkorliga plikt att försvara fäderneslandet, och när Frankrike omgafs af fiender, uppstodo otaliga härar af unga krigare, som lifvades af en sann nationalanda. Så uppkom »konskriptionen», som Cederström anser för enda utvägen att skapa en krigshär, hvars intresse är förenadt med nationens. »Sveriges indelta armé», säger han, »har en dubbel karaktär och väger efter landets inre politiska ställning emellan regentens och nationens stridande intressen. Ehuru soldaten är nära förbunden med landet, måste han dock, såsom till hela sitt lefnadssätt skild från sina öfriga medborgare, styrd genom en egen ordning och stående under särskilda lagar,

och rust- och rotehållares rekryteringsskyldighet i krig, bibehölls och förstärktes genom extra rotering af dittills oroterad jord, och att regeringen dessutom fick rätt att i fall af krig utskrifva ett s. k. förstärkningsmanskap på högst 50,000 man inom en ålder mellan 20 och 45 år.¹⁾ När så regeringen, med anledning af kriget mot England, år 1811 uppbådade 15,000 man af denna krigsreserv²⁾, framkallade detta såsom bekant en oro i åtskilliga landsorter, som i Skåne ej stillades utan blodsutgjutelse³⁾. Oroligheterna hade olyckliga följder i flere afseenden och gjorde det till en plikt för regeringen, äfven utan de yttre förhållandenas tvång, att söka riksdagens samtycke till ett ändamålsenligare utskrifningsätt.

Den kungl. propositionen af den 30 april⁴⁾ angående beväring-inrättningen, eller, som det heter, »om en förändring i utskrifningsättet af det fastställda förstärkningsmanskapet», ger en träffande bild af den politiska situationen i följande ord: »I ett tidevarf, då svagare stater ej hämta något stöd af de mäktigarens inbördes motvägande styrka; då länders själfständighet ej mera bevaras genom främmande förbund, *oftast förenade med villkoret af en blind undergifvenhet*⁵⁾, äger ett manligt och stridbart folk, som vill behålla sina lagar och sin frihet, ej något annat val än att i vapnens, viljans och enighetens förenade kraft söka en ny borgen för framtiden.» Efter att ha framställt

slutligen genom både vana och intresse lämpa sig efter den, som kan aftvinga honom lydnad.» Vår själfständighet och vår frihet fordra därför, att vi äfven bilda oss en krigshär, som strider för nationens intressen. Först då ansåg Cederström Sveriges frihet varaktig.

¹⁾ Om man bortser från det olagliga landtvärnsexperimentet, så är det således 1809—10 års riksdags ära att ha återinfört den medborgerliga försvarspliktens grundsats i vårt försvarsväsen (se Boëthius, anf. arb. s. 101). Men revolutionsriksdagens försök var lika dödfödt som den enväldige konungens. Formen för beslutets genomdrifvande 1810 var »ej oantastlig» (se Boëthius, anf. arb. s. 101). Principen kom ej till användning i första hand, ty värfning skulle först anlitas och kostnaden därför bestridas genom allmän bevilning. Först om fulla antalet ej erhållits genom värfning, skulle lottning ske bland de värfningsskyldiga, men den utlottade ägde sedan lega annan man i sitt ställe. Då vidare öfning af förstärkningsmanskapet i fredstid ej var afsedd, måste reformen af 1810 betraktas såsom så godt som värdelös.

²⁾ Kungl. Kung. den 23 april 1811. Uppbådet motsvarade hvar 20:de man.

³⁾ Utom minnet af landtvärnets olyckliga öde funnos äfven andra orsaker; se därom Boëthius, anf. arb. s. 101; Schinkels Minnen 6, 71. f. Jfr ock Trolle-Wachtmeisters Minnen 1, 265 ff.

⁴⁾ Bih. I, 176 ff. Prop. var kontrasignerad af statssekreteraren W. Carpelan.

⁵⁾ På hvilken makt dessa ord syftade, måste hvar och en kunnat ana.

bristerna i gällande utskrifningsätt¹⁾ föreslog K. M:t allmänna grunder för en ny inrättning af förstärknings- eller beväringmanskapet. Frågan, om legning skulle tillåtas eller ej, lämnades helt och hållet till ständernas besvarande. Propositionen innehöll hufvudsakligen följande förslag till bestämmelser:

1:o Skyldighet till deltagande i beväringmanskapets utgörande börjar med fyllda 20 och upphör med fyllda 25 år;

2:o K. M:t äger i mån af behof uppbåda *och inöfva* detta manskap klass efter klass till krigstjänst;

3:o Beväringmanskapet skall antingen förstärka indelta armén eller båtsmanshållet eller ock utgöra särskilda kårer under särskildt befäl.

Vidare förekomma förslag om befrielse för beväringmanskapet från arbetskommenderingar, om vissa undantag från beväringsskyldigheten²⁾, om kronans skyldighet att utrusta manskapet med kläder, vapen och utredningspersedlar och om en ålder af 25—37 år för legda karlar, för så vidt legning blefve tillåten. Rust- och rotehållares rekryteringsskyldighet i krig skulle försvinna. Beträffande de reglementen och stadgar, som kunde prövas nödiga vid tillämpningen af dessa allmänna grunder, ville K. M:t få åt sig öfverlämnadt att därom bestämma. Till sist förekommer den för de viktigare kungl. propositionerna vid denna riksdag så betecknande hänvisningen på kronprinsens person. »Sveriges vapenföra ungdom bör med glädje vilja samlas under den hjältes ledning, på hvilken allas förhoppningar hvila; som själf uppfödd i farornas sköte äger kraft och förmåga att dem aflägsna; och som främst af alla på ärans bana, först af alla vill rikta sitt svärd och ställa sitt eget bröst mot hvarje fiende af Sveriges lugn och själfständighet.»

¹⁾ Det sades vara för framtiden både för tryckande för vissa klasser af medborgare och för kostsamt för landet i allmänhet, hvarförutom åldern 20—45 år »väckte en för vida utsträckt osäkerhet i enskilda förhållanden och yrken» m. m.

²⁾ Undantagna skulle vara de, som för sjuklighet eller lyten voro oförmögna till krigstjänst, f. d. landtvärnsmän, lotsar, lotsdrängar, postiljoner och postförare, arbetare i kronans förråd och verkstäder, kronans städers och af K. M:t erkända inrättnings nuvarande ordinarie ämbets- och tjänstemän. — Den på Gotland antagna allmänna beväringen skulle förblifva i sitt dåvarande skick. Landshöfdingen och militärbefälhafvaren, frih. R. Cederström hade här i december 1810 träffat särskilda öfverenskommelser med öns befolkning om en nationalbeväring, och K. M:t hade den 5 febr. 1811 fastställt villkoren.

På adelns initiativ beslöts¹⁾ — dock ej utan motsträfvighet från bondeståndets sida — att hänvisa ärendet till ett särskildt utskott, bestående af tre ledamöter från hvarje stånd. Med ovanlig snabbhet och enighet utarbetade detta utskott sitt yttrande, som inkom till stånden redan den 12 maj. Utskottet afgaf två betänkanden, det ena i hufvudfrågan, det andra beträffande de önskingar i afseende på de reglementariska föreskrifterna, som utskottet ansåg böra anmälas för K. M:t, utan att de kunde anses »såsom villkor för ett hufvudbeslut öfver K. M:ts nåd. proposition». Utskottet tillstyrkte i allt väsentligt bifall till K. M:ts proposition samt förklarade sig, om också med blandade känslor, för legningsrätt.²⁾ Till de önskingar, som utskottet ville ha framburna inför K. M:t, hörde en utsträckning af undantagen från beväringsskyldigheten bl. a. till studenter i vissa fall och till de hemmansägare, som vid den sista utskrifningen fått löfte om frihet från ny sådan, vidare förbud mot vanfrenjude personers inställande i ledet vid öfriga utskrifna m. m.

Allt bådade således godt för den kungl. propositionens antagande.³⁾ Bägge betänkandena behandlades samma dag, den 15 maj, i alla stånd och afgjordes med en sällspord enighet i hufvudfrågan.⁴⁾ Öfverlägg-

¹⁾ Ad 1,97 f.; Pr 1,63; Bg 1,86; Bd 123 ff. I bondeståndet yrkades remiss till KU, men propositionen på remiss till särskildt utskott besvarades »med ett högt ja, blandadt med några nej». Sju reservanter antecknade sig, och votering begärdes. Någon sådan blef dock ej af, ty ett medlingsförslag af talmannen, att utsedda deputerade, en för hvarje län jämte talmannen och sekreteraren, under frågans behandling skulle rådgöra med dem, som sattes in i särskilda utskottet, möttes af flera ja-rop, och hans hemställan om diskussionens afslutning »tycktes vinna allmänt bifall». En hemställan, att elektorerna skulle afträda för valets förrättande blef »utan minsta motsägelse» bifallen. Sen kunde man trots försök ej få beslutet upprifvet.

²⁾ Det skedde hufvudsakligen för att »aflägsna allt, som, må vara af fördom eller mindre tydliga begrepp om sakens förhållande eller af hvad orsak som helst skulle kunna göra nationen mindre böjd att villigt gå K. M:ts afsikter till mötes.» De två betänkandena, se Bih 1,251 ff. och 1,672 ff.

³⁾ Kronprinsen, hvars misstänksamma natur gjorde honom mottaglig för skvaller, och som fruktade en återremiss framför allt förut landets skull, var dock orolig; se hans tal till bondeståndets talman, Bd 227. Af De la Gardies journal s. 18 framgår, att kronprinsen redan den 14 maj hört, att J. Cederström ämnade hindra frågans afgörande dagen därpå, och De la Gardie nämner äfven en annan »ligist», öfverste Gahn, såsom motståndare till betänkandet. Sant är, att Cederström yrkade återremiss, men det var ej för att hindra saken utan för att förbättra förslaget. För öfrigt är det nogsamt känt, att det just var De la Gardies »ligister», som drivit frågan fram, hvadan försöket att göra dem misstänkta faller på sin egen orimlighet.

⁴⁾ Ad 1,158—236; Pr 1,95—126; Bg 1,129—177; Bd 181—221. Skr till K. M:t Bih 1,359 ff.

ningen kom hufvudsakligen att röra sig om legningsfrågan, i afseende på hvilken många offrade sin motvilja mot medgifvande af legningsrätt för att ej äfventyra hela förslaget. Efter allt att döma fanns både inom adeln och borgareståndet en afgjord pluralitet mot legningsrätten, men lika säkert voro sympatierna inom de bägge andra stånden för densamma. Mot legningsrätten anmärktes, att den var sårande för de fattige¹⁾, att mindre välfrejdade karlar skulle legas, legorna höjas och svårigheter därigenom uppstå för indelta arméns rekrytering. Man påpekade äfven, att hären skulle få en god anda, om bildade och obildade ynglingar stode tillsammans, liksom att i motsatt fall hela beväringinrättningen skulle föraktas. Det vore rent af landets undergång, om dess försvar hvilade på legda soldnärer. För legningsrätten anfördes hos adeln bl. a., att »verkan af en sådan absolut konskription ännu är okänd och icke öfverensstämmande med våra medstånders intressen». Statsrådet Wrede sökte uppvisa, att den absoluta konskriptionen utan legning ej var någon särskild ståndsplikt för adeln, som ej blott vore ett krigarstånd utan äfven ett civilt ämbetsmannastånd. Inom prästeståndet ömmade man för de många, som ej voro nog härdade, och man påminte, att »ännu blöda de sår, som behandlingen af landtvärnet djupt intryckt hos en mängd ömsinta föräldrar».

De enda motståndare till själfva konskriptionen, som läto höra sina åsikter, voro de två medlemmar af ridderskapet och adeln, som i alla viktigare frågor outtröttligt opponerade sig utan att låta sig nedslå af motgångar, lika talrika som deras anföranden, nämligen C. L. Staël v. Holstein och J. H. Gyllenborg. Den förre fann konskriptionen, sådan den nu var föreslagen, »rakt stridande» mot friheten,

¹⁾ Ea talare på riddarhuset yttrade (Ad 1,137), att »fosterbygdens försvar skulle åläggas de fattigare såsom ett slags straff för deras fattigdoms skull». En talare i borgarståndet frågade: »Skall då penningen alltid göra allt här i världen och frikalla den rike från utöfningen af äfven de heligaste plikter?». — I prästeståndet betecknade professor Forssell lega såsom »omoralisk, obillig, opolitisk, oekonomisk», och han ville nästan utesluta ur samhället dem, som legde. Bl. a. föreslog han, att listor på dem, som legde karlar i sitt ställe, skulle tryckas i tidningarna — äfven af det skälet, »att hvar och en hederligt tänkande flicka må veta, åt hvilken hon ger sin hand och sitt hjärta». Å andra sidan framhöll prosten Blomdahl »ömmande konsiderationer», och han säger: »Under själfva den yppersta regeringen, den teokratiska, gillades åtskilliga sådana af den störste människokännaren (5 Mosebok. 20,5—8). . . . Det ojämna för den rike och för den fattigare lärer icke helt kunna förekommas i någon tid eller vid något uppträde i samhället. Herren hafver gjort dem båda.»

emedan icke alla åläggas lika skyldigheter.¹⁾ Den skulle uppväcka inbördes afund, missämja och bitterhet, ja, vore rent af »det mest vådeliga för rikets bestånd, som någonsin kunnat projekteras». Förgäfves hade O. F. Pählman påmint, att bevärningen blott var ämnad att begagnas under verkligt krig, och att den under största delen af fredstiden kunde ägna sig åt sina yrken; för Staël v. Holstein var det ändock »fem års tjänstetid», och han kan därför profetera, att staten skall lida brist på skickliga ämbetsmän och vetenskaperna gå under. Hans motivering är för öfrigt sådan, att den ej förtjänar att spilla ord på. Emellertid kände han flere utvägar, »oändligen rättare och billigare» än konskriptionen, och den utväg, han föreslog för att undvika »allt detta olyckeliga», var, att den afskaffade vargeringen återupprättades, och att för de af kronan vid 1809 års riksdag till skattelösen beviljade krono- och rekognitionsskogar ålades rotering liksom öfrig jord i riket.

Gyllenborg förklarar sig i sitt memorial ej vilja uppskjuta eller hindra »hvad som synes vara allmänna viljan», utan blott få sin enskilda mening förvarad i protokollet. Han ansåg försvaret för det närvarande tillräckligt betryggande och ville på sin höjd vara med om en allmän beväring för tillfället. Denna behöfde ingen öfning, ty »i våra krig hafva rekryterna, till armén öfversände, genast ingått i tjänstgöring och i regementerna instuckne förmodligen (!) gjort samma nytta som äldre soldater». I afseende på försvaret för framtiden borde allt förhastande undvikas, emedan närvarande förhållanden ej medgäfvit en »ekonomisk granskning af följderna af en stor armé, hufvudsakligen på jordbrukets bekostnad inrättad». Äfven han utgick från en krigstjänst på fem år, som skulle försätta landtbruket i vanmakt och bereda en allmän okunnighet. Synnerligen egendomligt måtte det ha klingat i indelningsverkets fädernesland att få höra följande påstående: »Blifver åter ynglingen i krigstjänst begagnad, vänjes han så ifrån jordbruket, att dit återkommen, saknar han både håg och duglighet därtill». För öfrigt ansåg han den frihet från utskrifning, som knektekontrakten tillerkände bonden med barn och tjänstefolk mot skyldigheten att uppsätta en soldat, ej kunna lagligen förenas med den föreslagna beväringssinrättningen. Antingen skulle knektekontrakten annulleras, eller ock borde hemmansbrukaren

¹⁾ Jfr hans uppträdande 1810, Boëthius, anf. arb. ss. 84 o. 86.

åga att för »utskrifning» försvara åtminstone fyra manspersoner för hvarje helt mantal, som deltagit i rotering.¹⁾

Den kungl. propositionen antogs enligt utskottets förslag utan reservation af adeln och med två reservationer²⁾ mot legningsrätten af prästeståndet. I borgareståndet blef utgången densamma som hos adeln, men först efter votering, med 27 röster mot 22, hvilka senare voro för återremiss.³⁾ I bondeståndet hade sekreteraren, såsom det synes alldeles i onödan, preparerat sinnena med ett tal.⁴⁾ Öfverläggningen stördes ej af ett enda missljud, och bondeståndet biföll först af alla K. M:ts proposition enligt utskottets förslag, men öfverlämnade, med förkastande af utskottets förslag till önskingar, åt K. M:t att vidtaga nödiga reglementariska författningar »i fullkomlig förtröstan på K. M:ts vishet och hulda omvårdnad för rikets allmoge, för jordbrukets och bergverkens bestånd och trefnad».⁵⁾ I öfriga

¹⁾ Denna slutsats hvilar, såsom synes, på den förutsättningen, att allmän värnplikt och utskrifning äro identiska. — Memorialet får af De la Gardie ej alldeles oberättigadt vitsordet: »en röra och nonsens utan like». Han berättar, att »ridderskapet och adeln lät nogsam genom snytningar, hosta och harkling, som gick jämt, gifva tillkänna sitt misshag.» Journalen, 15 maj, s. 19.

²⁾ Reservanterna voro professorerna Almqvist och Forssell, som »icke kunde bifalla en oinskränkt legningsfrihet, såsom i deras tanke hinderlig för den ädla entusiasmen, den alla stånd omfattande nationalanda, vår visa regering nu söker upplifva».

³⁾ I borgareståndet var det legningsfrågan också, som höll på att framkalla återremiss. Här hade man äfven utifrån sökt bearbeta representanterna. Landshöfding Rosen i Göteborg skrifver den 11 maj 1812 till L. v. Engeström: »I förrgår afgick instruktion (!) till Göteborgs stads riksdagsfullmäktige att bestrida, det någon legning må åga rum vid utgörandet af nationalarmeringen». — En af Göteborgs representanter, B. H. Santesson, sökte göra gällande med stöd af RF § 56, att talmannens proposition borde ställas på återremiss med anmärkningarna mot legning, men ståndets öfriga ledamöter förklarade talmannens proposition på bifall till betänkandet vara »riktig och rättad efter diskussionerna i ämnet».

⁴⁾ Sekreteraren yttrade om bondeståndets »nuvarande» fullmäktige: »Deras upplysta urskillning, mogna eftertänka och oskrymda välvilja hafva redan ådragit dem deras medstånders verkelige högaktning. Deras hjärtan tillhöra otvifvelaktigt den hjälte, som med vishet och kraft skall leda deras öden till ett ärofullt mål... Lika med deras tappra förfäder, hvilkas sälla vålnader nu framställa sig med deras vördade minnen, skola de aldrig anse någon uppoffring för stor, då det gäller fäderneslandets frälsning. Måtte Sveriges skyddsängel vaka öfver deras viktiga rådslag!»

⁵⁾ Bd 220 f. Talmannen angaf därefter beslutets betydelse i några gripande ord, som mottogos »med glädjetårar och en utmärkt erkänsla», samt skyndade sedan att uppvakta konungen och kronprinsen. Hans redogörelse för dessas nådebetygelser (kronprinsen hade omfamnat honom!) väckte den lifligaste glädje och besvarades med lefverop.

stånd återremitterades betänkandet angående önskningarna.¹⁾ Nytt utlåtande²⁾ i frågan antogs sedan af alla stånd, med några smärre ändringar hos adeln samt borgare- och bondestånden.

Så hade man äntligen för första gången fått en brukbar form för den allmänna värnpliktens användning såsom förstärkning i krig. Visserligen var den allmänna värnpliktens grundsats ännu ej fullständigt genomförd, men företrädena gent emot den föregående organisationen voro ändock afsevärda. Ingen värfning ifrågakom, undantagen voro färre, och beväringssmanskabet skulle öfvas i fredstid. Det svenska folkets krigsmakt hade fått en styrka, som räckte till för att föra det segrande fram i vårt sista krig, och det nya beväringssmanskabet tog en ej ringa andel däri.³⁾ Viktigast för ögonblicket var det intryck, som det eniga beslutet måste göra på utlandet.⁴⁾ Sverige, nyss förut liknadt vid »en döende, hvilken man ej bör vidröra, innan han slocknat», visade nu det vackraste skådespel af nationell samling och offervillighet. Karl Johan kunde därför uppträda med större eftertryck i sin yttre politik, han blef mera än förr en faktor att räkna med, han kunde sätta pris på sitt deltagande i en blifvande koalition med större skäl än någonsin.⁵⁾ Af dessa skäl måste äfven beväringssfrågan anses såsom den viktigaste af alla riksdagsfrågorna. Särskildt anmärkningsvärdt är också, om man betänker bondeståndets hållning i försvarsfrågan vid 1809 och 1810 årens riksdag, att frågan nu kunde lösas med en så förvånande endräkt.⁶⁾ Flera orsaker sam-

¹⁾ Ad 1,237; Pr 1,193; Bg 1,249.

²⁾ Bih 1,657 ff; Ad 1,625; Pr 1,318; Bg 1,465 f; Bd 561. Bondeståndet ansåg sig dock oförhindradt att ingå till K. M:t med särskilda önskingar; se Bd 562 ff.

³⁾ Vid svenska arméns senaste mobilisering inkallades af årsklassen 1813 ett antal af 7,483 beväringar och af årsklassen 1814 3,468. Samtidigt lämnade den ordinarie roteringen 21,752 man; se Meddelanden från Kongl. Krigsarkivet I Bil 1 s. 37.

⁴⁾ Jfr Thorntons skrifvelse af Örebro den 18 maj; Scævola, anf. arb. s. 301.

⁵⁾ Huru Karl Johan genast begagnade sig däraf ses af Thorntons depesch den 20 maj; Scævola, anf. arb. s. 301 ff.

⁶⁾ Konungen gaf uttryck åt sin glädje öfver beslutet genom en skrifvelse af den 2 juni till de ofrälse stånden, hvori han tillkännager sitt beslut att på egen bekostnad underhålla 30 frikadetter på Karlberg, fem prästsöner, fem borgare- och tjugo bondesöner. Han sade sig vilja, »då skyldigheten att uppfylla de med förstärkningssmanskabet förenade åligganden är gemensam för alla medborgareklasser, äfven för dem göra befälets ära gemensam». Stånden fingo uppsätta förslag till besättning af friplatserna. De beslöto å sin sida att genom en deputation framföra sin tacksamhet till konungen och äfven till kronprinsen på grund af dennes »nogsamt kända med-

verkade nog härtill, såsom nyss gjorda förluster och kritiska tidsomständigheter¹⁾, men på grund af samstämmiga vittnesbörd från alla håll och diskussionen inom stånden kan man tryggt tillerkänna kronprinsen äran af att hafva varit den drivande kraften till enighet och fosterländsk offervillighet i denna fråga.²⁾

På grund af särskilda omständigheter torde man kunna tillerkänna detta beslut, väl ej ensamt, utan i samband med riksdagens öfriga tillmötesgående mot regeringen, i synnerhet i tryckfrihetsfrågan, en betydelse för Sveriges inre utveckling af omätlig vikt, nämligen den att ha räddat det nygrundade, fria statsskicket. Det är redan nämndt, att de nya grundlagarne sågos med oblida ögon af många män i framskjutna ställningar, ja i de kungliga personernas närmaste omgivning. Förhållandet var väl känt, och åtgärder hade därför tidigt vidtagits, för att kronprinsen måtte erhålla den grundliga kännedom om författningen, som kräfdes, för att han skulle kunna »afböja och tillbakavisa alla de försök att omärkligt göra ingrepp däri, som ej skola uteblifva från såväl anhängare af enväldet som adelsväldet och folkväldet».³⁾ Att författningens fiender väntade en förändring under riksdagen i grundlagarna, åsyftande en ökning af regeringsmakten, är säkert⁴⁾, men äfven nu var man i kretsen af 1809 års män i verk-

verkande därtill». Äfven adeln deltog på de öfriga ståndens inbjudan, sedan man enligt adelns önskan funnit för godt att samtidigt gifva uttryck åt ståndens tacksamhet för inrättandet af landbruksakademien. Ad 1,625 f; Pr 1,277 ff; Bg 1,388 ff; Bd 426 ff.

¹⁾ Så hade t. ex. O. F. Pählman framhållit (Ad 1,181), hurusom beslutet säkerligen vore »det enda steg, som kan aflägsna den för hvarje svensk man mest rysliga tanka, frihetens förlust, sköflade provinser, ödelagde fält, den våldförda oskulden och ändteligen den manliga ungdomen bortsläpad att under ett främmande luftstreck blöda för ett främmande intresse.»

²⁾ »Försynens himmelska, underbara, frälsande gåfva» kallades han bl. a. hos adeln, och hos borgareståndet erinrades om »att denna Sveriges skyddsängel är blott ett förgängligt lån af Gud.» I särsk. utskottet yttrades den 8 maj, att »visserligen hela det sublimes beslutet om nationalbeväringen aldrig kunnat tänkas, än mindre fullbordas utan den innerligaste förtröstan på vår nådige konungs huldhet och på de stora och förtjusande egenskaper, som utmärka hans och nationens älskling.» Jfr Scaevola, anf. arb. s. 301, och Adlerbeths bref den 15 maj 1812 till Leopold i Handlingar ur Brinkm. arkivet. Andra delen; Leopolds brevväxling.

³⁾ Se A. G. Silfverstolpes bekanta skrivelse till kronprinsen af den 7 mars 1811; Schinkels Minnen, Bih. 2,362 ff.

⁴⁾ Se bref från Wetterstedt till L. v. Engeström, Ramlösa den 28 juli 1811, där följande betecknande ord förekomma: »Alla människor här nere vänta riksdag i höst och förändring i regeringslagarna.»

samhet för att korsa motståndarnes planer. Omedelbart före riksdagens början, i mars 1812, utkom af anonym författare »Försök till utveckling af grunderna för svenska regeringssättet». Det var A. G. Silfverstolpe, som, under ett slags öfverinseende af Hans Järta, utarbetat detta försvarsverk för 1809 års idéer¹⁾, för att därmed »skämma bort spelet för konstitutionens detraktörer». Attentat mot författningen kommo emellertid ej att saknas under riksdagens lopp. Bestämda uppgifter föreligga²⁾, att ett förslag var å bane, godkändt af L. v. Engeström, landtmarskalken och landshöfding af Håkanson och åsyftande att vinna »mera styrka för styrelsen med en verkligt ringa förändring i regeringsformen». Man var också säker om att förslaget skulle ha gått igenom, ty en stor mängd hyste samma tänkesätt och flere ville gå ännu längre, efter hvad L. v. Engeström berättar. Kronprinsen säges ha varit ense med dem två gånger, men bägge gångerna ha bragts på andra tankar af Wetterstedt.³⁾ Med kännedom om kronprinsens härskenatur, om hans missnöje med författningen⁴⁾, om hans före och under riksdagen tydligt visade ringaktning för lagliga former, måste man fråga sig, hvad som kan hafva förmått honom att motstå frestelserna från så framstående män att göra en statskupp. Det synes då knappast kunna uppletas mer än en väsentlig

¹⁾ Redan på våren 1811 hade Järta fått läsa de första arken af detta arbete, som blef färdigt i slutet af året. Arbetet hade påskyndats, på det att Silfverstolpe skulle få sitt verk färdigt före riksdagen och hinna utskrifva ett franskt exemplar åt kronprinsen. Till Järta ställde Silfverstolpe sedan en bön om »granskning utan nåd» och i minsta detaljer. Han förbehåller sig rätt att antaga anmärkningarna eller ej, »men Du gör merendels inga andra än antagliga»; se bref till Järta af den 23 dec. 1811. Järtas anmärkningar uteblefvo ej, och Silfverstolpe berättar i bref till Järta af den 6 febr. 1812 (oriktigt dat. 1811) om sitt sätt att använda dem: »Af alla har jag begagnat mig, af de flesta totalt.» Den 26 mars kan han sedan berätta, att skriften är tryckt »i lagom tid för att vid instundande riksmöte litet återhålla öfverdrift på bägge sidor, dit den gärna vill kasta sig.» Huru skriften genast drabbades af Trompetens kritik, är ofvan nämndt, s. 2, not 1.

²⁾ Se Engeströms Minnen 2,197 f; se ock de Suremains Minnen, s. 239. Att anbud gjorts till kronprinsen, har denne själf erkänt; se Schinkels Minnen 6,155 not 6.

³⁾ Kronprinsens påstående (Schinkels Minnen 6,155 not 6), att han tillbakavisade de anbud att öka kronans makt, som man 1812 gjorde honom, låta ju förena sig med dessa Engeströms uppgifter.

⁴⁾ Se t. ex. Elof Tegnér: Gustaf Mauritz Armfelt 3,269 f; Ahnfelt: Två krönta rivaler 1,213,244 och 2,95; Scavola, anf. arb. s. 541. Någon gång har han äfven ytttrat sig i motsatt riktning, men det var, när han i konstitutionens föreskrifter fann undanflykter mot Napoleons oförsynta fordringar: se hans bref till Napoleon af den 19 dec. 1810 (Bii. 7 till utrikesministerns berättelse den 7 januari 1811).

orsak därtill, den, att RSt själfva vridit vapnen ur motståndarnes händer genom åsidosättande af enskilda meningar och intressen, ja själfva lagens former för det stora målet: nationens samlande till enighet och samverkan under regeringens, d. v. s. under kronprinsens ledning. Det ville mer än mod till från hans sida för att våldföra sig på 1812 års ständer, det fordrades nidingsinne.

Den hängifvenhet och öfversvallande beundran för kronprinsen, som hade satt sin prägel på diskussionen i bevärningsfrågan, tog sig efteråt uttryck i en höjning af hans och prins Oskars apanage. Omedelbart efter det adeln afgjort nämnda fråga, föreslog¹⁾ friherre J. O. Cronstedt en höjning af kronprinsens anslag å stat från 66,666 rdr 32 sk. till 100,000 rdr, och han motiverade detta bl. a. med de ökade kostnader för kronprinsen, som skulle följa af hans befattning med en utvidgad armé. Förslaget vann allmänt bifall, och ständerna uttryckte i skrifvelsen till K. M:t den förhoppning, att fastän tillökningen ej motsvarade, hvad riket under lyckligare omständigheter både bort och kunnat åstadkomma, H. K. Höghet mindre skulle fästa sig vid summans obetydlighet än vid den varma kärlek och vörndnad, som föranledt dess erbjudande.²⁾

Prins Oskars underhållssumma (6,666 rdr 32 sk) hade förut ingått i kronprinsens anslag. Nu föreslog³⁾ landshöfding Håkanson, att en summa af 16,666 rdr 32 sk. skulle för honom uppföras å stat från och med 1811, och detta vann ståndens bifall.⁴⁾ Vid remissen af motionen i borgareståndet hade emellertid den unge prinsens uppfostran kommit på tal. Kommersrådet B. H. Santesson uttryckte sig i sitt anförande⁵⁾ vid tillfället så, att man i hans ord spårade ett klander mot de personer, som skötte prinsens uppfostran.⁶⁾ Han

¹⁾ Ad 1,237 f. I borgareståndet hade kommersrådet Krull redan förut väckt motion i frågan, men denna ändrades sedan till likhet med Cronstedts; se Bg 1,182 f.

²⁾ Bih 2,864 ff.; Ad 1,668; Pr 1,325; Bg 1,431; Bd 453; Skr till K. M:t Bih 2,939 f.

³⁾ Ad 1,463 ff. Landtmarskalken propo-nerade strax bifall med tillägg, att StU skulle genom remiss anmodas att *uppföra* summan å stat. Adeln gaf sitt bifall, utan att en röst höjdes mot det grundlagsvidriga i tillvägagåendet. Först vid justeringen gjordes anmärkning af frih. J. Cederström, men däremot invändes, att protokollsutdraget alldeles stämde med det fattade beslutet! Då KU:s ordförande ingrep, blef en sådan rättelse gjord, att ordet *uppföra* ändrades till *föreslå*; Ad 1,509 ff.

⁴⁾ Bih 1,640 ff.; Ad 1,668; Pr 1,325; Bg 1,431; Bd 454.

⁵⁾ Bg 1,332 f.

⁶⁾ Att onda rykten kringlöpte, ses af Scævola, anf arb. s. 624.

yttrade nämligen en förmodan, att de ökade kostnader, som kräfdes för prinsens uppfostran och undervisning, skulle komma svenske män till godo.¹⁾ Detta yttrande, som jämte Santessons uppträdande i hemliga utskottet åsamkade honom regeringens onåd, hade dock den goda följden med sig, att prinsens uppfostran ställdes under svensk ledning. Till guvernör utsågs frih. G. Cederhjelm.²⁾

I samband med beväringens antagande beslöt riksdagen upplösningen af den skånska vargeringen³⁾, den enda, som bibehållits, då vargeringen för öfrigt upphäfdes vid 1809 och 1810 årens riksdag. Detta var nu så mycket mera öfverensstämmande med billighetens fordringar, som Skåne genom extra roteringen och förstärkningsmanskapets utgörande likställdes med de andra landskapen. Denna extra rotering hörde till de försvarsåtgärder, som vid 1809 och 1810 årens riksdag beslutats, och som väckte missnöje vid utförandet. Man klagade nu öfver de ojäma grunder, efter hvilka denna rotering verkställdes, och motion väcktes hos adeln⁴⁾ om öfverseende därpå samt jämkning i de delar, där den stode i ojämnt förhållande till den gamla roteringen. I anledning därpå ingingo R St med en underdånig ansökan därom till K. M.t.⁵⁾

Det stora intresse för utvecklingen af försvarsväsendet, som så

¹⁾ Vid justeringen befanns, att han själf ändrat »svenske män» till »nationens mest bildade män». Flere talare önskade, att uttrycket och den därpå föranledda diskussionen skulle utgå ur protokollet, men därpå blef intet, då Santesson som villkor därför fordrade, att förslaget om förening i remissen jämväl skulle förfalla; se Bg 1,342 ff. Om det märkliga uttryck, som kronprinsens starka missnöje öfver Santessons uppträdande tog sig, se nedan s. 106 not 4.

²⁾ Ad 2,785 f.; Bg. 2,1117 f. Utnämningen säges ha skett, »sedan till K. M:ts kunskap kommit, det inom borgareståndet den önskan blifvit yttrad, att H. K. H. arfurstens uppfostran anförtröddes någon infödd svensk man».

³⁾ Bih 1,655 f och 729 f; Bih 2,945 f; Ad 1,699; Pr 1,377; Bg 1,493 f; Bd 531. Beslutet skulle emellertid ej få leda till prejudikat vid tilläfvandets uppkommande frågor om upphäfvandet af kontrakt rörande andra vargeringskårer, som ej grundade sig på provinciella, utan på allmänt förbindande stadgannden. Dessa skulle till sin fulla kraft och verkan bestå enligt 40:de punkten af § 34 i riksdagsbeslutet af den 2 maj 1810. Denna del af beslutet hade bondeståndet för sin del lämnat »utan vidare uppmärksamhet».

⁴⁾ Ad 1,373,ff.

⁵⁾ Bih. 4,2485. På K. M:ts eget initiativ rättades det missförhållandet, att de nya rotehållarne i olikhet mot de gamla måste anskaffa kapotter åt soldaterna, och ständerna beslöto ersätta kostnaderna därför; Bih 2,1538. Bondeståndet hade afslagit saken och sökte till sist ytterligare nedpruta ersättningssumman; Bd 677 f.

tydligt visade sig vid denna riksdag, tog sig äfven uttryck i en omtanke för krigsmakten af humanitär art. I sammanhang med ökningen af landets vapenstyrka stod nämligen den vackra tanken på inrättandet af ett invalidhus. I sin proposition härom¹⁾ föreslog K. M:t, att ett lustslott eller en kungsgård skulle få användas för ändamålet, och ständerna gäfvo härtill sitt bifall, så mycket hellre, som det befanns, att de af K. M:t äskade inkomsterna för inrättningen redan blifvit lämnade till K. M:ts disposition.²⁾

Äfven sökte man afhjälpa behovet af kaserner. Vid 1809 och 1810 årens riksdag hade RSt hemställt³⁾, att K. M:t i de städer, där garnison var förlagd, skulle afhjälpa inkvarteringsbesväret genom uppförande af kaserner och nödiga byggnader på statens bekostnad, men af brist på medel hade så godt som intet blifvit åtgjort åt saken. I Karlskrona hade indelnings- och roteringsbåtsmännen vintertiden ofta arbete om dagen under bar himmel, och när de våta och frusna sökte hvila, hade de inga andra bostäder än uthus och kalla vindar utan eldstäder. Till följd häraf uppstodo förödande sjukdomar, hvarigenom tusentals lif spilldes. Bondeståndets v. talman, Jon Jonsson, föreslog⁴⁾ af dessa skäl, att tillräckliga kaserner där skulle uppföras, och RSt anhöllo på StU:s tillstyrkan, att K. M:t med det snaraste måtte föranstalta om kaserners uppförande för nämnda manskap och därför använda åt försvarsverket beviljade medel.⁵⁾

I Malmö var inkvarteringsbesväret genom bristen på kaserner så tryckande, att den årliga kostnaden beräknades till 12,000 à 15,000 rdr, medan stadens hela bevillning efter 1810 års författning endast uppgick till 10,000 rdr, hvilket ändock var dubbelt mot hvad staden förut erlagt i bevillning.⁶⁾ Staden anmälde därför hos K. M:t sin önskan att själf få bygga kasern och stall för tre i staden inkvarterade

¹⁾ Bih 1,731 ff. Invalidhuset skulle härbärgera »alla sådana officerare, underofficerare och krigsmän, som, blottade på alla enskilda tillgångar, antingen af blessurer eller från tjänstgöringen härrörande bräcklighet icke kunna längre därmed fortfara och sakna den omvårdnad, hvaraf de gjort sig förtjänte».

²⁾ Bih 2,1390 ff; Ad 2,214; Pr 2,55 f; Bg 2,706 f; Bd 700; Skr till K. M:t Bih 3,1689 f.

³⁾ Se riksdagsbeslutet af den 2 maj 1810 § 34 mom. 26.

⁴⁾ Bd 533 f. Somliga ville hindra remiss af frågan, såsom »endast angående ett enskildt mål». — Motionen fick ytterligare understöd några dagar senare; se Bd 544 f.

⁵⁾ Bih 2,1559 ff; Bih 3,1884 f; Ad 2,240; Pr 2,141; Bg 2,729; Bd 740.

⁶⁾ Se StU:s bet. Bih 3,1757 ff.

skvadroner af Mörnerska husarregementet, så framt staden kunde få ett förskott af staten å 40- å 50,000 rdr att återbetalas med 4 % ränta och 2 % årlig kapitalafbetalning. Frågan upptogs äfven som motion i borgareståndet, och R St beviljade 50,000 rdr på vissa villkor.¹⁾

Bland de militära frågor, som lämnades till riksdagens pröfning, var emellertid, om bevärningsfrågan undantages, ingen viktigare än frågan om mötespassevolansen, eller passevolansen²⁾, som den vanligen kallas. Med detta namn betecknades den afgift af rust- och rotehållaren till kronan, som trädde i stället för vissa förut förekommande naturaprestationer till ryttare och soldater. I afseende på skyldigheten i detta hänseende bestod, till en del från indelningsverkets äldsta tider, den skillnaden mellan rust- och rotehållare, att de förra åtagit sig skyldigheten att underhålla ryttaren med kost och drickespengar under regements- och kompanimötena³⁾, medan rotehållarne genom sina knektekontrakt i regeln uttryckligen befrias därifrån annat än såsom förskott. Samma förhållande rådde äfven beträffande skjutsningsskyldigheten. Flera omständigheter, framför allt svårigheten att anskaffa soldater, ledde emellertid till att denna befrielse för rotehållarne i verkligheten blef så godt som värdelös, så att dessa i praktiken blefvo ungefär likställda med rusthållarne i dessa afseenden. Förhållandena voro något olika på olika ställen. Gustaf III hade sökt förvandla dessa naturaprestationer till en bestämd penningafgift eller passevolans till kronan, hvilken i stället skulle öfvertaga dessa rust- och rotehållarnes skyldigheter gent emot soldaten och ryttaren, och trots föreskriften i R F 1772 § 18 sökte han i början genomdrifva passevolansen genom enskilda underhandlingar med

¹⁾ Bg 1,479 f; Bih 3,1757 ff och 3,2003 ff; Ad 2,324; Pr 2,160; Bg 2,853 f; Bd 775. Då lån eller förskott af statsverket i dess dåvarande belägenhet ej kunde ifrågakomma, gaf man anvisning på fyra från krigskollegiet till riksgäldskontoret öfverflyttade kassor. — Man hade äfven i borgareståndet motionerat om en jämnare fördelning af skyldigheten att inkvartera trupper vid genomtåg, men på EkU:s hemställan afslogs motionen af stånden. Frågan upptogs likväl bland borgareståndets enskilda besvär; se Bg 1,515 ff; Bih 2,1434 f; Ad 2,216; Pr 2,57; Bg 2,702 ff; Bd 714; Bg 2,995 ff.

²⁾ Detta namn har äfven en vidsträcktare betydelse, men tages i det följande endast i denna inskränktare mening.

³⁾ Se Kungl. resol. af den 11 aug. 1695 § 25 och af den 28 juni 1731 § 6 (Cit. i i 1829 års riksdagsprot. Ad.13,178).

rust- och rotehållarne utan riksdagens medverkan.¹⁾ Om detta låter försvara sig med afseende på kavalleriet²⁾, så var dock olagligheten tydlig beträffande infanteriet. Gustaf III gjorde också saken slutligen till en riksdagsfråga år 1786, men missnöjet med hans olagliga handlingssätt i frågan och farhågorna för hans äfventyrliga yttre politik gjorde, att frågan föll. Det skedde på adelns och bondeståndets motstånd.³⁾ Alla skäl talade emellertid för reformen såsom nyttig, ja nödvändig, och frågan därom kunde ej läggas å sido för alltid. Den upptogs också nu under lyckligare omständigheter.

I sin proposition⁴⁾ »om en allmän passevolansinrättning för indelta infanteriregementenas underhållande vid möten och marscher» förklarar K. M:t helt obesväradt, att rotehållarne enligt knektekontrakten äro skyldiga ej blott att vid möten och marscher utrusta sina soldater med matsäck och s. k. driekespenningar utan ock att framforsla dem till mötesplatserna.⁵⁾ Efter framhållande af olägenheterna af detta underhållssätt samt fördelarna af en passevolansinrättning⁶⁾, såsom t. ex. ökad rörlighet hos krigshären genom ständig tillgång till nödiga proviantpersedlar, soldaternas vänjande vid fältlefnaden,

¹⁾ Öfverenskommelser träffades också i afseende på flera regementen; se Odhner, Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering, 1,465 f. och 2,375 ff.

²⁾ Jfr Fersens yttrande i frågan vid 1786 års riksdag; se Utdrag af prot. hållne hos högloflige Ridd. o. Adeln vid riksdagen i Stockholm 1786. Andra stycket s. 55 ff.

³⁾ Hvad som hos adeln anfördes mot passevolansens nytta säges af Odhner ha varit »till det mesta sofismer»; se Odhner, anf. arb. 2,442. Det har emellertid påståtts (se Wærn: 1786 års riksdag, s. 42), att saksäl varit bestämmande för utgången, med hänvisning till att frågan vid 1812 års riksdag återremitterades af tre stånd på de 1786 anförda skälen. Det är dock att märka, att adeln, som 1786 afgjorde frågans fall, år 1812 antog utskottets första förslag utan att någon ifrågasatte passevolansens nytta och utan att pluraliteten tog någon hänsyn till de anförda motskälen. Det enda stånd, som konsekvent stod fast vid sin ståndpunkt 1786, var bondeståndet. Om präste- och borgareståndens hållning se nedan s. 69 not 1.

⁴⁾ Bih 1,306 ff. Den är daterad den 22 maj och inkom till stånden följande dag.

⁵⁾ Jfr C. D. Forsberg: Stadganden rörande rotehållaren och soldaten vid indelta roterade infanteriets regementen och korpser. Andra afd. Stockholm 1844. En undersökning af där tryckta knektekontrakt visar, att påståendet var sant endast i afseende på Kopparbergs län, Helsingland, Gästrikland och Bohus län (det senares infanteriregemente var afsuttet kavalleri). Jfr Gyllenborgs mem. af den 13 juni.

⁶⁾ Trots det hemliga förbundet med Ryssland sökte regeringen draga nytta af den antiryska stämningen och motiverade förslaget äfven därmed, att riket genom Finlands förlust fått mot sin mäktigaste granne »en öppen gräns, blottställd för hastiga och oförmodade anfall».

utdanningen af skickliga kommissariatstjänstemän samt möjligheten att under nödår bereda hjälp genom de samlade förråden, föreslår K. M:t en passevolans på följande villkor:

- 1:o Mot befrielse från möteskost och drickespenningar till soldaten samt all skjutsning af honom erlägger hvarje rotehållare årligen till kronan en tunna råg och en tunna korn i penningar efter länets markegång; i stället för penningafgift medgifves dock leverans till kronans magasin af till utspisning tjänlig proviant efter markegångspris;
- 2:o Afgiften erlägges från och med nästa år under 15 år utan ändring, men upphör i händelse af krig med utgången af första krigsåret och inträder åter först med året efter fredslutet och soldaternas hemkomst till rotarna;
- 3:o K. M:t åtager sig att gifva soldaten god förplägning vid ifrågavarande tillfällen och medikamenter i händelse af sjukdom.

Vidare utlovas sträng uppsikt från befälets sida öfver att soldaterna ej vidare af rotarna fordra matpersedlar eller drickespenningar. K. M:t säger sig äfven vara betänkt på att med rusthållarne vid de kavalleriregementen, hvilkas möteskost ännu ej var ställd på passevolans, söka träffa samma öfverenskommelse.¹⁾

För frågans beredning tillsattes ett särskildt utskott, bestående af sex ledamöter från hvarje stånd.²⁾

Innan utskottets utlåtande inkommit till stånden, kritiserade greve J. H. Gyllenborg i ett memorial af den 13 juni³⁾ den kungliga propositionen. Han erkände passevolansens nytta och behöflighet, men ansåg, att behovet borde fyllas genom allmän bevillning. I hänsynsfull form bestred han den generella giltigheten af K. M:ts förkla-

¹⁾ RF 1809 § 80 ger ett bättre stöd för K. M:ts rätt i detta afseende än RF 1772 § 18.

²⁾ Detta skedde i enlighet med bondeståndets beslut den 28 maj (Bd 256) Adeln hade först beslutat remiss till det redan befintliga särskilda utskottet för beväringsfrågan; Ad 1,245 f. Prästeståndet hade remitterat ärendet till EkU, trots en invändning, att enl. RO § 34 RSt i de ämnen, som tillhöra EkU, endast ägde rätt att framställa önskingar till K. M:t (Pr 1,143 ff), och ståndet försvarade äfven senare (Pr 1,195) denna remiss under påstående, att RSt:s rätt att besluta i frågan och afgöra den gemensamt med K. M:t ej därigenom inskränktes. Prästeståndet frångick likväl remissen. Att man äfven inom adeln hyste samma farhågor i afseende på RSt:s rätt enligt RO § 34, som framkommit i prästeståndet, ses här nedan s. 70 not 3.

³⁾ Ad 1,604 ff.

ring rörande rotehållarnes skyldigheter och visade med stöd af tvenne knektekontrakt, att rotehållarna uttryckligen voro befriade från sådana i Södermanlands och Nyköpings samt Upplands och Stockholms län. Endast vid regementsmötet ålåg det dem att lämna soldaten matsäck, men blott som förskott, med rätt att göra sig betalta af soldaten därför. Gyllenborg yrkade därför, att passevolansutskottet måtte få afgifva yttrande, om och på hvad grund Uppland och Södermanland kunde komma att innefattas i den föreslagna passevolansen.

Af ett memorial i bondeståndet den 9 juni¹⁾ kunde man få en förkänning af detta stånds kommande hållning i frågan. Det uttrycktes här farhåga för att roten trots passevolansafgiften ej skulle bli kvitt möteskosten, och det hemställdes, att intet allmänt beslut skulle fattas af RSt, innan konungens befallningshafvande i länen inhämtat vederbörandes utlåtande, och att sedermera beslut skulle fattas särskildt för hvarje län eller regemente i enlighet med den från hvarje län yttrade allmänna önskan.

Utskottet hade sitt första sammanträde den 15 juni, och redan den 19 juni var dess betänkande färdigt.²⁾ Regeringen hade inom utskottet haft en kraftig förespråkare i generalmajoren J. A. Sandels, som bl. a. meddelat utskottet sin erfarenhet från Finland, där passevolansen införts af Gustaf III och befunnits medföra både nytta för soldaten och nöje för roten.³⁾ Inom utskottet hade också alla varit eniga om inrättningens nytta, och omstridt hade endast varit, huruvida allmänna villkor kunde föreskrivas för hela landet trots de särskilda kontraktens olikhet. Utskottet ansåg visserligen den önskan rättmätig, att en passevolansinrättning beslöts i hufvudsak af riksdagen, men till sina detaljer bestämdes genom kontrakt mellan landshöfdingarna och länens inbyggare, dock trodde utskottet sig ha funnit en utväg, »hvarigenom både konungens afsikt och landets lindring märkeligen kunnat vinnas». Då rotarne enligt kontrakten ej vore skyldiga till annat än förskott med rätt att göra sig betalta af soldaten för dessa, trodde utskottet, att alla rotar kunde betala samma passevolans till kronan, om de blott sedan finge ersättning för sina olika

¹⁾ Bd 408 ff.

²⁾ Bih 1,723 ff. jämte tillägg af den 22 juni, innehållande ett förtydligande, Bih 1,728.

³⁾ Passevolansutskottets prot. den 15 juni.

förskott. Utskottet föreslog en afgift af 8 rdr¹⁾ att betalas *efter rotens fria val*²⁾ antingen i penningar eller i spannmålellersofvelvaror, införda till kronomagaset och beräknade efter markegång. Där roten vore skyldig att bestå kost m. m., skulle denna skyldighet upphöra och roten få ersättning af soldaten endast för hvad roten öfver denna kostens värde gifvit kronan.

Där roten ingen skyldighet ägde till kosthåll, skulle soldaten ersätta roten för hela afgiften till kronan, således 8 rdr. Ersättningen skulle uttagas genom afdrag å soldatens lön eller genom dagsverken af honom, och befälet skulle tillse, att roten verkligen finge ersättning. I öfriga punkter tillstyrkte utskottet bifall till K. M:ts proposition³⁾, och till sist hemställdes om några önsknningar inför K. M:t med afseende på befälets uppsikt öfver soldaterna.

Adeln och bondeståndet behandlade betänkandet den 22 juni.⁴⁾ Hos adeln uppträdde en talare för förslaget, två emot. Öfverste Drufva tillstyrkte förslaget, bl. a. emedan man borde »gå den ädle hjältens afsikt till mötes, som af aktning för ett stridbart folk på deras begäran hitkom att frälsa oss, och är tronens stöd och folkets hopp.» Motståndarne, grefve J. H. Gyllenborg och frih. J. Cederström, betygade båda sina sympatier för själfva saken. Den förre trodde, att roten sällan skulle begagna sin rätt till ersättning af soldaten, under det att däremot förbud för dennes prejerier blefve en död bokstaf. Han fruktade, att roten skulle få betala på två ställen, passevolans till staten och lika mycket som förr till soldaten, hvadan passevolansen blefve en ny beskattning. Där rotehållarne endast hade skyldighet till förskott, vore det att ingå i BvU:s befattning att föreslå en penningafgift för dem. Cederströms viktigaste anmärkning var, att kontraktet bort göras uppsägbart för regeringen, enär myntvärdet ej vore varaktigt så lång tid som 15 år, hvarunder den fastställda afgiften af 8 rdr skulle utgå. Bägge yrkade återremiss. Vid voteringen segrade

¹⁾ I utskottet företeddes två kalkyler, dels öfver rotarnas kostnad för soldaternas underhåll vid de årliga mötena, uppgående till 9 rdr 36 sk, dels öfver kronans kostnad för samma ändamål, som uppgafs till 7 rdr 45 sk. På grund häraf bestämde utskottet afgiften till 8 rdr; se passevolansutskottets prot. den 15 juni.

²⁾ Dessa ord tillades i utskottets mem. af den 22 juni.

³⁾ Denna segrade i utskottet med tre stånd mot ett, bondeståndet, som stod enhälligt emot. Röstsiffrorna voro 13 för, 11 mot passevolansen; Prot. den 19 juni.

⁴⁾ Ad 1,684 ff; Bd 513 ff

utskottets betänkande med 86 röster mot 54, som voro för återremiss.¹⁾

I bondeståndet började oppositionen redan samma dag, då utskottets betänkande upplästes, i det Bengt Svensson (Österg. l.) då föredrog ett memorial²⁾ mot förslaget. Han ansåg, att passevolansen ej borde vara en riksdagsfråga, enär så många ej hade något att göra med densamma, såsom de fleste i präste- och borgarestånden samt äfven den del af bondeståndet, som lydde under båtsmanshåll. Då han dessutom trodde, att soldaten vid ingåendet af nya kontrakt skulle hålla sig skadeslös på rotens bekostnad, yrkade han, att betänkandet skulle afslås och frågan underställas »de hemmavarandes» utlåtande.³⁾

Vid frågans slutliga behandling anfördes betänkandet från alla håll. De upplästa memorialen, ofta utgående från länens samtliga fullmäktige, yrkade framför allt de hemmavarandes hörande, dels på grund af afgiftens storlek⁴⁾, dels på grund af befarad svårighet vid anskaffningen af soldat, då afdrag skulle göras å lönen, dels på grund af kontraktens olikhet.⁵⁾ Fullmäktige från Värmland anförde RF § 80 som stöd för att ändring af knektekontrakten borde ske på samma sätt, som iaktogs vid kontraktens tillkomst år 1688, då öfverenskommelse träffades mellan kronans fullmäktige och allmogen. Endast ett par röster höjdes för passevolansen. På talmannens framställ-

¹⁾ Vid afgörandet gjorde sig en underlig uppfattning af de parlamentariska formerna gällande på några håll; se Ad 1,695 ff. Antagandet af passevolansen fick ett litet efterspel, i det att vid samma dags aftonplenum J. H. Gyllenborg, tydligen i förargelsen öfver utgången, uppläste ett memorial (Ad 1,717 ff), riktadt mot en kungl. förordning af den 4 febr. 1812, som enligt hans åsikt så ökat rothällarnes kostnad för soldaternas munderingar, att KU bort fästa sin uppmärksamhet därvid. Då så ej skett, önskade han remiss af sina anmärkningar till EkU, »hvarifrån man kanske kunde förvänta ett tillstyrkande, att RSt i underdånighet hos K. M:t anhölle, det rothällarne måtte få tillgodonjuta de rättigheter, knektekontrakten dem tillägga i förenämnda afseende». Remissen medgafs, men utskottet återlämnade memorialet såsom ej hörande till dess befattning. Bih 2,1069. Frågan fick förfalla; Ad 2,81 f.

²⁾ Bd 479 f.

³⁾ Detta yrkande framkom äfven i utskottet, men där yttrades betänkligheter mot »små provincieriksdagar, såsom merendels ledande till större eller mindre obehagligheter». Utskottets prot. den 19 juni.

⁴⁾ En representant från Helsingland visade, att underhållskostnaden vid mötena endast uppgick till 3 rdr 7 sk 8 rst i hans hemtrakt.

⁵⁾ Utskottets lyckliga lösning af frågan genom ersättningssummans gradering med hänsyn till kontraktens olikhet tyckes ej ha tillbörligen uppskattats eller förståtts af någon.

ning, »grundad på ståndets allmänna röst», återremitterades frågan. Så skedde ock i präste- och borgarestånden.¹⁾

I sitt nya utlåtande²⁾ gaf utskottet några mindre väsentliga förklaringar och tillägg till det första betänkandet. Mot den anmärkningen, att frågan ej hörde till riksdagens afgörande, åberopade utskottet RF §80. Då bondeståndet ansett sig »af sina principaler bundna», så att de ej kunde ingå på utskottets första förslag³⁾, så föreslog utskottet nu en anhållan, att K. M:t, sedan RSt öfverenskommit om införandet af en allmän passevolansinrättning på förut bestämda grunder, täcktes genom sina befallningshafvande i alla orter låta sammankalla och afhöra vederbörande rotehållare för att öfverenskomma om en nödig lindring i afgiften och dess erläggande i mån af orternas olikhet i roteringen.⁴⁾

Detta betänkande antogs utan diskussion af adeln, präste- och borgarestånden.⁵⁾ Ehuru bondestånden så tillvida fått sin vilja fram, att rotehållarne med all sannolikhet skulle komma att höras, visserligen ej om själfva hufvudsaken, men om afgifternas belopp, var ståndet ändock ej tillfredsställt. Efter en liflig diskussion⁶⁾, hvarunder dock några ledamöter, t. ex. Anders Danielsson (Älfsb. l.), intogo en försonligare hållning mot förslaget, talade äfven talmannen och sekreteraren för detsamma, men ståndet stod fast. För att icke genom ett afslag »ställa detta ärende i ett högst obehagligt skick» framställde talmannen två alternativa propositioner. Den första var ställd på bifall — den möttes med »så enhälligt nej, att något ja därvid icke kunde höras». Den andra besvarades med enhälligt ja. Enligt denna erkändes inrättningen för nyttig, men utan att godkänna de i utskottets betänkande lagda grunderna eller hindra hemmavarande medbröder i deras beslut, anhöll bondeståndet, att K. M:t täcktes höra

¹⁾ Bg 1,521 ff.; Pr 1,435 f. Ingen ville här bestrida nyttan af passevolansen, men äfven i borgareståndet ifrågasattes RSt:s beslutande rätt. I prästeståndet framhölls, att rotehållarnes hörande, om också ej alldeles nödvändigt, dock torde befrämja saken, och äfven bondeståndets återremiss nämndes som skäl för en återremiss från prästeståndet.

²⁾ Bih 2,1470 ff. Det var dateradt den 7 juli.

³⁾ Tviflet på RSt:s beslutanderätt lefde sedan upp igen vid 1828—30 års riksdag; se Schinkels Minnen XII, förra afd.; Alin, Riksdagen 1828—30 s. 135 f.

⁴⁾ Häraf läto bondeståndets ledamöter i utskottet förmå sig att afstå från reservation.

⁵⁾ Ad 2,274 f; Pr 2,55; Bg 2,707.

⁶⁾ Bd 704 ff.

ifrågavarande rust- och rotehållare¹⁾ och med dem träffa öfverenskomelser till deras och kronans båtnad. Dessutom tillades en önskan, att allmogen befriades från en sådan afgift de år, då inga möten höllos.

Afslaget hos bondeståndet var betydelselöst. Skrifvelse expedierades till K. M:t i enlighet med de öfriga ståndens beslut²⁾, och därmed var en gammal tvistefråga lyckligt bragt ur världen för en tid framåt utan några synbara ansträngningar från regeringens sida. Det lider intet tvifvel, att det var kronprinsens popularitet för tillfället, som äfven i denna fråga nedtystade oppositionen.³⁾

* * *

Utom en mängd hvilande grundlagsfrågor, som 1812 års riksdag mottog efter sina båda föregångare, kan äfven till det konstitutionella arfvet på visst sätt räknas tvenne frågor, som rörde verkställigheten af några grundlagsstadganden, nämligen frågorna om riksdagshandlingarnas tryckning och instruktionen för RSt:s revisorer af statsverket, banken och riksgäldskontoret. Med dessa tvenne frågor grep man sig först an.

RO § 59, som påbjöd tryckning af ståndsprotokollen jämte bihang, angaf i afseende på sättet endast, att de handlingar, som hörde till bihanget, skulle utgifvas under ExU:s uppsikt. Om kostnadens bestridande fanns intet nämnt. Vid urtima riksdagen i Örebro 1810 hade RSt hos K. M:t anhållit⁴⁾, att statskontoret skulle

¹⁾ Anmärkningsvärdt är, att ståndet här jämnställer rust- och rotehållare, trots deras olika ställning enligt gällande bestämmelser.

²⁾ Därigenom liksom genom hela det sätt, hvarpå propositionen behandlats, visade sig riksdagen icke taga någon hänsyn till det påstående, som 1786 så kraftigt betonats af oppositionen, att passevolansen vore en bevilling.

³⁾ I samband med K. M:ts proposition om passevolansen stodo två förslag (Ad 1,548 f och 1,727), det ena af E. v. Echstedt angående passevolans för släpmunderingar, det andra af Staël v. Holstein, afseende en jämkning till enhet af alla knektkontrakt jämte stadfästelse af konung och ständer enligt RF § 80. Bägge remitterades till passevolansutskottet. Ifrågasatt remiss af det senare förslaget till EkU ändrades på grund af frih. J. Cederströms anmärkning, att alla mål, som gingo dit »endast såsom riksens ständers underdåniga önskingar kunde anses». På passevolansutskottets förfrågan hos öfriga stånd, huruvida det ägde upptaga motionerna till behandling, gaf endast borgareståndet jakande svar. KU fick så afgöra remiss tvisten och hänvisade dem till passevolansutskottet (Bih 3,1580). Detta utskottsafstyrkande utlåtanden (Bih 3,1863 f) godkändes sen i alla stånd den 21 juli.

⁴⁾ Se Bih till riksståndens prot. vid urt. riksdagen 1810, 3,331.

förskjuta kostnaden för bihangets tryckning af de till riksdagskostnaderna anslagna medlen och draga försorg om själfva tryckningen, sedan ExU öfverlämnat nödiga handlingar.¹⁾ Härtill gaf K. M:t sitt bifall. Vid 1812 års riksdag löstes kostnadsfrågan i afseende på bihanget på samma sätt, och man gaf nu ExU i uppdrag att låta verkställa tryckningen däraf.²⁾ Förgäfves hade däremot adeln och bondeståndet vid urt. riksdagen 1810 sökt få kostnaden för tryckningen af ståndsprotokollen också lagd på statsverket, och det lyckades lika litet 1812.³⁾ Stånden fingo således äfven vid denna riksdag själfva sörja för och bekosta tryckningen af sina protokoll på det sätt de funno för godt.

En instruktion för RSt:s revisorer förutsattes af RO § 68, och en sådan hade äfven antagits af riksdagen 1809—10, men ej expedierats.⁴⁾ På detta stadium förblef frågan äfven vid urt. riksdagen 1810.⁵⁾ Detta förhållande anmärktes nu i maj 1812 i borgareståndet och hos adeln⁶⁾, och ExU fick i uppdrag att befordra instruktionen till expedition. Utskottet föreslog en obetydlig redaktionsförändring i instruktionens § 7 och en genom uppskofvet med expeditionen framtvingen ändring af § 1.⁷⁾ I denna form godkändes instruktionen, och RSt anhöllo, att K. M:t täcktes densamma »till vederbörandes efterlefnad i nåder utfärda».⁸⁾

¹⁾ Arbetet var ännu ej färdigt, när 1812 års riksdag började (se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 257), och i skrifvelse till K. M:t (Bih 1,513 f.) anhöllo RSt då, att resterande kostnad för tryckningen af bihanget från urt. riksdagen 1810 skulle bestridas af medel, anslagna för innevarande riksdags utgifter.

²⁾ Bih 1,391 f.

³⁾ Bih 1,216 f.; Ad 1,556 ff; Pr 1,90; Bg 1,118 ff; Bd 89 f och 147. Enär ingen tid för prot:s tryckning var utsatt, ansåg den originelle Per Tham, att »den vanliga ortodoxa termin kunde därför alltförväl härunder förstås, näml. i *tidsens fullbordan*»; Ad 1,40.

⁴⁾ Se K. Hagman, Om den svenska statsrevisionens sammansättning och verksamhetsformer 1819—1866; ak. afh. s. 13.

⁵⁾ Hagman, anf. arb. s. 13, uppgifver, att instruktionen i Örebro 1810 expedierats af ExU, men ej öfverlämnats till K. M:t. Den har emellertid vid denna riksdag ej lämnats till stånden för justering.

⁶⁾ Bg 1,109 f.; Ad 1,244 f.

⁷⁾ Första revisionen skulle beräknas »ifrån den tid statsverket sist vid riksdag eller af revisorer blifvit öfversedt» och ej »ifrån och med innevarande år 1810». Bih 1,412 ff.

⁸⁾ Bondeståndet upptog förgäfves i sitt beslut borgareståndets yrkande 1810 på revisionsberättelsens tryckning och ståndets eget tillägg vid samma riksdag, att den i § 5 nämnda tabellen skulle spridas med tidningarna; se Bd 375 f. Skr till

Man hade kommit fram till slutet af maj, och ännu hade riksdagen icke vidtagit några åtgärder med anledning af hvilande grundlagsfrågor. Då inlämnades den 28 maj till stånden K. M:ts prop. rörande tryckfriheten, och därmed blef det med ens fart i det konstitutionella arbetet.¹⁾ Det fanns bland de hvilande grundlagsfrågorna en, som enligt förutsättning af KU vid urtima riksdagen 1810 borde blifva den första, »hvaröfver RSt vid nästa riksdag inhämta konungens nådiga sanktion, innan de öfriga af samma slag till öfverläggning företagas». Det var frågan om sättet för hvilande grundlagsfrågors behandling. Att denna fråga nu låg före, hade uteslutande sin grund i den rådande bristfälliga kunskapen om grundlagarnes både bokstaf och anda. Den okunnighet i detta afseende, som röjt sig vid riksdagen 1809-1810²⁾, hade naturligtvis ingalunda skingrats vid den kort efteråt följande urtima riksdagen 1810. I själfva verket har KU:s oförmåga vid denna riksdag att rätt uppfatta sin egen grundlagsenliga ställning ej blott möjliggjort den följande riksdagens stora konstitutionella misstag utan äfven framkallat den öfver ett halft sekel pågående striden om formerna för grundlagsfrågors behandling. Sedan KU i sitt memorial af den 10 okt. 1810 intagit en grundlagsvidrig ställning, i det utskottet medgifvit, att »förbättringar» kunde göras vid pröfningen af ett hvilande grundlagsförslag, blef det en angelägenhet af stor vikt att bestämma en gräns för dessa förbättringar. Frågan var emellertid således ej längre, om R F § 56 var tillämplig på grundlagsfrågor, utan *huru långt* denna tillämpning finge sträcka sig.³⁾ KU upptog denna fråga⁴⁾, och den förelåg nu för 1812 års riksdag

K. M:t och instruktionen, se Bih 1,414 ff. Konungen gaf den 10 juni 1812 »nådigt bifall»; se Hagman, anf. arb. s. 13 f.

¹⁾ Samma dag hade emellertid prästeståndet med anledning af K. M:ts i berättelsen om rikets tillstånd yttrade tankar om bristerna i tryckfrihetslagen upptagit till behandling det hvilande betänkandet i samma ämne. Läsningen däraf afbröts genom inlämnandet af K. M:ts prop. i frågan.

²⁾ Se E. Rönnblad, Formerna för grundlagsfrågors behandling i svenska riksdagen 1809—1866 s. 25.

³⁾ Angående tillämpligheten af RF § 56 på grundlagsfrågor se Alin, Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812 s. 199 f och Rönnblad, anf. arb. s. 33 ff.

⁴⁾ Det skedde på initiativ af en utskottsmedlem, A. G. Silfverstolpe, som insett nödvändigheten af att ha formen för afgörandet af hvilande förslag till grundlagsändringar klart bestämd, innan de många hvilande förslagen skulle komma under pröfning och afgörande. Ehuru själf medlem af det utskott, som skapat RF 1809,

i utskottets memorial af den 16 okt. 1810.¹⁾ Utskottet hade funnit, att ett obegränsadt användande af RF § 56 vid grundlagsfrågors afgörande skulle medföra vådor för grundlagarnes bestånd, och afsåg med sitt förslag visserligen att gifva stånden deras tillbörliga rättigheter, men på samma gång bevara åt grundlagsfrågor »en med mera mognad förberedd granskning.» I detta syfte medgafs åt stånden vid första behandlingen af ett hvilande grundlagsförslag rätt till återremiss med anm ärkningar enligt RF § 56, men KU skulle sedan äga att afgöra, hvilka af dessa anmärkningar skulle anses innebära ej förberedd, *väsentlig* förändring²⁾ och följaktligen såsom nya frågor böra hvila till nästa riksdag, samt hvilka kunde komma under riksdagens omedelbara pröfning och afgörande. När KU:s förslag om dessa senare återkomme till stånden, skulle hvarje stånd visserligen äga rätt att öfverlägga därom samt bestämma, hvad som utgjorde ståndets gemensamma anmärkningar däröfver, men KU skulle sedan sammanjämka dessa och afgifva definitivt förslag. Ehuru en tredje återremiss medgafs, skulle aldrig något annat än KU:s förslag kunna framställas till bifall eller afslag. Denna fråga borde nu, enligt utskottets förslag, blifva »det första föremålet för ständernas beslut öfver dessa ämnen».³⁾ Den kom emellertid icke först af alla grundlagsfrågor under behandling⁴⁾, men väl blef dess öde först afgjort. Det skedde redan den 9 juni. Präste- och bondestånden blefvo genast färdiga med ett definitivt beslut. I prästeståndet⁵⁾ yttrades ej ett ord till förslagens försvar. Man anmärkte, att det gaf utskottet en alltför vidsträckt makt, som kunde göra utskottet till lagstiftande makt i

hyste han den åsikten, att grundlagarna iakttago »fullkomlig tystnad om en särskild metod för afgörandet af konstitutionsfrågor», och äfven han ansåg, att RF § 56 borde äga tillämplighet i viss mån på grundlagsfrågor; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 171 ff och s. 401.

¹⁾ KU:s mem. o. öfr. exp. s. 167 ff

²⁾ Rönnblad, anf. arb s. 38, har gent emot Alin, Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812, s. 204, påpekat, att dessa ord torde innebära rätt till förändringar i sak, ej blott i redaktion.

³⁾ I sitt »Försök till utveckling af grunderna för svenska regeringssättet» anger Silfverstolpe endast, att RF § 56 »icke synes lämpeligt» till grundlagsförslag, och han fäster uppmärksamheten på KU:s bet. af 1810.

⁴⁾ Den åtgärd, som vidtagits med det hvilande betänkandet i tryckfrihetsfrågan, innan frågan om sättet för grundlagsändringar var afgjord, bestod endast i en återremiss, fullständigt i öfverensstämmelse med nämnda förslag.

⁵⁾ Pr 1,244 ff.

stället för ständerna¹⁾, samt att RF § 56 borde vara rättesnöret för lilla utskottens göromål. Då RF § 81 stadgade såsom grundprincip för KU, att det bör föreslå för ständerna, så påstods detta förutsätta, att ständerna såsom principaler ej allenast ägde rätt att antaga och afslå utan äfven förändra, tillägga och modifiera. Den enda tviste-frågan i detta stånd var, om proposition genast kunde framställas på afslag eller endast på återremiss, hvilket senare yrkades af professor Wijkman och biskop Rosenstein i enlighet med RF § 56. Mot detta yrkande invändes (af biskop Weidman och prosten Stenhammar med instämmande af biskop Stagnelius och många andra), att det ej var ovanligt eller stridande mot grundlag, att ett utskottsbetänkande af stånden afsloges utan återremiss, samt att de framställda anmärkningarna ej åsyftade ändringar, utan definitivt afslag. Ärkebiskopen framställde också efter en utförlig motivering²⁾ proposition på afslag, »hvilken med starkt ja besvarades». Ingen reservation förekom. I bondeståndet³⁾ yttrades äfven farhågor för KU:s ökade makt, och man ansåg förslaget öfverflödigt, enär grundlagens föreskrift om samstämmigt beslut af stånden och konungen för åstadkommande af ändring i grundlagarna tillräckligt förebyggde alla befarade vådor, hvadan utskottet således i strid mot RF § 81 föreslagit ändringar,

¹⁾ En talare sade, att KU »syntes tillvälla sig en makt, som i en framtid skulle efter omständigheterna blifva en grundval antingen för demokratien eller ock för aristokratien». Det är för öfrigt tydligt, att förslaget kunde synas innebära en ökning af KU:s makt endast för den, som bortsåg från bestämmelserna i RF § 80; se Rönnblad, anf. arb. s. 44.

²⁾ Hans skäl voro:

- 1:o Praxis har efter antagandet af RF varit, att stånden afslagit utskottsbetänkanden utan återremiss;
- 2:o RO § 53 styrker, att RF § 56 ej kan tagas i annan mening, än att utskottens betänkanden endast då behöfde återremitteras, när anmärkningarna åsyftade ändringar i en eller annan del, men ej helt och hållet ogillande;
- 3:o En återremiss innefattar tyst bifall till de delar af ett utskotts betänkande, hvar emot ingeh anmärkning gjorts, men nu har ingen tillstyrkt bifall till någon af de punkter utskottet föreslagit;
- 4:o Andra af utskotten beredda frågor grunda sig på något stånds remiss och däri-genom meddelade åsikt, att ståndet ansett frågan böra väckas, men förevarande fråga har väckts af KU, med full rättighet för riksständen att hela frågan gilla eller ock helt och hållet afslå. — Detta senare var ju fullt riktigt, dock ej enligt den åsyftade § 56 RF utan enligt § 77. Jfr såsom såsom belysande för uppfattningen af RF § 56 s. 77 not 4 här nedan; Ad 2,500 och 2,515; Pr 2,291 ff; Bg 2,954 f och 2,1009; Jfr ock här ofvan s. 56 not 3.

³⁾ Bd 388 ff

som vore »aldeles icke nödiga eller nyttiga». ¹⁾ Afslaget blef enhälligt, och i det protokollsutdrag, som genast utfärdades, heter det bl. a. »Man anser 56 § i RF och 44 § i RO så tillräckeligen bestämma: alla frågors handterande och afgörande, som höra till utskott, att bondeståndet icke finner skäl antaga en mera utvidgad gräns för KU eller till bemänte utskotts i sådant afseende afgifne förslag lämna bifall.»

Äfven hos adeln ²⁾ yttrade sig samtliga talare mot förslaget. De voro alla ense om att KU borde vara liksom andra utskott en beredning utan makt att inskränka ständernas afgöranderätt. En talare föreslog förstärkt KU för det slutliga afgörandet af grundlagsfrågor. Frih. G. af Wetterstedt sade sig betvifla, att utskottets förslag kunde leda till åsyftadt ändamål, eller att skilja nya frågor från hvilande, enär gränslinien vore svår, om ej omöjlig att uppdraga mellan ett förtydligande eller en förbättring af redaktionen och nya motioner. »Själftva omarbetningen», sade han, »af samma betänkande, som hvilat sedan sista riksdag, förbinder sig naturligen med begreppet om något nytt, ty redaktion och förtydligande af stil äga ett inskränkt område. Det skulle dessutom möjligen kunna hända, att *en enskild man kunde få sin mening vid samma riksdag yttrad, intagen i KU:s omarbetade betänkande och afgjord, då däremot konungen, om hvars propositioner ej ett ord finnes omförmält i utskottets förslag, skulle se deras afgörande till den nästföljande riksdagen hänskjutet.*» ³⁾ Han

¹⁾ Samme talare, som yttrade de citerade orden och fann § 56 RF böra oförändrad bibehållas för användning på grundlagsfrågor, påminte ändock, att »grundlagsfrågor böra anses och hållas i synnerlig helgd».

²⁾ Ad 1,527 ff. När frågan här upptogs, hade landtmarskalken underrättats om frågans utgång i präste- och bondestånden, och frågade därför, om adeln under sådana omständigheter ansåge någon handläggning vid frågan af nöden. Då frih. J. Cederström förklarade, att enligt RF prop. på bifall eller afslag å betänkandet borde göras, togs frågan upp till behandling.

³⁾ De kursiverade orden äro utan tvifvel de mest anmärkningsvärda i anförandet. Wetterstedt ansåg tydligen, att konungen borde äga samma rätt till anmärkingar som en enskild riksdagsman. Men under sådana förhållanden skulle skapas ett nytt, för grundlagen okänt slag af kungl. propositioner, som ej innehölle definitiva förslag, utan endast anmärkingar vid en väckt fråga. — Hur denna åsikt om obilligheten af en sämre rätt för konungen än för enskilde samt om olika slag af kungl. propositioner sedan kom till användning under tryckfrihetsfrågans behandling, ses t. ex. af Reutercronas anförande; se nedan s. 94. Då Wetterstedt uttryckligen erkände, att förslaget ej gällde K. M:ts propositioner, kan han svårigen anses bära skulden till att dessa äfven indrogos i »förbättringen». Jfr Rönnblad, anf. arb. ss 42 o. 50.

ansåg endast två möjligheter tänkbara. Den ena, eller behandling af KU:s förslag till ändring eller förbättring i grundlag lika med andra utskotts förslag, fann han »afvika från RF:s allmänna esprit». Den andra möjligheten vore, »att det förslag, som i förenämnda afsikt af utskottet vid slutet af en riksdag blifvit gjordt, må vid början af den nästföljande till bifall eller afslag underställas RSt:s pröfning. I senare fallet bör KU af de gjorda anmärkningarna i riksständen äfvensom af de nya motioner, som under riksdagens lopp till utskottet kunna öfverlämnas, formera ett helt, som sedermera underställes ständernas granskning och därefter åter omarbetadt öfverlämnas till plena vid riksdagens slut såsom uttrycket af RSt:s gemensamma tankar i afseende på grundlagsfrågorna för att, på sätt förut öfvermält är, vid den följande riksdagens början oförändradt antingen gillas eller förkastas.» Frih. af Wetterstedt önskade tydligen helst afslag å KU:s betänkande, men förklarade sig dock vara med om återremiss däraf jämte gjorda anmärknigar. I stället för denna behandling af grundlagsfrågor vid tre riksdagar, som frih. af Wetterstedt funnit lämplig, hemställde frih. J. Cederström, att förslag till grundlagsändringar vid den riksdag, då de föreslogos, skulle af stånden granskas och behandlas enligt RF § 56 och RO § 73, men att förslaget sedan skulle hvila till nästa riksdag för att då antagas eller förkastas utan ändringar och tillägg.¹⁾ Adeln beslöt återremiss.²⁾

¹⁾ Man hade kunnat vänta, att herr A. G. Silfverstolpe, som hade en så stor del i tillkomsten af det hvilande förslaget, skulle deltaga i diskussionen, så mycket mera som han hyste misstankar, att man ville komma förslaget på fall, för att bana väg för ett grundlagsbrott (se nedan s. 78, not 1.) Här borde han väl under sådana omständigheter ha nedlagt all sin kraft. Man finner ock, att han beredt sig på att uppträda. Redan den 1 maj hade han underrättat sin lärofader, Hans Järta, att RSt antagligen skulle uppskjuta alla grundlagsfrågor utom förklaringen öfver § 56 RF i tillämpningen på grundlagsfrågor och de föreslagna ändringarna i TF. »Hvad Du gjorde mig», skrifer han vidare, »och vårt otänkande, men likväl skrivande land för en tjänst, om Du med första ville skicka mig fattiga KU:s ledamot anmärkningar öfver bägge dessa ämnen — att som Du behagar, för Din eller min räkning lysa med till redbar förbättring. I hopp, att Du ej vägrar mig detta vänskapsbevis, hvaraf jag nu snart kommer i stort behof, utber jag mig att få skicka Dig ett exemplar af konstitutionsfrågorna, hvilket väl ej behöfver återsändas. Tillåt mig förvänta af Dig detta bevis i ett viktigt ögonblick.» (Bref till Hans Järta 1 maj 1812). Troligt är ock, att Järta tillmötesgått denna begäran (se Silfverstolpes bref den 25 maj till Järta). Då Silfverstolpe ändock iakttog tystnad, kan detta svårligen ha haft annat skäl, än att han ansåg en kraftigare opposition lönlös eller kanske t. o. m. farlig.

²⁾ Landtmarskalken hade först hemställt, »huruvida R. o. Ad. ansåge någon

Endast inom borgareståndet gjordes ett försök att försvara förslaget¹⁾. Assessor Arosenius framhöll som sin åsikt, att förslaget ej åsyftade den ringaste ändring i RF, utan blott en förklaring i enlighet med lagens anda och ordalydelse. Han påpekade, att RF § 56 handlade om »allmänna frågor, som i RSt:s plena väckas», och att RF § 81 uttryckligen stadgade förbud för väckande i ståndens plena af frågor om ändring eller upphäfvande af grundlagarna, samt slöt däraf, att sista punkten i § 56 ej kunde tillämpas på det slutliga afgörandet af grundlagsfrågor. Invändningen, att för stor makt inrymdes åt KU, besvarade han med en erinran, »det en ännu mycket större och tilläfvarens vådligare arbitrage redan förut i själfva grundlagen är åt samma utskott förbehållen, nämligen den att bestämma, huruvida hvar och en väckt grundlagsfråga ens till öfverläggning må upptagas eller icke». ²⁾ Motståndarne till förslaget framställde här ungefär samma motivering, som förekommit i öfriga stånd, men dessutom drogo två af ståndets jurister frågan om behandlingen af konungens propositioner in i virrvarret. Af bägges yttranden framgår otvetydigt, att de ansågo RF § 56 tillämplig äfven på kungl. propositioner. ³⁾ Frågan afgjordes genom votering, hvarvid återremiss beslöts med 36 röster mot 14, som afgåfvos för bifall till förslaget. ⁴⁾

Frågan var således för denna riksdag fallen genom två stånds

handläggning vid KU:s nu granskade betänkande af nöden, eller detsamma böra anses hvila till nästa riksdag». Då denna egendomliga hemställan besvarades med nej, proponerades återremiss.

¹⁾ Bg I, 307 ff.

²⁾ Denna ståndpunkt intogo äfven borgmästarne Ullberg och Nensén samt kommerserådet Santesson.

³⁾ Lagman Landberg ansåg, att »RF:s föreskriftér uti 56 § jämförda med de staganden, som finnas dels uti RF:s 81 och 82 §§ och dels uti 44 § af RO äro tillräckelige både för grundlagsfrågors väckande uti RSt:s plena, och då K. M:t i nåder föreslår någon ändring i grundlagarna, såsom ock för dessa frågors behandling och afgörande». Lagman Sandberg yttrade bl. a.: »Hvad med allmänna frågor förstås, förklarar 44 § uti RO, nämligen utom konungens nådiga propositioner sådana som kunna eller böra komma under samtliga ståndens pröfning. . . . Att uti sådane, frågor besluta, dem oförändrade eller med förändringar och rättelser antaga eller förkasta, det är således ståndens rätt.» Här torde man således finna orsaken till att frågan om K. M:ts propositioner indrogs i »förbättringen». Jfr Rönnblad, anf. arb. ss. 42 o. 50.

⁴⁾ Äfven i borgareståndet hade yrkats proposition på bifall eller afslag, »helst flera hörts vara för ogillande af utskottets betänkande, och ifall denna tanke vunne pluralité, det skulle vara utan ändamål att låta frågan återgå till utskottet».

afslag¹). KU fann dock med anledning af de anmärkingar, som åtföljde återremisserna, skäl att inkomma till ständerna med ett nytt förslag af den 1 augusti²), som dock enligt utskottets ord komme att »såsom vid denna riksdag utarbetadt, endast läggas på bordet för att vid nästkommande riksdag till afgörande upptagas.»

Högst tvifvelaktigt torde vara, om ett antagande af det hvilande förslaget eller snart sagdt hvilket annat som helst beträffande

¹) Man har ansett, att till grund för afslaget låg det hemliga motivet, att man genom förslagets förkastande sökte bereda sig fria händer vid afgörandet af frågan om ändring i tryckfrihetslagen (se Alin, Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812, s. 207). Herr A. G. Silfverstolpe yttrade i KU den 20 juni (Se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 401) en misstanke om att detta var meningen. Märkligt nog skulle enligt hans öfvertygelse planen ha utgått från enskildt håll, ej från regeringen, hvars representant, Wetterstedt, ju ej var emot en återremiss. Alin finner (anf. arb. s. 206) i Silfverstolpes ord »åtminstone delvis» svaret på sin fråga, hvilken anledningen kunde vara till »att två stånd, på samma gång de mer eller mindre direkt förklarade § 56 RF äga full tillämpning på grundlagsfrågor, i verkligheten på det nu ifrågavarande förslaget tillämpade § 81 RF och därmed för denna riksdag omöjliggjorde dess behandling enligt den paragraf, hvarefter den enligt deras mening borde behandlas». Härvid må anmärkas, att prästeståndet ju ej ansåg sig tillämpa RF § 81, utan gjorde sig den största möda för att bevisa, att äfven ett afslag utan återremiss stod i full öfverensstämmelse just med RF § 56 (Se ofvan s. 74 och not 2 samma sida). Prästeståndets afslag tyckes vara en konsekvent följd af det starka missnöje med KU:s makt, som visade sig i ståndet redan vid 1809 och 1810 årens riksdag, och som ensamt torde kunna förklara förslagets fall (Se Rönnblad, anf. arb. ss. 18, 22 ff och 44). I själfva verket hvilat nämnda misstanke, hvad prästeståndet angår, på en öfverskattning af ståndets kännedom om grundlagarne och hänsyn för lagliga former. Dess handlingssätt är nämligen godtyckligt från början till slut. Genom att först upptaga tryckfrihetsfrågan till behandling (Se ofvan s. 72 not 1) satte det sig öfver den naturliga ordning, som 1810 års KU föreslagit för grundlagsfrågornas behandling. Den 9 juni upptog dr Hedrén för andra gången (första gången den 1 juni, Pr 1,209 ff) till behandling K. M:ts prop. i tryckfrihetsfrågan, innan den var beredd af utskottet, och då hela ståndet instämde i Hedréns memorial (Pr 1,244), hade det därmed oåterkalleligen bestämt sin hållning i denna fråga före afgörandet af frågan om sättet för hvilande grundlagsfrågors behandling, hvilket skedde efteråt samma dag. Bondeståndets enhälliga afslag, jämfördt med dess hållning i tryckfrihetsfrågan, tyckes förbjuda hvarje misstanke om en hemlig afsikt bakom detta stånds beslut. Aldrig har väl en frågas behandling burit kraftigare vittnesbörd om att frågan ej var mogen för afgörande. Troligt är väl äfven, att den bristfälliga och förhastade lösning i enlighet med KU:s förslag af den 1 aug. 1812, som vanns år 1815, ej kommit till stånd, om ej behandlingen af tryckfrihetsfrågan vid 1812 års riksdag inverkat på beslutet.

²) Bih 3,1672 ff; KU:s mem. o. öfr. exp. s. 426 ff. Herr A. G. Silfverstolpe hade fått förtroendet att utarbete nytt förslag i ämnet och afgaf ett sådant den 4 juli, som med ringa förändring antogs af KU den 28 juli.

grundlagsfrågors afgörande skulle ha lagt något svårare hinder i vägen för en lösning af tryckfrihetsfrågan på det sätt, som sedan skedde. Felet låg tydligen ej i lagen, utan hos dem, som tolkade densamma mera med hänsyn till hvad de ansågo billigt och ändamålsenligt, än till hvad lagens bokstaf föreskref¹⁾, hvilket senare för öfrigt ingen tyckes hafva kunnat eller åtminstone velat utreda vid 1812 års riksdag.²⁾ Det enda resultat, som med all önskvärd tydlighet framgick af frågans behandling, var, att stånden fränkännt KU rätten att skilja på gamla och nya frågor samt tillerkännt sig själfva densamma. Inför detta faktum böjde sig KU sedermera, när det beredde tryckfrihetsfrågan, och annat kunde man knappt vänta, sedan KU:s grundlagsenliga ställning en gång var uppgifven.

Under dessa omständigheter var en grundlagsenlig lösning af riksdagens andra stora grundlagsfråga, tryckfrihetsfrågan, alldeles otänkbar. Denna var redan i och för sig själf ömtålig och svårlöst. Den ägde förmåga att i en ovanlig grad uppväcka allmänhetens lidelser, och den stod dessutom vid denna tid i ett så nära sammanhang med rikets yttre förhållanden, att den ej kan anses som en rent inre fråga, utan ännu mera som ett led i regeringens yttre politik.

De lyckliga följder, som 1809 års män väntat af den införda tryckfriheten, kunde enligt sakens natur endast långsamt visa sig, men så mycket ögonskenligare blef snart sagdt genast, att man släppt lös en kraft, som på ett fruktansvärdt sätt kunde störa samhällets lugn och ordning. Visserligen förutsatte man vid författandet af TF af den 9 mars 1810, att tryckfriheten kunde missbrukas, och man hade »ansett nödig och nyttig en auktoriserad vaksamhet öfver tryckfrihetens möjliga missbruk».³⁾ Men man afvisade dock alla åtgärder i förhand, som »gränsade till censur», och ville blott bestraffa bevi-

¹⁾ Jfr ock Mannerheims åsikt, att stadgandet om grundlagsbestämmelsers tillämpning efter ordalydelsen endast gällde §§ 81 och 82 RF; se Alin anf. arb. s. 198 not 1.

²⁾ Man blir öfverraskad, när man i diskussionen inom KU:s andra fördelning angående nytt förslag i ämnet finner ett så klart och riktigt uttalande som öfverste Schönströms, »att alla frågor om grundlagarnas förändring ovillkorligen borde behandlas enligt RF:s 81, 82 och 84 §§, hvilka äfven i sådant afseende ej fordrat något tillägg, om icke KU:s betänkande gifvit anledning till tvifvelsmål.» Se KU:s mem. o. öfr. exp. den 15 juni s. 441. Att frih. Mannerheim ägde förmågan att tolka RF § 81, visade han 1815 (Rönneblad, anf. arb. s. 52 f.)

³⁾ Se KU:s mem. af den 28 nov. 1809, åtföljande förslaget till TF, Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt (Stockholm 1879) I, 475 f.

sade förseelser, i den tron att »den stat, hvars sammansättning vore så svag, att den äfventyrade vid första intrycken af en försåtlig, ja ända till olydnad emot laglig makt uppmanande skrift, ofelbart hyser i sitt sköte farligare frön till sin förstöring än den mest tygellösa tankans yttrandefrihet.» Knappt mer än ett fjärdedels år efter TF:s utfärdande inträffade det Fersenska mordet, som tydligt skulle visa, att sådana förstöringens frön voro till finnandes inom det dåvarande svenska samhället, och pressens sorgliga andel i ogärningen måste blifva ett hårdt slag för den unga tryckfriheten — att det ej blef ett dråpslag, vittnar om hvilken djup rot de fria idéerna verkligen ägde. Faran för en inskränkning i tryckfriheten ökades emellertid genom andra omständigheter. Regeringen var ovan att se sina handlingar omtalade och kritiserade och oroades särskildt af att se de politiska förhållandena fritt dryftas i en kritisk tid, ämbetsmännen voro ömtåliga för snart sagdt hvarje offentligt omdöme, och slutligen må erkännas, att den periodiska pressen på somliga håll lämnade åtskilligt öfrigt att önska i afseende på takt och efter tidsomständigheterna lämpad försiktighet i användningen af den nya friheten.¹⁾ Man kan således säga, att allt bebådade inskränkningar i tryckfriheten. Redan från 1809 och 1810 årens riksdag förelågo anmärkningar mot TF hvilande till nästa riksdag.²⁾ Vid urtima riksdagen i Örebro 1810 togs frågan också under behandling af KU, som efterlämnade ett memorial³⁾ af den 10 okt. 1810 med förslag till ändringar i tryckfrihetslagen, att afgöras vid följande riksdag. Utskottet förklarar här, att »sådana anmärkningar förekommit, hvilka utom det de föranledt förslag till förändringar i mindre betydande delar, hvarigenom denna lags anda

¹⁾ G. Adlersparre skrifver den 31 jan. 1811 till P. A. Granberg: Mätte en del, och en skäligen stor del af hvad som nu tryckes ej blifva en pretext och ett vapen i deras hand, hvilka äro så grufveligen skygga för tryckfriheten, hvars fördelar dock så ovanligt mycket öfvervåga olägenheterna! Jag nästan darrar för denna händelse. En kur däremot vore kanske att införskrifva alla gamla och nya engelska avisor, således en hel handelsflotta, och visa, huru mycket förnuft och galenskap man kan skriva och trycka, utan att staten ramlar (Handlingar till Sveriges polit. historia 1809-1836). Man måste dock erkänna att vid ett studium af den tidens politiska tidningar, t. ex. Nya Posten, utgifven af »Räfvarnes» författare, B. J. Törneblad, samt de Grevesmöhlenska organen Åskådaren, Trompeten eller krigsförklaring mot allt ondt, och Skandinaven, en nutida läsare har svårt att fatta den höga grad af ovilja, som tidningarna ingåfvo äfven varma vänner af tryckfrihet, och hvarom nästan alla yttranden i frågan vid 1812 års riksdag vittna.

²⁾ Se Rydin: Om yttrandefrihet och tryckfrihet s. 194 not 1.

³⁾ Se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 53 ff.

och mening tydligare än förut må kunna uttryckas, äfven i vissa fall rört en del af de hufvudgrunder, som i RF för tryckfriheten blifvit lagde». Det är, säger utskottet, »tidens omständigheter och en redan vunnen obehaglig erfarenhet, det författare icke alltid rätt förstått bruka den frihet, lagarna dem förunna», som föranledt de anställda granskningarna. Utskottet föreslog ett undantag¹⁾ från den genom RF § 86 hvarje svensk man förunnade rätt att utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder utgifva skrifter, i det dagblad och veckoskrifter på grund af sitt hastigare inflytande på sinnena underkastades ett föregående inseende af regeringen, med rätt för denna att hindra utgifvandet, i fall de befunnas innehålla något anstötligt mot främmande makter.²⁾ Bland viktigare anmärkningar vid tryckfrihetslagen hade utskottet äfven fäst sig vid frågan om svarande part³⁾ i tryckfrihetsmål, men utskottet nöjde sig med att tydligare bestämma redan befintliga stadganden. Omöjligheten att efter de vid den vanliga rättegångsordningen användbara föreskrifterna pröfva brottslighet eller brottslighetsgrader föranledde utskottet att föreslå en jury för brottslighetens bedömande.⁴⁾ Vidare heter det: »När utskottet sålunda nu

¹⁾ Förändringen rörde »hufvudsakligen tryckfrihetens utöfning i förhållande till utländska makter». Oriktigt uppgifves i Schinkels Minnen 6,166, att 1810 års KU föreslagit den s. k. indragningsmakten.

²⁾ I § 4 mom. 2 skulle tilläggas: »att af dagblad och veckoblad, trenne timmar innan de till försäljning eller till spridande på hvad annat sätt som helst utgifvas, i Stockholm till hofkansleren och i hvarje annan ort till hans förordnade ombud, alltid ett exemplar bör öfverlämnas» etc. I början af mom. 3 skulle stadgas: »I alla de fall, som 3:dje § utstakar, äge hofkansleren . . . en skrift med kvarstad belägga låta. Anser hofkansleren eller dess ombud något dagblad eller veckoskrift innebära tydlig förbrytelse mot 9 och 10 mom. af 3 § af denna lag, äge han eller ombudet att hela den gjorda upplagan af sådan skrift genast före dess utgifvande med kvarstad belägga låta.» Vid funnen tydlig förbrytelse mot § 3 mom. 3, 4, 7, 12 och 13 ägde hofkansleren ej rätt att belägga skriften med kvarstad före utgifningen, men inom 8 dagars förlopp.

³⁾ Boktryckaren var enligt TF 1810 svarande part vid underrätt, om han ej själfmant inför domstolen uppgaf författarens namn och yrkade hans instämmande samt ansvarsfrihet för sig. Först i hofrätten kunde uppgift å författarens namn *fördras*, men hofrätten ägde ej anbefalla namnets uppgifvande, förr än efter målets utredning hofrätten fann det af urbota beskaffenhet eller boktryckaren pröfvades äga så ringa förmögenhet, att böterna, då de öfverstege 16 rdr 32 sk, måste förvandlas i fängelsestraff; se Rydin anf. arb. s. 195 not 1. Exempel på huru boktryckaren härigenom blef »förläggare af böter» åt författaren se Trompeten N:o 27 o. 28, tisdagen den 10 mars 1812.

⁴⁾ Denna skulle vara permanent från riksdag till riksdag och bestå af 36 med-

till RSt detta sitt förslag till ändringar i tryckfrihetslagen aflämnar, sker sådant i den förtröstan, att vid en kommande riksdag, när detsamma kommer under RSt:s pröfning, *de förbättringar, som med det föreslagna systemet stå i ett då erkänt sammanhang, kunna göras, hvilka nu tilläffventyrs ligga dolda för utskottets med det noggranaste bemödande anställde forskningar.*» Till sist anmälde utskottet, att det »i afsikt att lätta mödan för den granskande allmänhet!), hvars upplysta omdöme kan tjäna till ledning för nästkommande ständers åtgärd», sammanfört med sina nu gjorda förslag de vid sistlidne riksdag gjorda anmärkningarna. Sådana voro nu hufvudgrunderna i det förslag, som förelåg till afgörande vid 1812 års riksdag.²⁾

Sedan detta förslag tillkommit, hade emellertid förhållanden uppstått, som tvungo regeringen att visa ökad intresse för denna fråga. Sveriges yttre ställning blef alltmera invecklad och brydsam. De alltjämt stegrade franska anspråken framkallade häftiga slitningar med Frankrike, och så småningom mognade inom regeringen under Karl Johans målmedvetna ledning tanken på en systemomkastning. Men under det denna förändring förbereddes inom regeringen, gick folkstämningen i den gamla strömfåran, och allmänheten såg alltjämt i Ryssland den hatade, trolöse nationalfienden, i Frankrike den väntade hjälparen och hämnaren. Faran att en gång i det afgörande ögonblicket blifva lamslagen af en fientlig och öfvermäktig folkstämning måste regeringen till hvarje pris afvärja, och för detta ändamål kräfdes ovillkorligen, att regeringen ägde den starkaste kontroll öfver tidningspressen. För Karl Johan personligen hade saken en särskild betydelse. Sedan han funnit, att Napoleon sökte undergräfvä själfva

lemmar, nämligen tryckfrihetskommitténs 6 medlemmar, 6 präster, 8 lagfarne och 16 för kunskap och medborgerlig dygd kände män; desse senare 30 valde till hälften af konungen, till hälften af riksdagen.

¹⁾ Granskning uteblef ej heller. Så t. ex. innehåller Nya Posten 1811 i N:o 83, 84, 86-88 hofsamma och beaktansvärda reflektioner i anledning af utskottets förslag. I flera följande nummer under 1811 liksom under början af 1812 upptages tryckfrihetsfrågan åter till behandling. Lika varm vän af tryckfrihet utan inskränkningar var Trompeten, som utkom under en del af året 1812. Denna tidning hade dock ögonen öppna äfven för TF:s brister.

²⁾ Det ömtåliga förhållandet till utrikes makter hade vid urtima riksdagen 1810 också framkallat en förklaring af missgärningsbalkens 6 kap. 5 §, som innebar en viktig ändring, beredd af LU, i TF och »var en värdig förelöpare till 1812 års grundlagsförändring, ja kanske ännu djärfvare». Se redogörelsen därför hos Forssell, anf. arb. s. 398 f. samt noten s. 399. Förslagets upphofsman var borgmästaren Nensén.

grunden för hans ställning som kronprins, *måste* han tänka på en systemomkastning. På möjligheten att genomföra en sådan skulle hela hans framtid komma att bero. Det var då ej nog, att han skaffade sig ett språkrör inom pressen.¹⁾ Redan förut hade regeringen för första gången tillgripit åtgärden att åtala en tidning för smädligt skrifsätt mot en främmande regering²⁾, och slutligen beslöt man, säkerligen under intryck af sin vanmakt gent emot tidningarna³⁾, att med riksdagens hjälp skaffa sig den ökade makt öfver tidningspressen, som ansågs nödig för ett ostördt fullföljande af den nya yttre politiken.⁴⁾ Men med rätta kunde äfven K. M:t i sin berättelse till RSt å rikssalen den 20 april påpeka det »stundom för samhällsordningen vådliga bruk, som blifvit gjordt af tryckfriheten» under den tid, som förflutit sedan sista riksdagen⁵⁾, hvadan äfven på grund häraf förändringar i fråga om tryckfrihetsförordningen ansågos påkallade.⁶⁾

1) Besoldad af regeringen, utgaf Grevensmöhlen 1812 tidningen Skandinavien, som nästan uteslutande sysslade med utrikespolitiken och i den riktning, som regeringen önskade.

2) Det skedde i sept. 1811. Tidningen hette »Allmän politisk journal». Den indrogs af regeringen, som själf framkallat begäran därom af ryske ministern. Utgifvaren, Adolf Regnér, dömdes till 3 års fästning. Artikeln i fråga ansågs inspirerad af franske ministern, Alquier; se Scævola, anf. arb. s. 589 f. och Ahnfelt, Två krönta rivaler 1,277-280.

3) Äfven följande år ingrep regeringen i ett liknande fall. Vexjö-Bladet N:o 12 innehöll en artikel »Mina Vurmerier», på hvars innehåll Danmarks chargé d'affaires Baudissin gjorde anmärkning. Hofkanslern som ansåg, att »sättet för Norges för- ening med Sverige på ett högst eftertänkligt sätt afhandlades», befallde den 24 mars 1812 kvarstad å numret. Då tryckfrihetskommittén fann, att artikeln ej kunde åtalas, fick det bero vid blotta indragningen af numret. Författaren var en frih. Rappe; se B. Lundstedt: Sveriges periodiska litteratur 1,148. Resultatet »förargade konungen, kronprinsen och mig, om jag får nämna mig uti så förnämt sällskap, men det var allt som hände tryckfrihetskommittén och Rappen», skref L. v. Engeström till Rosenhane den 30 april. L. v. Engeström underrättade emellertid i bref af den 13 juni 1812 KU om saken; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 384 ff.

4) Om förhållandet mellan regeringen och pressen lämnas utförlig redogörelse af Forssell, anf. arb. s. 397 ff.

5) Om »Räfvarne N:o 2» den 26 nov. 1810 se Schinkels Minnen 6,150.

6) Med TF i dess dåvarande skick var man missnöjd i de mest olika kretsar. Jfr Järtas bref till Wetterstedt den 12 april 1812. I Trompeten N:o 66 heter det: »Tryckfriheten, för hvilken hvarje redlig patriot ifrar, såsom det enda sanna beviset på friheten, men *mot* hvilken blott dären eller bofven skriker, kommer väl icke att vid nuvarande riksdag undergå någon förändring, men tryckfrihetsförordningen behöfver det så mycket mer.»

Under sådana förhållanden tillkom den kungl. propositionen rörande tryckfriheten, daterad den 26 maj 1812.

Tryckfrihetens missbruk angifvas i prop. på följande sätt: »Konungamaktens beslut tadlade, RSt:s åtgärder klandrade utan aktning: vådliga anledningar väckte hos främmande makter till missnöje och försvagade förbindelser: allmänna autoriteters handlingar mer eller mindre öppet anklagade för orättvisa och förtryck: förtjänstfulla ämbetsmäns eller särskilda medborgares namn och rykte gifna till spillo åt smädelsen: vinningslystnaden, hämnden och anarkien med lån af patriotismens språk ropande för egna fördelar: lagbrytaren under allt detta skyddad i sitt mörker och den utan bevis anfallne ställd inför allmänhetens ögon.»

För det närvarande sträckte dock K. M:t sina anmärkningar endast till dagblad och periodiska skrifter, enär de vore lättast tillgängliga för allmänheten och hade det närmaste inflytande på dess sinnen. De försiktighetsmått, som KU vid sistlidna riksdag framställt till förebyggande af att dagblad och veekoskrifter kunde väcka anstöt hos främmande makter, finner K. M:t »hvarken tillräckliga eller ens i verkställigheten möjliga». K. M:t ser sig därför föranlåten att »under en mera utsträckt synpunkt af ämnet» äska af RSt:

1:o Att utgifvandet af dagblad och periodiska skrifter af alla slag må bero af konungens särskilda tillståndsbref, som dock ej bör kunna vägras, utom till personer, som dömts för brott eller förklarats ovärdiga att föra andras talan; och att i händelse hofkansleren med stöd af honom enligt tryckfrihetslagen tillkommande pröfnings- och sekvestrationsrätt funne dagbladet eller den periodiska skriften *vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt, eller af en fortfarande smädlig egenskap*, han må äga, att genast låta inställa dess vidare utgifvande¹⁾, tills konungen, sedan justitiekansleren hörts, efter behag förordnat, huruvida tillståndsbrevet må indragas eller yttermera begagnas; utgifvaren af det dagblad eller den periodiska skrift, som en gång af nämnda orsaker inställts, må ej kunna erhålla ytterligare till-

¹⁾ Tanken på återupplifvande af indragningsmakten hade redan i sept. 1811 föresväfvat hofkansleren; se Forssell anf. arb. s. 404. Då Wetterstedt emellertid i bref till Järta af den 6 april 1812 ej omnämner saken, oaktadt han där redogör för bl. a. den tilltänkta prop. i tryckfrihetsfrågan, så torde det misslyckade ingripandet mot Wexjö-Bladet vid samma tid ha orsakat återupptagandet af saken i maj.

ståndsbrief att utgifva annat dagblad eller annan periodisk skrift.¹⁾

2:o Att författaren i stället för boktryckaren må blifva ansvarig, i det namnsedeln öppnas redan vid rättegångens början, och i afseende på dagblad eller periodisk skrift deras med tillståndsbrief försedde utgifvare.

»K. M:t har nu», heter det vidare, »för RSt framställt sina tankar i ett ämne, som törhända i högre grad än något annat kräfver *den lugna pröfningens åtgärd*. Det är dessutom af de vid sistförflutne riksmöte väckta grundlagsfrågor *den enda, hvars afgörande K. M:t för sin del vid denna riksdag anser fordra den skyndsammaste handläggning*».

Anmärkningsvärda äro äfven slutorden:

»K. M:ts enda afsikt och bemödande är att genom oordningars undanrödjande och ett återställt samhällsskick *bereda vägen till tronen för den ädle furste, som en dag skall blifva K. M:ts efterträdare*. Han har af öfvervunna faror och brydsamma omständigheter lärt att för frihetens och människovärdets rätt hämta den säkraste borgen af lagarnes verksamhet och heigd. Han skall äfven veta att under utöfningen af sitt konungsliga kall följa och bibehålla de grundsatser, som fordom väpnade hans arm, och under det den frimodige skribenten med blottade afsikter och allvarlig känsla af dessas renhet skall hos honom och lagen finna ett förenadt stöd, skola ilskan, skändelsen och förtalet vika för hans manliga och öppna blick.»²⁾

¹⁾ I detta sammanhang heter det: »K. M:t anser kungörandet af detta slags skrifter vara en tillhörighet för hvarje odlad nation, och med förklaring af detta tänkesätt vill K. M:t icke ens hos den kortsyntaste förmoda något sådant misstroende till dess afsikter, som skulle sanning och medborgerliga intressen löpa fara att stängas i sin väg till tron och allmänhet»...

²⁾ K. M:ts prop. se Bih 1,366 ff. Den var skriven af Wetterstedt. Jakob De la Gardie fann den »ypperligt författad», men »kanhända för floskulös, för frasrik»; se Journalen s. 21. Skalden Leopold däremot kände sig glad och stolt öfver »sådana alster af en på en gång djup tanke och vältalighet utan fraser. Sedan man skrivit dessa fyra sidor, har man föga mer någon svensk rival: man kan nästan blott hafva afundsmän». Detta bref är äfven af intresse, såsom visande det intryck, propositionen gjorde på sina håll. Leopold skrifer bl. a.: »Slaget är starkt och många halsar skola förmodligen hesna, innan ropen däröfver afstanna. Sedan anonymens skräpuk måste falla inför domstolen och konungen skulle äga makt att efter pröfning skänka eller återtaga dagbladsrättigheten, säg mig, jag ber, till hvilken oansenlig och skräpande kvarlefva reduceras icke därefter hela Babelska tornbyggnaden af 1809? Och hvad skola själfvesta byggmästarne säga därom? Här skreks i början illa. Nu

KU:s betänkande af den 10 okt. 1810 bordlades hos adeln den 28 maj, samma dag som den kungl. propositionen föredrogs.¹⁾ Den 1 juni kom betänkandet under öfverläggning²⁾, och då befanns, att ingen var nöjd därmed. Herr *L. D. Heijkenskiöld* framhöll, att de mot RF § 86 stridande stadganden, som utskottet föreslagit, skulle leda till återinförande af det tvång, som nyss med rätta afskaffats. Han ansåg, att en främmande regering ej kunde fordra mer än den brottslige utgifvarens bestraffning, och att staten genom detta straff visade sitt ogillande af skriftens innehåll och sin önskan att lefva i fred med den främmande makten.³⁾ Om blott enligt utskottets förslag svårigheten att finna en svarande part vid rättegångar undanröjdes, vore vådan af en oinskränkt tryckfrihet enligt hans åsikt fullkomligt afvänd, utan att man genom censur »förnärmat medborgares i samhällskontraktet heligt förvarade rättigheter». Kammarherre *Arvid Spaldencreutz* påstod, att missbruken voro af så obetydlig beskaffenhet, att de ej påkallade den minsta inskränkning i tryckfriheten.⁴⁾ Han kritiserade så betänkandet i detalj och förordade till sist det gamla rättegångssättet utan jury, men med den förändringen, att namnsedeln alltid finge af domstolen öppnas, så snart ett mål funnes vara af minsta brottsliga beskaffenhet.⁵⁾ Ungefär samma ståndpunkt intog frih. Staël v. Holstein.

Grefve Gustaf Löwenhjelm föredrog ett vidlyftigt memorial i hör jag ingenting mera. Min önskan var alltid för tryckfriheten, jag måste erkänna det, men också alltid för regeringens nödvändiga myndighet»; se bref till Wetterstedt, Stockholm den 11 juni 1812 —

Rönblad, anf. arb. s. 85 har anmärkt propositionens egendomliga och grundlagsvidriga form. Med all sannolikhet har denna sin orsak däri, att man ej ville låta propositionen gälla såsom ett direkt förslag utan blott såsom anmärkningar vid det hvilande förslaget i frågan. Jfr ofvan s. 75 not 3 och ordalagen i prästeståndets återremiss af bet. af den 10 okt. 1810, här nedan s. 87.

¹⁾ Ad 1,365 f.

²⁾ Ad 1,387-422.

³⁾ Nya Posten 1811 N:o 84 yttrar i denna fråga: »Jag skulle snarare tro, att just därigenom att regeringen förbehölle sig ett föregående inseende öfver politiska skrifter, åtog den sig verkligen hos främmande makter ansvaret för deras innehåll».

⁴⁾ Visserigen erkände han, att författare förledds »att säga mera än de borde och att säga det oförsiktigt och sårande», men detta komme af ovana vid friheten, liksom missnöjet hos andra framkallades af ovana att se sina handlingar tadtade. »Med hvarje år skall denna ovana hos alla småningom försvinna».

⁵⁾ Då denna sista fråga blifvit väckt vid denna riksdag, ansåg han, att den ej kunde afgöras förr än vid nästa — ett förebud till hans hållning gent emot den kungl. propositionen.

ämnet¹⁾, som gick i annan tonart. Efter en lofsång till tryckfriheten ingick han i en undersökning, om tryckfrihetslagen iakttog nödig begränsning af denna frihet, och fann, att »hvarken allmän eller enskild rätt i denna lag är skyddad emot missbruket af den frihet, den lämnar». I afseende på rättegångssättet föreslog han en nämnd, sammansatt som juryn i England, hvilken domären ägde påkalla, då en åtalad skrift ej tydligt utmärkt person eller beskyllning. En jury på engelskt sätt gillades äfven af grefve *Fr. B. v. Schwerin*, som för öfrigt tydligen var alltför varm vän af tryckfriheten för att önska, att »krafterna måtte kedjas». För att kunna bevara tryckfriheten önskade han stränga straff mot missbruken. Han anmälde slutligen till utskottets uppmärksamhet, att de två punkterna i den kungl. propositionen fordrade särskilda betänkanden, och adelns pröfning underställde han, om ej KU:s betänkande af den 16 okt. 1810 om grundlagsfrågors behandlingssätt borde blifva *första föremålet för ständernas pröfning och beslut öfver grundlagsfrågor*.²⁾

På landtmarskalkens proposition återförvisades betänkandet, och till KU remitterades därjämte K. M:ts proposition »för att i sammanhang med berörda betänkande af KU behandlas». ³⁾ I prästeståndet återremitterades den 28 maj betänkandet af den 10 okt. 1810 »tillika med de *anmärkingar och äskade rättelser* uti detta ämne, hvilka innehållas uti K. M:ts den 26 innevarande maji afgifne och nu uppläste nådiga proposition rörande tryckfriheten». ⁴⁾

Den 9 juni erinrade ärkebiskopen ståndet om nödvändigheten att skyndsamt aflämnas de anmärkingar i afseende på tryckfrihetsfrågan, hvartill ståndet kunde finna sig befogadt, och därefter följde

¹⁾ Löwenhjelm's anförande slog så an, att ståndet anhöll, att L. måtte låta trycka det.

²⁾ Jfr ofvan s. 72. Egendomligt nog var Schwerin's yrkande i detta afseende det enda, som förekom inom stånden.

³⁾ Att utskottet med stöd af dessa ord skulle företaga sig att fullständigt sammanblanda betänkandet och propositionen samt på desamma afgifva ett enda svarsbetänkande, anade man ej då, ty remissen röntet intet motstånd.

⁴⁾ Pr 1,152. Den 1 juni remitterades till KU ett mem. af dr. J. J. Hedrén (Pr 1,209 ff.), hvori han bland annat yttrar: »Då K. M:t . . . framställt de förändringar och tillägg i tryckfrihetslagen, som vid sistlidne riksdag blifvit ifrågasatta och enligt RF kunna nu afgöras, lära ock samtliga riksständen utan tvifvel med K. M:t instämma uti en åtgärd, som är enligt grundlagen tillåten och af erfarenheten befunnen nödig». Samme man inlämnade direkt till KU ett mem. af 1 juni, föredraget i utskottet den 8 juni, i hvilket han förordar, att författare, som behandla religionsläran, må kunna förpliktas att skrifva på latin; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 331 ff.

flera anföranden¹⁾, hvilka s. d. remitterades till KU. Dr Hedrén yttrade sig äfven då om den kungl. propositionen. Han fann »de därutinnan föreslagne modifikationer så noga öfverensstämmande med hvad KU:s ofvannämnda betänkande föreslagit», att han tillstyrkte bifall därtill. Utskottet hade velat tillerkänna konungen inseende öfver dagblad och periodiska skrifter. »Då K. M:t nu begär en sådan rättighet, kan denna fordran icke anses som en ny, utan som en vid sista riksdagen väckt, i laga ordning framställd och nu till afgörande färdig fråga. K. M:t fordrar icke heller något upphäfvande eller inskränkning af TF:s 1 § 3 mom., hvilket tydligen inhämtas däraf, att det föreslagna tillståndsbriefvet icke får någon oklandrad medborgare vägras». Hedrén yrkade bifall ej blott till första punkten i K. M:ts proposition utan äfven till den andra, angående svarande parts inställelse, såsom »i fullkomlig öfverensstämmelse med KU:s memorial». I dessa anmärkningar instämde hela ståndet.²⁾

I borgareståndet skedde remissen af K. M:ts proposition den 28 maj.³⁾ Först den 3 juni upptogs och bordlades KU:s hvilande betänkande, och den 9 juni återremitterades det efter en märklig debatt.⁴⁾ Assessor Arosenius påpekade, att i gällande TF inom de sju första månaderna af dess tillvaro ej mindre än 46 ställen af KU föreslagits till ändring och endast 15 moment lämnats utan anmärkning. »Af detta förhållande», sade han, »vill jag dock för närvarande icke framställa någon annan slutföljd än den, att en så ofullkomlig *reglementarisk författning* ingalunda bör anses utgöra själfva hufvudgrunden eller ens någon väsentlig del af själfva tryckfriheten, hvilken senare är i RF:s 86 § likaså tydligen som fullständigt definierad, och att således de vid föregående riksdagar anmärkte felaktigheterna i detta

¹⁾ Pr 1,229-244.

²⁾ Prästeståndet var det enda stånd, inom hvilket man yttrade sig om den kungl. propositionen, innan den var af utskottet beredd. KU hade ännu ej intagit någon bestämd position i den viktiga frågan, då prästeståndet enstämmigt gaf utskottet denna fingervisning.

³⁾ Bg 1,249. Här hemställde kommerserådet Wegelin och lagman Landberg, att propositionen skulle remitteras till KU »för att i sammanhang med utskottets ifrån sista riksdagen på bordet hvilande betänkande med förslag till ändringar i TF komma under utskottets beredning», men borgmästaren Norström invände, »att utskottet ej kunde lämnas någon föreskrift, huru det skulle förhålla sig med handläggningen af ärendet».

⁴⁾ Bg 1,298 och 1,316-331.

reglemente ofelbart denna gång måste afhjälpas¹⁾, ehvad sättet därtill och själfva ändringarna blifvit vid föregående riksdagar föreslagne eller nu först uppgifne, endast därvid iakttages, att själfva punkten eller momentet, som de angå, varit ifrån förra ständerna till förändring anmäldt.» För öfrigt framställdes inom detta stånd hufvudsakligast anmärkningar mot den föreslagna juryn.²⁾

Remissen af K. M:ts proposition beslöts i bondeståndet den 1 juni, och det i sammanhang därmed föredragna betänkandet af den 10 okt. 1810 återremitterades, sedan anmärkningar, framställda af Anders Danielsson, ansetts hindra dess antagande.³⁾

Ärendets behandling inom utskottet erbjuder åtskilligt af intresse. Vid sammanträdet den 4 juni beslöt utskottet tillsätta en tryckfrihetsberedning, bestående af tre medlemmar ur hvarje stånd.⁴⁾ Vid detta sammanträde fällde ordföranden, grefve A. G. Mörner, tvenne gånger yttranden, som visa en afsikt att skilja på hvilande och nya frågor.⁵⁾ Då samtliga ståndens anmärkningar inkommit, företog sig beredningen likväl den 12 juni att »till följe af riksståndens remisser

¹⁾ Denna tanke, att degradera en grundlag till en reglementarisk författning, som kunde ändras snart sagdt när som helst, sammanhängde tydligen ej med någon önskan att bana väg speciellt för K. M:ts prop., ty Arosenius visar sig i sitt anförande vara en fiende till undantag från RF § 86 och »otidigt förmynderskap». Han föreslog i stället andra utvägar till vinnande af uppsikt öfver dagblad.

²⁾ Äfven nu väcktes förslag utan påföljd om uppdrag till utskottet att »i sammanhang med de ämnen, betänkandet innefattar», jämväl yttra sig i anledning af den kungl. propositionen.

³⁾ Bd 337-339. Anders Danielsson fann kontrollen på dagblad för inskränkt, i synnerhet i landsorten, där hofkanslaren sällan kunde få kunnige och nitiske ombud. En återhållande kraft af annat slag än den i 4 § mom. 2 föreslagna vore därför nödig, som förenade »verkställande maktens oafbrutna gång med tankefrihetens billiga anspråk». Med förundran hade han också sett, att hofkanslaren ägde rätt till kvarstad före utgifningen vid förseelser mot utländska makter men ej mot tydliga uppmaningar till myteri och uppror. Longberg m. fl. instämde.

⁴⁾ KU:s mem. o. öfr. exp. s. 322. För kuriositetens skull må nämnas, att KU s. d. aflifvade en motion af P. Tham om återupplifvande af 1792 års TF. Se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 553 ff.

⁵⁾ I samband med öfverlämnandet till utskottet af alla inkomna handlingar i frågan yttrade han: »Hvad som emellertid redan inkommit, öfvertygar oss fullkomligt om behovet af en ny och fullständig granskning af tryckfrihetslagen, dess jämförande med de föreslagna förändringarna och utredande af hvilka som nu kunna beslutas eller till nästa riksdag böra bli hvilande». Han ansåg ock beredningens första uppgift böra bli »att punkt för punkt genomgå förordningen om tryckfrihet och därunder jämföra alla därvid gjorda anmärkningar för att med fullständig kännedom

pröfva K. M:ts proposition till förbättring i tryckfrihetslagen i sammanhang med KU:s därvid under sistlidne riksdag gjorda anmärkningar» och på ett sådant sätt, att beredningen af beståndsdelar från bägge hållen liksom från ståndens anmärkningar utarbetade ett enda förslag, som ej angaf källan för de olika stadgandena och ej skilde på gamla och nya frågor.¹⁾ Först vid sammanträde den 15 juni, då beredningens fleste ledamöter beslöto införandet af ett nytt moment i § 4 i enlighet med 1:sta punktens 2:dra moment af K. M:ts proposition (indragningsmakten), hemställde borgmästaren Ullberg, »huruvida de frågor, som först vid denna riksdag blifvit väckta, kunde upptagas i sammanhang med dem, som hvilat sedan sista riksmöte, och som enligt grundlagen nu endast finge afgöras».²⁾ Ordföranden förmälte, »huru- som skillnaden emellan gamla och nya frågor blifvit med noggrannhet angifven i sista KU:s betänkanden; men som beredningens flesta ledamöter bestämt den nyssnämnda redaktionen, så frågade herr grefven och ordföranden, om det äfven vore deras tanka att ej skilja emellan gamla och nya frågor». — »Häruppå svarades, att det ej vore beredningen tillständigt att ingå i en sådan pröfning, sedan KU:s betänkande af den 16 oktober 1810 rörande dylika ämnen blifvit af 2:ne stånd afslaget, och detta afgörande således ej tillkomme utskottet.»³⁾ Detta var det enda försöket inom beredningen att förskaffa frågan åtminstone i någon mån en grundlagsenlig behandling. Vid justeringen af betänkandet i KU:s plenum den 20 juni hade kammarherre Silfverstolpe ett särdeles märkligt anförande till protokollet⁴⁾, i hvilket han beträffande den af Ullberg vidrörda frågan bl. a. yttrade sin önskan, att utskottet, trots saknaden af bestämdt åläggande i grundlagen

kunna öfverlägga om de frågor, beredningen, med afseende å K. M:ts nådiga proposition och KU:s vid sista riksdag sammanfattade betänkande, kunde anse för nu väckte eller sedan förra riksdagen hvilande, och de förändringar i anledning häraf kunde föreslås»; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 319 f. och s. 322.

¹⁾ Den 9 juni hade förslaget om sättet för grundlagsändringar fallit, och samma dag hade prästeståndet enhälligt instämt i Hedréns anmärkningar (se ofvan s. 88). Sammanhanget mellan dessa händelser och utskottets handlingssätt är tydligt.

²⁾ Hans hållning visar, hvilken svårighet man i själfva verket hade att skilja på gamla och nya frågor. Så tyckes denna fråga ha varit den enda, som han ansåg nyväckt. Jfr hans uttalande den 26 juni i borgareståndet.

³⁾ Man försvarade sig således nu ej längre med »riksståndens remisser»; jfr ofvan s. 89.

⁴⁾ Han hade ej varit medlem af beredningen och af sjukdom hindrats att närvara vid utskottets plenarsammanträden; Silfverstolpes anförande se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 400 ff.

för utskottet att inför RSt uppgifva, hvilka frågor vore hvilande eller nya, dock ej innehållit med upplysning därom. Ordföranden sade sig äfven ha varit af samma åsikt. »Men då RSt ej antagit KU:s vid förra riksdagen afgifna betänkande om grundlagsfrågornas behandlingssätt, så har utskottets pluralitet ej ansett sig nu kunna välja emellan 56 och 81 §§:s olika föreskrifter.»

KU:s memorial af den 20 juni, som åtföljde dess förslag till ny tryckfrihetsförordning¹⁾, framhåller, att förslaget tillkommit »med anledning såväl af de af förra KU aflämnade förslag till förändringar uti tryckfrihetslagen som af dem, hvilka i konungens vid denna riksdag aflåtna nådiga proposition innehållas, samt de uti de respektive riksständen gjorde anmärkningar». För undvikande af »ett onödigt upprepande» af de här förebragta skälen hade KU ej låtit sitt förslag beledsagas af någon motivering.²⁾ Förslaget var deladt i två betänkanden, det ena med ny redaktion af TF:s 4 första paragrafer, det andra med alternativa förslag i afseende på TF § 5, enär inom utskottet två stånd hade stannat mot två i fråga om jury. I det förra betänkandet hade utskottet i allt väsentligt upptagit K. M:ts föreslagna ändringar, i afseende på § 5 framställdes ett alternativ med en jury i dess nuvarande form, det andra utan jury. Förslaget öfverlämnades i hela sin vidd till definitivt afgörande vid riksdagen. Det behandlades i stånden den 26 juni.

Af största intresset var öfverläggningen om de fyra första paragraferna hos adeln.³⁾ Den ger ingalunda intrycket af någon reaktionär stämning eller önskan att få tillbaka det förra tvånget.⁴⁾ Vännerna af det nya förslaget betonade endast i mer eller mindre kraftiga ordalag

¹⁾ Förslaget innehöll ej blott de föreslagna förändringarna. Dessa voro nämligen inarbetade i 1810 års TF, så att förslaget hade formen af en ny, fullständig tryckfrihetsförordning. Då förslaget antogs af riksdagen och sedan erhöll K. M:ts sanktion i denna form, har vår nu gällande TF kommit att bära nytt datum. Att förändringarna ej hade den omfattning, att de påkallat ny datering, är framhållet af Rydin, anf. arb. s. 196.

²⁾ Vid beredningens sammanträde den 16 juni beslöt man föreslå utskottet att »ej anföra motiver utan endast resultat, emedan man eljest torde fästa sig så mycket vid de förra, att de senare allt för länge kunde blifva oafgjorda.» KU:s mem. o. öfr. exp. s. 372.

³⁾ Ad 1,743-833.

⁴⁾ Rydin, anf. arb. s. 196, säger: »Hade TF skolat stiftas ny vid 1812 års riksdag, kunna vi med anledning af den då redan inträdda reaktionen mot 1809 års fri-sinhet vara förvissade, att tryckfrihetens dagar snart varit räknade». För ett sådant påstående lämna riksdagsförhandlingarna ej det ringaste stöd.

de missbruk, hvaraf man fått en beklaglig erfarenhet, samt nödvändigheten att genom lämpliga medel förekomma dessa.

Grefve D. H. Frölich, hvilken för öfrigt starkt framhöll dessa missbruk, ville t. ex. visst icke frikalla regeringens och ämbetsmännens åtgärder från granskning, men sättet borde vara anständigt. Äfven *öfverste Carl Reutercrona*, som tydligen bland talarna i frågan stod på yttersta högern¹⁾, önskade endast en »medelväg mellan det tvång, som för 4 år sedan rådde, och det själfsvåld, som nu råder». En fordran på vissa inskränkningar var ej heller främmande för dem, som hade ögonen öppna för förslagets grundlagsvidriga tillkomst. Så kunde varma vänner af tryckfriheten, såsom *kaptenen Hans Blomstedt* och *grefve Fr. B. v. Schwerin*, vara med om undantag från RF § 86. Det nya förslagets motståndare visade afgjordt större skicklighet i att kritisera än i att uppsätta ett positivt program. De nöjde sig i stället i detta afseende med allmänna satser. I fråga om »tankens fria skriftliga eller tryckta meddelande» yttrade t. ex. *herr A. Spaldencreutz*: »Att inskränka detta meddelande inom vissa former är för statsförhållandet nödvändigt, men att göra det strängt eller ensidigt, är orättvist.» Till och med *notarien Pehr Lagerhjelm*, för öfrigt förslagets talangfullaste motståndare, hade intet annat att föreslå, än att KU med bibehållande i oförändrad form af RF § 86 och i sammanhang med denna § måtte utarbета »sådana förändringar i tryckfrihetslagen, hvarigenom densamma, rätt handhafd, bibehåller borgerliga friheten i förening med allmän och enskild säkerhet». De skarpaste anmärkningarna mot det nya förslagets bestämmelser framställdes af denne talare. »Ovillkorliga fordringar hos en lag äro», sade han, »att dess stadganden skola stödja sig på allmängiltiga rättsgrunder; att densamma måste vara verkställbar, och att dess ordalydelse skall vara bestämd samt stilen den lagstiftande makten värdig.» Han fann förslaget sakna flera af dessa egenskaper. I afseende på indragningsmakten, som naturligtvis var utsatt för den största oviljan, yttrade han: »Då utskottet velat tillerkänna hofkanslern rättighet att indraga dagblad och periodiska skrifter, har utskottet felat emot grundprincipen för medborgerliga rättigheter, enär det genom ett sådant indragande fränkänt författaren frihet till dylika skrifers utgifvande i framtiden. De rättigheter, samhällsfördraget tillägger medborgaren, kunna icke

¹⁾ Reutercronas memorial i ämnet trycktes och kritiserades sedan skarpt af *Trompeten*, den tidning, som jämte *Nya Posten* visade största intresset för tryckfrihetsfrågan.

honom fränkännas, förrän de blifvit missbrukade, men detta missbruk bör i laglig ordning bevisas och icke bero på godtycke. Genom det föreslagna stadgandet har man således ej allenast beröfvat en person rättigheten att endast efter lag kunna dömas utan ock förenat i en hand både domare och verkställande makterne.» Ett bemötande af denna kritik försöktes ej ens; förslaget anhängare funno tydligen de många missbruken utgöra svar nog. Den förnämsta stridsfrågan blef emellertid den, om det nya förslaget var lagligt förberedt och kunde antagas utan brott mot grundlagen. Här befunno sig förslagest försvarare på ett gungfly, utan möjlighet att få fast mark under sig. Utgångspunkt för försvaret blef naturligtvis utskottsbetänkandet af den 10 okt. 1810 med dess märkliga »förtröstan», att vid en kommande riksdag de förbättringar, som med det föreslagna systemet stå i ett då erkänt sammanhang, kunna göras. Så framhölls af flera talare (*Carlheim-Gyllenskiöld, Frölich, Pereswetoff-Morath* m. fl.), att ändringarna blott vore modifikationer, eller, såsom det hette, att KU 1810 redan förberedt K. M:ts förslag, att principen redan då var erkänd och medel föreslagna, hvadan ett utbyte af dessa medel ej vore en grundlagsfråga, som kräde uppskof till nästa riksdag. Utförligast motiverades denna ståndpunkt af *herr C. Reutercrona*. Han påstod, att konstitutionen *ålade* riksdagen att nu afgöra frågan, så mycket mera, som KU vid förra riksdagen »ganska tillräckligt och omständligt väckt denna fråga i synnerhet i afseende på dagblad och periodiska skrifter». Således innehölle första punkten i K. M:ts proposition ingen ny fråga. »Äfven vid förra riksdagen har KU ganska tillräckligt väckt frågan om allt hvad andra punkten af samma proposition inbegriper, nämligen nödvändigheten och sättet att vid rättgångar i tryckfrihetsmål genast finna en svarande part.» Utskottet hade också yttrat, att förbättringar vid följande riksdag kunna göras. »Äfven af detta yttrande följer: 1:o att beslutet om förbättringarna i TF skall vid nuvarande riksdag fattas; 2:o att förbättringar i utskottets förslag kunna nu göras och antagas, antingen de göras af stånden, deras KU, någon enskild riksdagsman eller af konungen.» Beträffande RF § 56 sökte han dessutom göra gällande, att med *allmänna frågor*, som där omtalas, framför allt menades grundlagsfrågor. Lika lättvindigt sökte han komma ifrån den svårighet, som RF § 81 beredde genom sitt stadgande, att en kunglig proposition skulle hvila till nästa riksdag, i det han påstod, att denna paragraf endast gällde, då den kungliga propositionen innehölle föreslagna »förändringar»

— här vore endast fråga om »modifikationer» af tvenne redan vid förra riksdagen väckta frågor. »Man kan väl ej», sade han, »förneka konungen den rättighet, som hvarje enskild riksdagsman äger, att äfven för sin del vid en förut väckt fråga före afgörandet göra anmärkningar eller föreslå ändringar.»¹⁾

På motsidan uppträdde först *herr H. Blomstedt* med hemställan, att den ändring i grundlagen, som i förra KU blifvit beredd, ofördröjligen måtte af RSt afgöras, men att »alla öfriga anmärkningar öfver grundlagen, som äro eller under denna riksdag blifva gjorda, må af närvarande KU ytterligare beredas och vid nästa påföljande riksdag kunna afgöras enligt konstitutionens 81 §:s föreskrift.»²⁾ För att emellertid genast kunna sätta en gräns för missbruken föreslog han, med tanke på »den i England nu antagna vana att suspendera den s. k. habeascorpusakten», att ständerna skulle genom en adress öfverlämna åt K. M:t en suspensionsrätt intill nästa riksdag — han tog således sin tillflykt till en annan olaglighet. *Grejve Fr. B. v. Schwerin*, som för öfrigt ej berörde frågans konstitutionella sida och städse visade förkärlek för engelska mönster, såg äfven gärna, att riksdagen lämnade regeringen en sådan rätt. Han hade intet emot, att regeringen fick all den makt, som fordrades för att kunna afvända vådor från samhället, men såg intet skäl, hvarför regeringens ombud, hofkansleren, skulle vara beskyddare af hvarje enskild man, som möjligen förnärmats. Såsom varnande exempel anförde han hofkanslersämbetets inspektion öfver bokpressen efter 1800 års riksdag, som hade till följd »alla de ädlare växters aftynande och död, hvilka ifrån 1792 till 1796 blifvit vande vid vårt klimat». Att ställa nationens andliga odling under en enskild mans förmynderskap ansåg han ovärdigt RSt, men detta skulle bli följden af hofkanslerens rätt att inställa dagblad, då han finner dem vara förnärmande för personlig rätt eller af fortfarande smädlig egenskap. *Herr L. D. Heijkenskiöld* ansåg ordningen hafva fordrat, »att utskottet efter 56 §:s i RF föreskrift till RSt sär-

¹⁾ Ehuru Trompeten såsom tolkare af grundlagarna ingalunda intog någon högre nivå än herr Reuter-crona, blef denne illa åtgången. Så yttras i Trompeten N:o 81 och 82 (17 juli): »Egentligt försök till systematisk vederläggning af herr Reuter-cronas anföranden skulle så mycket mer anses otjänligt och öfverflödigt, som de, bland andra förtjänster, jämväl hafva den att vederlägga sig själfva».

²⁾ När det gällde att bedöma, hvilka frågor voro grundlagsenligt beredda, visade han dock ej samma klarsynthet. Så ansåg han förslaget om jury, »såsom öfverlagdt af förra KU», nu kunna afgöras. Jfr om denna fråga Alin, Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812 s. 215.

skildt inkommit med ett i anledning af de i riksstånden gjorda anmärkningar ytterligare granskadt förslag till ändring i TF, och att utskottet till följd af 81 § uti särskildt afgifvet utlåtande med klart framställda skäl antingen af- eller tillstyrkt ofvannämnda K. M:ts nåd. proposition». Då ett gillande af förslaget skulle innebära en öfverträdelse af RF § 81, som bjuder, att *RSt icke under någon förövändning må förr än vid nästa riksdag till bifall upptaga konungens propositioner, som röra ändringar i grundlagarna*, hemställde han om återremiss jämte anmodan till utskottet att inkomma med ett bestämdt och från utskottets vid sistlidne riksdag afgifna förslag till förändringar i tryckfrihetslagen skildt utlåtande öfver K. M:ts proposition rörande tryckfriheten. Med ännu större grundlighet synade *herr P. Lagerhjelm* förslaget i sömmarna ur den konstitutionella synpunkten. »Riksens ständer», yttrade han, »hafva väl ännu icke stadgat det sätt, hvarpå 56 § af RF bör till grundlagsfrågors afgörande användas, men bristen af ett sådant stadgande kan, åtminstone efter min öfvertygelse, icke leda till den slutföljd, att de anmärkningar vid grundlagen, som vid företagande af en hvilande fråga om ändring däruti göras, skola därigenom, att de vid ett sådant tillfälle framföras, erhålla egenskapen af lagligen beredda frågor; tvärtom bör hvarje annan anmärkning än den, som bestämdt är ställd emot KU:s hvilande förslag, anses såsom innefattande *en ny fråga*, hvilken i stöd af RF:s 81 § bör behandlas, och detta gäller så mycket mer i afseende på K. M:ts nåd. proposition, som samma 81 § af RF innehåller följande ord: tillstyrker utskottet hvad konungen föreslagit, hvile frågan till nästa riksdag». Då KU:s förslag i strid mot föreskrifter i RF innehölle flera i det förra betänkandet icke upptagna frågor utan att särskildt angifva dem, ansåg han det ej utan grundlagens kränkande till alla delar kunna bifallas. Han uppvisade sedan i detalj, hvilka ändringar föreslagits först vid denna riksdag.¹⁾

Frih. Jakob Cederström tillade till herr Lagerhjelms anmärkningar, i hvilka alla han instämde, »att talmanseden och 45 § af RO, jämförd med 81 § RF, utvisa, att landtmarskalk eller talemän ej kunna något annat föreslå, än hvad som fordras till verkställighet af hvad grundlagarne, riddarhusordningen eller ståndens ordningar och beslut föreskrifva». Han protesterade mot »all proposition till bifall å betänkandet, intill dess de nya frågorna, som enligt 81 § RF skola hvilas

¹⁾ Misstaget i afseende på 1 § 6 mom. är anmärkt af Alin, anf. arb. s. 215 noten, liksom tryckfelet Ad 1,789, där det står »3 § mom. 4» i stället för »2 § mom. 4».

till nästa riksdag, blifvit skilda från de redan beredda, hvilka nu lagligen kunna afgöras.»¹⁾

I detta ögonblick ingrep den siste talaren i frågan, *frih. G. af Wetterstedt*. Han upptog endast till besvarande anmärkningar mot vissa delar af förslaget, som angingo hofkanslerens ställning, samt gaf ytterligare motiv för tillkomsten af den kungl. propositionen. Han slutade med följande ord: »Mine herrar! Europas närvarande ställning kan ej undfalla att lifligen verka på hvarje redligt tänkande medborgare. Glömmom därför ej den stora kris, som för våra ögon beredes, och den tid, hvaruti vi lefva! Fästom vår blick på den ädle furste, som vid vår vördade konungs sida vetat genom sin kraft och sitt anseende aflägsna farorna från våra bygder och förskaffa oss den aktning af främmande nationer, som dem vanmäktigt endast af våra lagar skulle bibringas. Påminnom oss, att denne furste har uppväxt i frihetens sköte, den han så manligen försvarat, att han ej vill lägga några band på svenska folket, men att han allvarligen vill frälsa det från inre och yttre skakningar. Om han, ledd af sådana grundsatser, ej mer ser sig behöfva den rättighet honom gifves, är jag öfvertygad, att han skall blifva den förste att den återlämna, och då han det gör, skall han hafva vunnit målet för sin ära och för sekler grundat Sveriges själfbestånd och trygghet. Men om dessförinnan försynen skulle straffa vårt fädernesland med det hårdaste af alla slag, det, hvars möjlighet af mitt hjärta förnekas, om vårt nuvarande enda stöd och den säkraste borgen för våra förhoppningar blefve oss undanryckt²⁾, så vädjar jag

¹⁾ I protesten instämde Heijkenskiöld, Spaldencreutz, Lagerhjem och greve P. Kalling — Enligt uppgift af De la Gardie (journalen s. 34) blef kronprinsen så uppbragt öfver Cederströms uppträdande, att han tänkte afskeda honom som adjutant. Det stannade dock vid blotta tanken. Att kronprinsen visserligen var hetsig, när det gällde tryckfrihetsfrågan, men äfven kunde förstå en motståndare, visar Silfverstolpes bref till Järta af den 26 okt. 1812, i hvilket han skrifer bl. a.: »I Wetterstedts sällskap exponerade jag mig en gång halfannan timme för hans vrede; det rörde tryckfriheten; ingendera vunno något på den andra i saken, men estimen ökades på bägge sidor, och en ganska redlig och noble förlikning följde några veckor efter, så redlig, att jag fritt feck tala sanning till justifikation för ett par strängt kolonierade personer (J. Cederström?) allt i Wetterstedts närvaro, som jag med flit anmodat äfven för att intimare lära känna *honom*, och som höll profvet.»

²⁾ Alin, Sättet för tryckfrihetslagens antagande 1812 s. 219 f., tolkar dessa ord såsom ett hot, att den nyvalde tronföljaren, om frågan ej ginge igenom, skulle lämna den plats han mottagit. Den meningen torde dock dessa ord ingalunda hafva. Ingen fara förelåg för att kronprinsen skulle *afgå*, men väl för att han skulle falla. (Jfr ofvan s. 82 f.). Därmed öfverensstämmer, att Karl Johan lär ha förklarar »dyna-

till eder alla, mine herrar, om i ej lika med mig ären öfvertygade, att en inskränkt och (eller?) oinskränkt tryckfrihet skall då blifva ett svagt värn för Sverige, och att den dom, som ödet då skulle fälla öfver vår framtida själfständighet, är med oberäkneliga hotande utsikter förbunden.»

Talet hälsades med bifallsrop från flera håll i salen.¹⁾ Öfverläggningen förklarades därefter afslutad. Landtmarskalken förklarade sig icke berättigad att vägra proposition samt motiverade detta därmed, »att 55 § RO tillåter landtmarskalken att vägra proposition, men endast i det fall, då han skulle finna en väckt fråga bokstafveligen strida emot grundlagarnes lydelse; att pröfningen däraf således honom och ingen annan tillhör; att KU vid sista riksdag väl ansett 56 § af RF och däruti föreskrifna sätt för behandlandet af utskottens betänkanden i allmänhet icke vara lämpeligt uti konstitutionsfrågor och därför föreslagit ett nytt behandlingssätt särskildt för dem, men att detta nya behandlingssätt redan af präste- och bondestånden vid denna riksdag blifvit ogilladt, med tillägg af det senare, att det ansåge 56 § af RF och 44 § af RO så tillräckligen bestämma alla frågors behandling och afgörande, som höra till utskott, att ståndet icke funnit skäl antaga en mera utvidgad gräns för KU». Sedan landtmarskalkens proposition på bifall till de fyra första paragraferna mötts med starka ja och nej, följde ännu ett replikskifte mellan frih. J. Cederström och landtmarskalken. Den förre yttrade: »Det är med förundran jag hört herr landtmarskalkens explikation af vissa §§ ur grundlagarna. Det är alldeles tydligt, att 56 § icke rör annat än de allmänna frågor, som i RSt:s plena väckas, och att 81 § därifrån skiljer grundlagsfrågor, som endast i KU få väckas. Jag trodde icke att i en så klar sak inom

stiförändringen omöjlig att uppehålla, om ej kapon lades på tidningspressen»; se Biogr. lexikon XX s. 225. Under sådana förhållanden torde ifrågavarande ord endast innehålla en antydning om kronprinsens prekära ställning. Jfr den kungl. propositionens tal om att »bereda vägen till tronen» för kronprinsen. Hvarken i eller utom riksdagsprotokollen har förf. påträffat något bevis för att Wetterstedts ord vid tillfället uppfattats såsom ett hot. I »Några anteckningar från våra ständsriksdagar 1809—1865» af —lm, I, 16, talas om förespeglingar vid riksdagen, att om ej det kungl. förslaget bifölles, »den nye tronföljaren såge sig nödsakad att draga sig tillbaka». Förmodligen är citatet liksom de öfriga på samma sida fritt konstrueradt af författaren.

¹⁾ På förslag af grefve G. Löwenhjelm, särskildt med hänsyn till »peroraisonen, hvilken borde vara af den största verkan på allmänhetens sinnen», beslöt adeln anmoda frih. af Wetterstedt att låta särskildt trycka sitt anförande, en ära som denne två gånger förgäfvades undanbad sig; Ad I, 836 f.

ett riksstånd träffa advokatyr». ¹⁾ Landtmarskalken förklarade ånyo, att han ej ansåge sig tillständigt att följa andra föreskrifter, än RF § 56 och RO § 44 lämna. Frågan afgjordes genom votering, då 122 röster afgåfvos för bifall till förslaget fyra första paragrafer och 42 för återremiss med anmodan till utskottet att skilja nya frågor från de i förra KU:s betänkande föreslagna. ²⁾

Frih. L. A. Mannerheim reserverade sig genast, enär han fann det fattade beslutet strida mot sitt begrepp »om en rätt tillämpning af den i grundlagen stadgade och öfver lagstiftaren satte princip för förändringar i grundlagen». Häri förenade sig herrar *L. Heijken-skiöld*, *G. A. Brakel*, *L. J. Dalman* och *frih. Jakob Cederström*. *Rektor G. A. Silfverstolpe* anförde till protokollet: »Jag har under hela öfverläggningen iakttagit tystnad för att ej försöka ett motstånd, som jag

¹⁾ Vid justeringen af beslutet den 3 juli (Ad 2,6 ff) väckte grefve E. Ruuth fråga om ansvar å *frih. Cederström* för detta uttryck, som han uppfattat såsom riktadt mot landtmarskalken. Grefve J. De la Gardie förklarade sig ha haft samma uppfattning, men sedan orden förändrats i protokollet, ville han, att frågan skulle förfalla. (I sin journal skyr han ej att nedskrifva, s. 35, att C—m med sin gode vän riddarhussekreteraren »så förfuskat protokollet», att meningen blifvit en annan.) Sedan sekreterarens bestämda förklaring, att protokollet ej ändrats, blifvit styrkt från annat håll, och landtmarskalken sagt sig ej ha uppmärksammat C—ms ord samt ej känna sig förolämpad af protokollets, lät adeln frågan förfalla (»Jag var där-öfver ledsen, Ruuthen ännu mera», heter det därom så betecknande i De la Gardies journal). *Cederström* hade emellertid tagit sig anledning att ytterligare utveckla sin ståndpunkt, hvarpå grefve A. G. Mörner tog utskottet i försvar. Om detta försvars värde se *Alin*, anf. arb. s. 218 not 1.

²⁾ *Alin*, anf. arb. s. 220, anser, att hotet med kronprinsens afgång »utan tvifvel utöfvade ett väsentligt inflytande på frågans utgång». Redan af det ofvan (s. 96 not 2) sagda framgår, att denna slutsats torde kunna sättas i fråga. Äfven antaget, att orden vid tillfället uppfattats såsom ett hot, synes slutsatsen ingalunda oantastlig. Många omständigheter tala nämligen för att hotet i sådant fall till sina öfriga fel äfven måste räkna det, att ha varit fullkomligt onödigt. Därom vittnar det sätt, hvarpå man i allmänhet vid denna riksdag handskades med grundlagen, liksom den stora majoriteten, som är större än vid andra viktiga voteringar, medan minoriteten understiger den vanliga. (I passevolansfrågan 86 mot 54, ifråga om finansplanen 71 mot 49). Diskussionen tyder på en allmän åsikt om behovet af inskränkningar, och motståndet mot indragningsmakten måste röna det starkaste inflytande af löftet om dess återlämnande. Att för öfrigt i denna fråga liksom i alla andra tillmötesgåendet mot den »i frihetens sköte» uppväxte kronprinsen tagit sig uttryck, det är alldeles säkert (Jfr diskussionen i borgareståndet). Ett antagande af att adeln handlat af skrämselför ett ovärdigt hot skulle vara att misskänna riksdagens allra vackraste drag, dess uppoffrande hängifvenhet för den man, som ensam ansågs kunna ägga fosterlandet.

ansett vanmäktigt. Nu sedan den rådande viljan stadgat beslutet, anhåller jag att enligt 53 § RO och 42 § Riddarhusordningen till protokollet få göra min reservation, att jag ej till alla delar i detta beslut kan instämma. Jag vill uppriktigt förklara, att jag däri *ej befarar något vådligt för själva tryckfriheten.* Hade föreskrifterna blifvit stadgade i enlighet med de föreskrifna formerna, skulle jag varit bland de första att till dem samtycka. Blott däri hade jag ej kunnat instämma att, om denna lagen blifver allmänt antagen, och det 8 mom. af § 4 gilladt, det verkligen nu mera finnes ett tillfälle, då en svensk man kandömas utan hvad lagen hittills ansett för laga dom och rannsaking. Nu, sedan denna möjlighet är för handen, måtte allenast den önskan tillåtas mig, att den nu antagna lag länge må blifva tillämpad af den hjälte, som genom sin kärlek för Sverige och sitt nit för rättvisa och sanning ensam förmår bereda vår självständighet, bibehålla det allmänna lugnet och skydda personlig säkerhet, mer än lagens vanskelige bokstaf.» Herr A. G. Silfverstolpe instämde i frih. Mannerheims och herr G. A. Silfverstolpes reservationer. Ingen af dessa hade deltagit i diskussionen.¹⁾

Då prästeståndet redan den 9 juni intagit sin ställning i fråga om förslagens laglighet, vidrördes naturligtvis denna sida af saken alls icke under behandlingen den 26 juni.²⁾ Förslaget genomgicks punkt för punkt, hvarvid några förändringar beslötos³⁾, »och skulle de öfriga respektive *riksstånden* igenom protokollsutrdag vördsamt och vänligen *inbjudas att om förberörda ändringar sig med prästeståndet förena.*»⁴⁾ På det att ändringarna ej måtte hindra beslutets expedition, beslöt emellertid prästeståndet⁵⁾, »som ansett all återremiss till KU af detta förut återförvista ärende vara stridande emot grundlagen», att för-

¹⁾ Vid justeringen den 3 juli tillkom ytterligare en reservant, herr J. Zengerlein.

²⁾ Pr 1,386 ff.

³⁾ Så beslöt, på yrkande af bl. a. biskop Rosenstein, för bevarande af anonymiteten, att författarens svar för vittnena å namnsedeln skulle utgå ur § 1 mom. 6. Förgäfves invände biskop Faxé, att då ingen invändning förut gjorts däremot, det, som nu anmärktes, blefve »en ny motion, hvilken till nästa riksdag kommer att hvila». Ståndet nöjde sig ej heller med böter såsom straff för gäckeri af allmän gudstjänst etc., utan beslöt tillägg af orden »eller fängelse efter brottets svårare beskaffenhet». Vidare ansåg ståndet, att indragningsmakten enligt § 4 mom. 8 i första rummet borde gälla gent emot dagblad eller periodisk skrift, »anstötlig mot den rena evangeliska läran».

⁴⁾ Ståndet fortgick således oförtrutet i sitt åsidosättande af grundlagen.

⁵⁾ Det skedde följande dag, den 27 juni; Pr 1,436 f.

klara, »att dessa ståndets anmärkningar blifvit af ståndet de öfriga resp. stånden meddelte för att vid expeditionen iakttagas, i händelse medstånden, hvilket prästeståndet skulle önskat, därtill accederade, samt att i annan händelse, och om sådant icke skedde, vore ståndets tanka icke att därigenom hindra antagandet utaf förslaget, utan att i så fatta omständigheter samma anmärkningar må blifva såsom nu väckta motioner till nästa riksdag hvilande.»

I borgareståndet¹⁾ fördes oppositionens talan af *juveleraren Holmer*, som särdeles klart och rakt på sak utvecklade samma konstitutionella betänkligheter mot förslagets antagande, som yttrats hos adeln.²⁾ Försvaret på denna punkt sköttes af *assessor Arosenius*³⁾, biträdd af v. talmannen, lagman Sandberg. Arosenius anförde bl. a., att de af utskottet förändrade ställena i tryckfrihetslagen vore desamma, hvarom fråga vid förra riksdagen väckts, och att ändringarna tillkommit på den grund, att nuvarande riksdag ogillat de vid den förra föreslagna ändringarna och fordrat förbättradt förslag. »Om detta», fortsatte han, »nu skulle hvila till nästa riksdag och af då blifvande ständer till äfventyrs åter ogillas och annorlunda lydande förändringar åstundas, så måste frågan äfven då på nytt uppskjutas, hvilket kunde så fortgå in infinitum, och dessa längesedan anmärkte och erkände felaktigheter i tryckfrihetslagen således aldrig blifva afhjälpte.» För öfrigt gillade han indragningsmakten i dess föreslagna utsträckning endast af förtroende till regeringens »liberalité», och »den upplysning och oväld, som utmärker och alltid bör utmärka den person, som bekläder det viktiga hofkanslersämbetet.» Han trodde ock, »att, om i en aflägsen framtid en regering skulle uppstå, som kunde missbruka dessa koncessioner, skulle densamma lika så litet då göra sig samvete af att våldföra själfva lagen». *Lagman Sandberg* instämde⁴⁾ och tillade för sin del, att han i tvenne stånds remisser funnit en bestämd föreskrift för utskottets åtgärd. *Borgmästaren Ullberg* var emot indragningsmaktens användning i sådana fall, då dagblad innehölle personliga förnärmelser eller vore af fortfarande smädlig beskaffenhet.

¹⁾ Bg 1,541 ff.

²⁾ Hans utredning af hvilka frågor som voro nya stämmer dock icke fullkomligt med Lagerhjelm.

³⁾ Det nit, han betygade sig äga för grundlagens helgd, kan ej betvivlas, om också bevisföringen här visar sig högst egendomlig.

⁴⁾ Senare dessutom borgm. Nensén, kommerserådet Nordlindh och lagman Rönqvist. Äfven lagman Landberg önskade rent bifall.

Ehuru han ansåg, att ifrågavarande § 4 mom. 8 bort behandlas enligt RF § 81, tillstyrkte han dock, »i anseende till tidens skick och därpå föranledde omständigheter, sådan suspense af denna §, att ifrågavarande moment må såsom gällande på fem år till efterlefnad nu antagas». ¹⁾

Borgmästaren Örnberg ansåg oförenligt med grundlagen att definitivt antaga de förändringar, K. M:t äskat, och för att å ena sidan tillmötesgå K. M:t samt »fullgöra tidens och omständigheternas kraf», men å andra sidan bevara grundlagens helgd hade han tänkt sig ett provisoriskt antagande »igenom en suspension intill nästa riksdag af de ifrågavarande, till missbruk och vådor ledande stadganden i tryckfrihetslagen». Till sist yttrade han: »Men som enligt ordalydelsen uti K. M:ts nyssnämnda nåd. proposition, K. M:ts enda afsikt och bemödande härmed är, att genom oordningars undanrödjande och ett återställt samhällssick *bereda vägen till tronen för H. K. H. kronprinsen*, och jag anser alla betänkligheter böra vika för ett så högonskligt ändamål, bifaller jag utan all vidare anmärkning höglofl. KU:s nu upplästa betänkande.» ²⁾ Ungefär samma ståndpunkt intog äfven *borgmästaren Norström* — »tidens skick och de hittills försporde missbruk af tryckfriheten» förmådde honom att gå med på förslaget afgörande vid innevarande riksdag. *Borgmästaren Lagergren*, som för öfrigt instämde med v. talmannen och således ansåg förslaget grundlagsenligt, tyckte också, att ståndet genom förslaget antagande borde understödja konungens bemödande att »*bereda vägen till tronen* för den store och ädle furste, som nådigt åtagit sig att en gång blifva denna nations ledare, och hvars höga person och dråpeliga egenskaper kräfva af hvarje svensk en alldeles oinskränkt kärlek, vördnad och undergifvenhet». — Ståndet gillade på framställd proposition utskottets betänkande till alla delar och utan votering. En enda reservant anmälde sig, herr Holmer.

Vid frågans föredragning i bondeståndet ³⁾ s. d. yrkade *Johan Olsson Longberg*, att den ytterligare måtte få hvila, hvaruti *Benkt Niclasson* (Boh. l.) instämde under tillägg, »att i sådan fråga vore nyttigt att erfara de öfriga ståndens tänkesätt». *Anders Andersson*, (Österg. l.) yrkade bifall till betänkandet liksom v. talmannen *Jon Jonsson*, hvilken ej ansåg de andra ståndens beslut böra verka på bon-

¹⁾ Grossh. Malm och Willeke instämde med borgm. Ullberg.

²⁾ Härmed förenade sig handl. Stabeck och borgm. Uddenberg.

³⁾ Bd 550 ff.

deståndets, då tryckfriheten ej upphäfdes utan endast fördes inom billiga gränser. Häruti instämde några, men *Anders Danielsson* (Älfsb. l.) hemställde, att frågan måtte få hvila, då flera ledamöter begärt det. »De torde behöfva någon mera tid för att stadga sitt omdöme», sade han. Då ansågo några, att man borde genom votering utröna, om saken skulle hvila eller genast afgöras! Nu ingrep emellertid sekreteraren¹⁾ och efter honom talmannen, och Longberg förmåddes att återtaga sitt uppskofsyrkande dock under ett uttryckligt förbehåll, att propositionen uppsattes i enlighet med det memorial, han där-efter föredrog. Då detta befanns innehålla en hemställan, att förslaget skulle antagas endast på fem år, röntes det genast opposition, bl. a. af v. talmannen och Anders Danielsson. Slutet blef, att frågan uppskötts till nästa plenum. Då förslaget följande dag åter föredrogs, bifölls det²⁾ på yrkande af bland andra Longberg enhälligt med de af prästeståndet vidtagna ändringarna och tilläggen. Vid justeringen af protokollet, den 29 juni³⁾, upplästes emellertid protokollsutdrag af den 27 juni från prästeståndet med dess förklaring öfver ståndets

¹⁾ Då uppträdet är så betecknande för den roll, sekreteraren ännu spelade inom ståndet, må här anföras protokollets ord: »Sekreteraren yttrade, att det emot flere ledamöters förenade begäran och tydeliga stadgandet i 49 § RO visserligen icke kunde betagas dem att få vidare betänketid, men då bondeståndet under hela detta riksmöte städse täflat med och stundom föregått de andra stånden i underdånig vördnad och tillförsikt till deras öfverhet; så vore det sekreteraren icke likgiltigt, utan en verklig smärta, att då han med säkerhet vet, att denna sak i alla de tre öfriga stånden i dag förekommer, och att det med regeringens önskan är enligt, att då finna bondeståndet stå tillbaka och såmedelst göra det fördelaktiga omdöme hos H. K. H. kronprinsen vacklande, som bondeståndet genom dess redlighet och trohet förvärfvat och ståndet visserligen genom några få ledamöters infall orättvist torde äfventyra; hvarföre sekreteraren på det ömmaste bad Longberg och hans medhållare att afstå ifrån ett påstående, som mera än man föreställde sig kunde hafva obehaglig påföljd. Detta understöddes på det kraftigaste af talmannen, med hjärtelig önskan, att ståndet icke genom uppskof af ett så angeläget ärende måtte ådraga sig höga vederbörandes missnöje.»

²⁾ Bd 581 ff. Styrkan af det motstånd, som här förefanns, äfvensom motiven därtill och till det slutligen enhälliga bifallet undandraga sig hvarje bestämdt omdöme genom bristen på uppgifter därom både i protokollet och annorstädes. Hvad Schinkels Minnen (6, 180) ha att förmåla ur »den hemliga riksdagskrönikan» tål åtminstone den modifikation, att talet om Anders Danielssons »frisinnade motstånd» ej har något stöd af protokollet i bondeståndet. Hans tal om att reservera sig (Bd 554) kan endast afse försöket att hindra en lagenlig begäran om ytterligare bordläggning. Om denna begäran återtog, hade han intet däremot.

³⁾ Bd 593 f.

beslut i frågan af den 26 juni, och med anledning däraf¹⁾ ändrade bondeståndet sitt beslut till ett rent bifall. Därmed hade således de fyra första paragraferna af den föreslagna nya TF vunnit alla ståndens bifall.

Förslaget rörande TF § 5 ledde endast inom borgare- och prästestånden till diskussion.²⁾ Mot jury anfördes i borgareståndet bl. a., att det skulle möta svårigheter att i en aflägsen landsort finna tillräckligt många ojäfviga personer med erforderliga egenskaper, att juryn t. o. m. ej kunde betraktas såsom laglig domstol³⁾ och således stode i strid med RF § 86, samt att föreskriften om en pluralitet af två tredjedelar af rösterna för ett beslut skulle medföra, att »icke den moraliska öfvertygelsen, utan graden af den fysiska styrkan att utvärda sessionens längd skulle komma att utgöra grunden för nämndens yttrande.⁴⁾» Vid omröstningen förkastade borgareståndet alternativt med jury med 20 röster, som voro för bibehållande af det hittills vanliga rättegångssättet, mot 19, som röstade för jury. I prästeståndet ogillades jury utan votering, sedan man där hufvudsakligen anmärkt, att juryn saknade ansvarsskyldighet, ej instämde med rikets rättegångsordning, betoge konungen högsta domsrätten samt vore både överkställbar å flera orter samt onödig.

Då ärendet föredrogs hos adeln⁵⁾, förelåg redan protokollutdrag från borgareståndet rörande dess beslut i frågan, hvarför grefve A. G. Mörner erinrade om att ett bifall till den föreslagna juryn ej skulle medföra dess antagande, sedan ett stånd afslagit densamma. Han föreslog i stället, att alternativet med jury skulle af ridd. och adeln förklaras hvilande till nästa riksdag och det andra, som innefattade

¹⁾ Prästeståndets här uttryckta tanke, att dess anmärkningar vid förslaget, för så vidt de ej vunne medståndens bifall, skulle hvila såsom nu väckta motioner till nästa riksdag, förklarades af bondeståndet vara efter grundlagen »tillräckligen verkande», såsom prästeståndets »enskilda förbehåll». Då prästeståndets bägge beslut i frågan, af den 26 och 27 juni, föredrogs hos adeln (Ad 2,20 ff.), yttrade grefve A. G. Mörner, att om prästeståndet fordrade en förändring i det af de öfriga stånden fattade beslut öfver tryckfrihetslagen, så »vore sådant ett prejudikat så vådligt», att han ej kunde tillstyrka bifall. På hans hemställan godkände emellertid adeln, att anmärkningarna fingo hvila till nästa riksdag. Häri instämde borgare- och bondestånden; Bg 2,623; Bd 656.

²⁾ Bg 1,553 ff; Pr 1,415 ff.

³⁾ Häremot invände Arosenius: »Hvilken domstol kan väl sägas vara laglig, om ej den, som af konung och ständer gemensamt etableras?»

⁴⁾ Denna senare anmärkning gjordes af Arosenius, som för öfrigt ansåg en jury lämplig.

⁵⁾ Ad 1,834 f.

jämknings i det dittills stadgade rättegångssättet, antagas. Detta bifölls enhälligt. Följande dag, den 27 juni, ogillade äfven bondeståndet alternativet med jury och antog det andra.¹⁾

Dagen för konungens sanktion²⁾ af beslutet blef den 16 juli, hvilket datum den nya tryckfrihetsförordningen således fick.³⁾

»På sådant sätt», säger Alin, »kom 1812 års tryckfrihetsförordning till stånd: i strid mot grundlagen och utan nödig pröfning. . . . Bland de nyheter den innehöll var stadgandet om indragningsmakten det, som låg regeringen närmast om hjärtat. Det är känt, huru tillvaron och tillämpningen af detta stadgande bidrogo att förbittra den senare delen af Karl Johans lif. Det är ock känt, att indragningsmakten framkallade grofva och fördärflika missbruk af tryckfrihetslagen, som fortforo äfven sedan denna makt afskaffats och ända till den dag i dag är trotsat alla försök till deras utrotande.»⁴⁾ Man kan äfven tillägga, att bittert hämnade sig också detta inkonstitutionella framskjutande i tid och otid af regentens, d. v. s. här kronprinsens, person.⁵⁾ Det skapade hos rådgifvarne en vana att söka skydd bakom regenten, som måste förringa deras ansvarskänsla, och att därur

¹⁾ Tryckfrihetsfrågan var härmed utagerad inom stånden, men ej inom KU, som från enskild motionär, lagman Johan Mannerstam, mottog ett memorial af den 13 juli, som föreslog den förändring i tryckfrihetslagens form, att denna lag med utslutande af de reglementariska föreskriftrna ej skulle innehålla annat än en närmare utveckling af de i § 86 RF upptagna grundsätserna och deras tillämpning. KU meddelade motionären sitt afslag den 4 augusti; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 572 ff. G. af Wetterstedt hade ungefär samma åsikt som Mannerstam; se Ad 1,535.

²⁾ Se Riksdagstidningar s. 134 ff. I sitt af L. v. Engeström upplästa tal vid detta tillfälle undanröjde K. M:t den farhågan, att hofkanslaren egenmäktigt skulle kunna uppskjuta utfärdandet af de för utgifningen af dagblad och periodiska skrifter i TF 1 § 4 mom. föreskrifna bevisen, i det K. M:t underrättade riksdagen, att hofkanslaren genom ett särskildt stadgande blifvit anbefalld att afgifva bevisen inom 14 dagar i hufvudstaden och inom 6 veckor i landsorten.

³⁾ Vid justeringen af ExU:s förslag till 2 § af riksdagsbeslutet (om antagandet af TF) upptäckte vaksamma ögon i präste- och borgarestånden, att utskottet utslutit, att förändringarna föranledts äfven af i stånden gjorda anmärkningar. Då dr. Agrell framhållit, att dessa ord kunde gifva anledning till en tanke, att bland dessa anmärkningar torde finnas sådana, som först vid denna riksdag väckts och således bort hvilat till nästa riksdag, gillade emellertid prästeståndet ExU:s förslag (Pr 2,153 f.). Borgareståndet inbjöd likväl (Bg 2,796) medstånden till förening om rättelse, och en sådan beslöts då äfven af dem; Ad 2,414 f; Pr 2,226 f; Bd 841.

⁴⁾ Alin, anf. arb. s. 226.

⁵⁾ Hans Järta hade varnat därför; se bref till G. af Wetterstedt den 12 april 1812.

en gång måste framgå en opposition, riktad direkt mot regentens person, det skulle konung Karl Johan också noggsamt få erfara.¹⁾

Tryckfrihetsfrågan blef den sista grundlagsfråga, som riksdagen upptog till behandling. Detta berodde hufvudsakligast på nödvändigheten att snart få ett slut på riksdagen, hvilken nödvändighet naturligtvis bäst insågs af regeringen²⁾ och till slut också framkallade en kraftig påtryckning från dess sida. Riksdagsarbetet hade visserligen i allmänhet bedrifvits med allvar och nit, men erkännas må, att det dock fortgick med ett lugn och en långsamhet beträffande en och annan fråga³⁾, som skulle väcka häpnad, om man ej visste, att den politiska situationens hela allvar ingalunda stod fullt klart för ständerna. En mängd obetydliga ärenden hade dragits fram ⁴⁾, som kun-

¹⁾ Om det intryck, som nyheten om TF:s antagande och beskaffenhet gjorde, berättar Stockholms Postens utgivare, Lenngren, i bref till G. F. Wirsén af Stockholm den 2 juli 1812: »Redan förliden måndag hade vi här med resande underrättelse om resultatet däraf. Denna nyhet var ej angenäm för en hop svärmare. De, som alldeles icke kunna förmå att lämna sitt bifall till förändringen, äro Grevesmöhlen och Deleen, hvilka protestera strängt mot beslutet. I allmänhet resonerar man likväl beskedligt om saken, och de flesta finna, att inskränkning var nödvändig.» — Grevesmöhlens missnöje afspeglar sig i sista numret af Trompeten (N:o 95 o. 96 den 8 aug. 1812), som börjar med följande ord: »Nu tror jag det är bäst att vi sluta, sade Gyllenpatriot i vårt gårdagsplenium; ty om nya TF är så beskaffad, som man säger, så är hemliga meningens otvifvelaktigt, att ingenting bör skrivas och tryckas.» Emellertid innebar ju TF:s antagande åtminstone en triumf för Trompetens metod att tolka grundlagen; jfr ofvan s. 2 not 1.

²⁾ Att riksdagens långvarighet vida öfversteg hvad regeringen väntat, synes bl. a. däraf, att konungen, då ärkebiskopen anmält ett den 27 maj timadt dödsfall inom prästeståndet, förklarade, att ett nyval efter den aflidne vore öfverflödigt, enär riksdagen borde förmodas vara slut, innan en annan riksdagsman hunne väljas och infinna sig i Örebro; se Pr 1,150.

³⁾ Se t. ex. Bg 2,632, där det uppgifves, att en afdelning af BvU ej haft sammanträde på 28 dagar. Detta var sant. BvU:s beredning för den allmänna bevilningen hade intet sammanträde 8 juni—8 juli; se BvU:s handlingar; Vol. 3.

⁴⁾ Ännu fanns intet hinder för enskilda motionärer att vid urtima riksdagar draga fram hvilket ärende som helst. En motion väcktes emellertid i prästeståndet af biskop Tingstadius (Pr 1,42 f), att under närvarande riksdag med undantag af grundlagsfrågor inga andra motioner finge göras än sådana »som af K. M:ts nådiga propositioner eller under riksdagen inträffade händelser omedelbarligen föranledas eller eljest anses vara af högsta nödvändighet». Denna motion bordlades, men försvann sedan spårlöst. Emellertid väcktes frågan på tal i KU af lagman Sandberg (den 28 juli), som från handläggning vid urtima riksdagar ville utesluta allt utom K. M:ts propositioner. KU fann emellertid ej för godt att göra någon skillnad mellan urtima riksdagar och lagtima, men beslöt att tillstyrka, det motionstiden minskades från två månader till en; se KU:s mem. o. öfr. exp. s. 462 ff.

nat sparas för lugnare tider, medan det däremot drog allt mera ut på tiden med afgörandet af flera viktiga frågor, särskildt de finansiella. Detta måste bereda regeringen bekymmer. Därtill kom, att ej ens en opposition, så sansad och saklig, så undfallande och maktlös som den, hvilken visat sig nu på enskilda håll, af kronprinsen kunde fördragas med jämnmod.¹⁾ Han skydde också icke, såsom Hans Järta fruktat²⁾, »att någon gång gifva fart åt sitt humör»³⁾, med risk att mot sig personligen skapa »en ovilja lika öfverdrifven som den första föreställningen af hans öfvermänskliga fullkomlighet». Ännu betänkligare var, att en af konungens rådgifvare på kronprinsens uttryckliga befallning under hotelser sökte påverka valmän därhän, att de skulle åläggas sina representanter ett mera passande uppförande.⁴⁾

¹⁾ Jfr hans ord till Trolle-Wachtmeister vid ett senare tillfälle: »Opposition c'est conspiration»; se Trolle-Wachtmeisters Minnen 2,108.

²⁾ Se Järtas bref till Wetterstedt; Vinberg, anf. arb. Bil. N:o 1.

³⁾ Jfr hans tilltänkta behandling af frih. Jakob Cederström, s. 96 not 1 här ofvan. Vid ett samkväm på prins Oskars födelseag riktade kronprinsen förebråelser till biskop Rosenstein i en stor krets af personer; se Suchtelens berättelse till Romansow; Ahnfelt: Två krönte rivaler 2,89 f. »Torra sanningar sades åt högvördiga fadern», säger De la Gardie, som också redogör för händelsen; se journalen s. 36.

⁴⁾ Se L. v. Engeströms bref af den 20 juni 1812 till landshöfdingen grefve Rosen. Brevet, som finnes tryckt i Engeströms Minnen 2,197, men äfven här torde försvara sin plats, lyder: »Jag har den äran skriva N. N. detta bref till på h. k. höghets uttryckliga nådiga befallning, till hvilken följande ord lades: att hr grefven kunde anse detsamma såsom vore det af högbemälte herre själf dikteradt. — Vid denna riksdag, så utmärkt för välvilja hos den stora allmänheten, finnes ett föga talrikt, men mycket verksamt parti, endast sysselsatt att motarbete allt hvad regeringen framställt nyttigt och syftande åt fäderneslandets väl. Då detta parti icke ser sig i stånd att kunna utföra sina planer mot det vid riksdagen nu rådande berömliga tänkesätt, försöker det att lägga alla möjliga hinder i vägen för ärendenas skyndsamma gång och såmedelst, Gud vet till hvad ändamål eller i hvad förväntan, åstadkomma en tidsutdräkt, ganska oangenäm för dem, som en längre tid skola betala sina riksdagsmäns underhåll, men i synnerhet högst skadlig för fäderneslandets intresse. — I ofvannämnda anhang befinna sig Göteborgs riksdagsmän, och främst bland dem herr kommerserådet Santesson, hvilken, långt ifrån att ångra den förlägenhet, hvori han satt riket genom sitt överkställbara bevillningssystem, smickrar sin egenkärlek med hoppet att ännu en gång drifva igenom något, som snart behöfver göras om. N. N. vet, att det anseende Sverige äger hos utrikes makter och således allt hvad vi kunna vänta af dem, är grundadt på de stora tankar de hafva om kronprinsens person. N. N. känner h. k. h:s verksamma nit för fäderneslandets väl. Hvar svensk är honom därför underdånig tacksamhet skyldig, men Göteborgs innevånare hafva ännu särskilda skäl att vara h. k. h. i underdånighet tillgifna. De böra icke glömma allt hvad som blifvit gjordt till försvar af deras handel, och att densamma till största

Slutligen riktade regeringen genom talmännen en kraftig anmaning till riksdagen om större skyndsamhet vid ärendenas handläggning. Ständens talmän och ordförandena i utskotten voro söndagen den 5 juli sammankallade inför konungen, som i närvaro af kronprinsen¹⁾, statsråden och statssekreterarne riktade till dem en uppmaning, särskildt med hänsyn till de yttre förhållandena, att söka få riksdagsarbetet utfördt till den lagenliga terminens slut (25 juli). Kronprinsen spelade emellertid hufvudrollen vid sammankomsten, och hans tal är för honom karaktäristiskt på mer än ett sätt. Det visar, att för hans lifliga inbillning riksdagen redan tedde sig i ett hart när revolutionärt skimmer af partiväsen, intriger och med hvarje dag växande tvedräkt. Upptagande det af konungen anförda motivet, framhöll han, hurusom nästan hela Europa vore inveckladt i krig, och huru följderna häraf voro oberäkneliga, samt uppmanade, också han, till endräkt och skyndsamhet vid ärendenas behandling. Fördenskull

delen är skuld till det krigstillstånd, hvarmed Sverige nu hotas. — H. k. h. hade således icke förmodat att finna denna stads riksdagsmän i opposition mot sig, ännu mindre att de skulle drifva densamma till den grad, som herr Santesson tillåter sig. Detta är en otacksamhet, hvilken så mycket mera kostar på h. k. h., som den är alldeles oväntad. Det vore till önskandes, att dess hemmavarande ålade honom ett med dess skyldighet och förmodligen med deras önskan mera passande uppförande. — Att låta svenska handeln känna tyngden af några oroligas obetänksamma uppförande, vore för hårdt; men kan regeringen icke genom välgärningar tillvinna sig en viss stads förtroende och tillgifvenhet, så bör den dock icke tvifla att vara lyckligare med andra angränsande städer, som endast behöfva uppmuntran och understöd för att stiga åtminstone till samma höjd. H. k. h. vill, att N. N. meddelar detta brefvet åt vederbörande, icke såsom kommet från mig eller någon annan ämbetsman, utan genom enskild brevväxling.» — På detta i så många hänseenden märkliga bref svarade grefve Rosen den 24 juni: »Jag har gjort hvad jag kunnat för att få herr Santesson på de tankar man här nere önskar, att han skulle hafva, och som äfven öfverensstämmer med H. K. H:s åstundan. Få se, om det verkar något. Jag tviflar därpå, ty herr S., som till karaktären är envis och egenkär, tror jag knappt låter böja sig af sina kommittenter, ja näppeligen af någon människa. Därjämte utan att yttra mig om dess moraliska principer, vågar jag hysa den öfvertygelsen, att hans oppositionsanda icke härrör ifrån någon annan orsak än en sårad egenkärlek för det hans bevilningssystem blifver kullkastadt; äfvensom jag får äran heligt försäkra nu som förr, att visserligen icke Santesson hämtar härifrån någre materialier till sin obetänksamhet; 1:o är han alldeles icke afhållen; 2:o fortfarer tonen att vara så för regeringen, som man någonsin kan önska. Han får i denna vecka bref af den man, som mest verkar på honom, af sådant innehåll, som sig bör.» Se bref till L. v. Engeström 1812.

¹⁾ Sammankomsten lär ha tillkommit på hans inrådan; se Schinkels Minnen 6, 180.

borde man mindre fästa sig vid formerna än vid nödvändighetens fordringar.¹⁾

Talmännen och ordförandena betygade sin beredvillighet att efterkomma dessa önskningsar, så långt föreskrifna former det medgäfvos²⁾, och stånden visade sedan på flera sätt, att de voro ense med sina talmän i att tillmötesgå regeringens önskningsar. Ett utslag däraf var, att bondeståndet den 16 juli beslöt³⁾, att alla från de föregående riksdagarna uppskjutna grundlagsfrågor, som ej redan vid riksdagen upptagits, skulle blifva hvilande till nästa riksdag. Häri instämde också öfriga stånd, och konungens sanktion på beslutet gafs den 11 augusti.⁴⁾ Detta hade emellertid ej hindrat regeringen att till RSt inlämna viktiga förslag till ändringar i RF, hvilka sedan behandlades af KU, men naturligtvis förklarades hvilande till nästa riksdag. Då regeringens förslag utom afhjälpande af verkliga brister i RF äfven tydligt nog afsågo att öka konungens makt, särskildt genom en ansenlig ökning af antalet förtroendeämbetsmän, torde man däruti kunna se den förkrympta resten af de planer, som förehafts till »vinnande af mera styrka för styrelsen» redan vid innevarande riksdag.⁵⁾

* * *

¹⁾ Ad 2,69 f; Pr 2,11 ff; Bg 2,624 f; Bd 619 ff. En del af kronprinsens tal, som De la Gardie upptecknat, är i öfversättning tryckt i Schinkels Minnen 6,180 f.

²⁾ De af De la Gardie återgifna svaren äro af intresse. Så skall han själf ha yttrat, att han aldrig vid någon riksdag sett sakerna behandlas med mer endräkt och snabbhet, »men att olyckligtvis de af grundlagarna föreskrifna formerna ofta hindrade oss följa vår böjelse att i samma sammanträde, då frågorna blifvit lästa, antaga dem». Sist talade A. G. Mörner, »hvilken som fosterfar till konstitution, ifrigare antog sig försvaret af dess förträfflighet, talte ifrigt för formerna, hvarå kronprinsen, som nogsammt märkte, att han kanske gått för långt i den vägen, svarade: Ce n'est pas mon idée d'abattre les formes; elles sont souvent le boulevard de la liberté, mais il y en a qui font un mal évident, qui vous empêchent de faire le bien, d'obtenir l'utile; je suis loin de l'idée de Mirabeau qui dit qu'il vaut mieux que le monde périsse qu'un principe; je crois qu'alors comme un bon jardinier, il faut retrancher ce qui nuit pour faire passer l'utile.» Se De la Gardies journal s. 38 f.

³⁾ Bd 752.

⁴⁾ Bg 2,796 f o. 913 f; Pr 2,185 f; Ad 2,416 ff; Borgarståndet hade sökt undantaga två frågor, men KU gjorde en förfrågan (Bih 3,2052 f), om ej stånden ville ena sig om att uppskjuta alla grundlagsfrågor, hvartill då äfven borgarståndet gaf sitt bifall; K. M:ts sanktion se Ad 2,683 f.

⁵⁾ Se Bih 4,2405 ff. och KU:s mem. o. öfr. exp. s. 485 ff. Med afseende på K. M:ts förslag intog KU denna gång en fullt själfständig hållning. Den ende, som yttrade sig i frågan, innan den förklarades hvilande, var frih. af Wetterstedt, förslaget kontrassegnant, som »för egen räkning» till protokollet yttrade några betänkligheter mot bibehållandet af senare momentet i RF § 38; Ad 2,733 ff.

Lösningen af de stora riksdagsfrågorna vittnar så tydligt om den sällsporda och fruktbarande endräkt, hvarmed riksdagsarbetet bedrefs, att man måste beteckna kronprinsens tal om tvedräkt, partiväsen och intriger såsom utslag af en alltför högt uppdrifven miss-tänksamhet eller en härsklustnad, som vill betrakta en lojal opposition som ett subordinationsbrott. Men endräkten hade framförallt sin rot i en stark känsla af statens kraf för ögonblicket, och man märker lätt, hurusom i frågor, där detta kraf framträdde mindre skarpt, de stridiga intressena äfven nu kunde taga sig tydligt uttryck.

Ständsstriden vid 1809 års riksdag hade med möda blifvit söfd för tillfället och kvarlefde ännu som ett farligt arf. När bondeståndet 1809 förmåddes att underteckna RF, så skedde det först efter löfte af K. M:t om medling vid frågorna om jämkning af privilegier och skyldigheter och under förvissning om full rätt att vid nästa riksdag ånyo upptaga dessa frågor och få dem afgjorda. Det är emellertid en stor skillnad i det sätt, hvarpå dessa frågor drogos fram 1809 och 1812. Vid det förra tillfället ställdes uppfyllandet af bondeståndets anspråk upp som villkor för detta stånds samarbete med de öfriga till upprätthållande af statens existens, vid det senare åtog sig bondeståndet först den ökade försvarsbördan jämte de andra och kräfde sedan jämlikhet i rättigheter och skyldigheter som belöning. Det var också med en viss förhoppning, att »den inbördes välvilja, som utmärker detta riksmöte», skulle kunna utrota fröet till oenighet stånden emellan, som Anders Danielsson den 28 maj¹⁾ föreslog tillsättandet af ett särskildt utskott af tre ledamöter från hvarje stånd för att behandla »allt det, som riksständen emellan ännu är tvistigt». Ståndet lät äfven på hans förslag uppsätta en skrifvelse²⁾ till K. M:t med anhållan om bemedling.

Bondeståndets begäran om ett särskildt utskott bifölls³⁾, om också med en viss motvilja hos adeln och prästeståndet, och dessa stånd insatte i utskottet några af sina bästa krafter.⁴⁾ Sedan utskottet vid första sammanträdet, den 10 juni, framställt den fordran, att bon-

¹⁾ Bd 307 ff. Privilegiefrågan var väckt redan den 12 maj (Bd 154 ff), men ståndet beslöt då endast att utse deputerade, en för hvarje län, att öfverlägga därom.

²⁾ Bd 310 ff. Talmannen, som framlämnat denna skrifvelse, meddelade ståndet den 1 juni, att K. M:t lofvat bidraga till ett rättvist slut på dessa frågor.

³⁾ Ad 1,428 f och 471 ff; Pr 1,225 ff; Bg 1,305. I prästeståndet sökte professor Forssell göra gällande, att Anders Danielssons motion stred mot grundlagen, att den hörde till KU:s befattning och ej kunde afgöras vid innevarande riksdag.

⁴⁾ Se utskottslistan, Bil N:o 1.

deståndet skulle uppgifva, hvilka tvistiga frågor som åsyftades, affattade detta stånd sina önskemål i tio punkter.¹⁾ — De brännbara frågorna behandlades i särskilda utskottet ej utan starka slitningar, som särskildt kommo till synes mellan präste- och bondeståndens medlemmar. Vid afgörandet inom utskottet stodo bondeståndets ledamöter nästan ständigt ensamma om sin mening. Endast i fråga om utsträckt handelsfrihet för landtmännen förenade sig adelns ledamöter med bondeståndets.²⁾ Särskilda utskottet afslutade sitt utlåtande³⁾ med ett gendrifvande af det i bondeståndet framkomna påståendet, att RF § 114 aldrig af ståndet godkänts, i det utskottet påpekade, att bondeståndet själf i april 1810 sökt stöd i denna paragraf för sitt beslut, att ändringar i författningarna om gårdfarihandeln vore en rubbning i ståndets fri- och rättigheter. Bondeståndet var naturligtvis ej belåtet med utgången, och då man stod nära riksdagens slut, beslöt ståndet att låta hela frågan hvila till nästa riksdag och »vördsamt och vänligen» inbjuda medstånden att instämma. Präste- och borgarestånden instämde också, men adeln biföll utskottets betänkande⁴⁾, sedan J. De la Gardie yttrat sin förundran öfver bondeståndets handlingssätt samt betonat vådorna af uppskof.

Frågan om gårdfarihandeln hade äfven tagits upp vid 1812 års riksdag genom motioner i borgarståndet, riktade dels mot den handelsfrihet, som innehades af sju omkring Borås liggande härad, dels mot den rätt att resa omkring i landet med sina varor, som tillkom

¹⁾ Bd 428 ff. Flera enskilda motioner i bondeståndet remitterades äfven till detta utskott, däribland några, som redan behandlats af annat utskott, men som särskilda utskottet ändock ålades af RSt att behandla. Förgäfvos afvisade utskottet en motion af rådman Kjellander (Bg 1,466 f) om lika skyldighet för alla tomtägare, oberoende af stånd, att deltaga i kostnaden för ombyggnad eller reparation af prästboställen och skolbyggnader (Se mem. Bih 4,2494 ff). Utskottets mem. i detta ämne bifölls utom i prästeståndet, som redan sökt hindra remissen och nu ej ville taga någon befattning med utlåtandet, såsom hvarken tillkommet eller sammanfattadt på ett med RO och RF förenligt sätt; Ad 2,705 f; Pr 2, 460 ff; Bg 2,1075; Bd 935.

²⁾ En dylik fråga (Bd 316 f) hade beredts af LU och EkU (Bih 2,1201 ff), och dessas utlåtande hade bifallits af adeln och bondeståndet (Ad 2,174; Bd 662 f). Men borgareståndet afslög detsamma såsom »en koncession i ståndets privilegier» (Bg 2,712 ff). Prästeståndet uppsköt afgörandet, tills särskilda utskottet inkommit med sitt utlåtande, och ställde sig, när detta skett, på borgareståndets sida (Pr 2,441 ff) liksom vid 1809—10 års riksdag.

³⁾ Bih 4,2497 ff. Utlåtandet är dat. den 9 augusti.

⁴⁾ Bd 933 ff.; Bg 2,1072 ff; Pr 2,462 f; Ad 2,701 ff.

handlandena i Borås och Ulricehamn.¹⁾ Motionerna framkallade gensagor både i borgare- och bondestånden.²⁾ EkU ansåg sig ej heller mot RF §§ 90 och 114 kunna tillstyrka någon rubbning i dessa städers och härads på privilegier grundade handelsfrihet, men föreslog en starkare kontroll mot missbruk i afseende på gårdfarihandeln.³⁾ Betänkandet bifölls af tre stånd, och borgareståndets beslut om återremiss blef således utan betydelse.⁴⁾

En tvist om ståndsprivilegier uppstod äfven under behandlingen af frågan om salpeterstillverkningen i riket. Motioner i detta ämne hade väckts⁵⁾, som åsyftade dels att upplifva denna förfallna näringsgren, dels att bereda jordbrukaren en lättnad genom allas lika deltagande i kostnaden för den salpeter, som RSt åtagit sig att lämna kronan. Under frågans behandling i EkU höjdes visserligen röster för att städerna ej mot sina och borgerskapets privilegier skulle kunna åläggas detta onus⁶⁾, men utskottet omfattade likväl principen af allas lika skyldighet⁷⁾, och dess betänkande vann äfven borgareståndets bifall.⁸⁾ Då de öfriga stånden återremitterat betänkandet och EkU med bibehållande af grundprincipen i det första betänkandet endast omredigerat förslaget om tillverkningen⁹⁾, antogs detta nya betänkande af alla stånd utom borgareståndet¹⁰⁾, som vidblef sitt förra beslut. ExU:s skrifvelseförslag, grundadt på tre stånds beslut, godkändes emellertid ej af borgareståndet¹¹⁾, som förklarade sig väl stå fast vid sitt bifall till det första betänkandet, men anse detta bifall såsom en koncession i ståndets privilegier. Borgareståndet beslöt att

¹⁾ Bg 1,401 ff och 1,437 ff.

²⁾ Bg 1,467 ff och 1,469; Bd 568 ff och 574 ff. Anders Danielsson gick särskildt skarpt till rätta med uttalandena i borgareståndet samt sade sig alltid hafva yrkat och alltid skola yrka en allmän näringsfrihet.

³⁾ Bih 3,1834 ff; se ock polemiken mot Anders Danielsson Bih 3,1838 ff.

⁴⁾ Ad 2,392; Pr 2,228; Bd 808 f; Bg 2,856 ff och 2,918; Skr Bih 4,2403 f. En inskränkning, hvarom man så mycket lättare enades, gällde tillåtelsen för tatare att stryka omkring på marknader (Bd 393 f; EkU:s betänkande Bih 2,829 ff; Skr Bih 2,943 ff) Likaså inskränktes näringsidkares rätt att besöka frimarknader (Bg 1,478 f; EkU:s betänkande Bih 2,1186 ff; Skr Bih 2,1533 f)

⁵⁾ Ad 1,273 ff; Bd 347 ff.

⁶⁾ Bih 2,1477 f.

⁷⁾ EkU:s betänkande, Bih 3,1820 ff.

⁸⁾ Bg 2,798 ff.

⁹⁾ Bih 3,2219 ff.

¹⁰⁾ Ad 2,435 f; Pr 2,295; Bd 878 ff; Bg 2,1019 f.

¹¹⁾ Bg 2,1081 f.

anmoda ExU att uppsätta skrifvelsen i enlighet härmed samt inbjuda medstånden att därom förena sig. Detta afslogs af adeln och bondeståndet, men prästeståndet frånträdde sitt beslut i de delar, som af borgareståndet ansetts såsom privilegiesak.¹⁾ Förgäfves sökte nu ExU förmå borgareståndet att medgifva expedition mot villkor, att en reservation af ståndet intoges däri.²⁾ Borgareståndet samtyckte desto mindre, som det nu fått prästeståndet på sin sida.³⁾ Under sådana omständigheter fann bondeståndet ingen annan utväg⁴⁾, än att allt hvad dittills åtgjorts åt ämnet utan särskildt yttrande öfverlämnades till K. M:t. På grund af frågans vikt beslöt emellertid adeln att frångå sitt beslut och i likhet med borgareståndet antaga EkU:s första betänkande.⁵⁾ Skrifvelse kunde nu ändtligen expedieras, gillad af alla stånd.⁶⁾

Äfven prästeståndet fann sig en gång, beträffande en punkt i förslaget till bevillningsförordning, föranlätet att söka skydd bakom sina privilegier, på ett sätt, som väckte en viss misstämning.⁷⁾

Härmed äro alla de fall nämnda, då fara för slitningar mellan stånden på grund af stridiga ståndsintressen förekom. Att ej ens dessa ömtåliga frågor förmådde skapa någon nämnvärd söndring, utgör ett kraftigt vittnesbörd om den starka nationella samling, som är riksdagens förnämsta ära.

* * *

¹⁾ Bd 952 f; Ad 2,757; Pr 2,473; Prästeståndet hade en gång förut gjort borgareståndet en dylik tjänst; se därom Bih 4,2518.

²⁾ ExU hade gjort förfrågan hos adeln (Ad 2,762), hur det skulle förhålla sig, om ett stånd förenade sig med borgareståndet, eller om tre stånd komme att stå emot borgareståndet. Landtmarskalken svarade, »att den förra kusus icke borde förväntas, och att i den senare syntes borgareståndet kunna få sin tanke särskildt som en underdånig önskan uttryckt».

³⁾ Bg 2,1109 f.

⁴⁾ Bd 958 f.

⁵⁾ Ad 2,778 ff. Grefve A. G. Mörner kritiserade här både talet om privilegier och det »vådliga prejudikat», som låg i prästeståndets ändring af dess första beslut, och adeln fäste det villkor vid sitt beslut, att i protokollet skulle anmärkas, att ämnet ej ansågs som en privilegiefråga, och att prästeståndets beslut förefallit adeln oväntadt.

⁶⁾ Bih 4,2687 ff. Bondeståndet hade dock beslutat att genom allmänna besvär anhålla, att K. M:t måtte bestämma skyldigheten att utgöra salpeter enligt EkU:s senare bet.; Bd 965 f.

⁷⁾ Pr 2,260 ff och 388 ff; Ad 2,641 f och 686 ff.

Under hela riksdagens förlopp pågick arbetet på det finansiella området. Man hade här också en ytterst svår och vansklig uppgift. Missväxten 1811 hade framkallat uppdrifna pris på spannmål och nödvändiggjort en ökad spannmålsimport.¹⁾ Handeln stördes detta år till den grad af kaperier, att därigenom öfver 50 fartyg gingo för-lorade.²⁾ Importen, som 1808 öfverstigit exporten med nära 2½ mil-lioner rdr och de två följande åren med ännu större belopp, hade vis-serligen 1811 varit mindre än exporten, men öfverskottet af exporten hade, såsom K. M:t klagat, blifvit till fullo medtaget för betalning af luredrejade varor, som tillskyndat staten en dubbel förlust.³⁾ Genom sillfiskets afstannande hade en viktig exportartikel försvunnit. I bergslagen rådde nöd. Häröfver hade klagats redan 1808 och vid de två följande riksdagarna, och med anledning däraf hade K. M:ts och bergskollegiets kungörelse af den 17 juli 1810 beviljat en viss lindring i villkoren för belåning af metallvaror i riksbanken samt rätt att un-der iakttagande af vissa föreskrifter nedlägga smidet. Bergsbruket räknades emellertid för landets viktigaste näringsgren näst åkerbru-ket, och dess tillbakagång var så mycket farligare, som stångjärnsex-porten lämnade nästan den enda reella tillgången för betalningen af de nödiga importvarorna.⁴⁾ Vanda vid att arbeta under skydd af importförbud eller höga tullar, ledo äfven fabrikerne afbräck vid denna

¹⁾ Införseln af spannmål uppgick 1810 till 242,000 t.r.; 1811 till 325,000 t.r.; 1812 till 382,000 t.r.; se Skogman, Anteckningar om rikets ständers bank 1,157 f.

²⁾ Enligt uppgift af v. Engeström vid statsrådets hemliga sammanträde den 21 febr. 1812.

³⁾ Se K. M:ts skrivelse till hemliga utskottet angående utländska gälden. Kronans andel i öfverskottet af 1811 års tulluppbörd var något öfver 57,000 rdr, d. v. s. det minsta öfverskottet under hela tullarrendetiden och inemot 300,000 rdr mindre än medelbeloppet för de 5 sista åren. Det ansågs hufvudsakligen bero på minskad im-port genom förbudet mot införsel af kolonialvaror; se berättelse af generaltullarrende-societetens fullmäktige i statsrådsprotokoll den 27 maj 1812.

⁴⁾ Dessa uppgifter rörande järnhandteringen äro hämtade ur en skrivelse från järnkontoret, bilagd K. M:ts proposition af den 22 maj 1812 (Bih 1,297 ff) om bi-träde till bergverkens upprätthållande. Däraf ses också, att på grund af tillverkar-nes förlägenhet och kursens stegring järnet sålts till utlandet för 3 à 3 ½ i stället för 6 à 9 rdr Hamb. b:o pr skeppund förut. För tillfället ansågs tillverkningskostnaden uppgå till 7 rdr pr skeppund. Tillverkningen var redan minskad med inemot ¼, och ytterligare inskränkning hotade, om ej kraftigare lånehjälp kunde fås. Detta af-styrktes dock af BU af omtanke för bankens säkerhet och sedelmyntets stadga. BU:s betänkande (Bih 2,928 ff) bifölls i alla stånd (Ad 2,166; Pr 2,51; Bg 2,673 f; Bd 676; Skr Bih 2,1536 f. — Stångjärnsexporten var 1811 320,000 skeppund, 1812 274,000; se Skogman, anf. arb 1,158.

tid genom konkurrensen med den mängd varor, som insmugglades i landet.¹⁾

Till allt detta kom oordningen i landets penningväsen, hvilken grundlagts vid 1809 och 1810 årens riksdag. Den sedelemission utan motsvarande reell fond, som blef en följd af de stora förskotten till staten och den i hög grad ökade diskontrörelsen, framkallade naturligtvis en minskning i pappersmyntets värde i allmänna rörelsen.²⁾ Silfverutväxlingen i banken måste man då inskränka, och 1811 var den så godt som omöjliggjord.³⁾ Utom banko- och riksgäldssedlar cirkulerade äfven s. k. diskontassignationer, d. v. s. anvisningar af de enskilda diskonterna på deras tillgodohafvande i banken, och det sades i riksdagen, att i somliga orter det gångbara myntet förnämligast utgjordes af sådana.⁴⁾ Kursen hade 1810 varit i stadigt stigande. Den var i förhållande till Hamburger banko i maj 70, i juni 80, i december 90 sk. Under 1811 var den en gång uppe i 136 sk, i maj 1812 omkring 90 sk.⁵⁾

Genom pappersmyntets fallande värde uppgjagades priset på alla varor, och däraf fick kronan en obehaglig erfarenhet, särskildt vid anskaffandet af förnödenheter för krigshären, liksom alla penninglöntagare, hvilkas löner förblefvo oförändrade.⁶⁾

Penningställningen gent emot utlandet hade under de sista åren allt mer försämrats. Statens kapitalsskuld till utlandet uppgick den

¹⁾ För fabriksrörelsens upphjälpande utsträcktes nu manufakturdiskontens rätt till erhållande af lån i banken. Summan höjdes från 300,000 rdr till 500,000; Bg 1,407 ff; Bih 2,1348 ff; Ad 2,245; Pr 2,129; Bg 2,806; Bd 742; 800.

²⁾ Banko- och riksgäldssedelstocken var vid 1811 års slut 27,054,000 rdr med ett metalliskt värde af 11,676,000 rdr specie, föga mer än hälften mot åren 1808 och 1809; se Skogman, anf. arb. senare delen 1,40.

³⁾ Se Skogman, anf. arb. senare delen 1,27 f och 1,40 f. Den årliga silfverutväxlingen borde nu ej ha öfverstigit 30,000 rdr, men blef dock 1811 mer än fördubblad. Orsaken låg i rekvisitioner från kronprinsen och kungl. kabinettet samt i utväxling mot s. k. myntattester, d. v. s. intyg om insättning af silfver i Kungl. Myntet, hvarför man i banken fick beloppet i speciemynt. Se prot. den 11 maj i BU:s revisionsfördelning.

⁴⁾ Se t. ex. Bd 647 och Bg 2,638 f. Assignationer å 5,476,000 rdr voro i omlopp den 31 dec. 1811; Skogman II; 1,41.

⁵⁾ Se K. M:t:s Skr till hemliga utskottet om utländska gälden.

⁶⁾ Detta förhållande hade redan vid 1809 och 1810 årens riksdag ansetts påkalla en löneförhöjning af 33 $\frac{1}{3}$ %, och K. M:t fick i uppdrag att verkställa beslutet, så snart tillgång erhöles. Urtima riksdagen 1810 beslöt att påskynda saken. K. M:t meddelade nu 1812 underrättelse om sina åtgärder och föreslog en mera utsträckt löneförhöjning, hvartill RSt också i hufvudsak lämnade bifall; se StU:s betänkande Bih 3,1941 ff och Skr till K. M:t Bih 3,1886 ff.

31 mars 1812 till 9,878, 830 rdr 11 sk 1 rst och förfallna räntor till 1,863,990 rdr 46 sk 2 rst. När statsutskottets instruktion af den 25 mars 1810¹⁾ föreskref 52 sk såsom högsta tillåtna kurs för växelköp, så var detta detsamma som en befälning till riksgäldskontoret att inställa all betalning å den utländska skulden, enär kursen då var uppe i 72 sk.²⁾ I cirkulär till fordringsägarna af den 16 maj 1810 upplyste också fullmäktige i riksgäldskontoret dessa så skonsamt som möjligt om ställningen. Följden blef naturligtvis att prisfall³⁾ å de svenska obligationerna, hvilket erbjöd en utväg att på billiga villkor lätta den utländska skuldbördan. En afsikt att begagna denna utväg lyser också fram ur det tillägg till nämnda instruktion för fullmäktige i riksgäldskontoret, som gjordes vid urtima riksdagen i Örebro 1810⁴⁾, och som medgaf en omsättning af de utländska obligationerna mot riksgäldskontorets i svenskt bankomynt ställda förskrifningar, med reduktion till svenskt mynt efter en kurs af 52 sk. Utländska obligationer hade ock under tiden till den 31 mars 1812 på allt förmanligare villkor inlösts för ej mindre än 515,216 rdr 34 sk 4 rst.⁵⁾ Omsättningen hade emellertid enligt K. M:ts mening den olägenheten, att den motarbetade »den för K. M:t högst angelägna omsorgen att förbättra svenska myntvärdet i förhållande till det utländska»⁶⁾, och

¹⁾ K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden, Bil N:o 6.

²⁾ Se Skogman, anf. arb. senare delen 1,37. RSt hade enligt Skogmans yttrande »försyn att uti reglementet för fullmäktige i riksgäldskontoret införa föreskrifter rörande utländska skulden, utan uppdrogo åt StU att meddela särskild instruktion därom». (Se s. 36.) Då nu denna instruktion kom att faktiskt förhindra all betalning, så förefaller det underligt, att Skogman (Se darsammastädes s. 46 f.) kan anse, att 1809—10 års ständer voro »särdeles sorgfällige om betalningen af räntorna utomlands». Och då han framhåller, hvilken »ädel entusiasme och själförsakelse», som utmärkte deras åtgärder i motsats till 1812 års ständers, så kan därvid anmärkas, att den åtgärd, som 1812 vidtog, år 1810 var helt enkelt otänkbar, då de politiska förutsättningarna därför saknades. Hade dessa ej förefunnits 1812, hade säkerligen 1812 års ständer kostat på sig samma »själförsakelse» att anslå medel till att — icke betala skulderna. Omöjliga att betala voro de vid bägge tillfällena. Efter medelkurs skulle riksgäldskontorets växelremitter kräft 1810 en summa af 1,400,000 rdr, 1811 1,800,000 rdr. År 1812 var ställningen än sämre; se K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden.

³⁾ Här om se nedan s. 141.

⁴⁾ Bil N:o 7 till K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden.

⁵⁾ Se riksdagsprotokollens bilagor, Bih F. Litt. A och Bih 2,997 f. Efter urt. riksdagen 1810 hade man äfven betalt åren 1808 och 1809 i Amsterdam och Genua förfallna lifräntor å 3,240 rdr Hamb. Courant; se Bih 2,997 och 2,1000.

⁶⁾ Se K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden. Fullmäktige

af detta och andra skäl förmåddes fullmäktige i riksgäldskontoret att upphöra med denna inlösen i början af 1812.¹⁾

Den bristande insikt, som var orsaken till de stora finansiella misstagen vid 1809 och 1810 årens riksdagar, hade under de följande åren ej lämnat rum för någon klarare uppfattning af de finansiella frågorna, och därför gick man vid 1812 års riksdag i de gamla hjulspåren. Så anlätades banken som förut, om också med större försiktighet, och en ny flod af riksgäldssedlar spreds ut öfver landet. Trots de bekymmersamma förhållandena fann sig emellertid 1812 års BU »med synnerlig tillfredsställelse» kunna instämma i »den försäkran, som RSt:s deputerade vid 2:ne föregående riksmöten till sine respektive principaler framburit, det, oaktadt meddelte mycket betydande och bankens verkningsskyldighet på någon tid inskränkande biträden, som för det allmännas räddning voro oumgångliga, verkets solidité hvilat på säkra grunder; och att dess förmåga till vidare både allmänna och enskilda understöd icke är långt aflägsnad, då den för gjorde förskott ovillkorligen försäkrade och anordnade successiva ersättning oafbrutit får fortfara.»²⁾ Denna uppfattning delades tydligen äfven af stånden, som godkände betänkandet i dessa delar utan någon diskussion.³⁾ Om man således fann allt väl beställt

i riksgäldskontoret uttryckte dock i sin berättelse till riksdagen motsatta åsikter. De sade sig med fägnad ha sett, att operationen ej haft ofördelaktig verkan på kursen, som tvärtom fallit under den tid obligationerna till betydligare belopp inlösts; se Handlingar, ingifne till StU, Vol 2.

¹⁾ Se nedan s. 130.

²⁾ BU:s berättelse angående bankoverkets tillstånd, Bih 2,1351 ff. BU:s finansfördelning godkände bankofullmäktiges åtgärd att inskränka silfverutväxlingen »under säker öfvertygelse, att någon menlig inverkan på opinionen om verkets solidité af en i så måtto nödtvungen anstalt, under den tid densamma ännu kan finnas oundvikelig, icke bör kunna befaras»; se prot. den 8 maj i BU:s finansfördelning. Att den tillfredsställelse med bankens tillstånd, som framfördes till riksdagen, ändock ej var alldeles oblandad, ses af det reglemente, som nu utfärdades för bankofullmäktige; se Skogman, anf. arb. senare delen 1,42.

³⁾ Frih. J. Cederström, biskop Rosenstein och kommerserådet Santesson gingo dock skarpt till rätta med de sårande uttryck, som BU i sin berättelse användt mot Göta Kanalbolags direktion. Fråga hade uppstått, om bankens representant i direktionen måste vara närvarande, för att direktionen skulle vara fullsutten (Se v. Platens berättelse såsom ordförande i direktionen Bih 2,1359 ff.). Bankofullmäktige hade ansett närvaron af bankens representant nödvändig, och detta gillades af BU, som lämnade åt bankofullmäktige att iakttaga bankens intressen, »i händelse hädanefter några steg af Göta Kanaldirektion skulle vidtagas, stridande emot de för beviljandet af bankens biträde till Göta kanalanläggandet vidhäftade villkor och

med banken, eller kanske rättare i bankens närvarande belägenhet såg ett nödvändigt ondt, för hvilket endast tiden kunde råda bot, så tog sig missnöjet i stället så mycket starkare uttryck i fråga om diskonterna, särskildt hos adeln.¹⁾ Man fann i diskonternas verksamhet en af hufvudorsakerna till försämringen i myntväsendet, och yrkanden gjordes om diskontassignationernas indragning ur rörelsen. De privata aktieägarnes vinst ansågs vara en lika stor förlust för staten²⁾, och talarne voro i allmänhet eniga om, att diskonterna vid oktroyens slut borde indragas. Frih. C. L. Staël v. Holstein påstod, att assignationerna ofta återgingo till diskonterna utan att vara uppvisade till inlösen i banken, hvadan äfven bankens rättmätiga vinst tillföll diskonterna, och han föreslog därför mått och steg mot detta missbruk. Då han önskade, att all diskontering skulle ske genom banken och för dess räkning utan något deltagande däri af enskilda, så ansåg däremot frih. J. Cederström det i hög grad vådligt, om banken skulle befatta sig med en sådan verksamhet.³⁾

BU uttryckte i sitt betänkande ⁴⁾ den förhoppningen, att sedelmyntet inom kort skulle kunna återföras till stadgadt värde⁵⁾, och manade till tålmod. För att undvika eventuell stagnation i penningrörelsen före nästa riksdag genom en nödvändig successiv minskning af rörelsekapitalet, som inom kort tid »öfver all proportion, i ovanlig

förbehåll». BU öfverlämnade äfven till bankofullmäktige att »på tjänligt sätt» förmå direktionen att ej utfärda assignationer på mindre summa än 20 rdr, i likhet med hvad öfriga privata diskonter medgifvit. BU:s betänkande godkändes emellertid af tre stånd — i borgareståndet efter votering — och BU:s svar å adelns återremiss bifölls jämte BU:s första betänkande äfven af adeln. Se Ad 2,254 ff; Pr 2,124 ff; Bg 2,733 ff; Bd 695; Bih 3,1973 ff; Ad 2,395 f. Att BU:s anmärkningar mot Götakanalbolags direktion tagit färg af ordförandens, De la Gardies, antagonism mot v. Platen, är väl säkert, och det blef ju ock en af 1809 års män, Jakob Cederström, som åtog sig försvaret.

¹⁾ Se Ad 1,255 ff; 1,494 ff; 1,498 ff; 1,540 ff; 1,580 ff; Bd 350 f.

²⁾ Frih. Staël v. Holstein kallade diskonterna inrättningar, »hvarigenom en inkomst för staten kan staten afhändas och tillfalla några enskilda personer i samhället».

³⁾ Herr L. J. Dahlman fäste sig i sitt yttrande hufvudsakligen vid nödvändigheten af ett stadgande, att ännu obetalta lån, gifna före 1809 i banko specie, skulle likvideras i jämgodt mynt. Däröfver yttrade sig BU icke.

⁴⁾ Bih 2,978 ff jämte en reservation Bih 2,977 f.

⁵⁾ En i protokollet för den 9 maj hos BU:s finansfördelning intagen kalkyl af protokollsföraren visade den glädjande utsikten, att sedelskulden den 31 dec. 1816 skulle vara minskad till 17,875,344 rdr — den blef faktiskt inemot 5,000,000 rdr större; se Skogman, anf. arb. senare delen 2,174.

väg» ökats, föreslog BU dels, att utlåning måtte medgifvas på vissa rååmnerna samt på salt och torkad säd, dels att afbetalningar på fastighetslånen under 1812 och 1813 måtte få användas till nya fastighetslånen från och med 1814. Vidare föreslogs, att riksdiskonten vid oktrojens slut¹⁾ skulle förvaltas utan privata aktieägares delaktighet i densamma. BU förnekade också, att assignationernas inverkan på penningrörelsen vore densamma som bankosedlarnes, då de förras gångbarhet berodde på hvars och ens behag.

Betänkandet gillades af tre stånd.²⁾ Adeln's återremiss³⁾ grundade sig hufvudsakligen på anmärkningar af herr G. A. Silfverstolpe. Denne ansåg, att bankoförvaltningen framför allt borde sträfva att genom amorteringen af de utgifna sedlarna och genom indragning af förfallna fordringar återföra det rätta förhållandet mellan bankens reella fond och den utelöpande sedelstocken. Banken borde därför ej drifva diskontrörelse utan privata delägares medverkan, ty i detta fall fruktade han bl. a., att diskontrörelsen komme att af RSt öfverdrifvas, så att återställandet af den rätta proportionen mellan den reella fonden och sedelstocken vid hvarje riksdag komme att aflägnas. Bankens uppgift borde ej vara att söka den högsta möjliga vinst och drifva upp räntan, så att den blefve ett »industriverk» eller en inrättning för indirekt beskattning. I stället borde banken låna ut pengar på säker pant och mot så låg ränta, att endast omkostnader och eventuella förluster betäcktes. Genom lån på blott namnsäkerhet skulle enligt Silfverstolpes åsikt bankens kredit rubbas, och han var så mycket mera emot en »vinst- och förluströrelse», som banken alltid i yttersta nöden varit statens tillflykt och borde så förvaltas, att den det kunde förblifva. Gent emot ett yttrande af frih. Staël v. Holstein, att assignationerna alltför mycket ökat sedeistocken, anmärkte frih. af Håkanson, att det vore likgiltigt, om samma summa cirkulerade i assignationer eller i banksedlar. Frih. Staël v. Holstein sade sig då kunna instämma däri, om man blott vore säker på att öfverassignation ej ägde rum.⁴⁾

¹⁾ Riksdiskonten hade, när den inrättades, den 26 augusti 1800, fått oktroj på 15 år. De öfriga diskonternas oktrojer skulle utgå först efter nästa riksdag.

²⁾ Pr 2,18; Bg 2,634 ff; Bd 646 f.

³⁾ Ad 2,82 ff.

⁴⁾ Frih. Staël v. Holstein såg ständigt oredlighet, underslef och orättvisor på alla håll. Hans misstanke om en öfverassignation var närmast riktad mot Göta kanal diskont, som tydligt utpekades. Af Bg 2,638 f. framgår, att Staël v. Holstein ej var ensam om tron på öfverassignation.

BU vidhöll i sitt svar å anmärkningarna¹⁾ sin förra ståndpunkt i afseende på de privata aktieägarnes deltagande i riksdiskonten, och gent emot herr Silfverstolpes åsikter, att banken endast borde låna ut på säker pant utan tanke på vinst, anförde BU, att då ej någon utväg skulle yppa sig »till uppfyllande af 74:de § i 1668 års bankoordning, hvarmedelst till RSt är öfverlämnadt att öfver den gewinst, som Gud af thetta verket förlänandes varder, så disponera, som thet med K. M:ts och fäderneslandsens heder och nytta till publicos usus bäst kan användas.» Adeln biföll²⁾ nu BU:s betänkande.

Såsom nämndt hade K. M:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behof³⁾ inlämnats till StU den 25 april. Till densamma var fogad statskontorets berättelse⁴⁾ angående statsverkets inkomster, utgifter och förvaltning under åren 1810 och 1811. Af denna framgick, att en opåräknad inkomst under år 1810 å 582,452 rdr 11 sk 10 rst kunnat användas till bestridande af årets utgifter, utan att man tog i anspråk den s. k. statsbristsumman, som riksgäldskontoret skolat tillhandahålla. Denna summa, 569,126 rdr 12 sk 7 rst, innestod således i riksgäldskontoret, liksom öfverskottet å nämnda 582,452 rdr i räntekammaren. Med dessa medel och lilla kreditivet hade K. M:t år 1811 kunnat bestrida kostnaderna för rustningarna med anledning af kriget mot England utan att behöfva sammankalla riksdag.⁵⁾

¹⁾ Bih 2,1382 ff.

²⁾ Ad, 2,245 ff. Herr L. J. Dahlman hade vid tillfället ett märkligt anförande, i hvilket han bl. a. yttrade farhågor för att banken, sedan den 1809 en gång väl blifvit ett »riksgäldskontor», äfven allt fortfarande var otrygg »för nya af prejudikatet grundade tillgrepp», och att »realisationen således ännu kan lätt aflägnas och blifva utan devaluation omöjlig». Han ansåg därför ingen tid böra försummas att utreda bankens affärer och framhöll bl. a. nödvändigheten att inskränka »det representativa rörelsekapitalet, som nu alldeles utträngt sin principal.» Gent emot Dahlman, som tycktes anse 1809 års sedelemission som enda orsaken till missförhållandena, invände greve A. G. Mörner, att det ej blott var öfverflödet på pappersmynt, som föranledt kursens och varuprisets höjning, utan att denna höjning äfven orsakades af handelsläget i Europa. Mörner varnade för en alltför hastig indragning af pappersmynt i afsikt att höja dess värde och ansåg den årliga amorteringen af skulden till banken tillräcklig.

³⁾ Bih 1,542 ff.

⁴⁾ Bih 1,560 ff.

⁵⁾ Denna af Järta tillstyrkta åtgärd (se ofvan s. 11 not 6) väckte KU:s synnerliga uppmärksamhet, och förslag väcktes att i KU:s yttrande till RSt låta inflyta ett lofordande omdöme om Järtas handling. Efter en intressant diskussion beslöts emellertid, att detta omdöme skulle stanna i KU:s protokoll; se KU:s mem. o. öfr.

Ehuru 1810 års öfverskott på grund af räkenskapernas sena afslutande först borde godtgöras 1812 års stat och 1811 års öfverskott komma 1813 års stat till godo, hade dröjsmålet med afslutandet af 1811 års stat beredt tillfälle att däri inräkna öfverskottet från 1810 å landt-räntor, tull-, post- och stämpelmedel, eller 570,410 rdr 34 sk 11 rst. Däraf hade en summa af 48,523 rdr 25 sk 5 rst användts af K. M:t till af riksdagen beslutade utgifter, hvartill otillräckliga eller inga anslag lämnats, och således inestodo vid 1811 års slut i riksgäldskontoret 521,887 rdr 9 sk. 6 rst.¹⁾

De ökade anslag å stat, som K. M:t nu kräde för en och annan utgift, hade hufvudsakligen sammanhang med försvaret.²⁾ Ökningen sades bero af »tidens omständigheter, som under en af allmänna ställningen försvårad kommunikation med främmande makter, vid en generad penningrörelse och uppjagade pris på alla förnödenheter, fordra utomordentliga anstalter». StU fann vid sin undersökning af de ordinarie inkomster, hvarmed det ägde att taga befattning, att från år 1812 en ökning af statens inkomster vore att påräkna med 66,042 rdr 11 sk 8 rst. Hvad utgifterna angick, hade StU:s granskning af 1810 och 1811 årens af K. M:t auktoriserade riksstater gifvit vid handen, att dessa äfven i afseende på hufvudtitlarnes specialstater i det närmaste öfverensstämde med de af RSt författade.³⁾ De regleringar, som K. M:t »dess höga rätt likmätigt» vidtagit i en och annan hufvudtitel, hade likväl ej i någon måtto ändrat hufvudtitelns totalsumma. En undersökning af verifikationerna för utbetalningarna hade utskottet ej företagit, emedan en fullständig öfversikt öfver hufvudtitlarnes verkliga utgifter samt uppkomna besparingar ännu ej kunde fås. Utskottet fann en sådan undersökning dess mera ändamålslös, som kammarrätten och RSt:s revisorer komme att taga hand därom. Emellertid föreslog utskottet vissa bestämmelser för påskyndande i framtiden af räkenskapernas afslutning. StU förklarade till sist, att

exp. ss. 256 och 258 ff. Af ett bref från A. G. Silfverstolpe till Järta af den 25 maj 1812 ses, att denna modifikation af beslutet af Järta själf ansågs »som den tillbörliga yttersta gränsen för KU:s åtgärd i frågor af denna beskaffenhet». — Den 22 febr. 1811 uttog K. M:t i riksgäldskontoret 559,507 rdr till krigsrustningar, och senare på året anvädes 22,945:11:10 till samma ändamål; se bilagorna, Bih C.

¹⁾ Jfr ofvan s. 32 not 3. Riksstaterna för 1810 och 1811 se bilagorna, Bih C. och D.

²⁾ De oundgängligaste medlen hade genast beviljats; se ofvan s. 32.

³⁾ Mera betydande ändringar förekommo endast inom tredje hufvudtiteln (försvarsverket).

det för utskottet var »en tillfredsställande plikt» att intyga, »att förvaltningen i det hela blifvit förd med all den besparing i utgifterna, som tid och omständigheter gjort möjlig».

Vid betänkandets föredragning hos adeln¹⁾ den 17 juni gjorde frih. Staël v. Holstein anmärkning på den ofullständighet, som förefanns i redogörelsen för 1810 års räkenskaper genom saknaden af kännedom om föregående års räkenskaper, och han sade sig ha erfarit, att ingen revision anställdes från 1800 års riksdag till 1810. När frågan tre dagar senare åter upptogs²⁾, upplyste StU:s ordförande, grefve C. Mörner, att K. M:t lämnat 1810 och 1811 årens stater till StU:s granskning, enär 1810 års början var den tidpunkt, från hvilken den af 1809 och 1810 årens ständer fastställda statsregleringen gällde. I afseende på revisionen för föregående år upplyste landtmarskalken, att K. M:t befallt statsberedningen att föranstalta om verkställighet af den i RSt:s skrifvelse den 29 mars 1810 begärda revisionen af förvaltningen efter 1800 års riksdag, men att statsberedningen efter framhållande af revisionens stora omfång och däraf föranledda kostnader tillkännagifvit, att inga medel funnes anslagna därtill. Landtmarskalken ställde ock i utsikt vidare underrättelser från K. M:t i frågan. Ehuru frih. Staël v. Holstein kunde säga sig af Mörners yttrande ha fått bestyrkt, att StU själf saknat de för en ordentlig pröfning af räkenskaperna nödiga underrättelserna, och ehuru han äfven — med diverse utflykter utom ämnet — gaf sina åhörare en mera detaljerad kritik af StU:s betänkande, godkände emellertid adeln detta i dess helhet. Då den outtröttlige Staël v. Holstein det oakadt åter rörde upp frågan om en revision, såsom han bekände, af fruktan, att afsikten varit att vinna ansvarsfrihet, därigenom att ingen anmärkning af ständerna skulle göras vid räkenskaperna, ledde detta endast till att adeln förklarade, att StU hade uppfyllt sin skyldighet »vid den granskning detsamma öfver statsverkets förvaltning anställt och till RSt öfverlämnat för åren 1810 och 1811». I öfriga stånd gillades betänkandet utan nämnvärd diskussion³⁾.

På grund af Staël v. Holsteins anmärkning aflät emellertid K. M:t en skrifvelse⁴⁾ till ständerna, i hvilken K. M:t förklarade sig ämna

¹⁾ Ad 1,617 ff.

²⁾ Ad 1,640 ff.

³⁾ Pr 1,318 ff; Bg 1,423 ff; Bd 452.

⁴⁾ Bih 2,988 ff.

utse en kommitté för granskning af räkenskaperna från och med 1800 till och med 1809, om ständerna fortfarande önskade en sådan samt ansloge tillräckliga medel därtill. StU afstyrkte¹⁾ dock nu den af RSt förut föreslagna revisionen »såsom medförande en dryg och onödig kostnad (denna beräknades till 40,000 rdr årligen till nästa riksdag) utan allt slags ändamål för staten och det allmänna». Kostnaden afskräckte emellertid ej frih. Staël v. Holstein²⁾ lika litet som upplysningen, att laglig revision på vanligt sätt skett för alla dessa år utom 1809, men adeln gillade StU:s mening, dock först efter votering, med 61 röster mot 48, som yrkade återremiss.³⁾ Betänkandet godkändes äfven af öfriga stånd.⁴⁾

Frih. Staël v. Holsteins mening vann emellertid i ett afseende beaktande. Sedan stånden vändt sig till StU och BU med begäran om förslag å antalet revisioner före nästa riksdag af stats-, banko- och riksgäldsverken, hade dessa tillstyrkt⁵⁾ revisioner åren 1813 och 1815, men då intet nämndes om revision af statsverkets räkenskaper för 1808 och 1809, erinrade kommerserådet Santesson om nödvändigheten af en sådan, i den ordning, som förut varit föreskrifven, på det att RSt:s revisorer måtte få kännedom om statsverkets tillstånd vid den tid, då RSt:s befattning därmed vidtog⁶⁾ (1810 års början). Borgareståndet beslöt med anledning däraf att gilla utskottens utlåtanden med förbehåll, hvad statsverket beträffade, att före nästa revision däraf 1809 och föregående årens räkenskaper skulle vara afslutade och reviderade, så att revisorerna kunde inhämta balansen vid 1810 års början i skulder, tillgångar och afkortningar.⁷⁾ I detta förbehåll instämde sedan de andra stånden.⁸⁾ Efter förfrågan från ExU⁹⁾ insattes i

¹⁾ Bih 2,1399 ff.

²⁾ Ad 2,209 ff.

³⁾ Stämningen måtte ha varit något orolig vid tillfället. När landtmarskalkens proposition mötts med ja, protesterade frih. Staël v. Holstein och yrkade på revision för 1809. »Ropades, att propositionen vore bifallen, hvarjämte talades något, som ej till protokollet kunde fattas», heter det sedan. Efter nya repliker mellan Staël v. Holstein, af Håkansson och »någon», som anmärkt, att en riksdag ren passerat, vid hvilken ingen revision påyrkats, »talades något konversationsvis». Sen följde ändtligen votering.

⁴⁾ Pr 2,55 f; Bg 2,707 f; Bd 703; Skr till K. M:t Bih 3,1697 f.

⁵⁾ Bih 4,2244 ff och 4,2368 f.

⁶⁾ Bg 2,1008 f.

⁷⁾ Kommerserådet Nordlindh reserverade sig, enär han ansåg, att förbehållet ej kunde tilläggas ståndets beslut, utan borde föranleda återremiss.

⁸⁾ Skr till K. M:t Bih 4,2652 f.

⁹⁾ Ad 2,699; Bg 2,1066 f.

riksdagsbeslutet, att revisionen äfven skulle omfatta kommerskollegiets kassor och allmänna magasinsdirektionens räkenskaper. Beträffande dessa senare hade RSt i skrifvelse till K. M:t af den 17 oktober 1810 förklarar dem ställda under samma revision, som i RO §§ 30 och 68 var föreskrifven för statsverket, och K. M:t hade nu till kännagifvit sitt bifall därtill¹⁾ samt efter en redogörelse för räkenskapernas närvarande skick förklarar sig anse »direktionen hafva med verksamhet nu mera (!) befordrat hvad i denna del densamma ålegat».

Den 10 juni hade StU afgifvit särskilda betänkanden rörande de af K. M:t äskade anslagen under 1:a, 2:a, 3:e och 8:e hufvudtitlarna²⁾ och därvid på det välvilligaste sätt tillmötesgått K. M:ts önsknin- gar.³⁾ Alla dessa betänkanden godkändes ock af stånden utan någon nämnvärd diskussion.⁴⁾

Redan den 8 juli var StU färdigt med sitt förslag till riksstat⁵⁾ för 1812 och följande år. Riksstaten upptog (sk och rst ej upptagna)

¹⁾ K. M:ts Skr till StU den 25 juni 1812, Bih 3,1715 ff. Skrifvelsen utgjorde ett svar på frih. Staël v. Holsteins förfrågan (Ad 1,728 f) angående dessa räkenskaper. K. M:t meddelade ock vidtagna ändringar i afseende på magasininrättningen, delvis i öfverensstämmelse med af RSt framställda önsknin- gar. StU hemställde om tryckning af K. M:ts bref af den 7 nov. 1811 till upplysning om inrättningens förbättrade skick. Betänkandet bifölls i alla stånd; RSt:s Skr Bih 3,1885 f.; Ad 2,319; Pr 2,160; Bg 2,837 f; Bd 777.

²⁾ Bih 1,609 ff.

³⁾ Beträffande ökningarna inom 3:e hufvudtiteln hade K. M:t framhållit, att de begärda anslagen ej räckte till arméns vapenöfningar och anskaffande af förråd åt förstärkningsmanskaper, då det för rikets värn måste uppsättas, samt lämnat åt StU att utfinna nödiga medel därtill, helst utan höjning af bevillningen. StU fann ingen annan utväg än att »öfverskotten på statverkets enskilda såväl ständiga som under namn af bevillning inflytande inkomster tillika med alla besparingar på statens åtta hufvudtitlar, sedan K. M:t däraf inom hvarje titel disponerat, hvad nödigt finnes, äfvensom alla genom dödsfall och befordringar uppkommande besparingar på allmänna indragningsstaten måge öfverflyttas på 9:e hufvudtiteln, och efter det, enligt RSt:s beslut vid lagtima riksdagen, 100,000 rdr däraf årligen blifvit afsatte till understöd för allmänna företag i och för åkerbrukets, handelns och näringarnas befrämjande, öfverskottet till nästa riksdag öfverlämnas till K. M:ts höga disposition till förråds anskaffande för förstärkningsmanskaper» m. m. Beslutet härom innebar ett afsteg från gällande grundsats, att konungen ägde fritt disponera besparingarna till föremål, som tillhörde den hufvudtitel, där besparingen gjorts. Se Alin: Kongl. Maj:ts rätt i fråga om dispositionen af besparingarna från de fasta anslagen inom riksstatens hufvudtitlar, s. 10.

⁴⁾ Ad 1,666 ff; Pr 1,320 ff; Bg 1,425 ff; Bd 452 f; StU:s betänkande Bih 2,1345 ff; Bg 2,708 f; Skr till K. M:t Bih 2,911 ff.

⁵⁾ Bih 2,1250 ff; Bilagorna, Bih I och K.

Statsverkets inkomster:	1812	1810
1. Landträntor m. m.	1,500,468 rdr ¹⁾	1,339,532 rdr
2. Bevilling enligt RF § 60 (ännu obestämd, upptagen lika med 1810)	1,437,349 »	1,437,349 »
3. Brist att fylla genom all- män bevilling	1,354,900 »	569,126 »
	<u>S:a 4,292,718 »</u>	<u>S:a 3,346,011 »</u>

Statsverkets utgifter 1812:

Ökning öfver 1810 års stat å 1:a hufvudtiteln	65,592 rdr
» 2:a »	55,471 »
» 3:e »	647,875 ²⁾ »
» 6:e »	1,333 ³⁾ »
» 8:e »	81,015 ⁴⁾ »
» Allm. indragningsstaten ..	12,599 ⁵⁾ »
	<u>S:a 863,887 »</u>

Med iakttagande af dessa ökningar och öfverflyttning från indragningsstaten till hufvudtitlarna af de löneförbättringar och öfriga ständiga statsutgifter, som till 1811 års slut godtgjorts af besparingar på indragningsstaten, samt omflyttning af några mindre poster å hufvudtitlarna skulle statsverkets utgifter för 1812 och följande år till nästa riksdag utgöra:

¹⁾ Höjningen å 1812 års stat berodde, oberäknadt den ofvan s. 120 nämnda summan af 66,042 rdr, hufvudsakligast af högre beräkning af priset å afrads- och kronotionage spannmål.

²⁾ Hufvudposten tillkom genom uppförande på stat af hela den s. k. defensionssumman, en million rdr, i st. för 600,000 förut. Jfr ofvan s. 31 f. Dessutom orsakades ökningen af stegrade varupris och utgifter, hvartill 1809—10 års riksdag ej anslagit medel.

³⁾ Summan utgjorde ökad anslag till Drottninghuset eller Johannis hospital; se StU:s utlåtande Bih 2,114 ff och RSt:s Skr till K. M:t Bih 3,1690 f.

⁴⁾ Däri ingick anslag till blindas och döfstummas, nu uppfördt på stat efter motion af grefve Brahe, Ad 1,251 f; se StU:s betänkande Bih 1,638 f; RSt:s Skr Bih 2,953.

⁵⁾ Af denna stat utgingo expektanslöner och ackordsersättningar åt pommerska regementenas officerare; motion därom se Ad 1,598 ff; StU:s betänkande Bih 2,1394 ff; RSt:s Skr Bih 3,1691 ff. Dessa officerare skulle jämnställas med de f. d. finska officerarna, hvilka nu fingo sin ackordsersättning rättvisare ordnad; se K. M:t prop. Bih 1,27 ff; StU:s betänkande Bih 1,238 ff; RSt:s Skr Bih 1,356 ff.

1:a	hufvudtiteln (Hof- och slottsstaterna)	574,982	rdr
2:a	(Civil- och landsstaterna)	566,746	»
3:e	» (Försvarsverket)	2,285,273	»
4:e	» (Läroverken)	6,963	»
5:e	» (Fria konsterna)	10,453	»
6:e	» (Milda stiftelser)	19,303	»
7:e	» (Pensionsstaten)	30,290	»
8:e	» (Allmänna och extra utgifter)	449,155	»
	(Indragningsstaten)	327,765	»
9:e	» (Åkerbruk, handel, näringar; nu öppnad)	21,786	»
		S:a 4,292,718	»

Under förutsättning af samma beräkning för bevillningen som 1810 skulle således den s. k. statsbristsumman, som utgick af allmänna bevillningen, ökas med 785,773 rdr utöfver 1810 års.¹⁾ För 1812 tillkommo emellertid dessutom för en gång utgifter å 385,903 rdr, så att hela statsbristsumman steg till 1,740,803 rdr. Då 1812 års bevillningsafgift ännu ej var taxerad och 1811 års ej på långt när influten, samt beloppet förmodligen för dessa år ej komme att öfverstiga 1810 års, som stannade vid ungefär $\frac{3}{4}$ af det afsedda beloppet, väntade StU ej, att riksgäldskontoret skulle kunna biträda med någon betydligare del af denna ansenliga summa. Då vidare 1812 års otillräckliga bevillning under 1813 skulle utgöra riksgäldskontorets egentliga penningtillgång och lika litet medgifva något större förskott å den för statsverket behöfliga summan som 1811 års bevillning under 1812, så tillstyrkte StU, att BvU finge i uppdrag att föreslå medel till fyllande af bristen i det vid 1809 och 1810 årens riksdag bestämda bevillningsbeloppet. Förslaget godkändes i alla stånd.²⁾

Riksgäldskontorets belägenhet hade StU redan vid ingången af juli månad uppvisat för stånden.³⁾ Kontorets utländska skuld öfver

¹⁾ Omkring $\frac{3}{4}$ af summan voro följderna af beslut och författningar, vidtagna af riksdagen 1809 och 1810. Bland utgifterna voro ej upptagna de 720,000 rdr, som banken årligen skulle hafva i ränta och afbetalning å förskott till 1808 och 1809 årens krig, ej heller räntan, 30,000 rdr, å det 1811 i banken lyftade mindre kreditivet. StU ansåg, att den senare summan borde utgå af den till riksgäldskontoret inflytande bevillningen, såsom redan bestämts i afseende å den förra.

²⁾ Ad 2,209; Pr 2,55 f; Bg 2,729; Bd 736. Bondeståndet gjorde förbehåll om afdrag för af ståndet afslagna tillökningar.

³⁾ StU:s berättelse och betänkande angående riksgäldverket, Bih 2,991 ff och bilagorna: Bih F Lit A; Bih G Lit B; Bih H Lit C; Bil D i Bih 2,1002 ff.

tillgångar i utländska myntslag hade den 31 aug. 1810 utgjort (sk och rst ej upptagna) 10,958,207 rdr specie samt inrikes skuld öfver tillgångarna 2,806,031 rdr. Efter denna tidpunkt ökades emellertid summan å den utländska kapitalskulden genom öfverföring på riksgäldskontoret af allmänna magasinsdirektionens skuld (150,400 rdr utom ränta och omkostnader) och pommerska kammarens växelskuld (353,262: 43 rdr Hamb. b:o)¹⁾, och kontoret blef äfven besväradt med nya utbetalningar.²⁾ Trots den försenade uppbörden af allmänna bevilningen³⁾ hade dock riksgäldskontoret kunnat bestrida dessa utgifter genom besparingar på 1809 års bevilning och öfriga fonder, som kontoret saknat tillfälle att använda till betalning af ränta å utrikes gälden, samt genom influtna medel för lån till enskilda personer. Riksgäldskontorets utländska kapitalskuld hade den 31 mars 1812 trots ofvan omtalade öfverföringar ej nämnvärdt ökats, detta naturligtvis en följd af dess partiella förvandling till inhemsk)⁴⁾, men så hade i stället de obetalda räntorna sprungit i höjden.⁵⁾ Under samma tid hade inrikes skulden öfver tillgångarna stigit till rdr 3,014,976: 42: 3, och åtskilliga afskrifningar å fordringar föreslogos dessutom.⁶⁾ StU:s betänkande slutade med förslag om ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret. Det godkändes — i tre stånd utan någon diskussion.⁷⁾

1) Därpå hade dock kontoret ej haft någon utbetalning, utan tvärtom fått sina tillgångar öka med 40,000 rdr, som af statskontoret lämnats såsom ränta därå för 1810 och 1811.

2) Dit hörde de s. k. patriotiska länen, som enligt beslut af riksdagen 1809 och 1810 skulle likvideras af riksgäldskontoret. Obligationer å ett belopp af rdr 241,628: 46: 8 voro utgifna. För dessas likviderande lämnade statskontoret en behållning å dessa lån, rdr 80,433: 25: 3, till riksgäldskontoret. Återstoden skulle skaffas genom permanenta annuitetslån, men enligt urt. riksdagens 1810 beslut kom denna låneform ej till utförande. Riksgäldskontoret fick medel i stället genom insättningar på kontorets 5 % lån, hvarigenom man äfven erhöi ett betydligt öfverskott till betalning af utländska skulder. — Vid urt. riksdagen 1810 anvisades äfven på riksgäldskontoret förskott å rdr 885,767: 30: 10, hvarå kontoret dock återfått rdr 558,445: 17: 3.

3) Af 1810 års bevilning, beräknad till $2\frac{1}{2}$ million rdr, inflöto:

1810	rdr	31,931: 12: 10
1811	»	1,719,862: 20: 6
Till 1812 31/3	»	88,014: 34: 6

Så rdr 1,839,808: 19: 10

Af 1811 års bevilning hade till 31/3 1812 influtit rdr 515,207: 25: 6.

4) Se ofvan s. 115.

5) De obetalda räntorna voro den 31 aug. 1810, rdr 1,063,306: 41: 11 och 1812 den 31 mars rdr 1,863,990: 46: 2.

6) Bih 2,1002, Bil D.

7) Ad 2,74; Pr 2,21 f; Bg 2,629 ff; Bd 695.

Man stod således inför utsikten af en väsentligt ökad bevil-
ning, utan att något uppfyllande af förpliktelseerna gent emot utlandet
kunde äga rum, och regeringen måste dessutom kräfvä nya och tunga
offer i följd af den yttre politiska riktning, hvarpå regeringen slagit in.
Men den folkgunst, som kronprinsen lyckats förvärfva, fick ej sättas
på för hårda prof, och det var, såsom en engelsk diplomat påpekade¹⁾,
mycket tvifvelaktigt, om kronprinsen under några omständigheter skulle
kunna låta förmå sig att vedervåga denna gunst genom någon betyd-
ligare ökning i statsutgifterna, så mycket mera som de stora offren skulle
krävas för en politik, som var i hög grad motbjudande för de flesta
svenskar. Samma nödvändighet, som sedan under kriget mot Napo-
leon förmådde honom att spara sina svenskars blod, har i själfva verket
nu tvungit honom att spara deras penningar. Under sådana förhållan-
den uppstod tanken på en reduktion af rikets utländska gäld. Före-
vändning för en sådan åtgärd fann man i kejsar Napoleons behand-
ling af svenska undersåtar, som ägde fordringar hos franska regeringen.
Före utbrottet af Sveriges krig mot Frankrike 1805 ägde svenska under-
såtar fordringar af franska regeringen till ett belopp af ej mindre än
3,458,648 L., 13 sous 2 den:s tournois, utom därpå upplupna räntor,
som ansågos ungefär lika stora som kapitalet.²⁾ Sedan de svenska
sändebuden förgäfves sökt få i Parisfreden 1810 inryckt en bestämmel-
se om fordringarnas betalning³⁾, utan att man dock från den franska
sidan hade bestridit sakens rättmätighet, öfverraskades de redan två
dagar efter freden af ett tillkännagifvande från den franske utrikes-
ministern, hertigen af Cadore, att »i enlighet med folkrätten» alla re-
klamationer, fordringar eller anspråk gent emot den franska regeringen
af kejsar Napoleon betraktades »såsom helt och hållet och för alltid

¹⁾ Se Thorntons depeesch af den 16 april 1812; Scævola s. 287 ff.

²⁾ Se K. M:ts Skr af den 13 maj till hemliga utskottet om riksgäldskontorets
utländska gäld. Det af franska regeringen med formliga akter verifierade beloppet
uppgick till 2,995,937 L. 2 sous 4 d:s. Om fordringarnas uppkomst m. m. se frih
G. Lagerbjelkes redogörelse för Karl Johan, Schinkels Minnen, Bih 2, 296 ff. Af samma
Bih 2, 153 ses, att den af hert. af Cadore utlofvade noten borde »vara i samma anda
som slutet af artikeln 4 i fredsfördraget mellan Sverige och Danmark.» Här heter
det: »Bevakningen af de ömsesidiga undersåtarnes fordringar, hvilken genom freds-
brottet vid domstolarne blifvit uppskjuten, skall ifrån nämnda ögonblick återtaga
dess obehindrade gång».

³⁾ Huru de svenske underhandlarna förmåddes afstå från denna sin fordran,
ses också af Lagerbjelkes nyssnämnda redogörelse.

dödade genom krigstillståndet».¹⁾ Förklaringen var tydlig nog, den flyttade frågan öfver från rättens område till maktens.²⁾ Med riktig uppfattning därpå såg svenska sändebudet i Paris, frih. G. Lagerbjelke, ingen annan utväg för att få en underhandling i frågan till stånd³⁾, än att man gjorde en antydning om att betalningen af svenska lånen i Genua först och främst skulle utgå af de svenska fordringarna hos franska regeringen. Han antog, att långifvarna i Genua skulle ansätta den franska regeringen och förmå denna att ingripa, hvarefter tiden vore inne att, om ock med uppoffring af räntorna eller kanske ännu en million, få saken ordnad på grund af ömsesidigt intresse.⁴⁾ Senare föreslår frih. Lagerbjelke, att den franska principen skulle användas i fråga om räntorna på Sveriges skulder i Frankrike under de år, kriget varat⁵⁾, men då fullmäktige i riksgäldskontoret i enlighet med sin instruktion⁶⁾ gifvit tillkänna för de genuesiska långifvarna sin villighet att förvandla de resterande räntorna till konsoliderade skulder med löpande räntor⁷⁾, saknade de utländska långifvarna all anledning att

¹⁾ Cadores not af den 8 jan. 1810 är i utdrag (och öfversatt på svenska) bifogad K. M:ts Skr till hemliga utskottet såsom Bil N:o 11. Öfversättning af en afskrift är äfven tryckt i Schinkels Minnen, Bih 2,135 f. Cadores förklaring i denna not, att han flera gånger muntligen yttrat detsamma, som nu officiellt meddelades, bestrides fullständigt af de svenske underhandlarna; se Schinkels Minnen, Bih 2,153.

²⁾ Riktad till en något så när jämnstark makt, skulle Cadores not utan tvifvel genast hafva medfört en tillämpning af reciprocitetsprincipen. För Sverige var då hvarje tanke på något dylikt omöjlig, men därigenom försämrades också dess position i frågan.

³⁾ Se Lagerbjelkes apostille, Paris den 27 april 1810 (Riksarkivet). Bankiren De la Rue beredde sig just då att resa till Sverige för att tillvarataga de genuesiska långifvarnes intressen, hvarför man kunde vända sig direkt till honom.

⁴⁾ Lagerbjelke skrifver i nämnda apostille: »Ce n'est point la justice douteuse, c'est l'inégalité de la puissance et le besoin de la Suède d'être appuyée par la France qui rend la question si délicate».

⁵⁾ Frih. Lagerbjelke till K. M:t den 27 juli 1810; Hist. Handlingar 17,122 ff. Det är nu ej längre fråga endast om det genuesiska lånet utan äfven om lånen i Antwerpen och Holland, hvilket senare nu blifvit förenadt med Frankrike.

⁶⁾ Bil N:o 6 till K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden.

⁷⁾ Lagerbjelke till K. M:t den 31 aug. 1810. Apostille. Hist. Handlingar 17,269 ff. Lagerbjelke var tydligen uppbragt öfver att hans fintliga plan att få underhandlingar i gång blifvit korsad genom fullmäktiges i riksgäldskontoret öfverenskommelse med De la Rue. Af denne tyckas ock de svenske fordringsägarna hafva väntat hjälp i sin sak, men Lagerbjelke visar, hur fruktlösa förhoppningarna vore på honom, en man utan ringaste inflytande. Han lyckades för öfrigt ej i tid utföra sitt uppdrag från riksgäldskontoret att för dess räkning skaffa lån till likviderande af de resterande räntorna. När riksgäldskontorets fullmäktige afgäfvö berättelse till riksdagen 1812,

intressera sig för framgången af de svenska fordringsanspråken, och frih. Lagerbjelke ansåg saken förlorad för alltid.¹⁾ I detta skiek befann sig frågan, då den nyvalde tronföljaren tog den om hand. Den ljusare syn, som denne hade på saken, tog sig bl. a. uttryck i ett löfte om ett förskott af hans egna medel till de svenske fordringsägarna²⁾, och Lagerbjelke kunde nu rapportera³⁾, att kejsaren under ett samtal med kronprinsen visserligen strängt hållit på principen, men tillagt, att en betalning kunde komma i fråga, om också blott som en akt af vänskap. De händelser, som följde efter kronprinsens ankomst till Sverige, gjorde ett upptagande af underhandlingar i frågan så godt som omöjligt, och förutseende en brytning med Frankrike, kunde kronprinsens regenten redan i augusti 1811 häntyda på att förändrade förhållanden kunde gifva tillfälle till »än fördelaktigare operationer till utrikes skuldens inlösen i en framtid», än RSt tänkt sig.⁴⁾ En fransman satt nu vid styret i Sverige, med både vilja och förmåga att tillämpa revolutionära idéer, när de gagnade hans intressen, och det blir därefter ej tal om annat än att skydda de svenske fordringsägarnes anspråk genom repressalier utan någon inskränkning på bekostnad af franske hade visserligen underrättelse ingått från honom, att lånet vore kompletteradt, men ingen ordentlig redogörelse för låneoperationen var inkommen; se StU:s handlingar Vol. 2.

¹⁾ Frih. Lagerbjelke har aldrig föreslagit skuldens afskrifning, såsom man påstått (Vinberg, anf. arb. s. 60; Schinkels minnen 6,183; Svederus, Sveriges krig och politik 1808—1815 s. 183). Ännu i den redogörelse för frågan, som han den 12 sept. 1810 (Schinkels Minnen, Bih 2,296 ff) afgaf till den nye kronprinsen, yttrar han, att Sverige aldrig skall tillåta sig ett motsvarande handlingssätt med afseende på kapitalen. Så är också den 28 sept. (Hist. Handlingar 17,303 ff) endast fråga om räntorna under kriget. Att för öfrigt den af Lagerbjelke föreslagna utvägen ej skulle hafva lämnat Napoleon så oberörd, som han i samtal med Karl Johan lät påskina (Lagerbjelke till K. M:t den 28 sept. 1810, Hist. Handlingar 17,303 ff), framgår af L. v. Engeströms berättelse för Thornton, omnämnd i dennes depeesch den 12 maj 1812; Se Scævola, anf. arb. s. 298 f.

²⁾ Lagerbjelke till K. M:t den 10 sept. 1810, Hist. Handlingar 17,289 ff. Kronprinsen betalte också 18% å de verifierade och erkända fordringarna med 539,268 L. 8 sous 9 d:s tournois; se K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utrikes gälden.

³⁾ Lagerbjelke till K. M:t den 28 sept. 1810; Hist. Handlingar 17,303 ff.

⁴⁾ Det skedde i statsrådssammanträde den 14 aug. 1811, då fråga väckts om att söka hindra den inlösen af utländska lånen med svenskt mynt, som skedde enligt instruktionen af den 25 mars 1810 med tillägget vid urtima riksdagen s. å. Se Bil 9 till K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden. Kronprinsen uppdrog åt statssekreteraren Wirsén att meddela fullmäktige i riksgäldskontoret, hur viktigt han ansåg, att denna inlösen upphörde, men uppdraget synes först i februari 1812 ha blifvit officiellt framfördt; se Bil 10 till nämnda Skr.

undersåtars fordringar af svenska staten.¹⁾ Genom fransmännens inmarsch i Pommern bortföll sedan hvarje yttre hinder för ett tillämpande af den franska principen i hela dess omfång²⁾. Då fullmäktige i riksgäldskontoret vid sammanträde den 10 februari äskade upplysningar af konungens ombud, Wirsén, kunde nu denne, som på grund af konungens sjukdom under några dagar visserligen ej fått någon befallning i frågan, men som ändock kände kronprinsens tänkesätt, framhålla möjligheten af den franska principens tillämpning och uttrycka en önskan, att det finge anstå med inlösen af de utländska förbindelserna.³⁾ Vid statsrådets hemliga sammanträde den 24 februari yttrade också *v. Platen*, att »vår skuld till Napoleons undersåtar ger . . . tillräckliga utvägar att hålla Sverige skadeslöst på ganska förmånliga villkor»⁴⁾ (för Pommerns besättande). Men om regeringen skulle kunna i riksdagen genomdrifva sina afsikter, måste man äfven gifva riksdagen en inblick i den politiska ställningen. Därför äskade också K. M:t ett hemligt utskott, och till detta inlämnades den 11 maj en redogörelse för Sveriges förhållande till utrikes makter.⁵⁾ Särdeles

¹⁾ Se statsrådsprot. den 22 jan. 1812, då K. M:t befallde, att presidenten frih. Lagerheim, t. f. statssekreteraren Wirsén och grosshandlaren direktör Schwan skulle afgifva betänkande i frågan. Ännu den 22 februari hade de ej haft något sammanträde (Se Lagerheims bref till Wirsén denna dag), och då något betänkande af dem ej synes till, så har förmodligen ingen enighet dem emellan kunnat komma till stånd. Schwan lär ha varit afgjord fiende till tanken på en afskrifning, och Wirsén synes endast motvilligt ha böjt sig för kronprinsens vilja; se Skogman, anf. arb., senare delen 1,44 noten och Schinkels Minnen 6,187 not 10.

²⁾ Redan den 11 februari kunde De Cabre inberätta ett yttrande af kronprinsen om annullerandet af skulderna af denna anledning; Se Scævola, anf. arb. s. 624 f.

³⁾ Bil 10 till K. M:ts Skr till hemliga utskottet om utländska gälden. Vid sammanträde den 2 mars kunde Wirsén meddela, att K. M:t gillat hans förklaring. Af prot. för sammanträdet den 5 mars ses, att fullmäktige redan före riksdagskallelsens utfärdande beslutat uppskof med yttrande öfver inkomna anbud å utländska obligationer, och att de nu ansågo lämpligast att inställa vidare inlösen, tills RSt meddelat föreskrifter; se nämnda bilaga.

⁴⁾ I depesch af den 21 mars 1812 befalldes Sverges chargé d'affaires i Paris, herr d'Ohsson, att framlägga en not, hvori bl. a. tillkännages, att betalningen af Sveriges skulder i de med Frankrike förenade länderna komme att uppskjutas, tills Pommern utrymts och det goda förhållandet återställts; se Alin, Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland s. 26 f. Om notens verkan se Scævola, anf. arb. s. 298 f.

⁵⁾ Redogörelsen omfattade två skrivelser, dat. den 9 maj, den ena om förhållandet till Danmark, den andra om förhållandet till öfriga makter. Bägge äro kontrasignerade af Wetterstedt och bilagda hemliga utskottets protokoll.

fullständigt afhandlades här förhållandet till Danmark och Frankrike. På grundvalen af utrikesstatsministerns berättelse vid hemliga statsrådssammanträdet den 21 februari framställdes här hela raden af föreläpningar, öfvergrepp och våldshandlingar från Frankrikes och dess slafviske bundsförvant Danmarks sida¹⁾, hvilka måste anses mer än väl motivera en systemomkastning. Arten af de vänskapsförbund, som Napoleon dittills erbjudit, blir också vederbörligen belyst²⁾, och om förhållandet till Danmark heter det, att K. M:t har »sin höga rätt förvarad att af Hans Kongl. Danske M:t äska ersättning för de af dess undersåtare emot de svenske föröfvade uppbringningar; och om ett lägligt tillfälle sig yppar att göra denna rättighet gällande, skall K. M:t ej underlåta att uppfylla den plikt, som både dess egen värdighet och rikets sanna intresse gemensamt påkalla». Ej ens i de viktiga statsrådssammanträdena den 21 och 24 februari hade emellertid K. M:t visat statsrådet i dess helhet, hur långt man redan närmat sig Ryssland³⁾, och ännu mindre kunde det bli tal om att K. M:t skulle visa alla sina kort för hemliga utskottet, då man ju endast afsåg att förbereda sinnen på en systemförändring och framför allt möjliggöra en afskrifning af den utländska gälden.⁴⁾ Men trots all ofullständighet

¹⁾ Se ofvan s. 6 ff.

²⁾ Om de genom Alquier framställda förslagen se v. Engeströms redogörelse vid hemliga statsrådssammanträdet den 21 februari. Innehållet af Signeuls första förslag, i mars, ses hos Alin, Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland etc. s. 24 f, och hos Scævola, anf. arb. s. 625 ff. Mot detta förbundsförslag anmärker K. M:t, att det visade en omätlig skillnad mellan uppoffringar och ersättningar därför, att krig mot Ryssland vore detsamma som ett krig mot England, hvilket öfverstege Sveriges krafter. Dess sjöfart skulle förintas, dess kuster prisgifvas, och spannmålsbristen framkalla nöd. Inga penningar kunde väntas af Napoleon, då England kunde förhindra öfverförandet af kolonialvaror öfver Östersjön, liksom det äfven skulle omöjliggöra landstigningsförsök i Finland — Som en egenomlighet kan anmärkas, att Wetterstedt inför hemliga utskottet desavouerar kronprinsens påstående vid statsrådssammanträdet den 21 febr., att Napoleon fordrat krigsförklaring mot Ryssland; *det* skedde först i mars 1812. Jfr Alin, Förhandlingarna om allianstraktaten s. 13 noten.

³⁾ Kronprinsen ville anbefalla statsråden moderation och »låta dem avancera gradvis»; se baron Nicolais depeesch den 27 febr. 1812 hos Ahnfelt, Två krönte rivaler 2,25. Detta tyckes också ha varit klokt, att döma af den misstro mot Ryssland, som då uttrycktes af flera statsråd.

⁴⁾ Traktaten med Ryssland af den 24 mars/5 april 1812 förtegs fullständig Berättelsen låter äfven påskina, att det franska förbundsförslag, som framfördes af Signeul i mars 1812, och hvarpå han vid sin afresa medförde afslag, inträffat före statsrådssammanträdena den 21 och 24 februari. Detta blef emellertid utan betydelse,

talade berättelsen ett ganska tydligt språk. Så framhölls, att Frankrikes beteende gjort det nödvändigt »att försäkra sig om de makters tänkesätt, som ägde närmaste inflytande på Sveriges politiska intresse och att genom nya förbindelser, varsamt ingångne och endast åsyftande eget försvar bereda sig den högsta möjliga säkerhet för framtiden». Vid första underrättelsen om anfallet på Pommern hade därför K. M:t börjat närma sig England och »med mera förtrolighet gå till väga» mot Ryssland. Efter att hafva framhållit, hurusom K. M:t ansett som sin högsta plikt att ordna rikets försvar för att »egentligen kunna räkna på sig själf utan att hänföras af ett blindt förlitande på andra makters löften», innehåller berättelsen följande genomskinliga ord: »I ett tidevarf, då ett öfvermåktigt svärd mer än rättvisans kraf sänker ödets viktskål, uppväges det endast af gemensamma svärd och en gemensam vilja». Till sist lämnas den underrättelsen, att K. M:t inledt underhandlingar med ryska och engelska hofven, samt att K. M:t med tillfredsställelse sett den beredvillighet, som å båda sidor mött dess gjorda framställningar, och som lofvar fullkomlig säkerhet från ryska sidan och snar fred med England.¹⁾

Den enda anmärkning, som gjordes i hemliga utskottet vid de afgifna berättelserna, kom från grefve *A. G. Mörner*²⁾, som föreslog att med erkännande af visheten i det antagna systemet skulle förenas den önskan, att »aldrig måtte förglömmas, att Sveriges östra granne är den makt, emot hvilken i längden fordras den mest oafbrutna och noggranna vaksamhet». Professor *Wijkman*, som tyckes hafva sett djupare in i saken, fann detta senare yttrande »dels vara öfverflödigt, dels kanhända mindre öfverensstämmande med den försiktighet, hvars iakttagande framdeles skulle kunna blifva en följd af Sveriges möjliga förhållande till nyssnämnda rike».³⁾

då hemliga utskottet fick del af protokollen vid dessa sammanträden. Napoleons andra förbundsförslag, som af Signeul fördes till Örebro i maj, kunde omöjligen företes, då regeringen oåterkalleligen bundit sig vid Ryssland.

¹⁾ Berättelserna föredrogos i hemliga utskottet den 12 maj, och då beslöt man att söka få del af protokollen vid statsrådsammanträdena den 21 och 24 februari. Med K. M:ts samtycke upplästes dessa den 14 maj.

²⁾ Anmärkningen gjordes den 20 maj, då utskottet beslöt uppskof med afgifvande af yttrande.

³⁾ Då Mörner ej stöder sitt yttrande på de uttalanden i samma riktning, som gjordes den 24 februari i statsrådet, och då hans ord ej vunno den ringaste anklang, skulle den misstanken ligga nära till hands, att hemliga utskottet ej fått del af de fullständiga protokollen vid statsrådets hemliga sammanträden utan endast af det

Sedan det således var klart, att hemliga utskottet gillade en systemförändring, var tiden inne att draga fram frågan om den utländska gälden. Detta skedde vid utskottets sammanträde den 21 maj. K. M:t återopade i sin skrifvelse¹⁾ de redan meddelade under rättelserna om rikets yttre ställning och ville ha frågan om den utländska gälden behandlad i sammanhang med den yttre politiken. Först och främst betonade K. M:t farorna af oordning i en stats finanser och nödvändigheten af att använda motståndarens vapen till eget försvar i en tid, då »mänsklighetens i sekler helgade fordringar nödgats vika för den rådande politikens maximer och alla medel utan undantag ansetts lofliga, så snart de till stridens föremål bidragit». Från den närvarande erfarenheten hämtade K. M:t »historiska bevis, att vid den finansreglering, som i följd af krigen eller förtrycket blifvit ett oundgängligt villkor för statens bestånd och sammanhållande, nödvändigheten segrat öfver förbindelsers helgd», och K. M:t fann dessutom genom fakta ådagalagdt »att icke blott denna absoluta nödvändighet, som ensam kan af statslärare antagas för giltigt skäl till sådana steg, utan fastmer politiska beräkningar att utmatta fredliga stater för att lättare böja dem under tvångssystemer, gifvit anledning till ingrepp i enskildes af staterna uttryckligen garanterade rätt, ingrepp, som ej varit utan direkt känning för detta rike.» Sedan K. M:t därefter uppgifvit riksgäldskontorets utländska skuld²⁾ samt lätteligen visat landets oförmåga att under dåvarande förhållanden kunna fullgöra sina förbindelser till de utländska kreditorerna, lämnade K. M:t till hemliga utskottets öfvervägande den »månående ovänstympade protokollet. Jfr Alin, Förhandlingarna om allianstraktaten s. 19 f. och Alin, Svenska statsrådets prot. i frågan om förbundet med Ryssland 1812, s. 53 f. Det säges dock bestämdt i hemliga utskottets handlingar, att båda dagarnas protokoll blifvit upplästa.

¹⁾ Den var daterad den 13 maj och författad af G. F. Wirsén. Skrifvelsen jämte 11 bilagor finnes i hemliga utskottets protokoll.

²⁾ Sammandrag af riksgäldskontorets skuld den 31 mars 1812:

	<i>Kapitalskuld:</i>
<i>I Holland:</i>	
4,235,100 rdr Holl. Courant, motsvarande efter parikurs i sv. b:o	3,882,175
<i>I Genua:</i>	
9,475,122: 6: 3 Lires fuori di Banco, motsv. efter parikurs i sv. b:o	1,283,089: 23
<i>I Antwerpen:</i>	
7,541,000 gulden Brabants växelmynt, motsv. efter parikurs i sv. b:o	2,827,875

tade frågan, om RSt borde uppfylla sina förbindelser, förutsatt att de kunde.»

Med stöd af Frankrikes beteende mot de svenske fordringsägarna, dess kaperier, dekretet rörande Hollands finanser¹⁾ och Pommerns besättande, ansåg K. M:t, att franske undersåtars fordringar hos svenska staten borde betraktas »såsom säkerhet och fond för Sveriges kronas och dess undersåtars indemnisation i afseende å de genom franska regeringen och dess undersåtar dem påförda förluster och lidanden». K. M:t fann ock en tröstgrund i den omständigheten, att riksgäldskontorets obligationer »torde numer till större belopp finnas i spekulanter och procentares våld, åtkomme för $\frac{1}{3}$ af deras numerär, än i de verkliga långifvarnes», och höll före, att detta skulle »mildra det intryck af känslan för enskildes rätt och af förbindelsernas natur, som ej kunde fullkomligen öfvervinnas». Efter att hafva förklarats sig vilja äska riksdagens beslut i frågan, sedan hemliga utskottet inkommit med sitt betänkande, föreslog K. M:t följande:

1:o Svenska statsskulden för lån, upptagna i länder, som höra under franska kejsardömet, annulleras till kapital och ränta.

2:o Till K. M:t lämnas rätt att eventuellt åter erkänna $\frac{1}{3}$ af fordringarnas kapitalbelopp med ränta från början af det år, då skulden återupplifvas, eller från senare af K. M:t utsatt dag.

I Hamburg:

1,006,662: 43 rdr Ham. banko a), motsv. efter parikurs i sv. b:o 985,690: 36: 1

I Sachsen:

1,350,000 rdr Sachs. Conventionsmynt, motsv. efter parikurs i sv. b:o 900,000 9,878,830: 11: 1

Förfallna räntor:

935,926: 40 Holl. Cour., svarande mot i sv. b:o... 857,932: 43: 2
 1,888,255: 13: 11 Lires, » » » » .. 255,701: 14
 1,511,950 Brab. växelgulden » » » » .. 566,981: 12
 118,340: 45: 11 Hamb. b:o » » » » .. 115,875: 25
 101,250 Sachs. Conventionsmynt, svarande mot i sv. b:o 67,500 1,863,990: 46: 2

Tillsammans 11,742,821: 9 : 3

a) Genom medräknande af en utelöpande obligation å 3,000 rdr H.b:o, tillhörig hofrådet Eckert, skiljer sig denna summa från den i bilagorna, Bih. G. Litt. B., uppgifna summan: se Bih. 3 till K. M:ts Skr till heml. utskottet.

¹⁾ Genom ett dekret af Napoleon hade Hollands statsskuld blifvit nedsatt till $\frac{1}{3}$, och Karl Johan hade därigenom förlorat $\frac{2}{3}$ af sitt i holländska fonder nedlagda kapital. Flera svenska undersåtar skola ock enligt K. M:ts utsago ha fått vidkänna liknande förluster, hvarpå ett exempel anföres.

3:o Leipzigska lånet undantages, och däraf härledda förbindelser uppfyllas, så snart växlar kunna anskaffas till den af RSt bestämda kursen.

4:o Å resterande räntor anvisas ett visst belopp i penningar eller obligationer (efter blifvande utredning af StU) till godtgörande af svenske undersåtars verifierade fordringar å 2,995,937 L 2 sous 4 d:s, hvarå kronprinsen förskjutit 18 %, d. v. s. 539,268 L. 8 sous 9 d. tournois¹⁾ som böra honom ersättas.

5:o Å resterande räntor beräknas ock någon fond för ersättningar, som ännu ej äro fullt utredda eller påkallas genom ytterligare förluster, som tillfogats genom kaperier.

6:o Den härigenom beredda utvägen begagnas af RSt till att »utan sedelmyntets ytterligare förökande eller svenska folkets ytterligare betungande utöfver dess krafter finna en fond för att genom därpå grundade inhemska lånebidrag ställa till K. M:ts disposition den summa, som i förhållande till rikets snart utvecklade politiska tillstånd kan för de med dess försvar förknippade oundgängliga kostnader erfordras.»

Frågan afgjordes den 27 maj²⁾ i hufvudsaklig öfverensstämmelse med K. M:ts förslag. Det skedde dock ej utan gensagor. Kommerse-rådet *Santesson* ville visserligen också betrakta de franska undersåtarnes fordringar »såsom säkerhet och fond för Sveriges och dess undersåtars indemnsation», men han var emot en annullering af fordringarna och önskade i stället en förklaring, att ehuru Sverige genast kunde acceptera kejsarens »maxime», det dock ej ville gå längre än till en »sekvester och kvarstad». De amorteringar och räntebetalningar, som under normala förhållanden bort utgå, ville han ställa till regeringens disposition för att hindra vidare oförrätter och hålla svenska staten och dess undersåtar skadeslösa för lidna förluster, »intill dess billigare förhållanden kunde föranleda till ändring häruti» vid en eventuell likvid på rättvisa grunder. Därmed skulle Sverige »dock för hela världen till det yttersta hafva ådagalagt dess tänkesätt och välvilja emot dess kreditorer», och dessa skola »tillräkna sin olycka endast dess rätta upphof, sin egen öfverhets etablerande, nya likvidations-

¹⁾ Kronprinsen hade gjort det förbehåll, att fordringsägarna, sedan detta förskott betalts, vid en blifvande likvid skulle få $\frac{2}{3}$ af beloppet, men återstående $\frac{1}{3}$ ställas till K. M:ts disposition att användas till allmännyttigt ändamål — denna tredjedel var ämnad till landtbruksakademien.

²⁾ Den behandlades i utskottet den 22, 26 och 27 maj.

system». Man undginge också därigenom att under förändrade tidsomständigheter kanske nödgas upprifva ett en gång fattadt beslut. I likhet med borgareståndets öfriga ledamöter i hemliga utskottet ville Santesson äfven bereda K. M:t utväg att under hand, »troligen för ganska lågt pris,» åtkomma obligationerna.¹⁾ Härigenom skulle man sedan en gång kunna ikläda sig full betalningsskyldighet, om det befunes lämpligt, och Sverige skulle så »soutenera samma anseende, som svenska nationen hittills bevarat för redlighet och trohet emot förbindelser». Santesson sökte vidare att få de hamburgska fordringsägarna behandlade i likhet med de sachsiska, under framhållande bl. a. af att Hamburg »i de senare åren varit och i denna dag är den enda plats, där man kan och nödgas hafva penningrelationer för handelsaffärer med hela kontinenten», samt att man kunde befara att få svenska fordringar där betraktade som vederlag.²⁾ Gent emot några yrkanden inom hemliga utskottet höll han också starkt på rättmätigheten af den föreslagna ersättningen åt de svenska fordringsägarna.³⁾

Kommerserådet *Wegelin*, med hvilken borgmästaren *Ullberg* instämde, hade i hufvudsak samma yrkande. För K. M:ts förslag talade prof. *Wijkman* och grefve *A. G. Mörner*. »Moralens stränga fordringar», sade *Wijkman*, »borde härvid vika för politikens, men äfven med hänsikt till de förstnämnde erbjöde svenska redligheten att emot andra stater nyttja samma vapen, de begagnat».⁴⁾ Grefve *Mörner* ansåg det rent af såsom en lycka, »att den mäktigaste af våra bundsförvanter genom sitt uppförande föranlåtitt ett steg, som befriar från förbindelser, hvilka vi längesedan erkänt oss icke kunna annat än ofullkomligt och med hänvisande till framtiden uppfylla, och att genom indragning af de medel, som för dessa behof voro afsatte,

¹⁾ »Om svenska statsobligationerna förut sålts för $\frac{1}{3}$ af nominella värdet», yttrade *Wegelin*, »skola de hädanefter knappt hafva något värde.» Enligt en uppgift hos *Lindeberg*, Bidrag till Sveriges historia efter den 5 nov. 1810, förra delen s. 191, sjönko obligationerna till $16\frac{2}{3}$ %, och detta pris var endast nominellt.

²⁾ Såsom ett annat skäl angaf *Santesson*, att dessa fordringar ej i likhet med de öfrige genom köp, äfven till underpris, öfverflyttats på nya innehafvare, utan fortfarande ägdes af samma gamla hus, som alltid i nödens stund biträdt svenska staten.

³⁾ *Eric Ericson* ville ej bevilja ersättning åt någon annan än kronprinsen, och däri instämde *Anders Nilsson*. *Frih. Silfverschiöld* var ej heller böjd för ersättning åt de svenske fordringsägarna under dåvarande brydsamma förhållanden, utan han ville ha saken ställd på framtiden. *Anders Danielsson* var af samma mening.

⁴⁾ På hans förslag bestämdes terminen för upphörandet af statsskuldens betalning till riksdagens början.

en tillgång öppnas till andra både mera viktiga och gagnande företag». Han ansåg det oförlåtligt att ej begagna tillfället.¹⁾

Hemliga utskottet, som i allt väsentligt gillade K. M:ts prop., tillstyrkte dock, att ersättning ej för närvarande skulle lämnas de svenske undersåtarna, men att den ej annullerade tredjedelen af statskulden skulle anses som pant därför och användas till ersättning, först när det visat sig omöjligt att erhålla en sådan af Frankrike.²⁾ Däremot tillstyrkte utskottet enhälligt, att kronprinsen skulle få ersättning ej blott för de förskotterade 18% utan ock för de förluster, han gjort eller kunde komma att göra med anledning af franske kejsarens dekret i afseende på andra staters fordringar. Borgareståndets medlemmar bifogade sina särskilda yttranden.

Liksom K. M:t i afseende på sina finansiella förslag mötts af det största tillmötesgående från hemliga utskottets sida, så visade ock utskottets svar i fråga om den yttre politiken, att utskottet i allo gillade regeringens handlingssätt gent emot »den vidunderliga makt, som en dold försyn eller ett obegripligt öde tillåtit uppväxa i Europa». Hemliga utskottet erkände visheten af det neutralitetssystem, som antagits, sedan K. M:t ställts i valet mellan »ett system, som hotade att undergräfvat rikets själfständighet, och ett, som möjligen kunde försäkra dess framtida trefnad och anseende». Klart framlyser äfven belåtenheten med en blifvande fred med England³⁾, och då utskottet gillat motstånd mot Napoleon, låg däri också ett indirekt godkännande af närmandet till Ryssland.⁴⁾

I den kungliga propositionen⁵⁾ i frågan, som afgafs till StU den 3 juni och i hufvudsak öfverensstämde med hemliga utskottets utlä-

¹⁾ Han föreslog för öfrigt en oväsentlig modifikation af K. M:ts förslag.

²⁾ Vid protokollets justering anmälde biskop Rosenstein sin reservation häremot och gillade K. M:ts förslag i likhet med borgareståndets medlemmar.

³⁾ »Ställd», heter det, »mellan en våldsam vän och en ädelmodig fiende, har E. M:t afvägt rikets inre och yttre belägenhet, funnit nödvändigheten att icke för främmande afsikter förlösa de krafter, som fosterjorden behöfver bevara och stärka till skyddande af sitt själfbestånd» . . .

⁴⁾ Hemliga utskottets svar öfverlämnades den 1 juni till K. M:t. Ett exemplar af svaret finnes i hemliga utskottets protokoll, ett annat är bilagdt statsrådsprotokollet af den 3 juni, då det föredrogs. Vid detta tillfälle förklarade kronprinsen, att han ej ville mottaga den erbjudna ersättningen utöfver de förskotterade 18 %, enär hans förluster i Holland tillkommit, innan han blef kronprins. Han antog emellertid, att K. M:t skulle hålla honom skadeslös af den innehållna delen af svenska statskulden, om han komme att lida ytterligare förluster; se statsrådsprot. Bih. 2, 1419 ff.

⁵⁾ Bih. 2, 1411 ff. Propositionen finnes inryckt i StU:s utlåtande af den 9 juli.

tande, hade på grund af Santessons reservation undantag i vissa delar äfven föreslagits för skulderna i Hamburg, och K. M:t bibehöll också mot hemliga utskottets pluralitet förslaget om godtgörelse åt de svenska fordringsägarna af de indragna fonderna¹⁾, ja t. o. m. åt dem, hvilkas fordringsanspråk ännu ej voro afgjorda, eller som lidit bevisliga förluster i sin handel och sjöfart genom kaperier. Naturligtvis ville regeringen härigenom försona borgareståndet med förslaget.

I utlåtande af den 9 juli tillstyrkte StU i allt väsentligt K. M:ts proposition. Från den föreslagna annulleringen undantog StU emellertid 418 obligationer (hvardera å 1,000 gulden) af de holländska och brabantiska lånen, hvilka före riksdagens början voro af svenska innehafvare anmälda till inlösen. Beträffande skulderna i Hamburg, så skulle den pommerska kammarens växelskuld utplånas²⁾, men skulderna till Averhoffska sterbhuset (650,400 rdr Hamb. b:o) erkännas³⁾ till kapitalet och betalas, när det utan olägenhet kunde ske.⁴⁾ Vidare föreslog StU närmare bestämmelser för likviden till kronprinsen och de svenska fordringsägarna. Ersättning för outredda fordringar borde få anstå till nästa riksdag. StU förmodade vidare, att genom afskrifningen en summa af 300,000 rdr årligen blefve att tillgå i riksgäldskontoret vid högst trängande behof såsom amorteringsfond för ett lån af 3 à 4 millioner rdr.⁵⁾

¹⁾ Utom de 18 %, som de fått af kronprinsen, skulle de ytterligare få 48 $\frac{2}{3}$ %; resterande tredjedel skulle gå till landtbruksakademien; jfr ofvan s. 135 not 1. Skogmans referat (anf. arb. senare delen 1,45) af K. M:ts förslag i denna punkt är vilseledande. Afdraget ingick i K. M:ts förslag och förekom ej först vid likviden.

²⁾ Den var 1810 garanterad med villkor att alltid anses såsom vidhäftad pommerska landet.

³⁾ Det Averhoffska huset tyckes knappast hafva förtjänat någon undantagsställning. Averhoff säges ha varit hjälpsam, men också tagit oskäligt betalt för sina tjänster; se därom en uppsats af Nils Erdman: Hur staten lånade för hundra år sedan. (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1905 N:o 212 B.) Af denna uppsats framgår äfven, att de utländska lånen stundom erhöles på fullständiga ockravillkor.

⁴⁾ Leipzigska lånet erkändes både till kapital och räntor bl. a. af det skälet, att medlen användts till realisation af creditsedlarne.

⁵⁾ Kommerserådet Krull reserverade sig i frågan om betalning till Averhoffska sterbhuset och hade önskat längre tid att sätta sig in i ärendet. Kommerserådet Wegelin ville ha en utförligare bevisning införd för landets oförmåga att betala och beslutet om annulleringen uppskjutet. Han ägde ej heller den kännedom om riksgäldskontorets ställning, som han ansåg behöflig för att kunna yttra sig om amorteringsfonden och hade önskat upplysning om de trängande behof, som påkallade lån; Bih. 2,1429 ff.

Vid ärendets behandling hos adeln¹⁾, den 13 juli, yrkade endast två talare återremiss, nämligen *J. H. Gyllenborg* och *Staël v. Holstein*. De voro ense om att kronprinsen borde godtgöras, men ej de enskilda fordringsägarna. Under det Gyllenborg önskade uppskof med beslutet om afskrifning, fann Staël v. Holstein en sådan strida mot RF § 66 och § 68, och han ville ej, att ett steg skulle tagas, »som sätter en fläck på svenska folkets urgamla trofasthet och fördärfvar krediten». Gyllenborg hade dessutom den anmärkningen, att ingen proposition om lån å 4 millioner rdr föreläge, ej heller StUs utredning däraf, och han ansåg en amorteringsfond, som utgick af den föränderliga bevillningen, som en dålig säkerhet. Han hänvisade på banken som hjälpare i nödens stund. Herr *D. v. Schultzenheim* påpekade, hurusom man med skäl kommer att handla olika som privatman och som »persona publica». Ett uppskof ansåg han medföra den faran, att enskilda svenskar skulle för en ringa procent tillhandla sig obligationerna och fordra full betalning. I yrkandet på fullständigt bifall instämde *grefve A. G. Mörner* utan någon egentligen ny motivering. *Frih. G. af Wetterstedt* betonade i sitt anförande kraftigt, att reciprocitetsprincipen ej af K. M:t bragts till användning på grund af Frankrikes fiendtligheter utan på grund af dess handlingssätt under freden, hvadan ändrade politiska förhållanden ej kunde medföra någon ändring för de svenska fordringsägarna. »Då dessutom», sade han bl. a., »RSt vid 1809 års riksdag utan fruktan för de följder, som däraf kunde uppkomma, fastställde en viss ned-satt cours såsom enda villkoret för ränte- och amalgamsafbetalningar till de utländska kreditorerna, så synes mig vådan af denna egenmäktiga coursberäkning ungefärligen vara lika stor som den att förklara kapitalsskulden till två tredjedelar dödad, i synnerhet då genom detta förhållande endast en fullkomlig reciprocitet iakttages». Vid den första propositionen på bifall till StU:s betänkande hördes några nej, men vid en andra proposition blott ett enda »nög gällt» nej, Staël v. Holsteins.²⁾

Bondeståndet gaf sitt enhälliga bifall samma dag.³⁾ Inom prästeståndet uppstod en liflig debatt.⁴⁾ *Professorerna Wikman* och *Alm-*

¹⁾ Ad 2,187 ff.

²⁾ Han var vid detta tillfälle den ende reservanten, men vid justeringen tillkommo *J. M. Danckwardt-Lillieström* och *Erl. v. Hoffsten*; Ad 2,301 f.

³⁾ Bd 703 f. Här uppträdde blott en talare. Denne kände sig förvissad, »att K. M:t icke framställer annat än som är rättvist och ländande till rikets väl och bästa», och ansåg det »öfver vår fattningsförmåga att kunna inse någon bättre åtgärd».

⁴⁾ Pr 2,89 ff (16 juli).

qvist, som gillade hufvudfrågan, voro båda emot undantag för de hamburgska länen och framställde några mindre anmärkningar utan att yrka återremiss. De viktigaste anmärkningarna gingo ut på att genom förslaget antagande nationens värdighet och anseende skulle föringas och krediten äfventyras. Äfven framhölls, att ärendet ej var fullständigt behandladt och ej finge afgöras på arbiträra grunder.¹⁾ Efter en första proposition på bifall, som besvarades med ja och nej, uppstod en ny diskussion. *Professor Forssell* varnade för att »under sken af rätt mot fordringsägare begå en orättvisa mot fosterlandet», och han ansåg skonsamhet mot en fiende som ett brott mot det egna samhället. *Domprosten Jedeur* fann »en lika bedröflig både rätt och nödvändighet att bruka repressalier, då inter arma silent leges». Vid ny proposition godkändes betänkandet, utan att motståndarne begärde votering.²⁾

Det skarpaste motståndet röntes förslaget i borgareståndet³⁾, såsom man också på grund af förhandlingarna i hemliga utskottet kunde vänta. Allmänt var man emellertid ense om att afbetalning under därvarande förhållanden var omöjlig, att K. M:t på ett eller annat sätt borde få den penninghjälp, som behöfdes⁴⁾, och att kronprinsen borde få betalning, men icke så i fråga om ersättning under dåvarande förhållanden åt de privata fordringsägarna.⁵⁾ *Assessor Arosenius* fann ej med rättvisan öfverensstämmande, att en stat handlar mot de regler, som gälla för enskilda, och framhöll, att ej ens krigstillståndet, eller »det lagliga våldets» tillstånd, »saknar sin balk i den allmänna rättsläran», som förbjuder ett våldförande af enskildas egendom i föreva-

¹⁾ Biskop Bjurbäck hade det egendomliga yrkandet, att ärendet borde öfverlämnas åt K. M:t såsom ministeriellt mål. Dr Stenhammar och fyra andre instämde.

²⁾ Af reservanterna hade doktorerna Ramstedt, Knös och Stenhammar samt prostarne Loenbom, Thyselius och Blomdahl visat sig vara emot afskrifningen. Professorerna Almqvists och Wijkmans reservationer gällde några bisaker, och dr. Fåhrens och prof. Forssell reserverade sig i hvad som rörde de 418 obligationerna. Upplysning hade meddelats, att StU skulle afgifva särskildt betänkande om dem.

³⁾ Bg 2,754 ff (16 juli). Direktör Schwan hade lämnat talmansplatsen åt v. talmannen, hvilken före diskussionens början uppläste protokollsutdrag från prästeståndet om detta stånds bifall till afskrifningen.

⁴⁾ Brukspatron Mitander befarade, att föga eller intet skulle kunna upplånas, »om med krediten, såsom är tillstyrkt, handlas», hvadan han föreslog en annan utväg.

⁵⁾ Ehuru själf fordringsägare yrkade grosshandlaren Malm uppskof med betalningen.

rande fall, men han ville ändock ej motverka saken.¹⁾ *Borgmästaren Egge* yttrade, att en afskrifning »skall för alltid hölja oss med våra kreditorers förakt och utländingars misstroende». Han hoppades i stället att genom afbetalningens fördröjande obligationerna inom få år kunde inlösas, måhända under 33 $\frac{1}{3}$ %, genom en af K. M:t tillsatt kommitté.²⁾ *Kommerserådet Santesson* betraktade frågan ur moralisk, finansiell och politisk synpunkt, och ehuru han såsom förut fann Sverige berättigadt att använda reciprocitetsprincipen, ville han ej, att borgareståndet skulle gilla detta steg, såsom varande både moraliskt orätt och i finansiellt afseende mindre förmånligt, än man kunde tycka. Han påpekade, att obligationerna redan sålts för 50, 40, ja nära 30 % af kapitalet, de resterande räntorna för 20 %, och som kreditorernas fruktan under detta år ej skulle minskas, borde man »med ett klokt manicement» lätt och i hans tycke äfven »finansiellt rätt» snart nog kunna infria den utländska skulden för lindrigaste pris.³⁾

De, som talade för förslaget, (*lagman Landberg, kommerserådet Nordlindh, stadsmajor Westin* m. fl.), gjorde det ej utan bekymmer, och de ville därigenom på samma gång visa sitt förtroende till regeringen, som bar det egentliga ansvaret, och mana till endräkt för att ej ingifva utländska makter tro på en inre oenighet.⁴⁾ Endast *assessor Galleen* förklarade utan ringaste tvekan ett afgörande beslut »värdigt en kraftfull regering». ⁵⁾ Med all rätt förklarade sig också lagman Landberg anse, att det ej kunde leda till nationalkreditens stärkande att först

¹⁾ Han motiverade detta därmed, att »det riksstånd, hos hvilket man bör förutsätta den mest grannliga hederskänsla, ej funnit någon betänklighet att antaga den af StU föreslagne utväg. . . .», och att operationen ej mött motsägelse »af det stånd, som predikar sedoläran», samt att bondeståndet jämväl instämt.

²⁾ Egge opponerade sig äfven mot det också i borgareståndet framkastade påståendet, att frågan endast berodde af K. M:ts åtgärd.

³⁾ Af de nämnda 418 obligationer, som befunno sig i svenska händer, innehade Santesson 14 och Schwan såsom chef för firman Schön ännu flera; se Skogman anf. arb. senare delen 1,46 noten. Beträffande dessa obligationer föreslog StU (Bih. 3,1966 ff) inlösen af 371 och eventuellt dessutom af 7, som voro specificerade till nummer, men ej tillrätta komma. De öfriga 40 ansågos ej i rätt tid ha blifvit svensk egendom. Detta förslag godkändes i alla stånd; se Ad 2,404; Pr 2,228; Bg 2,902 f; Bd 831.

⁴⁾ Naturligtvis sänkades ej heller nu hänvisning på »en furste, som gjort sig berättigad till svenska folkets kärlek och tillgifvenhet och med rättvisa förtjänt af Europas beundran såsom både hjälte och statsman»; se anförande af borgmästaren Hambreus.

⁵⁾ »Framdeles», sade han, »antingen diktere vi freden såsom segrare, och skulle väl ej då detta beslut blifva ett af villkoren, eller i ett motsatt fall samt mindre gyn-

låta sina förbindelser falla till vanvärde och så inrätta en kommitté, som för ett ringa pris sökte infria dem.

Frågan afgjordes genom votering, med 20 röster för återremiss mot 18 för bifall till StU:s betänkande¹.)

Tre stånds beslut hade redan afgjort förslaget öde, och en summa i kapital och obetalda räntor af rdr sp. 7,495,129:14 hade utplånats.²) Otvifvelaktigt hade förslaget egentligen utgått från kronprinsen³), och riksdagen hade således ännu en gång följt hans ledning, men också därmed påtagit sig en del af ansvaret för denna uppseendeväckande åtgärd. Det synes dock, som om ett omdöme öfver ständernas handlingssätt ej behöfde — ur moralisk synpunkt — blifva så synnerligen ofördelaktigt, om man dömer efter den tidens måttstock och erkänner, att nödvärnsrätten äfven borde ha »sin balk i den allmänna rättsläran». En olycklig omständighet var emellertid, att reciprocitetsprincipen ej kunde komma till användning i rätta ögonblicket, utan att skulderna ännu några år efter Napoleons tilltag erkändes. Därigenom fick 1812 års beslut ett sken af godtycklighet, som ett dylikt beslut i början af 1810 ej hade fått. Men det så godt som enhälliga beslutet i frågan inom tre stånd vid 1812 års riksdag hade säkerligen sin rot däri, att ingen kunde föreslå någon utväg till betalning eller på ett öfvertygande sätt bevisa nyttan af ett uppskof. Det torde också vara ställdt utom allt tvifvel, att den vidtagna åtgärden, som faktiskt kom att medföra betalning af en tredjedel af gälden⁴), gaf fordringsägarna en bättre ställning än minoritetens förslag om uppskof, som efter all sannolikhet skulle hafva sänkt priset på obligationerna än mer. Att vidare reduceringen af statsskulden i moraliskt afseende skulle vara mera tadelvärd än ett inställande af

nade af krigslyckan hafva vi till vårt försvar kunnat använda besparade medel, gjort ett längre motstånd, och om äfven ännu då några tillgångar skulle vara kvar, så äro de det blott igenom detta i förhand tagne beslut».

¹) StU:s bet. med anledning af anmärkningarna (Bih 4,2255 ff) lades till handlingarna; Bg 2,1034 ff; Skr till K. M:t Bih 3,1783 ff. (18 juli)

²) Återstående utländsk skuld vid 1812 års slut uppgick till 4 283 680 rdr sp; se Skogman anf. arb. senare delen 1,48. Den årliga ränteutgift, som försvann, uppgick efter parikurs till rdr 465,801:24:2; se Bih 3,1899.

³) De la Gardie, som ofta samtalat med kronprinsen i denna fråga, kallar förslaget »kronprinsens andra favoritplan»; se journalen s. 21.

⁴) Om det sätt, hvarpå betalningen skedde, se Ahnfelt, Två krönte rivaler 2,389 ff. Kronprinsens förskott betaltes med obligationer å beloppet i svenskt mynt. Han fick 99.864 rdr 4 sk Hamb. b:o efter 93 sk kurs; se statsrådsprot. den 3 sept. 1812. Om de svenske fordringsägarnes likvid se Skogman, anf. arb. senare delen 1,45 noten.

betalningarna i förening med ett uppköpande i smyg af obligationerna till vrakpris, förefaller också obegripligt.¹⁾ Obligationernas vanvärde är ju för öfrigt ett verk af riksdagen 1809—1810, och 1812 års riksdag har i själfva verket beredt en möjlighet till betalning af dem efter deras dåvarande marknadsvärde.

Redan den 19 juli kunde nu StU inkomma med sitt betänkande²⁾ om riksgäldskontorets enskilda samt dess och statsverkets samfälda penningbehof till grund för bevillingens bestämmande. Af detta betänkande, eller den s. k. allmänna finansplanen, framgick, att en årlig bevilling från och med år 1813 till nästa riksdag kräfdes å rdr 2,844,019: 30³⁾. Särskildt för år 1812, för hvilket nämnda bevilling ej komme att erläggas, behöfde statsverket extra⁴⁾ 1,740,803 rdr 43 sk 9 rst. Då riksgäldskontoret vid 1812 års slut skulle häfta för en brist af rdr 169,427: 46: 1 utan att hafva gifvit statskontoret något af nämnda summa⁵⁾ och en bevilling å summan ej skulle vara att tillgå i rätt tid, fann StU ingen annan utväg än en höjning af riksgäldskon-

¹⁾ Forssell (anf. arb. s. 189) kallar reduktionen en olycklig utväg, och Skogman (anf. arb. senare delen 1,46) anser, att olika meningar ej kunna uppstå om beslutets orätrådighet, men om dess klokhet och nytta. Å andra sidan finner Svederus, Sveriges krig och politik åren 1808—1815 s. 183, att det orätta låg däri, att man ej med åberopande liksom Napoleon af krigets rätt afskref hela skulden utan genom ofullständig afskrifning gaf »antydningen om en moralisk osäkerhet». Denna uppfattning tar sig äfven uttryck i Ill. Sveriges historia 6,43. »Krigets rätt» kunde emellertid Sverige ej åberopa 1812, och i intet fall kan det bli tadelvärdt, att riksdagen ej tillämpade denna »rätt» i hela dess utsträckning. Det är äfven här kejsar Napoleons exempel, som blifvit efterföljdt; jfr hans reducering af Hollands statsskuld til. ^{1/3}.

²⁾ Bih 3, 1896 ff.

³⁾ Till aflöning och låneräntor..... 439 119: 22: 10
» » banken..... 1 050 000

Statsbristsumman enligt 1810 års riksstat (569,126: 12: 7)

med 1812 beslutad ökning (785,773: 42: 7) 1 354 900: 7: 2

S:a rdr 2 844 019: 30

Till inlösen af riksgäldssedlar ansågs ingen annan anstalt behöfvas än den enligt riksdagsbeslutet af den 2 maj 1810 vidtagna. StU hade funnit, att de creditsedlar, som af enskilda personer realiserats, uppgått till ringa belopp, och att dessa sedlar hufvudsakligen indrogos genom uppbörden. StU föreslog också en utväg att sprida de »så begärlige» mindre creditsedlarna. Af betänkandet synes, att riksgäldskontoret ej förr än 1812 kunnat betala banken dess ersättning för 1810 af de stadgade 300,000 rdr för riksgäldssedlarnas realisation, äfvensom att inbetalningen för 1811 först kunde ske 1813, hvadan sista inbetalningen först 1816 kunde göras.

⁴⁾ Bih 3, 1906 ff.

⁵⁾ Se Bilagorna, Calcul N:o 2, Bihang M.

torets diskonträtt i banken från en till en och en half million rdr. Utskottet antog, att bankens operationer »troligen» ej komme att lida, om ökningen i summan betaltes inom två år. Genom en särskild årlig bevilning på 348,160 rdr under 5 år blefve beloppet ersatt, och till ytterligare säkerhet för banken borde mantalspenningarne pantförskrifvas. Då riksgäldskontoret för 1813 ej skulle kunna biträda statsverket med mera än 100,000 rdr¹⁾ på statsbristsumman, så framtvillningen ej inflöt tidigare än förut, så ansåg StU, att den under reglering stående bevilningen borde inflyta successivt under året eller infordras under de första månaderna. Stånden²⁾ läto BU yttra sig öfver de delar af betänkandet, som rörde banken, och BU hemställde om bifall.³⁾ När sedan de bägge utskottens betänkanden föredrogos hos adeln⁴⁾, vände sig J. H. Gyllenborg än en gång mot posten på 300,000 rdr till amortering af ett lån å 3 å 4 millioner samt protesterade mot beslutet därom, såsom ej tillkommet i den ordning R O § 44 föreskrifver. Han inlade också en protest mot att tre stånd belastade riket med skuld (ersättningen åt de svenske fordringsägarna). Vid votering bifölls betänkandena med 71 röster mot 49, som voro för återremiss. Utgången blef densamma i öfriga stånd⁵⁾. I borgareståndet gjordes dock det förbehåll, att ståndet skulle äga rätt att disponera öfver ett eventuellt öfverskott efter ett eller annat års förlopp till nedsättning af bevilningen eller andra ändamål. I detta förbehåll instämde äfven bondeståndet.

Emellertid hade K. M:t ännu ej fått alla de medel, som ställningen kräde. Den 28 juli inkommo därför till StU två kungliga skrivelser, som dels rörde kreditiven, dels det åt K. M:t lämnade medgifvandet af rätt att upptaga inhemska lån å 3½ million rdr. K. M:t fann kreditiven för små.⁶⁾ Under sista och innevarande år hade K. M:t till

¹⁾ Se Bilagorna, Calcul N:o 3, Bihang M.

²⁾ Ad 2,344; Pr 2,186 f; Bg 2, 844 ff; Bd 800 Präste- och borgarestånden gifvo äfven BvU del af betänkandet. Kommerserådet Santesson föreslog ett i hans tycke säkrare sätt till riksgäldssedlarnes amortering (Jfr ofvan s. 143 not 3), nämligen att banken skulle få realisera de utelöpande riksgäldssedlarna mot att den årliga godtgörelsen till banken af 300,000 rdr, som annars skulle upphöra 1815, finge fortfarande, tills hela den utelöpande summan likviderats. Förslaget afstyrktes af BU. (Bih 3,1997 f).

³⁾ Bih 3,1995 ff. Den ökade diskonträtten skulle upphöra med 1814, sedan den under 1813 minskats med öfver 300,000 rdr.

⁴⁾ Ad 2,370 ff

) Pr 2,220; Bg 2,895 ff; Bd 829 ff.;

) Bih 4,2273 ff.

inköp af spannmål till nödlidande provinser måst disponera en summa, som redan var större än det mindre kreditivet. Med anledning af de stegrade prisen å alla förnödenheter ville K. M:t ha kreditiven på resp. 1 och 2 millioner rdr, således fördubblade. Enligt riksdagsbeslutet af den 2 maj 1810 voro bägge kreditiven ställda på banken, ehuru denna enligt RF § 63 blott var pliktig att tillhandahålla det s. k. stora kreditivet. StU behjertade skälen för en fördubbling af summorna och ansåg på samma gång, att det mindre kreditivet ej kunde ställas på den redan strängt anlidade banken. »Under bekymmersamma öfverläggningar» hade utskottet måst söka tillgång därtill hos riksgäldskontoret, men ej funnit möjlighet att åstadkomma mer än halfva den begärda summan.¹⁾ BU gick med på en fördubbling af det stora kreditivet²⁾, sedan bankofullmäktige visserligen förklarat sig ej kunna »tillbakahålla den uppriktiga önskan, att äfven i detta afseende någon tillökt förbindelse för banken kunde undvikas», men sett sig ur stånd att motsätta sig en ökning. Utskottens förslag godkändes³⁾.

I sin andra skrifvelse⁴⁾ framförde K. M:t sin tillfredsställelse med RSt:s beslut om den utländska gälden. »Stora hvälfningar», heter det vidare, »hafva sedermera inträffat. Med den hastighet, som utmärker hvarje steg af en del kontinentalmaktens rådande politik, utveckla sig händelserna allt mer och mer, och den verkan K. M:t förutsett, skulle i följd däraf uppstå på Sveriges yttre statsförhållanden, är äfven nära för handen. Det är möjligt, att K. M:t tvingas snart gripa till vapen för att trygga rikets gränser och försäkra dess inbyggare mot våld och förtryck». K. M:t behöfde därför till sin disposition medel för detta fall och uppmanade StU att afge förslag, huru det lån å 3 ½ mill. rdr, hvartill ständerna anvisat en fond å 300,000 rdr, lämpligast kunde bringas till en säker verkställighet. Jämte det riksgäldskontoret borde erhålla fullständig föreskrift om lånens upp-

¹⁾ StU ville få åt sig öfverlämnadt att i den hemliga instruktionen för fullmäktige i riksgäldskontoret bestämma sättet för summans erhållande, men förklara, att därigenom hvarken riksgäldskontorets bestånd eller den allmänna krediten skulle äfventyras. Summan erlades i riksgäldssedlar; se prot. hos fullm. i riksgäldskontoret den 22 dec. 1814. (Riksgäldskontoret).

²⁾ Bih 4,2369 ff.

³⁾ Ad 2,553; Pr 2,361; Bg 2,1010 ff; Bd 901 f; Skr. till K. M:t Bih 4,2482 f. I borgareståndet hade stadsmajoren Vestin vid frågans afgörande föreslagit, att RSt skulle medgifva konungen rätt att använda äfven det s. k. stora kreditivet utan skyldighet att följa grundlagens bud och sammankalla riksdag!

⁴⁾ Bih 4,2317 ff.

tagande, ansåg K: M:t af största vikt, att kontoret sattes i stånd att vid behof af en större summa, än som genom lån kunde inflyta, meddela förskott ej öfverstigande $3\frac{1}{2}$ mill. rdr.

StU ansåg det omöjligt att i tid få en så stor lånesumma. Banken kunde ej heller anlitas, och utskottet fäste sig därför vid riksgäldssedlarne, »som äro begärlige samt i allmänna rörelsen äga efter realisationsgrunden ett emot bankosedlarne bestämdt värde», och föreslog att använda dem. Deras kredit skulle ej lida, om de i kronans uppbörd samt i allmänna rörelsen blifva »lika användbare som nu¹⁾ och af hvilken som det åstundar kunna realiseras härefter som hittills». Dessa sedlar medförde äfven den viktiga förmånen, att staten ej betungades med ränta²⁾, och i den beviljade fonden fann utskottet säker tillgång beredd till deras inlösen. För att genom lån vinna så mycket som möjligt föreslog StU, att räntan skulle bestämmas till $6\frac{1}{2}\%$ för dem, som tecknade sig inom 4 månader efter utfärdandet af inbjudning. Man tänkte sig att genom lån erhålla $1\frac{1}{2}$ mill. rdr.³⁾ För att K. M:t i händelse af krig genast måtte få medel, skulle riksgäldskontoret förskottera ett belopp af högst $3\frac{1}{2}$ mill. rdr. StU:s betänkande i denna fråga utgjorde äfven svar å en motion af frih. L. A. Mannerheim⁴⁾, som yrkat, att ständerna skulle fatta ett definitivt beslut om ett inhemskt lån, hvilket ej skett genom anvisande af en fond för ett sådant. Naturligtvis saknades ej under frågans behandling försök att vältra bördan öfver på banken.⁵⁾ StU:s mening seg-

¹⁾ Det var således ej meningen att gifva de nya riksgäldssedlarne någon annan ställning såsom betalningsmedel än de gamla. Jfr Sven Brisman, Bidrag till riksgäldssedlarnas historia (Hist. Tidskrift 1904 s. 321 f).

²⁾ Det var samma förföriska tanke, som vid 1809—10 års riksdag gaf sedelemissionen en så stor omfattning; se Forssell, Valda skrifter af Hans Järta; Förordet L II ff.

³⁾ Årlig ränta och amortering^a å denna summa skulle utgöra 165,000 rdr, hvidan till amortering af riksgäldssedlarne skulle återstå 135,000 rdr. Härmed skulle lånet vara betaldt vid det 14:de årets slut och riksgäldssedlarna indragna så när som på omkring 43,000 rdr.

⁴⁾ Ad 2,377 ff.

⁵⁾ Vid StU:s betänkande var bifogad en reservation af arkiatern D. v. Schultzenheim (Bih 4,2330 ff), som ville anlita banken för förskott å lånen på $1\frac{1}{2}$ mill. rdr och äfven för de återstående 2 mill. Medel skulle banken få genom en successiv indragning å riksdiskontens utlåningar, eller ock skulle banken garantera både utelöpande och vidare utgående riksgäldssedlar mot en årlig amorteringssumma af 300,000 rdr. BU hade nyss afböjt en motion i borgareståndet i det senare syftet (Santessons förslag om riksgäldssedlarnes inlösen; se ofvan s. 144 not 2), hvilken ock afslagits af alla stånd, och afstyrkte äfven nu (Bih 4,2371 ff) »på det ömmaste» bifall till en sådan åtgärd.

rade¹⁾, fastän kraftiga invändningar både i präste- och borgarestånden riktades mot emissionen af nya riksgäldssedlar.

De stora penningbehofven hade tvungit regeringen att se sig om åt alla håll för att söka utvägar till ökade inkomster. Redan under riksdagens tidigare skede hade regeringen därför utom brännvinslagstiftningen lämnat till riksdagens pröfning äfven en annan viktig bevillningsfråga, nämligen tullfrågan. Då af den indirekta beskattningen tullinkomsten var den mest betydande, var det naturligt, att man sökte göra denna inkomstkälla mera gifvande.

Genom 1809 års RF hade tullarne, som sedan 1772 varit ett regale, åter dragits inom riksdagens maktsfer. Vid riksdagen 1809 och 1810 hade tullarne sedan underkastats åtskilliga förändringar. Så beslöts landtullens upphörande med utgången af år 1810²⁾, och i stället åtog sig ständerna en landtullersättning. Vidare medgaf man konungen rätt att höja sjötullen intill 50 %, men som riksdagen ej därmed afsåg en direkt ökning af statsinkomsterna, så förbehöll den sig, att K. M:t täcktes tillåta en motsvarande nedsättning i afgifterna å därför lämpliga varor.³⁾ Häraf kände sig emellertid konungen så bunden, att hans rätt till tullförhöjning blef obegagnad.⁴⁾ Att K. M:t nu sökte bli kvitt detta band, så att en tullförhöjning skulle kunna medföra en ökning af statsinkomsterna, är lätt förklarligt, men underligt nog väckte regeringen också förslag om landtullens återställande, knappt mer än ett år efter dess afskaffande.⁵⁾ Statsrådet stod ej heller enigt i denna fråga, i det B. v. Platen förklarade sig ej kunna gilla de grunder, hvarpå förslaget fotades.⁶⁾ I sin proposition angående

¹⁾ Ad 2,554 f; Pr 2,361 ff; Bg 2,1024 ff; Bd 886 f. Skr till K. M:t Bih 4,2486 ff. Genom lån erhöi man endast 185,000 rdr, resten utgick i nya sedlar; se Sven Brisman, anf. arb. s. 325.

²⁾ Skr till K. M:t af den 20 febr. 1810 (Ad febr. 1810 s. 792 ff) och K. M:ts svar af den 7 mars (Ad mars 1810 s. 617 ff) samt Skr till K. M:t med anledning däraf. (Ad mars 1810 s. 1435 ff); Kungl. För. om landtullens upphäfvande den 30 nov. 1810.

³⁾ Se härom Alin, Svenske konungens rätt i fråga om nedsättning af tullbevillningsafgifter enligt 1809 års regeringsform. (Smaaskrifter, tillegn. A. F. Krieger s. 349 ff).

⁴⁾ Se frih. af Håkansons yttrande, Bih 3,2078 f

⁵⁾ Bland upphofsmännen till »den olyckliga idén» nämner De la Gardie äfven frih. af Håkanson (Se journalen s. 39). Denne var ock förslagets ifrigaste förkämpe inom riksdagen.

⁶⁾ Bih 1,260 ff. Wirsén besvarade v. Platens anmärkningar, och de öfriga statsråden tillstyrkte propositionen, enär K. M:t »uttryckligen till RSt:s eget ompröfvande hade öfverlämnat att antaga tullafgiften eller att i dess ställe söka utfinna andra

tullverket¹⁾, af den 13 maj, äskade K. M:t först och främst rätt att efter omständigheterna ändra tullafgifterna.²⁾ Dessutom förbereddes ständerna på att K. M:t skulle vidtaga författningar till lurendrejeriets och tullförnillningarnas hämmande, sedan upphäfvandet af 1779 års förordning visat sig skadligt. Då K. M:t i samma syfte nödgats bibehålla landtullbevakningen å de flesta orter, men kostnaden därför föll på sjötullmedlen, då vidare K. M:t genom landtulluppbördens indragning kommit att sakna den kännedom om den inhemska produktionens förändringar, som förut erhållits genom persedelextrakten, så lämnade K. M:t också frågan om landtullens återställande till riksdagens pröfning. Af en landtull af 3% å varuvärdet beräknade K. M:t en inkomst af 600,000 rdr, hvilken summa kunde medföra en anseelig minskning i den allmänna bevillningen, så framt ej riksdagen pröfvade någon annan utväg lämpligare. K. M:t underrättade äfven RSt om sin afsikt att utse en kommitté för revision af tulltaxan, accisstadgan m. fl. tullförordningar samt eventuellt för uppgörande af en tryggare och bekvämligare form för landtulluppbörden. I afseende på sättet att hämma lurendrejeri och tullförnillning utbad sig K. M:t riksdagens yttrande, men dess beslut i afseende på grunderna för sjö- och landtullafgifternas bestämmande.

Sammansatta BvU:s och EkU:s betänkande angående landtullen³⁾ stödde sig på den vid riksdagen 1809 och 1810 framställda motiveringen

utvägar». Platens motstånd mot landtullens återinförande orsakades äfven af hans tro, att föreningen med Norge därigenom skulle omöjliggöras; se bref från Platen till Wirsén den 22 maj 1812.

¹⁾ Bih 1,265 ff. Den upplästes i stånden först den 28 maj.

²⁾ K. M:t yttrade: »Ställde i en afmått proportion till varuvärdet och tillgången, skulle de (tullafgifterna), under en fullständig kontroll i förvaltningen, ännu närmare uppfylla sin egentliga bestämmelse såsom beskattning på förbrukningen inom landet och tillika fördelaktigt verka på rikets yttre förhållanden, om afgifterna, icke mer oföränderlige, finge jämkas efter statsintressets och politikens fordringar samt andre nationers omväxlande handelsrelationer sins emellan och med detta land. Ofta förete sig sådana omständigheter af stor vikt, men tillfällige och utan varaktighet, och något hinder för deras begagnande, särdeles då frågan är att vid nedsatte pris å importartiklar förekomma en öfverdrifven konsumtion och därmed tillika förbinda en i sådant förhållande alldeles icke kännbar, ehuru ofta betydlig intrad för staten, borde så mycket mindre äga rum, som ingen främmande makt underlåter att på de öfrigas bekostnad draga nytta däraf.»

³⁾ Bih 2,1048 ff. Frågan om sjötullen lämnade utskotten åt BvU ensamt, med erkännande af »vikten af de där framställda skäl för en hastig och obehindrad förändring i tullafgifterna».

för landtullens afskaffande, och utskotten hade ej funnit något skäl att efter så kort tids förlopp åter upplifva tvånget. På grund af försmällningarna betviflade man äfven persedelextraktens tillförlitlighet, och till ökad säkerhet mot sjötullförsmällning föreslogs en förflyttning af tullbetjäningen från stadsbommarna till sjökusten och gränsen samt betjäningens användning till resebevakning. I landtullersättningen hade K. M:t, enligt af utskotten uppgjord kalkyl, medel härtill, enär denna utöfver vederlag för landtullen gifvit ett öfverskott på mer än 79,000 rdr. Fördelningen af landtullersättningen hade utskotten lämnat åt BvU att uppgöra i samband med bevillningsförordningen.¹⁾

Adeln lät betänkandet hvila på bordet²⁾, tills BvU kunde inkomma med förslag till allmän bevillning alternativt med och utan landtull samt med förslag till eventuell fördelning af den i staten påräknade landtullersättningen.

I sitt betänkande om den allmänna bevillningen, som afgafs den 29 juli³⁾, afstyrkte BvU landtullens återställande och upptog i stället landtullersättningen till dess förra belopp af 150,000 rdr. Visserligen ansåg utskottet en inkomst af landtullen å 600,000 rdr möjlig, men anslog behållningen endast till 350,000 rdr, med hvilken summa således den allmänna bevillningen kunde minskas genom landtullens återställande.⁴⁾

¹⁾ Tre reservationer voro afgifna (Bih 3,2069 ff), den utförligaste af frih. af Håkanson, hvilken skarpt polemiserar mot det förslag till betänkande, som utskottens sammansatta beredning afgifvit i tullfrågan. Hans reservation trycktes särskildt och utdelades i stånden; se Bd 417 och Pr 2,316. I sammansatta utskotten hade en skarp strid stått både om formen för frågans behandling och om själfva frågan. Först efter votering bestämdes, att frågan skulle afhandlas gemensamt af båda utskotten, med gemensam votering, om så fordrades, och gemensamt betänkande. Grunderna och fördelningen skulle dock tillhöra BvU; se pleniprot. den 16 juni.

²⁾ Härom förenade sig på inbjudan öfriga stånd (Pr 2,16 ff; Bg 2,631 ff; Bd 621 ff). I bondeståndet voro meningarna i afseende på landtullen mycket delade, mest på grund af farhåga, att landtullersättningen skulle på ett betungande sätt öka allmänna bevillningen. För öfrigt visade sig en tydlig intresse motsats mellan de landsorter, som genom närheten till städer kunde ha nytta af frihet från landtull, och dem, som för afståndens skull ej kunde ha någon lifligare förbindelse med städerna. De ofrälse stånden nöjde sig med en anmodan till BvU om skyndsamhet, medan adeln velat förstärka BvU att inom 8 dagar inkomma med utlåtande (Ad 2,70 ff).

³⁾ Bih 3,2103 ff. Först den 24 juli hade bevillningssumman blifvit bestämd.

⁴⁾ Från allmänna bevillningen skulle enligt utskottets kalkyl kunna försvinna:

1:o Landtullersättningen	150,000	rdr	
2:o Afgiften för öfverflöds nyttjande	120,000	»	
3:o Personlig afgift för båtsmän och indelta arméns soldater	15,450	»	: 24
4:o Afskrifningar och afkortningar	64,509	»	: 24

S:a rdr 350,000

I särskildt betänkande s. d.¹⁾ föreslog utskottet en fördelning af landtullersättningen på förra sättet utom inom städerna, där fördelningen borde ske i förhållande till beloppet af den allmänna bevillning efter 2:dra artikeln, som hvarje egendom eller rörelse inom staden hade att utgöra. Beträffande sjötullen föreslog utskottet här:

1:o Att gifva K. M:t i uppdrag att genom en kommitté låta utarbeta en ny sjötullstadga, öfverse gällande tullförfattningar och till K. M:ts pröfning och afgörande föreslå nödiga ändringar däri²⁾;

2:o Att öfverlämna till K. M:t intill nästa riksdag rätten att stadga de höjningar eller sänkningar i tullen, som K. M:t ansåg nödiga i fråga om olika varor, med förbehåll att statens vinst genom dessa förändringar³⁾ måtte efter två års bepröfvande lända till minskning i nu antagna dryga skatter, enligt kommande beslut af riksdagen. Dessutom föreslog utskottet en anhållan hos K. M:t, att nästa riksdag för granskning af sjötullafgifterna och den vidare åtgärd därmed, som enligt RF § 60 tillkom densamma, måtte få del såväl af blifvande nya taxa och stadga som ock af deras resultat i afseende på statsinkomsterna;

3:o Att RSt förklara sig ej hafva någon ändring att föreslå i dittills stadgade sjötullafgifter eller därmed i samband stående licent-, konvoj- och fattigförsörjningsafgifter;

4:o Att till K. M:t öfverlåta rätt till sjötullens bortarrenderande på nya tio år vid utgången af nuvarande arrendetid, utan hinder af föreskriften i RF § 60.

De båda betänkandena behandlades af adeln den 3 augusti.⁴⁾ Beträffande sjötullfrågan anmärktes (af *frih. Håkanson och G. F. Wirsén*), att den föreslagna dispositionen af vinsten å en eventuell tullförhöjning stred emot beslutet att ställa statsverkets samtliga öfverskott till K. M:ts förfogande. Äfven höjdes en röst mot fortsatt sjötullarrende. Mot det förra påståendet invände *grefve A. G. Mörner*, att ständerna ej genom att gifva K. M:t rätt till tullförhöjning afsett att öka inkomsterna till obegränsadt belopp, och att det vore billigt,

¹⁾ Bih 4,2281 ff.

²⁾ Syftemålet med förändringarna borde vara, att exporten uppmuntrades och användningen af öfverflödsartiklar hämmades, hvarförutom importförbud borde upphävas å sådana varor, som ej i erforderlig mängd eller godhet tillverkades inom landet.

³⁾ Det öfverskott, som vunnes med oförändrade afgifter, var redan lämnadt till K. M:ts disposition, såsom BvU också uttryckligen betonade; se ofvan s. 123 not. 3.

⁴⁾ Ad 2,447 ff och 2,517 ff.

att ständerna genom en senare beslutad ändring i sjötulltaxan sökte bereda lindring i de höga utskylderna. Tullarrendet önskade han fortsatt, enär inkomsten efter dess införande varit högre än förut. Frågan om landtullen berördes endast helt flyktigt, och resultatet blef en återremiss af båda betänkandena.

I prästeståndet¹⁾ voro meningarna mycket delade i landtullfrågan, och utskottets förslag segrade först efter votering (30 röster mot 16). Däremot återremitterades betänkandet angående landtullersättningens fördelning och sjötullen.²⁾ Det yrkades här bl. a., att öfverskottet på sjötullen borde tjäna till amorteringsfond för riksgäldssedlarna, samt att den åt fattigvård och barmhärtighetsverk anslagna delen af sjötullen borde göras tillräcklig genom höjning af tullen på öfverflödsvaror. *Prof. Wikman* ansåg högst nödigt, att det »i stöd af 60 § i RF»³⁾ uppdrogs åt K. M:t att ytterligare utarrendera sjötullen.

I borgareståndet förkastades också landtullen.⁴⁾ För öfrigt rörde sig diskussionen här hufvudsakligen om lagligheten af tullarrendet. *Borgmästarne Lindström och Ullberg* ansågo arrendet strida mot RF § 60, som förbjöde, att kronans inkomster på något sätt förpaktades. Däremot sökte *lagman Landberg* göra gällande, att RF § 60 blott förbjöde K. M:t att förpakta eller bortförläna statens inkomster, men alls ej hindrade ständerna att härom förordna efter behag. »I alla fall», yttrade han vidare, »skulle det icke kunna betagas K. M:t och RSt att gemensamt upphäfva ett sådant stadgande, om de funne det nödvändigt till befordrande af statens förmån». Gent emot detta yttrande påpekade Ullberg, att den form, som stadgas för grundlagsändring, nu ej vore iakttagen.⁵⁾ *Kommerserådet Santesson* ansåg, att RF § 60 ej rörde annat ämne än bevillningen, som enligt samma paragraf vore RSt:s ensak och af dem borde vid hvarje riksdag regleras. — Utskottets betänkande antogs genom votering med den förseglade sedelns tillhjälp (20 röster stodo mot 20).

I bondeståndet⁶⁾ förkastades landtullen, men betänkandet angående landtullersättningen och sjötullen återremitterades. I sitt nya

¹⁾ Pr 2,306 ff.

²⁾ Pr 2,344 ff.

³⁾ Samma uttryck användes sedan i skrivelsen till K. M:t, Bih 4,2673.

⁴⁾ Bg 2,955 f; 2,962 ff.

⁵⁾ Det var i detta sammanhang, som stadsmajoren Westin yttrade de ofvan s. 1 f citerade orden.

⁶⁾ Bd 870 ff.

utlåtande af den 9 augusti fasthöll BvU i allt väsentligt vid sitt förra förslag.¹⁾ Det ansåg sitt förslag i afseende på öfverskottet å sjötullen fullt rättmätigt och hade trott sig därigenom bäst förena den föreslagna obegränsade tullförhöjningsrätten med den i RF ständerna ensamt tillerkända rätten att bestämma tullförhöjning. Men med hänsyn till den af G. F. Wirsén anmärkta svårigheten att skilja detta öfverskott från det, som uppkomme med bibehållande af oförändrade tullsatser, föreslog utskottet, att rätten till höjning begränsades till 100%, utan att K. M:t däraf skulle förbindas till någon motsvarande nedsättning. »Härmed försvinner dock», heter det, »allt anspråk till minskning af åtagne bevillningar äfvensom de inom högvärdiga prästeståndet gifne särskilda förslag, på hvilka artiklar denna minskning skulle äga rum.»

Nu godkändes förslaget af samtliga stånd²⁾ med det undantag, att prästeståndet ansåg, att öfverskottet å tullafgifterna liksom å allmänna bevillningen borde användas till riksgäldssedlarnes inlösen, samt fasthöll vid sitt förslag om de åt barmhärtighetsverk anslagna medlen. Emellertid afstod ståndet några dagar därefter från sina förbehåll.³⁾

Landtullens förkastande var det enda nämnvärda missöde, som under denna riksdag träffade regeringen, och denna hade allt skäl att bära det med jämnmood.⁴⁾

¹⁾ I afseende på fördelningen af landtullersättningen föreslogs endast ett tillägg, som medgaf, att om någon stads invånare genom frivillig öfverenskommelse sins emellan enhälligt beslöte en annan fördelning, detta skulle vara dem tillåtet.

²⁾ Ad 2,700 f; Pr 2,410 ff; Bg 2,1093 f; Bd 928. Endast en talare yttrade sig hos adeln, nämligen J. H. Gyllenborg, som ansåg ett 10-årigt tullarrende olagligt, enär för tullen såsom en bevillning ingen stadga kunde gälla längre än till nästa riksdag. Herr E. v. Echstedt instämde.

³⁾ Pr 2,456 f. I prästeståndet hade farhågorna för följderna af de nya riksgäldssedlarnes utgifning skarpast uttalats, och därför fasthöll man där så segt vid tanken på att skapa en fond till deras inlösen.

⁴⁾ Så mycket mer anklang hade K. M:t vunnit genom sina utlovade åtgärder mot lurendrejeri och tullförsvinnning. Redan förut hade fråga därom väckts i borgareståndet (Bg 1,187 ff) såsom ett medel för fabrikenas upphjälpande. En motion om återställande af visitationer i hus och på vägar efter lurendrejdadt gods hade dock hos bondeståndet mottagits »med ovilja»; se Bd 312. Frågan föranledde nya motioner (Bg 1,251 ff; 1,256 ff; 1,258 ff), i hvilka äfven friare åsikter i afseende på tullagstiftningen togo sig uttryck. Dessa vunno t. o. m. ett visst erkännande af EkU (Bih. 3,1585 ff). Resultatet blef en skrivelse till K. M:t med anhållan bl. a. om upplifvande af visitationer samt med hänskjutning till K. M:t af frågan om förtullningsfrihet för alla till nyttjande tillåtna varor och om allmogens seglationsfrihet (Bih 3,1931 ff). Riksdagen beslöt också skärpning af straffet för lurendrejeri och

En tullförhöjning af säreget slag, som man inom borgareståndet förgäfvades sökte få bort, låg i skyldigheten att likvidera tullen å exportvaror med växlar i Hamb. b:o.¹⁾ I motion af borgmästaren Egge²⁾ framhölls, att detta stadgande godkänts af borgareståndet till nästa riksdag och endast på grund af brist på tid att söka en annan ersättning, hvarför en förhoppning uttalades om en mera rättvis och nyttig åtgärd till ändamålets vinnande. StU och BvU ansågo sig³⁾ dock ej kunna föreslå något bättre sätt att anskaffa behöfliga växlar. Utskotten beräknade behovet af växlar till en summa af 207,000 rdr, hvaraf för statsverket 150,000 rdr, för riksgäldskontoret 57,000 rdr. Som riksdagen ej beviljat något anslag såsom ersättning för kursförhöjningen vid anskaffandet af växlar å denna summa och ett sådant anslag kunde komma att öka bevillningen med 200,000, kanske snart 300,000 rdr, funno utskotten nödvändigt, att samma tullklaringsätt bibehölls. Då politiska orsaker kunde komma att hindra exporten till kontinenten, föreslogo likväl utskotten, att växlar å P. Sterl. äfven skulle få användas, dock ej till parikurs (1 P. St.—rdr 4: 15), utan till af fullmäktige i riksgäldskontoret för hvarje månad bestämd kurs. Detta blef också ståndens beslut.⁴⁾

Hvad öfriga bevillningar enligt RF § 60 angår, så må nämnas, att posttaxan bibehölls i sitt förra skick⁵⁾, medan däremot chartæ-

tullförsnillning (Motion Bg 1,509; LU:s mem. Bih 3,1858 ff; Skr till K. M:t Bih 3,2007 ff.) I en senare skrifvelse (Bih 4,2686 f) framförde RSt sin önskan, att landtullbetjäningen flyttades till sjökusten eller användes till resebevakning.

¹⁾ I enlighet med Kungl. Kung. den 2 aug. 1800 hade riksdagen 1809—10, för att utan förlust genom stigande kurs bereda statsverket och riksgäldskontoret tillgång till växlar för bestridande af statsutgifter å utrikes orter, stadgat, att i sjöfartsidkande stapelstäder sjötullen för utgående varor skulle betalas med växlar å Hamb. b:o (1 rdr H. b:o beräknad = 1 rdr svensk b:o specie, så länge kursen å H. b:o ej fölle under 48 sk.) Mindre stapelstäder — liksom äfven Stockholm, Gäfle och Göteborg, i fall tullen understege 100 rdr — fingo betala i svenskt bankomynt efter af fullmäktige i riksgäldskontoret bestämd kurs.

²⁾ Bg 1,186. En senare motion i samma ämne afgafs af grosshandlaren J. Selggren; Bg 1,443 f.

³⁾ Bih 4,2522 ff.

⁴⁾ Ad 2,699; Pr 2,410; Bg 2,1067 ff; Bd 928 f. Borgareståndet samtyckte endast på grund af svårigheten för staten att anskaffa växlar.

⁵⁾ BvU:s mem. Bih 4,2481 f; Ad 2,700; Pr 2,410; Bg 2,1075; Bd 928; Skr Bih 4,2670. Adeln ansåg frågan endast gälla taxan för inrikesposten, och att detta var meningen, ses af Skr till K. M:t. Med postverkets utgiftsstat vidtogs den förändringen, att en summa af 12,000 rdr till höjd postlega och 3,000 rdr till ökad traktamente för postiljoner uppfördes å stat (Bih 2,917 f.) Med denna höjning var

sigillatæförelörden undergick åtskilliga förändringar, som medförde ökad inkomst.¹⁾

I sin skrifvelse till RSt angående bevilningen²⁾ hade K. M:t uttalat den förhoppningen, att sådana bevilningsgrunder skulle fastställas, »som med en jämn och rättvis fördelning förena den för dispositionen nödvändiga visshet i beräkningen». I detta senare afseende hade den förra bevilningsförelörden lämnat mycket öfrigt att önska, och åtskilliga motioner³⁾ visade, att man ej heller var allmänt belåten med densamma i andra afseenden. BvU:s förslag till allmän bevilning från och med 1813 kom af olika skäl⁴⁾ att afgifvas först den 29 juli. Efter höjningar i brännvins- och chartæ-sigillatæafgifterna samt upptagande af landtullersättningen återstod att fylla genom allmän bevilning en summa af i rundt tal 2,650,000 rdr. För detta ändamål föreslog utskottet i första rummet en på alla rikets skattskyldiga inbyggare lika fördelad afgift (1:sta artikeln, »koppsskatt») samt vidare afgift å inkomst af synbar förmögenhet (2:dra art.) utan rätt till afdrag för skuld.⁵⁾ Såsom andra utvägar hade utskottet tänkt sig en progressiv afgift af förmögenhet (3:dje art.) och dess afkomst⁶⁾ samt afgift för bruket af öfverflödsartiklar (4:de art.). I bevilningen påräknades till ett belopp af 150,000 rdr såväl hvad förr i bevilningsafgift influtit vid stora sjötullen af socker och alun som den del af land-

man i bondeståndet ej nöjd, utan där föreslogs ytterligare höjning och förbättring i postböndernas villkor (Bd 283 ff och 341 ff). Frågan öfverlämnades som önskemål till K. M:t (Bih 2,1131 ff och 2,1532 f.)

¹⁾ BvU:s förslag till ändrad ch.-sig. förelörden (Bih 4,2814 ff) återremitterades, men det omändrade förslaget (Bih 4,2302 ff) bifölls utom af borgareståndet, hvilket dock slutligen (Bg 2,1071 f) uppgaf sitt motstånd (mot en nedsättning till allmogens förmån) »för att ytterligare ådagalägga sin benägenhet att gå bondeståndets önsknings till mötes». Ch.-sig. förelörden, se Bih 4,2931 ff.

²⁾ Bih 1,3. Den är daterad den 18 april. K. M:t öfverlämnade äfven till utskottet inkomna förslag till bevilningens utgörande, uppgjorda af myndigheter och enskilda personer, som med anledning af RSt:s skrifvelse den 16 okt. 1810 sysselsatt sig med frågan i hopp om belöning af nästa riksdag. Öfver 80 sådana förslag lämnades till utskottet.

³⁾ Ad 1,59 ff; Bg 1,125 f och 1,298 ff; Bd 535 f. Hos adeln föreslogs redan den 25 april bevilning å synbar förmögenhet.

⁴⁾ Jfr ofvan s. 149 not 3.

⁵⁾ Den skuldsatte fick i stället göra afdrag hos fordringsägaren för hvad han erlagt för dennes förmögenhet. — Värdet på hus och tomter i städerna uppgick till cirka 25 mill. rdr, städernas jord taxerades till 6 mill. rdr och fastigheter på landet till 300 mill. rdr; se kalkyl öfver 2:a art. Bih 3,2216.

⁶⁾ Tariffen, se Bih 3,2164 ff.

tullersättningen, som utgjorts genom höjda sjötullafgifter å vissa artiklar, hvilka båda slags afgifter utskottet ansåg böra få komma sjötullen direkt till godo. Utskottet sökte äfven få till stånd en förbättrad mantalsskrifning, och till lättnad för utskyldernas betalning hemställdes, att de skulle få betalas på olika tider, hvarigenom också statsverket tidigare skulle få en del behöfliga medel.¹⁾

Kalkylen med bevillningens resultat²⁾ upptog:

1 art. Afgift för personer	Rdr	888,371:24
2 art. » » löner och synbar förmögenhet	»	1,485,025
3 art. Progr. afgift för större förmögenhet	»	156,603·24
4 art. Bevilling för öfverflöds nyttjande ³⁾	»	120,000

S:a Rdr 2,650,000

Om detta förslag följde nu långvariga och tröttande förhandlingar⁴⁾, under hvilka klagomål först och främst från flera håll framfördes öfver förslaget sena uppgörande. Så yttrade t. ex. *prosten Stenhammar*: »BvU äger i riksdagens snara och allvarligt önskade slut sitt bästa försvar, och, uppriktigt sagdt, synes mig ifrån början i sin arbetsmetod hafva påräknat det.»

Förslaget blef återremitteradt i samtliga stånd. I borgareståndet antogos emellertid förslaget hufvudgrunder (på yrkande af bl. a. borgm. Ullberg), under det förslaget för öfrigt jämte anmärkningar återförvisades⁵⁾, och i prästeståndet afvärfades en dylik utgång först efter votering med 21 röster mot 18, hvilka senare ville godkänna hufvudgrunderna. BvU:s svar å anmärkningarna⁶⁾ afgafs den 7 augusti. Här hade utskottet i betydlig mån tagit hänsyn till de önskemål, som framstälts inom stånden. Så hade utskottet uppgjort en ny tariff

¹⁾ Af de insända förslagen till nya bevillningsgrunder ansågs intet tillfyllestgörande.

²⁾ Bih 3,2214 ff.

³⁾ Däraf utgick: För öfverflödig betjäning 800 rdr
 » huspräster 1,000 »
 » rättighet att röka och snusa 57,000 »
 » sidentapeter och sidenmöbler 5,600 »
 » rätt att bära sidentyg 37,500 »
 » » » » ur 7,800 »
 » stämpelafgift för kort 8,300 »
 » afgift för biljarder 2,000 »

S:a 120,000 rdr

⁴⁾ Ad 2,447 ff; Pr 2,262 ff; Bg 2,919 ff; Bd 857 ff.

⁵⁾ Se A. G. Mörmers yttrande därom Ad 2,500; jfr ofvan s. 74 not 1.

⁶⁾ Bih 4,2427 ff.

för den progressiva beskattningen¹⁾ och föreslog vidare en bestämd användning för eventuellt öfverskott å bevillingssumman. Efter nya öfverläggningar i stånden utan samstämmigt resultat²⁾ inkom BvU den 12 augusti med sitt jämningsförslag³⁾, i hvilket de olika besluten hade ställts upp emot hvarandra i 19 frågor. Efter dessas behandling återstodo 12 frågor⁴⁾ att afgöras i förstärkt StU (13 aug.). Bland dessa var äfven frågan om användningen af öfverskottet å bevillingssumman. Det blef nu afgjort, att detta öfverskott först skulle lända gemenskapen af indelta armén och båtsmanshållet till befrielse från den personella afgiften, och att allt öfrigt skulle ingå till riksgäldskontoret såsom amorteringsfond för riksgäldssedlarna.⁵⁾

Den 16 augusti kunde så RSt:s skrifvelse till K. M:t angående bevillingen expedieras.⁶⁾ Däraf framgick, att en ökning skett af bevillingen med följande summor:

Sjötullmedlen	Rdr	150,000
Chartæ-sig. medlen	»	60,000
Husbehofsbrännvinsmedlen	»	340,000
Därtill kom den allmänna bevillingen	»	2,650,000
	S:a Rdr	3,200,000

¹⁾ Utdrag af tariffen för progr. afgiften; Bih 4,2456 ff:

Belopp af bevilling enligt 2 art.	Progr. proc. därå	Progr.-afgift
50	1½	— : 36
100	3½	3: 24
200	8½	17:
400	22½	90:
800	41	328:
1000	48	480:
2000	67	1,340
5000	73¼	3,662: 24

²⁾ Ad 2,587 ff; Pr 2,391 ff; Bg 2,1047 ff; Bd 909 ff.

³⁾ Bih 4,2613 ff.

⁴⁾ Bih 4,2635 ff.

⁵⁾ Det gällde öfverskottet på den *allmänna* bevillingen; Jfr förslaget till instruktion för fullmäktige i riksgäldskontoret, Bih 4,2584 ff. BvU fann olämpligt, att denna bestämmelse skulle ingå i bevillingsstadgan och föreslog (Bih 4,2654 f) att föreskrift därom i stället skulle intagas i instruktionen för fullmäktige i banken och riksgäldskontoret. Detta bifölls; se Ad 2,671; Pr 2,468; Bg 2,1081; Bd 946 f.

⁶⁾ Skr till K. M:t om bevillingen, Bih 4,2664 ff. Bevillingsstadgan, se Bih 4,2721 ff.

Detta var den totala bevilningssumma, som kräfdes utöfver de enligt 1810 års stat anslagna bevilningarna enligt RF § 60 (Rdr 1,437,349: 14: 5).

Den riksstat, som öfverlämnades till K. M:ts sanktion¹⁾, visade följande siffror:

Inkomster:

1. Landträntor	Rdr 1,500,468: 41: 9
2. Bevilling enligt 1810 års stat	» 1,437,349: 14: 5
3. Ökning å samma bevilln. i 1812 års stat ..	» 550,000
4. Allmän bevilning	» 2,650,000
	S:a Rdr 6,137,818: 8: 2

Utgifter:

1. Statsverkets utgifter å 9 hufvudtitlar	Rdr 4,292,718: 15: 4
2. Riksgäldskontorets utgifter	» 1,489,119: 22: 10
3. Årlig amortering i 5 år (å extra behof under under 1812 af 1,740,803: 43: 9)	» 384,160: 36: 6
4. Öfverskott öfver behofvet å allm. bev. ²⁾ ..	» 7,819: 30: 6
	S:a Rdr 6,137,818: 8: 2

Statsbristsumman, som för 1812 uppgick till rdr 1,354,900: 7: 2 (oberäknadt en summa för en gång af rdr 385,903: 36: 7), skulle för följande år genom höjning af bevilningen enligt RF § 60 till rdr 1,987,349: 14: 5 nedgå till rdr 804,900: 7: 2. Då de för 1812 nödiga medlen ej i tid skulle ingå, framhöll RSt i sin skrifvelse, att de, såsom nämndt, sökt afhjälpa detta genom ökning af riksgäldskontorets diskonträtt i banken. Den summa, som riksdagen i fall af krig ställt till regeringens förfogande, uppgick, såsom af det förutnämnda framgår, till sex millioner riksdaler.

Det var således onekligen tunga bördor, som riksdagen åtagit sig, men man insåg, »att riket behöfver utomordentliga medel, om det skall kunna upprätthållas», såsom Anders Danielsson yttrade, och den klagan, som understundom gaf sig luft i förhandlingarna, var alltid dämpad af insikten härom. Sedan bevilningsfrågorna, hvilka

¹⁾ StU:s betänkande angående riksstatens öfverlämnande till K. M:t, se ¹Bih 4,2581 f. Riksstaten, som utvisar resultatet af den fullbordade statsregleringen, se Bih 4,2564 ff.

²⁾ Den allm. bevilningen hade bort utgå med ett belopp af rdr 2,642,180: 17: 6, som för jämnhetens skull afrundades till 2,650,000 rdr.

hufvudsakligen utgjort föremålet för riksdagens öfverläggningar under de sista veckorna, lyckligen fått sin lösning, kunde riksdagen den 18 augusti af konungen förklaras afslutad. Med rätta kunde konungen i sitt afskedstal¹⁾ gifva RSt de varmaste loford och betyga, att det var »med ett för framtiden befästadt hopp», som han nu afslutade deras öfverläggningar. Med dessa loford förband han å sin sida en förklaring, att »de orättmätige farhågor, man sökt att väcka öfver de af eder enhälligt beslutne tillägg och förändringar i tryckfrihetslagen, skola bäst besvaras af erfarenhetens lära.»

Riksdagen hade fyllt sin plikt och lämnat regeringen det kraftiga stöd, som tidsomständigheterna fordrade. Den hade lagt i dagen en hängifvenhet för kronprinsens person, som understundom tog sig de mest naiva uttryck, men hängifvenheten synes ha varit uppriktig och andan icke servil. Och hvilka rika framtidsloften lämnade ej den ovanliga endräkten och samverkan emellan stånden inbördes och mellan dem och regeringen! »Stora saker hafva ock gått igenom», skref G. F. af Wirsén²⁾, »på hvilka i en lugnare tid kunde byggas varaktiga verk.»

Det var nu regeringens sak att använda de hjälpmedel, den fått, på ett sätt, som kunde trygga landets framtid. Under riksdagens lopp hade Karl Johan också med kraft och skicklighet ytterligare fullföljt det nya systemet. Den i juli ingångna freden med England blef dagen före riksdagens slut ratificerad, och för en ny stor koalition mot Europas förtryckare var vägen redan banad. För de många, som med oro sågo förhållandenas utveckling, kunde konungens afskedsord till hemliga utskottet utgöra en tröst. »Hvar dags erfarenhet», sade han, »vittnar, att det system, jag antagit, ensamt beredt en möjlighet för riket att genom en försäkrad kommunikation med Ryssland erhålla en högst nödig tillgång på spannmål.» Och efter en underrättelse om att större delen af rikets krigsmakt skulle samlas, kunde han försäkra, att denna »aldrig skall användas för föremål, främmande för fäderneslandets intresse, att emot samtida vådor och framtida olyckor skydda».

För eftervärlden står åtminstone det resultatet fast, att regeringen med de hjälpmedel, som 1812 års riksdag beredt, kunnat grundlägga ett fredslugn, som nu snart är sekelgammalt.

¹⁾ Tryckt hos N. M. Lindh, Örebro 1812 (Årstrycket).

²⁾ Bref från Wirsén den 18 juli till N. A. Humble.

Konstitutionsutskottet¹⁾

Af adeln:

- N:o 54 Grefve Spens, Fullm.: Grefve
A. G. Mörner.
» 246 Frih. Manderström, Fullm.: Herr
A. G. Silfverstolpe.
» 336 Frih. Carl Gustaf Adlerberg.
» 1056 Öfverste P. Schönström.
» 2153 Öfverintendenten Edelerantz.
» 2200 Regeringsrådet Hallenstjerna.

Af prästeståndet:

- Biskop Tingstadius
» Faxe
Doktor Wijkman
» Falk
» Agrell
» Wåhlin

Af borgareståndet:

- Lagman J. P. Sandberg (v. talman).
Borgmästare A. Nensén
Assessor Carl Arosenius.
Borgmästaren C. U. Egge.
» C. Fr. Norström.
» Jon. Ullberg.

Af bondeståndet:

- Bengt Svensson (Österg. 1.)
Anders Åberg (Västerb. 1.)
Bengt Andersson (Älfsb. 1.)
Jonas Nordstedt (Jönk. 1.)
Lars Israelsson (Örebro 1.)
Pehr Nilsson (Krist. 1.)

»Tryckfrihetsberedningen», som utsågs den 4 juni, bestod af: Mörner, Edelerantz, Hallenstjerna, Tingstadius, Faxe, Agrell, Sandberg, Ullberg, Nensén, B. Andersson, B. Svensson, P. Nilsson.

¹⁾ Suppleanter, valda för några dagar, upptagas ej.

Statsutskottet

Af adeln:

- N:o 109 Grefve Carl Mörner³⁾
 » 247 Frih. Liljesvärd, Fullm.: Frih.
 Rud. Cederström³⁾
 » 253 Frih. Carl de Geer¹⁾
 » 326 Pres., frih. C. E. Lagerheim
 » 339 Frih. A. af Håkanson
 » 340 Frih. Salomon Löfwenskjöld⁴⁾
 » 2004 Förste arkiater D. v. Schultzen-
 heim
 » 2186 Anders v. Warendorff
 » 2188 Fredr. Ludv. af Klinteberg²⁾

¹⁾ Ersatt den 20 juni af N:o 54 frih.
 M. v. Ungern Sternberg⁴⁾

²⁾ Ersatt den 26 juni af N:o 305 frih.
 v. Lingen, Fullm.: grefve Gustaf Löwen-
 hjelm.³⁾

³⁾ Ersatt den 29 juli af N:o 290 frih.
 v. Rosen, Fullm.: E. af Wetterstedt, N:o
 336 frih. C. G. Adlerberg och N:o 883
 assessor D. Heykensköld.

⁴⁾ Ersatt den 11 aug. af N:o 283 frih.
 N. Silfverskjöld och N:o 284 frih. J. W.
 Örschöld.

Af prästeståndet:

- Biskop Murray
 » Mörner
 Prof. Forssell
 Doktor Drysén²⁾
 » Ramstedt
 » Knös
 » Gezelius¹⁾
 Prof. Kölmark
 Doktor Renström²⁾

¹⁾ Ers. den 20 juni af doktor Mell-
 gren.²⁾

²⁾ Ers. den 13 aug. af biskoparne
 Rosenstein, Faxe och Bjurbäck.

Af borgareståndet:

- Kommerserådet J. Wegelin
 Grosshandlaren P. Malm
 Kommerserådet C. M. Nordlind
 Assessor O. Galléen
 Kommerserådet J. Krull.
 Grosshandlaren J. Selggren
 Brukspatron N. Mitander
 Stadsmajoren J. Westin
 Grosshandlaren Fr. Åberg Andersson

Af bondeståndet:

- Olof Carlsson (Uppl. l.)
 Per Johnsson (Kron. l.)
 Jonas Andersson (Västernorr. l.)
 Sven Paulsson (Krist. l.)
 Eric Svensson (Boh. l.)
 Joh. Olsson Longberg¹⁾ (Gälf. l.)
 Eric Bruse (Karlst. l.)
 Anders Andersson (Österg. l.)
 Lars Ericson (Södra Helsingl.)

¹⁾ Ers. den 29 april af Daniel Selan-
 der (Västernorr. l.)

Bevillningsutskottet

Af adeln:

- N:o 108 Grefve E. Ruuth
 » 54 Frih. v. Ungern Sternberg
 » 76 Frih. Kruse, Fullm.: Öfverintendent Tham
 » 230 Frih. Barnekow²⁾
 » 339 Frih. A. af Håkansson
 » 862 Major Gyllenkrook
 » 1088 Leijonflykt, Fullm.: Hofrättsråd C. F. Heijkenskjöld
 » 2120 Nauckhoff, Fullm.: Major Schantz
 » 1557 Öfverste Th. Drufva
 » 2118 Pres. i kammarkoll. O. E. Lagerheim
 » 2088 Öfverste af Chapman¹⁾
 » 2156 Brukspatron O. Burenstam

¹⁾ Ers. den 23 maj af N:o 16 Frih. Knut Kurk²⁾

²⁾ Ers. den 9 juli af N:o 220 Frih. Puke, Fullm.: landshöfding W. af Klinteberg och N:o 1502 brukspatron J. P. v. Utfall.

Af prästeståndet:

- Biskop Bjurbäck
 Prosten Hult
 Doktor Stenhammar
 Prosten Thyselius
 Prosten Linderholm
 » Kraft¹⁾
 » Sv. J. Almqvist
 » Palm
 » Öhrvall
 » Lindevall
 Doktor Genberg
 Kyrkoherden Klintberg

¹⁾ Ers. den 20 juni af prosten Leffler.

Af borgareståndet:

- Grosshandlaren A. Beckström
 Borgmästaren J. Friberg
 Kommerserådet B. Norström
 Lagman C. F. Landberg
 Kommerserådet B. H. Santesson
 Rådman G. Kjellander
 Borgmästaren P. M. Uddenberg
 » P. Lindqvist
 » O. Hambreus
 Älderman And. Vennberg
 Stadsmajor J. Westin
 Borgmästaren J. P. Schenström

Af bondeståndet:

- Jan Mattson (Stockh. 1.)
 Lars Svensson (Skar. 1.)
 Håkan Persson (Jönk. 1.)
 Germund Westling (Österg. 1.)
 Eric Paulsson (Älfsb. 1.)
 Jonas Jonsson (Kalm. 1.)
 Hans Hansson (Kopp. 1.)
 Anders Nilsson (Karlst. 1.)
 Anders Andersson (Norrb. 1.)
 Daniel Selander (Västernorr. 1.)¹⁾
 Per Nilsson (Krist. 1.)²⁾
 Olof Ericsson (Örebro 1.)

¹⁾ Ers. den 29 april af Johan Olsson Longberg.

²⁾ Ers. den 25 april af Jon Jonsson.

Bankoutskottet*Af adeln:*

- N:o 3 Grefve J. De la Gardie
 » 46 Grefve C. Piper
 » 133 Frih. V. G. v. Schwerin
 » 283 Frih. N. Silfversköld
 » 304 Frih. P. A. Fock
 » 995 Ryttmästaren E. v. Kothen¹⁾
 » 1977 Öfverste C. Freytagk
 » 1883 Assessor D. Heykensköld
 » 2205 Kanslirådet H. Battram

¹⁾ Ers. den 5 maj af N:o 408 Herr
 J. M. Dankwardt Lillieström

Af prästeståndet:

- Biskop Stagnelius
 Prof. E. A. Almqvist
 Domprost J. Dubb
 Doktor D. Norén
 Domprost H. Graffman
 Domprost Th. Jedeur
 Doktor J. Mellgren
 Domprosten, prof. J. J. Hellman ¹⁾
 Doktor N. Kjellin.

¹⁾ Ers. den 4 juni af biskop Weid-
 man.

Af borgareståndet:

- Stadsmajor J. P. Gladberg¹⁾
 Handlanden E. V. Berger
 Juveleraren J. Holmer
 Brukspatron P. J. Duwell
 Bergsrådman E. Falhem
 Rådman E. G. Hamnström
 Borgmästaren E. D. Sjödin
 » M. Lindström
 Brukspatron G. Wahlund

¹⁾ Ers. den 4 maj af grosshandlaren
 G. D. Wilcke

Af bondeståndet:

- Eric Öhman (Uppl. l.)
 Andreas Pettersson (Skar. l.)
 Jonas Andersson (Kron. l.)
 Anders Johansson (Jönk. l.)
 Olof Olofsson (Västerås l.)
 Jöns Nilsson (Österg. l.)
 Pehr Jansson (Kopp. l.)
 Nils Ericsson (Karlst. l.)
 Göran Jönsson (Krist. l.)

Lagutskottet*Af Adeln:*

- N:o 42 Grefve J. H. Gyllenborg¹⁾
 » 642 Lagman v. Becker²⁾
 » 1702 Törneblad, Fullm.: Frih. S. A.
 Leyonhufvud
 » 2182 Lagman J. Mannerstam

¹⁾ Ers. den 29 april af N:o 106 Grefve
 H. Fr. H. Strömfelt

²⁾ Ers. den 4 juni af N:o 1412 Herr
 C. G. Dankwardt

Af prästeståndet:

- Kyrkoherden dr. J. J. Hedrén
 Prosten Billdahl
 » Dybeck
 » Leffler

Af borgareståndet:

Lagman J. P. Sandberg ¹⁾
 » C. F. Landberg²⁾
 » o. borgm. A. M. Rönqvist
 Borgmästaren Cl. Fr. Linde

¹⁾ Ers. den 4 maj af borgm. J. Lagergren.

²⁾ Ers. den 1 juni af borgm. G. Kjellander.

Af bondeståndet:

Anders Larsson (Älfsb. 1.)
 Per Persson (Hall. 1.)
 Nils Svensson Kalm. 1.)
 Anders Ericsson (Älfsb. 1.)

Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet*Af adeln:*

N:o 61 Grefve Dücker, Fullm.: Frih. O. Cronstedt¹⁾
 » 36 Grefve A. Hamilton¹⁾
 » 94 » Fr. B. v. Schwerin
 » 214 Frih. Bunge, Fullm.: Grefve D. Frölich
 » 244 Frih. Gripenstjerna, Fullm.: Major C. V. Rappe²⁾
 » 254 Liljebrona, Fullm.: Kammarjunkaren C. Uggla
 » 301 Frih. Ch. Thott
 » 335 Frih. v. Döbeln, Fullm.: Frih. H. Wrangel
 » 814 Herr Lars Gyllenhaal³⁾
 » 1931 Öfverstelöjtnant E. v. Echestedt
 » 1939 Major D. G. Silfverstolpe⁴⁾
 » 2099 Major v. Kruus

¹⁾ Ers. den 29 april af N:o 42 grefve J. H. Gyllenborg och N:o 2096 lagman G. v. Rök³⁾

²⁾ Ers. den 28 maj af N:o 2204 öfverste C. P. Gahn

³⁾ Ers. den 1 juni af N:o 2107 öfverste G. Gustafskjöld

⁴⁾ Ers. den 13 juni af N:o 1986 brukspatron Arv. Spaldenereutz⁶⁾

⁵⁾ Ers. den 22 juni af N:o 1917 Berg v. Linde, Fullm.: herr A. v. Engeström

⁶⁾ Ers. den 9 juli af N:o 297 landshöfd. J. W. Liljenérantz

Af prästeståndet:

Biskop v. Rosenstein
 Prosten Elfsberg
 Prof. Sundevall
 Prosten Svenbom
 » Dybeck
 » Hjelmmerus
 » Rönbeck
 » Blomdahl
 » Silfvertsson
 » Lindeström
 » Backman
 » Fåhrens

Af borgareståndet:

Ålderman O. Sjöstedt
 Fabrikör N. B. Morian
 Handl. Thim. Segerdahl
 Borgmästaren V. Horster³⁾
 Brukspatron J. Lindberg
 Handl. J. P. Åström¹⁾
 Rådman A. L. Schwan
 Grosshandl. H. J. Strömberg²⁾
 Borgmästaren G. Fr. Hellman
 » G. Kjellander
 F. d. löjtn. vid Stockh. borgerskap N.
 Hellberg
 Handlanden Stabeck

¹⁾ Ers. den 17 juni af bruksp.
 N. Mitander³⁾

²⁾ Ers. den 1 juli af borgm.
 Örnberg

³⁾ Ers. den 9 juli af rådman
 Fredin och fabrikör Benckert.

Af bondeståndet:

Olof Schåre (Boh. 1.)
 Olof Svensson (Malm. 1.)
 Jonas Nilsson (Söd. 1.)
 Anders Håkansson (Älfsb. 1.)
 Eric Mattson (Stockh. 1.)
 Anders Bondesson (Kalm. 1.)
 Abraham Larsson (Österg. 1.)
 Nils Ericsson (Uppl. 1.)
 Nils Månsson (Malm. 1.)
 Eric Andersson (Kopp. 1.)
 Bengt Niiclasson (Boh. 1.)
 Per Persson (Blek. 1.)

Expeditionsutskottet
Af adeln:

N:o 106 Grefve H. Fr. Strömfelt
 » 284 Frih. J. V. Örnshöld¹⁾
 » 792 Notarien P. Lagerhjelm²⁾

¹⁾ Ers. den 29 april af N:o 2189 af
 Mellin, Fullm.: Herr G. v. Schantz²⁾

²⁾ Ers. den 9 juli af N:o 66 Lillje-
 hög, Fullm.: Herr O. J. Lagerheim och
 N:o 523 Herr C. Fr. Rothlieb

Af borgareståndet:

Lagman A. M. Rönqvist
 Borgmästaren J. Lagergren
 » A. Nensén

Af prästeståndet:

Biskop Mörner
 Prosten Hjelmmerus
 » Rönbeck

Af bondeståndet:

Carl Nilsson (Söd. 1.)
 Jon Ericsson (Kopp. 1.)
 Jöns Månsson (Malm. 1.)

Hemliga utskottet*Af adeln:*

N:o 1 Grefve Magnus Brahe
 » 54 Grefve Spens, Fullm.: Grefve
 A. G. Mörner
 » 283 Frih. Nils Silfverschöld

Af prästeståndet:

Biskop v. Rosenstein
 » Tingstadius
 Professor Wijkman

Af borgareståndet:

Kommerserådet J. Wegelin
 » B. H. Santesson
 Borgmästaren J. Ullberg

Af bondeståndet:

Anders Nilsson (Jämtl. l.)
 Eric Ersson (Örebro l.)
 Anders Danielsson (Alfsb. l.)

**Särskilda utskottet för förändring i utskrifningsättet
 för förstärkningsmanskapet**

Af adeln:

N:o 118 Grefve H. H. v. Essen
 » 244 Frih. Gripenstjerna, Fullm.:
 Öfverstelöjtnant C. V. Rappe¹⁾
 » 247 Frih. Liljesvärd, Fullm.: v. amiralen frih. Rud. Cederström

Af prästeståndet:

Biskop Mörner
 Doktor Drysén
 » Genberg

¹⁾ Ers. den 28 maj af N:o 1557 öfverste Th. Drufva.

Af borgareståndet:

Assessor C. Arosenius
 » O. Gallén
 Brukspatron N. Mitander

Af bondeståndet:

B. Niclasson (Bohus l.)
 Jon Jonsson (Blek. l.)
 And. Andersson (Österg. l.)

Särskilda utskottet för passevolansen

Af adeln:

N:o 118 Grefve H. H. v. Essen
 » 247 Frih. Liljesvärd, Fullm.: Frih.
 Rud. Cederström
 » 332 Generalmajor J. A. Sandels
 » 1557 Öfverste Th. Drufva
 » 1931 Öfverstelöjtnant E. v. Echstedt
 » 1977 Öfverste Chr. Freytagk

Af prästeståndet:

Biskop Mörner
 Prosten Elfsberg
 Doktor Drysén
 » Stenhammar
 » Norén
 » Genberg

Af borgareståndet:

Kommerserådet B. H. Santesson
 Assessor O. Galléen
 Borgmästaren Uddenberg
 Brukspatron Lindberg
 Borgmästaren Friberg
 Brukspatron Wahlund

Af bondeståndet:

Eric Svensson (Boh. l.)
 Anders Håkanson (Älfsb. l.)
 Magnus Jönsson (Jönk. l.)
 Lars Ersson (Gäfl. l.)
 Bengt Svensson¹⁾ (Österg. l.)
 Hans Hansson (Kopp. l.)

¹⁾ Bengt Svensson afträdde »af förekommen anledning» sin plats åt Anders Nilsson (Karlst. l.), och ståndet hade ej något att erinra därvid (Bd 357).

Särskilda utskottet för tvistiga frågor mellan bondeståndet och öfriga stånd

Af adeln:

N:o 3 Grefve J. De la Gardie
 » 339 Frih. Anders af Håkanson
 » 2118 Herr O. E. Lagerheim

Af prästeståndet:

Biskop Faxé
 Prof. Wijkman
 Prosten Sv. J. Almqvist

Af borgareståndet:

Borgmästaren Nensén
 Kommerserådet Nordlindh
 Borgmästaren Egge

Af bondeståndet:

Anders Danielsson (Älfsb. l.)
 Eric Ericsson (Örebro l.)
 Anders Nilsson (Jämtl. l.)

Register öfver de beslut af RSt, som intagits i riksdagsbeslutet eller medfört skrivelser till K. M:t, men ej i det föregående omnämnts.

Riksdagsbeslutet

- § 4: 1:o *Ändring af 7 kap. Jordabalken.* Motion Bg 1,476 f; LU:s bet. Bih 2,1085 ff; Ad 2,76; Pr 2,16 Bg 2,644 f; Bd 645 f. Skr till K. M:t Bih 2,1242 f.
- § 3:o *Förklaring öfver 2 mom. 21 § 10 kap. Rättegångsbalken.* Motion Ad 1,738 ff. LU:s bet. Bih 2,1189 ff; Ad 2,175; Pr 2,51; Bg 2,679 f; Bd 680; Skr till K. M:t Bih 2,1539 ff.
- § 4:o *Tillägg till 4 kap. 6 § Missgärningsbalken;* K. M:ts prop. Bih 1,735 ff; LU:s bet. Bih 2,1089 ff; Ad 2,76; Pr 2,8 f; Bg 2,615; Bd 644 f. Skr till K. M:t Bih 2,1244 f.
- § 5: 1:o *Om besvär hos K. M:t öfver konsistoriernas utslag.* Motion Pr 1,135 ff; LU:s bet. Bih 1,696 ff; Ad 1,679; Pr 1,374; Bg 1,498; Bd 565; Skr till K. M:t Bih 2,941 ff.
- § 8: *Angående Strömsholms och Kungsörs kungsgårdar samt Strömsholms stuteri:* K. M:ts prop. till StU den 29 maj och StU:s bet. Bih 2,867 ff; Ad 1,849; Pr 1,441 f; Bg 2,581 ff; Bd 597; Skr till K. M:t Bih 2,965 ff.
Angående stuteriet vid Flyinge och Dalby kungsgårdar: StU:s bet. med anledning af K. M:ts prop. Bih 2,1541 ff och Bih 3,1939 ff; Ad 2,320 ff; Pr 2,157 ff; Bg 2,836 f; Bd 777 o. 795 ff; Ad 2,369; Pr 2,239 f; Bd 822 ff; Skr till K. M:t Bih 3,2040 ff.
Om arrendet af Eldgarns, Wendtholmens, Hamnskärs och Engholms kungsängar: Bih 1,612 f. Ärendet afgjordes i samband med första hufvudtiteln.
- § 9: *Väg mellan Värmland och Jämtland:* K. M:ts prop. Bih 1,273 ff; StU:s bet. Bih 2,814 ff; Ad 1,839; Pr 1,424; Bg 1,563 ff; StU:s bet. Bih 2,1347 f; Bd 556; Skr till K. M:t Bih 2,971 f.
- § 19: 1:o *Om inrättande af ett länslasarett i Uddevalla:* Motion Pr 1,69 f; EkU:s bet. Bih 1,392 ff; Ad 1,488 f; Pr 1,261 f; Bg 1,294 ff och 1,481 f och 1,493; Bd 374; Skr Bih 2,952 f.

- 2:o *Om en författning rörande skogars rensning.* Motion Bd 298 f; EkU:s bet. Bih 1,691 ff; Ad 1,679 f; Pr 1,377; Bg 1,493 f; Bd 477; Skr Bih 2,940 f.
- 4:o *Om undersökning rörande fjärdingsmäns boställen.* Motion Bd 168 f och 492 f; StU:s bet. Bih 2,807 ff; Ad 1,840; Pr 1,424; Bg 1,571; Bd 556; Skr Bih 2,972.
- 6:o *Om straff för uraktlåten snöskottning.* Motion Bd 366 ff; EkU:s bet. Bih 2,833 ff; Ad 1,838; Pr 1,425; Bg 1 562 f; Bd 584ff och 786 ff; Skr Bih 2,973 ff.
- 7:o *Angående inrättning af s. k. hushållsnämnder.* Motion Bg 1,444 ff; EkU:s bet. Bih 2,1162 f; Bih 2,1170 ff; Ad 2,175; Pr 2,54 f; Bg 2,672 f; Bd 681; Skr Bih 2,1533.
- 9:o *Om auktioner å den till fromma stiftelser anslagna kronotiondespannmålen.* Motion Bd 441 f och 487 f; StU:s bet. Bih 2,1134 f; Ad 2,171; Pr 2,51 f; Bg 2,673 f; Bd 678; Skr Bih 2,1534 f.
- 10:o *Om inrättning af fyrbåkar vid Kvarken och Gotland.* Motion Bg 1,484 f och 1,487 f; EkU:s bet. Bih 2,1444 ff; Ad 2,175; Pr 2,54 f; Bg 2,666 f; Bd 681 f; Skr Bih 2,1535 f.
- 12:o *Om s. k. hjälprotars ersättning till stamrotar för soldattorp m. m.* Motion Bd 304 ff; 443 ff; 489 f; EkU:s bet. Bih 2,1446 ff; Ad 2,216; Pr 2,57 f; Bg 2,702; Bd 713 f; Skr Bih 3,1695 ff.
- 13:o *Angående rättigheten att begagna ekskogar.* Motion Bd 293 ff; 318 ff; EkU:s bet. Bih 2,1079 ff; Ad 2,78 f; Pr 2,21; Bg 2,645; Bd 650; Skr Bih 3,1693 ff.
- 18:o *Angående anläggandet af spannmålmagasiner på Gotland.* Motion Pr 1,363; Bg 1,399 ff; EkU:s bet. Bih 3,1583 ff; Ad 2,342; Pr 2,174; Bg 2,843 f; Bd 785; Ad 2,406 f; Pr 2,241; Bg 2,915; Bd 856; Skr Bih 3,2042 f.
- 19:o *Angående nederlagsfrihet för Visby.* Motion Pr 1,355 ff; EkU:s bet. Bih 3,1908 f; Ad 2,342; Pr 2,174; Bg 2,843; Bd 791; Skr Bih 3,2043.
- 20:o *Angående prisets stadgande å tiondetackjärnet vid upprättande af tiondetaxan.* Motion Bd 496 ff; StU:s bet. Bih 3,1795 ff; Ad 2,325 ff och 2,369 f; Pr 2,160 f; Bg 2,805 f; Bd 774; Skr Bih 3,2044.
- 21:o *Angående förändringar i landtmäteritaxan och landtmätares förbindelser.* Motion Ad 1,721 ff; EkU:s bet. Bih 3, 1829 ff; Ad 2,342; Pr 2,174; Bg 2,843; Bd 785 f; (785) Skr Bih 3,2045 f.
- 22:o *Om medel till åstadkommande af folkets och landets förbättring.* Motion Ad 1,434 ff; EkU:s bet. Bih 3,1581 ff; Ad 2,328; Pr 2,157; Bg 2,819 ff; Bd 768; Skr Bih 3,2047 f.
- 24:o *Om fångars förslande och vård.* Motion Bd 170 f; EkU:s bet. Bih 1,401 f; Ad 1,486 ff och 1,517 f; Pr 1,262 ff; Bg 1,292 ff; Bd 374; Motion Ad 1,633 f; EkU:s bet. Bih 3,1574 ff; Ad 2,558 ; Pr 2,305; Bg 2,1019; Bd 880; Skr Bih 4,2653 f.
- 25:o *Om centonalaafgiften till Vadstena krigsmanshus.* K. M:ts prop. Bih 1,29 ff; StU:s bet. Bih 1,290 ff; Ad 1,238 f; Pr 1,95; Bg 1,180; Bd 228; Skr Bih 1,352 f och 2,948 ff.
- 26:o *Om vattenverksägares skyldighet att mottaga lösen för verk, som skada kringliggande odlingsbara landsträckor.* Motion Ad 1,586 ff; LU:s bet. Bih 3,1843 ff; Reserv. Bih 3,1851 ff; Ad 2,348 ff; Pr 2,174 ff; Bg 2,864 ff; Bd 791 ff; LU:s och EkU:s bet. Bih 3,2226 ff; Ad 2,558; Pr 2,405 ff; Bg 2,1060; Bd 888; EkU:s bet. Bih 4,2563 f; Skr Bih 4,2634.

- § 20 *Om ansvarsfrihet för »statsrådets ledamöter, föredragande och konungens rådgifvare i kommandomål».* Bih 2,797 ff och 2,951. Opinionsnämnden förklarade Högsta domstolens ledamöter äga RSt:s förtroende; Skr Bih 3,2043 f.
- § 21 *Val af tryckfrihetskommittéer* Ad 2,551. Val af fullmäktige i banken och riksgäldskontoret jämte ansvarsfrihet för de förra; Ad 2,404 f; Pr 2,218 ff; Bg 2,789; Bd 695 ff; 728. *Utfärdandet af reglemente för fullmäktige i banken (förvaradt i banken) och för fullm. i riksgäldskontoret;* Bih 4,2584 ff; Ad 2,712; Pr 2,455 och 2,459; Bg 2,1078 f; Bd 939. Val af revisorer; Ad 2,405; Bg 2,1076 f; Bd 780 f, 898 f och 902 f.
- § 23 *Nästa lagtima riksdag börjas den 15 sept. 1817;* Ad 2,557 och 2,561.

I riksdagsbeslutet ej intagna skrivelser till K. M:t.

1. *Om köpevillkoren för Rosenfors järnbruk.* K. M:ts prop. Bih 1,32 f; RSt:s Skr Bih 1,293 f; StU:s bet. Bih 1,245 ff; Ad 1,146; Pr 1,90; Bg 1,177; Bd 153.
2. *Om skattelösen af Ollestadts säteri;* K. M:ts prop. Bih 1,218 ff; RSt:s Skr 3,1782.
3. *Generalmajoren, frih. L. F. Kaulbars låneränta;* StU:s bet. Bih 2,810 ff; Skr Bih 2,970 f.
4. *Ersättning åt regementskvartermästaren H. F. Reuterskiöld.* Ad 1,609 ff; StU:s bet. Bih 2,1010 ff; Skr Bih 2,1249 f.
5. *Anslag till kirurgi magistern C. G. Osbeck.* Bg 1,197 ff och 1,288 f; StU:s bet. Bih 2,1404 ff; Skr Bih 3,1688 f.
6. *Om indragning af indelningar, löner och boställen vid f. d. Östgöta kavalleri och adelsfaneregementena.* Ad 1,709 ff; StU:s bet. Bih 3,1806 ff; Skr Bih 4,2404 f.
7. *Om ändring af 24 kap., 5 o. 6 §§ Byggningsabalken.* Motion Ad 1,505 ff; Pr 1,84 ff; Bd 451 f; LÜ:s och EkU:s bet. Bih 3,1617 ff; Skr Bih 4,2365 ff.
8. *Om undantag för säterierna från rotfrihetsafgift.* Bd 299 ff; BvU:s bet. Bih 4,2315 ff; Skr Bih 4,2483 f.
9. *Om dagtraktamenten och reseersättning för ståndens och utskottens sekreterare, kanslier, vaktbetjäning m. m.* Skr Bih 1,353 ff; Bih 3,2038 ff, 2045 och 2049.
10. *Om sättet för förbättringar i riksärendenas förvaltning.* StU:s bet. Bih 2,1266 ff; Ad 1,376 ff och 442 ff; 2,171 ff o. 275 f; Pr 2,53 och 81; Bg 1,281 ff, 1,284 ff och 1,287 f; 2,685 ff och 2,725; Bd 676 f och 733 ff; Skr Bih 3,1789.
11. *Om den till f. d. kungl. familjen utgående räntesumman och om inlösen af f. d. konungafamiljens möbler samt om öfverlämnande till K. M:ts disposition af Bellevue park.* StU:s bet. Bih 4,2257 ff; Ad 2,436 ff; Pr 2,304; Bg 2,1021 ff; Bd 887; StU:s bet. Bih 4,2605 ff; Bg 2,1094 ff; Ad 2,587, 693 och 763; Skr Bih 4,2476 ff.

INNEHÅLL.

	Sid.
Inledning	1
Riksdagskallelser och förberedelser.....	12
Riksdagens början: Val af talmän, trontal, berättelsen om hvad sig i rikets styrelse tilldragit	16
Utskottsval; riksdagens främsta personer	19
Banko- och riksgäldsfullmäktiges närvaro	22
Tacksägelseadressen	23
Revisionen af krigsräkenskaperna	24
Justitieombudsmannens berättelse	26
Försvarsanslag och hemliga fonder (ultramarinska besittningarna)	31
Brännvinslagstiftningen.....	38
Försvarsfrågor: bevaringsfrågan och dess betydelse; vargeringen och extra voteringen; invalidhus och kaserner; passevolansen ..	48
Konstitutionella fågor: Riksdagsprotokollens tryckning; instruktion för riksdagens revisorer; hvilande grundlagsfrågors behandling; tryckfrihetsfrågan	70
Regeringens ingripande för att påskynda riksdagsarbetet.....	105
Ståndstvister	109
Det ekonomiska och finansiella tillståndet	113
Banken och diskonterna	116
K. M:ts proposition om statsverkets tillstånd och behof jämte revisionsfrågor	119
Förslaget till riksstat	123
Riksgäldskontorets ställning och frågan om den utländska gälden.....	125
Statsutskottets betänkande angående statsverkets och riksgäldskontorets behof	143
Kreditiven och lånet på 3½ mill. rdr	144
Bevillningen: Tullarne; post- och chartæ-sig.-medlen; allmänna bevillningen ..	147
Riksstaten för 1812 och följande år	157
Slutord	157

RÄTTELSER.

- Sid. 3 not 1 rad 4 står 41 § — läs 41 §§.
- » 9 rad 17 står liksom det — läs liksom om det.
 - » 11 not 5 rad 5 står Rih — läs Bih.
 - » 15 rad 10 står ³⁾ — läs ⁴⁾.
 - » 15 not 2 rad 8 står Öebro — läs Örebro.
 - » 21 not 3 rad 2 står Fr. B. Schwerin — läs Fr. B. v. Schwerin.
 - » 37 rad 1 underifrån står föreslagit. — läs föreslagit”.
 - » 38 not 3 rad 4 står uppgiter — läs uppgifter.
 - » 41 not 1 rad 1 står B h — läs Bih.
 - » 53 not 3 rad 2 står förut landets — läs för utlandets.
 - » 54 not 1 rad 1 står Ea — läs En.
 - » 71 not 4 rad 2 står 1819 — läs 1809.
 - » 74 rad 2 står lilla — läs alla.
 - » 74 not 2 rad 83 underifrån står § 77 — läs § 81.
 - » 76 not 1 rad 7 står antagligen — läs antagligen.
 - » 98 not 2 sista raden står ädda — läs rädda.
 - » 103 rad 14 står alternativt — läs alternativet.
 - » 157 rad 16 står 384, 160:36:6 — läs 348, 160:35:6.
 - » 160 rad 6 nedifrån står (Gälf. 1.) — läs (Gäfl. 1.).
 - » 160 » 14 » » Silfverskjöld — läs Silfverschöld.
 - » 168 26:0 rad 2 står 1,386 — läs 1,586.
-

